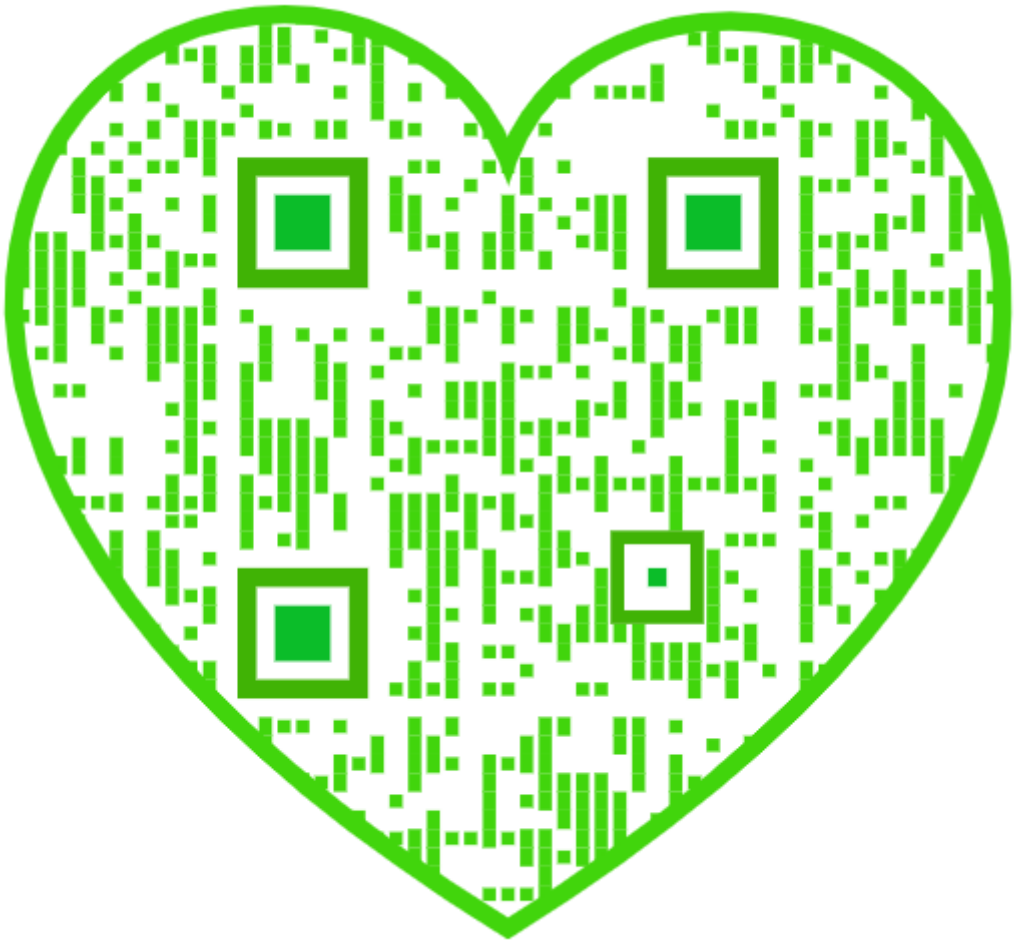
BALTHASAR DE MOUCHERON

BALTHASAR DE MOUCHERON

EEN BLADZIJDE UIT DE NEDERLANDSCHE HANDELSGESCHIEDENIS TIJDENS DEN TACHTIGJARIGEN OORLOG

DOOR

MR. J. H. DE STOPPELAAR

's-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1901

BOEK-, COURANT- EN STEENDRUKKERIJ G. J. THIEME, NIJMEGEN.

INHOUD.

Bladz.

INLEIDEND HOOFDSTUK 1

HOOFDSTUK I.

Waarom Pierre de Moucheron in 1530 het ouderlijke huis verliet en hoe het op dien tijd met handel en scheepvaart in en om Middelburg gesteld was 7

HOOFDSTUK II.

Pierre de Moucheron koopman te Middelburg tot zijn vertrek naar Antwerpen in 1545 13

HOOFDSTUK III.

Pierre de Moucheron en zijn gezin te Antwerpen 17

HOOFDSTUK IV.

Het handelshuis te Antwerpen na den dood van Pierre de Moucheron 21

HOOFDSTUK V.

Engelschen en Nederlanders in de Witte zee. Jan van de Walle en Olivier Brunel. De expeditie van Gillis Hoofman naar de Dwina in 1577. Aanleiding tot het eerste Pool-onderzoek. Proefneming van Balthasar de Moucheron om de Zee van Kara te bevaren. Zijne schepen aan de Dwina in 1584. Stichting van Archangel. 25

Bladz.

HOOFDSTUK VI.

Laatste jaren van het handelshuis te Antwerpen. Balthasar kolonel van de burgerwacht. Overgaaf der stad aan den hertog van Parma. De Moucheron's op nieuw te Middelburg. Toestand van handel en scheepvaart aldaar. 35

HOOFDSTUK VII.

De Westersche navigatie in gevaar. Balthasar de Moucheron richt te Middelburg met drie en twintig andere kooplieden het college der consuls op 42

HOOFDSTUK VIII.

Pieter de Moucheron agent der consuls te Londen. Conflict met den politieken agent. Zijn omgang met Walter Raleigh. Hij keert terug naar Middelburg. Jacob Cats wordt zijn commensaal, maar voor slechts korten tijd, want

„Siet, het huysgezin, daer ick my liet bekoocken,
Is toenmael onverwacht en haestig opgebroocken".

CATS, Twee-en-tachtigh jarigh leven. 50

HOOFDSTUK IX.

Melchior de Moucheron in zijn handel en wandel. Balthasar junior en de la Dales te Moscou en te Archangel. . . . 61

HOOFDSTUK X.

Eerste jaren van het handelshuis te Middelburg. De voornaamste vennooten. Jacob Valcke en de Buzanval. Overzeesche handelstochten. Uitvoer van graan naar Italië. Nieuwe verwikkelingen. Toenemende welvaart 74

HOOFDSTUK XI.

Balthasar de Moucheron tehuis. Hij maakt zijn testament, verliest zijne vrouw en hertrouwt. 85

HOOFDSTUK XII.

Balthasar de Moucheron hoofdaanlegger van de ontdekkingstochten naar de Noordpool. De conferentie te 's-Gravenhage,

Bladz.

het akkoord met Prins Maurits en de resolutie der Staten-Generaal van 25 Mei 1594 92

HOOFDSTUK XIII.

Uitkomsten van den eersten Noordschen tocht. De opinie van Gerrit de Veer en van het publiek. De memorie van Richard Hakluyt. Het discours van Balthasar de Moucheron. De fortificatie van Waigats. 103

HOOFDSTUK XIV.

De tweede Haagsche conferentie en de daarop gevolgde resolutie der Staten-Generaal van 10 Mei 1595 tot het „besoecken ende continueren van de vaert benoorden om in den coninckrycke van China ende Japan daer die 't voorleden jaer gelaten is" 112

HOOFDSTUK XV.

Voor- en naspel van den tweeden Noordschen tocht. . . . 121

HOOFDSTUK XVI.

Het bloedig handelstooneel 129

HOOFDSTUK XVII.

Vaart op de kust van Guinea. Aanslag op Sint George del Mina. De zeeweg bezuiden Afrika naar Azië. Balthasar de Moucheron wil voorzien in de behoefte aan „een herberghe voor alle Nederlandtsche schepen, dien wech vaerende". . 133

HOOFDSTUK XVIII.

De expedities naar Isola del Principe. Joris van Spilbergen. Inbezitneming van het eiland. Balthasar laat zich den titel aanleunen van markies. Del Principe weder verloren. . . 140

HOOFDSTUK XIX.

De vrede van Vervins. Afstand der Nederlanden aan de infante Isabella 150

Bladz.

HOOFDSTUK XX.

Het contract van 25 Maart 1599 tusschen Prins Maurits met de Staten-Generaal ter eenre en Pieter van der Hagen met Balthasar de Moucheron ter andere zijde tot het doen van zekere exploiten en conquesten van oorlog. Het gevolg, dat daaraan werd gegeven 155

HOOFDSTUK XXI.

Handel met Brazilië en Spaansch Indië. Avontuur op Hispaniola. De Nieuwe Zouteilanden. Daniël de Moucheron te Punto del Rey. Reynier Claeszen en Fasciardo 166

HOOFDSTUK XXII.

De capitulaties en de handel op de Schalen van den Levant . 173

HOOFDSTUK XXIII.

De handelsvloot van Balthasar de Moucheron. Hij vraagt octrooi voor vijftig jaren om alleen te mogen varen op zekere nieuwe vreemde havens. Een geheimzinnige tocht. Nuestra Doña del Rosario. Prins Maurits en zijn hulperen . 177

HOOFDSTUK XXIV.

De stichting der Vereenigde Oost-Indische Compagnie en Balthasar de Moucheron 189

HOOFDSTUK XXV.

Balthasar de Moucheron's particuliere handel op Oost-Indië, op de kust van Sofala en Melinde tot aan de Roode zee. De juweelen van juffrouw de Moucheron. De kanonnen van den Soesoehoenan van Soerakarta 201

Epiloog 215

AANTEEKENINGEN.

Bladz.

Inleidend hoofdstuk 3

Eerste hoofdstuk 5

Tweede hoofdstuk 7

Derde hoofdstuk. 8

Vierde hoofdstuk 10

Vijfde hoofdstuk 12

Zesde hoofdstuk. 17

Zevende hoofdstuk. 19

Achtste hoofdstuk 20

Negende hoofdstuk 28

Tiende hoofdstuk 33

Elfde hoofdstuk. 39

Twaalfde hoofdstuk 43

Dertiende hoofdstuk 47

Veertiende hoofdstuk 52

Vijftiende hoofdstuk 56

Bladz.

Zestiende hoofdstuk 59

Zeventiende hoofdstuk 61

Achttiende hoofdstuk 64

Negentiende hoofdstuk 67

Twintigste hoofdstuk 70

Een en twintigste hoofdstuk 75

Twee en twintigste hoofdstuk 77

Drie en twintigste hoofdstuk 78

Vier en twintigste hoofdstuk 85

Vijf en twintigste hoofdstuk 91

Epiloog 97

INLEIDEND HOOFDSTUK.

In den zomer van het jaar 1530 stapte te Middelburg Pierre de Moucheron aan wal, een jeugdige Franschman, in wien wij op Zeeuwschen bodem den stamvader begroeten van den Nederlandschen tak der familie (1).

Door dezen Pierre de Moucheron werd kort daarop te dier stede het later zóó vermaarde naar hem genoemde handelshuis gesticht, dat ruim drie vierden eener eeuw, met afwisselend geluk, eerst aldaar, daarna te Antwerpen, toen weder te Middelburg en ten laatste te Veere, zijnen hoofdzetel had.

Gedurende het tijdperk der wording van de Republiek, in het felste van onzen worstelstrijd met Spanje, bereikte het huis het toppunt van zijnen luister, onder de leiding van Balthasar, den grootsten van Pierres zonen, „een man, die aan het winstbejag der Nederlandsche kooplieden den avontuurlijken geest paarde van het edel Normandisch geslacht, waaruit hij was gesproten (2)".

Met voorliefde hebben in de laatste jaren schrijvers van gezag en scherpzinnige historiekenners hunne studie gemaakt van dat merkwaardig, eerst toen beter bekend geworden tijdperk uit onze geschiedenis, gedurende hetwelk niet alleen ons volksbestaan is gevestigd, maar ook de grondslagen zijn gelegd voor onze handelsgrootheid.

De door zijne tijdgenooten miskende de Moucheron werd door hen in zijn eer hersteld. Allen gevoelden zich aangetrokken door zijne kloeke figuur en, voor zooverre zij hem konden beoordeelen, onthield niemand hem zijnen lof en werden zijne groote verdiensten, als koopman, algemeen erkend.

„Zijne plannen," zegt de Jonge (3) „waren grootscher in omvang en breeder in opvatting dan die van elk ander."

„Hij was de eerste," vervolgt Fruin, „die aan een tocht naar Indië om het Noorden zijn geld durfde wagen, in de stellige overtuiging, dat er boven Azië, even goed als beneden Afrika, een bevaarbare zee naar het Oosten voerde."

Bakhuizen van den Brink (4) roemt hem als den meest ondernemenden van de Nederlandsche kooplieden, in „wiens helder, diepdenkend hoofd doorgaans het eerst de gedachte rijpte aan de stoutmoedigste tochten, die zich door geen ongunstigen uitslag liet afschrikken, maar steeds voortging nieuwe uitrustingen in het leven te roepen, die uit zijn eenvoudig kantoor te Veere den wereldhandel wilde dwingen en de Spaansche macht in Indië fnuiken (5)."

„Noyt een heroïcq gemoet en laet te vorderen heroïcquelycke saken uyt vreese van swaricheyt (6)."

Dit was dan ook het beginsel, waarvan hij uitging bij al zijne soms meer dan gewaagde handelsondernemingen en waardoor hij zich liet leiden bij zijne dikwijls aan het roekelooze grenzende scheepstochten.

Gevaren werden door hem niet geteld; voor zijne schepen was geen hoek van den oceaan ongenaakbaar; zijn huis dreef handel in alle luchtstreken; zijn vlag wapperde op alle zeeën.

Groote winsten werden door hem niet behaald. Maar daardoor werd het aanzien van den koopman niet geschaad; integendeel, het werd er door verhoogd; want, zegt Grotius, sprekende over de handelsoperatiën van dien tijd, „hone-

stissimus questus est, cui praeter laborem et curam plerumque adest periculum (7)."

In voor- en tegenspoed gaf hij steeds blijk van een onbekrompen geest en zijn machtig genie, al moge het soms hebben gefaald, heeft zich nooit verloochend.

Evenals Isaäc le Maire kon hij er zich op beroemen, dat hij „geduierende syne handelinge op meest alle quartieren van de weerelt" ettelijke tonnen gouds had verloren, behoudens eer (8).

Aan Balthasar, den doorkneden koopman, werd de leiding der zaken overgelaten door zijne broeders, onder welken zich het meest onderscheidden Pieter, de diplomaat, en Melchior, de stichter van de noordsche vaart.

Rondom hem schaarden zich en vormden als het ware zijnen staf een aantal onverschrokken mannen, voor het meerendeel zijne bloed- en aanverwanten, die, van denzelfden geest doordrongen, evenmin iets ontzagen en alles waagden waar het gold de verwezenlijking der grootsche plannen van hunnen meester en voorganger.

Ook in zijne leus putten zij de kracht om met gelijke minachting de gevaren te trotseeren, welke zoo menig hunner in verre landen het slachtoffer deden zijn van list en verraad, of hem in de diepte der zee een vergeten graf bereidden. Hun moed werd er door geschraagd bij het ten uitvoer brengen der door hem ontworpen tochten naar Oost en West. Door haar gesterkt dwongen zij vriend en vijand eerbied af voor de vlag van den Nederlandschen staat, die nog eeuwen daarna aan gene zijde van den evenaar hare banen vlekkeloos ontplooit.

Middelerwijl vloeiden de vaak ten koste van hun bloed verkregen schatten het vaderland rijkelijk toe. Zij hoopten zich op niet alleen in de koopsteden, ook het platteland voer er wel bij. De gegoedheid werd algemeen en het kleine gemeenebest daardoor in staat gesteld den strijd met het machtige Spanje, dat ook zijnen handel en scheepvaart in

de kluisters had geslagen, niet alleen gedurende tachtig jaren voltehouden, maar ten laatste ook de zege te behalen.

De man, die aan de spits staat der kooplieden, die de Republiek zóó vermogend en krachtig hebben gemaakt, wacht nog altijd op eene levensgeschiedenis.

Het weinige dat men van hem weet is duister en verward.

Van onze zijde werd reeds vroeger, bijna veertig jaren geleden, de aandacht op zijn persoon gevestigd in een gelegenheidsgeschrift, dat, onder den titel van „Jacob Cats te Middelburg en zijn huis aldaar, ook in betrekking tot de vroegere en latere bewoners", in 1860 het licht zag naar aanleiding van den gedenksteen, die alstoen werd geplaatst in den gevel van het door Cats te dier stede van 1603 tot 1623 bewoonde huis.

Toevalliger wijze kwam men bij het onderzoek naar de identiteit van het perceel tot de ontdekking, dat hetzelfde huis vroeger door Balthasar de Moucheron was bewoond, dat hij het bij zijn vertrek naar Veere aan zijnen broeder Pieter in huur had gegeven en dat bij dezen onze volksdichter daarna geruimen tijd als kostganger aan huis had verkeerd. Aan Vosmaer moest bij de aankondiging van dit werkje in de Nederlandsche Spectator (9) de zucht van het hart, dat niet in de eerste plaats in dien gevel waren gebeiteld de namen van Pieter, maar vooral van Balthasar de Moucheron, „een paar dier handelsgeniën, dier krachtig actieve en stout ondernemende geesten", aan welken, naar hij meende, Nederland dringender behoefte had te worden herinnerd dan aan den ook door het nageslacht reeds meer dan genoeg gevierden Vader Cats.

Ook wij waren niet blind voor de groote verdiensten van de gebroeders de Moucheron; Balthasar, zegt Vosmaer, teekenden wij zelfs met liefde en met kleur. Maar om de hiervoren aangevoerde redenen en met het oog vooral op zijne door den tijdgenoot zóó verschillend beoordeelde koopmansloopbaan, durfden wij, ondanks al onze ingenomenheid met

zijne zóó krachtige figuur, hem vooralsnog in zijn leven en bedrijf niet anders karakteriseeren dan als „eene grootsche doch geheimzinnige verschijning in onze handelsgeschiedenis uit de laatste helft der zestiende en uit het begin der zeventiende eeuw."

Met Vosmaer zijn wij het in hoofdzaak vrij wel eens; doch onzes erachtens hebben de Moucherons meer aan een con amore geschreven boek dan aan eenen steen, die weinig zegt aan het groote publiek, dat hen ter nauwernood zelfs bij name kent en niet weet wat door hen is gepresteerd.

Dit deed ons besluiten aan Balthasar, den heldenkoopman, eene meer uitvoerige op deugdelijke gronden berustende monographie te wijden en hem, zoo het heet, te schetsen in de lijst van zijnen tijd.

Het oordeel en de goede dunk der hiervoren aangehaalde geschiedschrijvers hebben ons in dat voornemen gesterkt.

Al dadelijk werd met de voorbereidende studie een begin gemaakt. Uit den aard der zaak waren er vele jaren mede gemoeid en het werk, dat de studie moest bekronen, is later ten gevolge van ons vertrek naar Egypte ook langer dan wij wel wenschten in de pen gebleven.

Eindelijk is het klaargekomen en wederom mag de samensteller zich gelukkig rekenen, dat het hem aan lust noch kracht heeft ontbroken om in het zonnige Nijldal den arbeid te voltooien, voor zoovele jaren in de Schelde-delta begonnen. (10).

Dankbaar moet hij erkennen, dat hij daartoe in staat werd gesteld door de hulp in het vaderland ondervonden, in de eerste plaats bij hen, die hem met de meeste welwillendheid hebben rondgeleid en het onderzoek gemakkelijk gemaakt in de aan hunne zorg toevertrouwde rijks-, provinciale en gemeentelijke archief-depôts. Want daar het al spoedig was gebleken, hoe weinig staat er kon worden gemaakt op de gegevens, die voorkomen in de gedrukte

werken van dien tijd, was dit de eenige bron waaruit met vrucht kon worden geput.

Niet minder verplichting heeft hij aan zoo vele anderen in Nederland, die door de bereidwilligheid, waarmede zij hem allerlei mededeelingen en inlichtingen deden toekomen, welke hij in dien tusschentijd niet in staat was in loco persoonlijk intewinnen, de waarde van deze studie niet weinig hebben verhoogd.

Aan allen betuigt hij daarvoor zijnen oprechten dank.

Door hunne medewerking, die tevens getuigt van hunne sympathie voor Balthasar de Moucheron, is thans meer licht verspreid en kan een juister oordeel worden geveld over de rol, die de meest ondernemende der Nederlandsche kooplieden uit den tachtigjarigen oorlog, met zijne niet minder kloeke medestanders, heeft gespeeld op het woelig en bloedig staats- en handelstooneel van die dagen en wordt tegelijk eene in de jaarboeken van onzen handel nog bestaande leemte aangevuld.

EERSTE HOOFDSTUK.

WAAROM PIERRE DE MOUCHERON IN 1530 HET OUDERLIJKE HUIS VERLIET EN HOE HET OP DIEN TIJD MET HANDEL EN SCHEEPVAART IN EN OM MIDDELBURG GESTELD WAS.

In dat gedeelte van Normandië, hetwelk later begrepen werd in het Gouvernement van l'Ile de France, tusschen de steden Dreux en Evreux, waren de vrij uitgestrekte bezittingen gelegen waarop sinds overoude tijden het geslacht de Moucheron zijne heerlijke rechten deed gelden (1).

In de parochie Roussy le Farcq, die daartoe behoorde (2), stond de wieg van Pierre de Moucheron, met wien wij zoo even kennis maakten. In 1508 werd hij daar geboren uit den met een twaalftal kinderen gezegenden echt van messire Jean de Moucheron, heer van Boulay, en dame Marguerite de Cononos.

De talrijke olijfplanten rondom 's vaders tafel deden hem, den Benjamin, besluiten de ouderlijke woning vaarwel te zeggen om in den vreemde als koopman zijn geluk te gaan zoeken. Dit althans wordt door zijnen zoon Melchior opgegeven als de reden (3), waarom hij op nog jeugdigen leeftijd in 1530 het voorvaderlijke kasteel verliet.

Maar wellicht gevoelde toen reeds de jonkman, die later

een overtuigd aanhanger van Calvin is geworden, zich geschokt in zijne conscientie en helde hij over naar de nieuwe leer, die kort te voren in Duitschland gepredikt, al spoedig in Frankrijk weerklank had gevonden, in welk geval hij begrepen zal hebben, dat hij niet langer paste in den kring der zijnen, die der Katholieke kerk getrouw bleven.

Dat hij, eenmaal het voornemen hebbende opgevat om zich elders door de negotie een middel van bestaan te verschaffen, bij voorkeur naar Middelburg trok, moet ons niet verwonderen. Als stapelplaats der Fransche wijnen in de Nederlanden, werd die stad door zijne landgenooten van oudsher druk bezocht en toen waren juist door den kort te voren tusschen Frans I en Karel V gesloten vrede van Kamerijk de door den oorlog telkens afgebroken handelsrelatiën weder hervat.

Ook was Middelburg een voor die tijden niet onbelangrijk handelscentrum, ofschoon het daarvan zelf niet de meeste voordeelen trok.

De breede en diepe stroomen rond het eiland Walcheren, in de grafelijke charters niet oneigenaardig met den naam van „nostre mer de Zélande" bestempeld, waren, toen Brugge met Damme en Sluis niet meer den knoop van den wereldhandel uitmaakten, het middelpunt geworden van eene ontzaglijke scheepsbeweging.

De vloten, die vroeger samentroffen in den toen verlaten zeeboezem aan de Vlaamsche kust, lieten daarna het anker vallen in het zoogenaamde Diep voor Arnemuiden, de groote waterplas, die zich westwaarts verre tot op het Vlakke uitstrekte en aan de zwaarste schepen eene niet minder veilige ligplaats bood dan weleer het Zwin.

Daar de vreemde schippers zich niet dan noode waagden op de vaak onstuimige en nog niet van tonnen en bakens voorziene binnenwateren, werd in den regel door de grootere schepen voor Arnemuiden last gebroken en werden ook nog lang daarna op die zeestad de meeste assurantiën gesloten.

Eerst later, toen de wereldmarkt te Antwerpen was gevestigd, hielden de koopvaarders, die meest alle voor die stad waren bestemd, zich niet langer dan noodig was in den mond der Schelde onder Walcheren op.

Maar dit bracht geen verandering te weeg in den loop van het scheepsverkeer, dat steeds de richting bleef volgen, die daaraan reeds met het begin der zestiende eeuw door den zeehandel was gegeven en van welke vooreerst niet meer werd afgeweken.

Door het ontdekken der vaart om de Kaap de Goede Hoop, waardoor aan de handelsgrootheid van Venetië een einde werd gemaakt, werden de Nederlandsche gewesten, die door hunne aardrijkskundige ligging den schakel vormden, welke de beide hoofdgroepen der handeldrijvende volken van Europa tezamen verbond meer dan vroeger het middelpunt van den omzet der waren, die wederkeerig moesten voorzien in de behoeften van het Noorden en het Zuiden, of naar het toenmalige spraakgebruik van het Oosten en het Westen (4).

Zulks werd in de hand gewerkt door de Portugeezen, die den door Vasco de Gama in 1498 ontdekten zeeweg als den hunne beschouwden en niet gedoogden, dat daarvan door andere zeevarende volken gebruik werd gemaakt. De producten van Indië mochten van daar alleen door 's konings schepen worden afgehaald; alle waren moesten te Lissabon worden opgeslagen en mochten niet dan door vreemde schepen naar de Europeesche havens worden vervoerd.

Teneinde tevens den afzet te bevorderen der kostbare artikelen, die in Midden-Europa den meesten aftrek vonden, trof de Portugeesche regeering reeds in 1503 overeenkomsten met de voornaamste kantoren in Duitschland, wier hoofden zich jegens haar verbonden den in- en verkoop der specerijen voortaan uitsluitend op de markt van Antwerpen te doen plaats hebben.

Vlamen en Zeeuwen, Hollanders en Friezen, die zich al

van ouds met de vrachtvaart hadden bezig gehouden, stevenden toen met honderden van bodems naar de algemeene stapelplaats aan de Taag. Aldaar werden zij door den Portugees boven alle andere natiën voorgetrokken; het vrije verkeer was hun verzekerd en velerlei voorrechten werden hun toegekend, mits zij beloofden geen Spaansche havens te zullen aandoen.

Een drukke scheepvaart werd er door in het leven geroepen, die den landzaat niet minder voordeelen bezorgde dan de winstgevende tusschenhandel, welke te gelijker tijd ontstond en zich aanvankelijk tot Antwerpen bepaalde, maar waaraan ook spoedig door andere steden, waaronder Middelburg, hoewel op meer bescheiden schaal, deelgenomen werd.

Toen Pierre de Moucheron in 1530 voor het eerst in die stad voet aan wal zette was het Diep voor Arnemuiden, dat als ankerplaats voor Antwerpen eerst later door de Engelsche reede en het Vlakke werd vervangen, nog immer het tooneel van een druk scheepsverkeer.

„Oneindig", zegt van Reigersberg in zijn Kroniek van Zeeland — en hij spreekt als ooggetuige (5) — „is het getal der schepen van alle natiën, die er dagelijks aankomen uit alle oorden en afvaren naar alle kanten. Niet dan met moeite kunnen de kleinere vaartuigen zich een weg banen door de menigte zeekasteelen. Op één jaar ziet men er dikwijls verscheidene vloten van koopvaarders van dertig tot vijftig en meer schepen gaan en keeren uit Spanje, Portugal, Frankrijk en Engeland; soms liggen er wel vier- of vijfhonderd groote schepen te gelijk."

Door de Arne had Middelburg eene voor dien tijd voldoende gemeenschap met de zee en al was uit den aard der zaak op Arnemuiden het meeste vertier zoo heerschte toch in de hoofdstad eene levendige handelsdrukte en kon nog in 1531 de overheid zonder grootspraak verklaren: „qu'il y a telz marchans en Middel-

bourg, dont les deux diceulx font plus de marchandise de leurs propres deniers que tous les manans d'Armude en général (6)."

En het waren geen geringe burgers, die zich met den handel inlieten; „plusieurs estant en loix", heet het verder, „font gros faict de marchandise". Niet alleen de Hoogelandes, de van Thielts en vele anderen van de meest aanzienlijke geslachten behoorden tot het gilde der kooplieden, zelfs de eerste van 's graven officieren, Adolf Hardinck, de rentmeester van Zeeland bewesten Schelde, achtte het niet beneden zich aan het hoofd te staan van eene reederij, die hare eigene dokken te Arnemuiden had en van daar hare schepen uitzond naar de Middellandsche zee en naar de kusten van Barbarije. Ook ridder Jacob van Domburg liet zich door zijne burgemeesterlijke waardigheid niet terughouden van deel te nemen aan menige handelszaak, die echter niet altijd strookte met de belangen der poorterij.

Het grijze Middelburg, welks kooplieden reeds in 1271 eene door Floris V als rechtspersoon erkende broederschap vormden, verheugde zich bovendien in de gunst en bescherming der Heeren van het Land, van welken het allerlei voor dien tijd gewichtige privilegiën had verkregen. Een der voornaamste was dat van de gauge of droict de crane et d'estaple, waarop wij hiervoren reeds wezen, krachtens hetwelk alle Fransche en andere vreemde wijnen, alvorens verder landwaarts in te worden gesleten, eerst te Middelburg moesten worden gestapeld en geroeid of gepeild.

Met de wijnen maakten de zuidvruchten en oliën de hoofdartikelen uit van hare trafiek. Daarbij kwam nog het zout, dat niet meer op de oude wijze door zelbarnen of darinkdelven werd verkregen, maar in ruwen staat uit de Fransche en Spaansche havens aangevoerd in de vermaarde Zeeuwsche keeten tot fijn wit zout werd gezoden.

Op het Oostland werd bijna niet gevaren: de negotie

heette dan ook voornamelijk op de Westersche navigatie te zijn gefondeerd.

Alles samengenomen had dus de jonge de Moucheron eene verstandige keus gedaan; te Middelburg kon hij zeker zijn als koopman eene goede leerschool en als Franschman een welwillend onthaal te zullen vinden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

PIERRE DE MOUCHERON KOOPMAN TE MIDDELBURG TOT ZIJN VERTREK NAAR ANTWERPEN IN 1545.

Een der eersten met wien Pierre de Moucheron bij zijne komst te Middelburg kennis maakte en wiens huis voor hem openstond was de groothandelaar en industriëel Antonie de Gerbier, al sedert 1512 poorter van de stad en evenals hij Franschman van geboorte.

Gerbier genoot de achting en het vertrouwen van overheid en burgerij. Hij bewoonde het groote aan de Langedelft bij de Sinte Barbara-kapel staande Huis van Oosteinde, dat aan den achterkant met de daaraan belendende bierbrouwerij en zeeperij uitkwam aan den nieuwen havendijk, tegenwoordig de Rouaansche kaai.

In dat huis, waarin hij in 1516 eenen ambassadeur van Spanje waardiglijk had geherbergd, volgde nu de Fransche jonker zijnen eersten handelscursus. Maar hij vond er ook verpoozing van zijne studiën in de minnekoozerij met de lieftallige Isabeau, de eenige dochter van zijnen mentor (1). In Mei 1535 was het hoogtijd. Menige beker van den besten wijn uit den stadskelder werd op het heil van het jonge paar geledigd; door dien band nauwer aan Middelburg verbonden liet Pierre zich het volgende jaar als poorter inschrijven. (2).

De oude Gerbier evenwel was niet lang getuige van het huwelijksgeluk zijner kinderen; twee jaren daarna droegen zij hem reeds ten grave.

Op het laatst van zijn leven schijnt het met zijne zaken minder voorspoedig te zijn gegaan; door zijne erven werd het althans raadzaam geoordeeld den boedel niet te aanvaarden en zijne weduwe legde dan ook den sleutel op de kist.

Het treurig uiteinde der koopmansloopbaan van zijnen schoonvader, hoe weinig bemoedigend ook voor onzen de Moucheron, schrikte hem echter niet af; hij zette de negotie voort, slaagde daarin naar wensch en was binnen tien jaren een vermogend man.

En hierin ligt wel het beste bewijs voor zijn koopmanstalent; want het weleer zóó bloeiende Middelburg was in dien tusschentijd in een diep verval geraakt.

Het wanbestuur der oude wet met den burgemeester Jacob van Domburg aan het hoofd had aan de vroegere welvaart den eersten knak gegeven; nauwelijks was zij dit eenigszins te boven of de knoeierijen van Adolf Hardinck brachten haar in nieuwe moeilijkheden (3).

Tot overmaat van ramp werd omstreeks dien tijd het eiland Walcheren door geweldige overstroomingen geteisterd, zoodat zelfs vele landerijen jaren lang ongebaand bleven liggen.

Binnen de stad was het niet veel beter gesteld; door hunne verarmde eigenaars konden de huizen niet meer worden onderhouden; op plaatsen, waar vroeger schoone woningen hadden gestaan, werd door gebrek aan geld bij brand en verval niet meer herbouwd; overal was ellende en desolatie.

In den mond der Arne had zich eene zandplaat gevormd, die de gemeenschap met de zee bedreigde. Wèl werd er eene nieuwe haven gegraven, waaraan veel geld werd verspild, en meende men door den aankoop der heerlijkheid den Oosthoek paal en perk te hebben gesteld aan den

overmoed der opgezetenen van Arnemuiden; maar niets mocht baten, de ondergang was onvermijdelijk en de crisis niet meer te bezweren.

De korte tusschenpoozen van vrede konden niet herstellen wat de telkens weder uitbrekende oorlogen tusschen Frankrijk en Spanje deden verloren gaan; de Westersche navigatie had er het meest onder te lijden.

Geloofsvervolging verlamde het verkeer (4); die van Vlissingen en Veere werden hoe langer hoe stouter en hunne mededinging was des te meer te duchten, daar beide plaatsen in Adolf van Bourgondië, den admiraal van de zee, een machtigen beschermheer hadden gekregen.

Doch wat haar eigenlijk den doodsteek gaf, was de snelle opkomst van het naburige Antwerpen. Dáár bekreunde de koopman zich weinig om de verouderde privilegiën van stapel en kraan, van gauge, van vóórlading en dergelijke, aan welke de Middelburgers zich vastklemden als aan hun palladium.

Geen macht kon hem beletten de voor zijne huizen bestemde schepen zonder eenige formaliteiten dadelijk „recto cursu" met ongebroken last de Schelde te doen opzeilen.

Bitter zijn tegen het midden der zestiende eeuw de klachten van den Middelburgschen magistraat over den treurigen staat, waarin handel en scheepvaart toen verkeerden.

In hunne laag gestemde vertoogen aan de hooge overheid leggen de vroede mannen zonder omwegen den benarden toestand der gemeente bloot. Maar de schuld ligt niet aan hen; het is niet „omdat de coopman ofte de scepen te Middelburch geen gerief en vinden"; — alles moet worden geweten aan „de groote fortune, die de Heere Antwerpen verleent (5)."

Om kort te gaan; het malaise werd eindelijk zóó algemeen, — en hier hebben de regeerders wederom het

woord, — „que citoyens et habitans d'icelle ville ne tendent à aultre qu' à se transporter d'illecq ès lieux plus sains, plaisants et fréquentés que n'est la dicte ville, l'air de laquelle est de tous reputé pour nuysible au corps humain."

Of Pierre de Moucheron in alles het pessimisme deelde der vaderen, weten wij niet; maar toen in 1545 bij de kranke nering nog de pest kwam, volgde ook hij het voorbeeld van zijne doleerende medeburgers; in de maand Mei van dat jaar verhuisde hij met zijn gezin naar Antwerpen.

DERDE HOOFDSTUK.

PIERRE DE MOUCHERON EN ZIJN GEZIN TE ANTWERPEN.

Eene der redenen, zoo niet de voornaamste, waarom Pierre de Moucheron op dat tijdstip en onder die omstandigheden het kantoor naar Antwerpen verplaatste, zal wel geweest zijn omdat, zooals door de vroedschap in de hiervoren aangehaalde jeremiaden zeer juist wordt opgemerkt, „de coopman bi den anderen bliven ende syne coopmanscepe bi een hebben wil (1)."

Zeeland had als handelscentrum veel van zijne belangrijkheid verloren; het debiet was er beperkt en er bestond weinig gelegenheid tot het aanknoopen van nieuwe handelsbetrekkingen. Te Antwerpen daarentegen, op een zóó ruim voorziene en druk bezochte markt, waar telkens nieuwe producten uit den vreemde werden aangevoerd en de koopman zijne waren altijd gemakkelijk van de hand kon zetten, was meer kans om met allerlei soort van zaken goede negotie te doen.

Met een dankbaar gemoed kon de Moucheron terugzien op de vijftien jaren, de beste zijns levens, die hij te Middelburg had doorgebracht; dààr had hij zich als koopman gevormd, had hij zijn fortuin gemaakt en was hij een gelukkig huisvader geworden.

Te Antwerpen verzweeg hij zijne adellijke afkomst niet,

zooals de arme jonker in 1536 te Middelburg had gedaan; bij zijne inschrijving in het poortersboek zorgde hij, dat achter zijnen naam werd vermeld, dat hij was de zoon van eenen de Moucheron, heere van Boulay (2).

Dagelijks ging hij nu op naar de beurs, het aanrakingspunt der vertegenwoordigers van alle handeldrijvende natiën, de verzamelplaats der duizenden en duizenden, wier vertrouwen hij spoedig had gewonnen.

Gelukkige ondernemingen vermeerderden ras het in Zeeland verkregen vermogen en stelden hem in staat een zijnen stand en fortuin passend woonhuis in de kort na zijne komst aangelegde Ammanstraat te bouwen, in welks gevel hij ook zijn geslachtswapen deed plaatsen (3).

In die woning sleet hij een twintigtal, echter niet altijd even rustige, jaren aan de zijde van zijne echtgenoote, temidden van een steeds aangroeiend kroost, dat ten laatste nog talrijker was dan dat, hetwelk in zijne jeugd met hem op het voorvaderlijke kasteel had aangezeten aan den waarschijnlijk minder rijk voorzienen disch.

Te Antwerpen, waar het ontzaglijk volkerenverkeer aan allen de meest volkomen vrijheid ook in zake van godsdienst verzekerde, werd in den beginne niemand om des geloofs wille bekommerd. Al vroegtijdig had de stedelijke regeering aan de Hervormden den Temple Rond op het Wapperplein als bedehuis afgestaan, zonder dat zulks den Katholieken aanstoot of ergernis had gegeven. De uit Doornik gevluchte predikant Jean Taffin, een huisvriend van de Moucherons, trad in die kerk als voorganger der gemeente op.

Nog jaren lang spande de machtige Scheldestad de kroon boven alle koopsteden der wereld; zij was ook de geldmarkt van Europa geworden; in 1568 had zij het toppunt van haren luister bereikt.

Maar reeds het jaar te voren hadden zich aan haren hemel onheilspellende wolken vertoond, die de voorteekenen

waren der jammertooneelen, waarvan eerst in 1585 het slotbedrijf zoude worden afgespeeld.

Eensklaps werden toen op hare muren de bloedplakkaten aangeslagen en slopen de raadsheeren der inquisitie rond, van huis tot huis, druk in de weer met het opmaken der lijsten van de personen, die zij verdacht hielden van ketterij.

Ook Pierre de Moucheron ontging hunner aandacht niet; zelfs voegden zij op hunne lijst bij zijnen naam de omineuse kantteekening „tous les enfants sont Calvinistes."

Nog hetzelfde jaar werd hij door den dood aan de zijnen ontrukt en zijn stoffelijk overschot nog „à la Huguenotte" ter aarde besteld; Taffin hield de lijkrede.

Een paar jaren later ontviel ook Isabella de Gerbier aan het reeds vaderlooze gezin; achttien of twintig weezen bleven achter (4).

Wij zouden ons bestek tebuiten gaan en het doel, dat wij ons met dit boek hebben voorgesteld, voorbijstreven, als wij het leven en de lotgevallen van elk dier kinderen afzonderlijk wilden beschrijven; een zóó breed getakte stamboom heeft ook alleen voor den genealoog zekere bekoorlijkheid.

Wij willen ons daarom slechts bepalen tot diegenen onder hen, hetzij zonen, hetzij dochters, die zich, òf persoonlijk, òf door hunne afstammelingen, op de eene of andere wijze jegens het vaderland verdienstelijk hebben gemaakt.

Als zoodanig treedt op den voorgrond Balthasar, de grootste van Pierre's zonen, de „familiae princeps," aan wien het leeuwendeel toekomt en ons boek schier geheel is gewijd.

Op hem volgen Pieter en Melchior, die niet minder dan hij uitblinken door geest- en werkkracht en wier levensloop om die reden ook meer uitvoerig zal worden behandeld.

Van de dochters komen uit dien hoofde in aanmerking Jacqueline, Marguerite en Catharina (5), uit wier respectieve echtverbindtenissen met Gillis Borremans, Allard de la Dale

en François le Fort een phalanx van wakkere mannen is voortgekomen, onder wier beleid menige hachelijke tocht naar het verre Oosten is ondernomen, of die in het hooge Noorden het huis en den Nederlandschen staat op waardige wijze hebben vertegenwoordigd.

VIERDE HOOFDSTUK.

HET HANDELSHUIS TE ANTWERPEN NA DEN DOOD VAN PIERRE DE MOUCHERON.

Bij den dood van Pierre de Moucheron was van zijne zonen alleen de oudste, Pieter, in staat de leiding der zaken op zich te nemen. Later konden ook Gaspard en François, die in ouderdom op hem volgden, zich daaraan wijden. Balthasar en Melchior waren toen nog te jong; eerstgenoemde had even den leeftijd van vijftien, zijn broeder dien van tien jaren bereikt (1).

Het was een moeilijk tijdsgewricht, toen zij tot de nalatenschap van hunnen vader werden geroepen. De hertog van Alva was met zijne legerscharen het land binnengerukt, Egmond en Hoorne waren gevallen als de eerste slachtoffers der Spaansche tirannie. De inquisitie loerde overal; zij ontzag de vrienden van staat en kerk even weinig als hare vijanden; niemand was zeker van zijn leven en goed.

Na de inneming van Valenciennes, dat het teeken had gegeven tot den verdelgingsoorlog van het Protestantsche deel der bevolking, waren reeds vele familiën uit Antwerpen gevlucht. In de volgende jaren verlieten wederom duizenden stad en land; sommigen trokken naar Duitschland; anderen staken over naar Engeland.

Toch bleef de wankelende koopstad nog immer de hoofdzetel van den hiervoren beschreven tusschenhandel; doch gaandeweg moest zij een deel daarvan afstaan aan Amsterdam.

Voor Pierre's jongere zonen was dus Antwerpen nog altijd de beste leerschool voor den groothandel. Zoolang hunne opvoeding nog niet was voltooid dachten dan ook de oudere broeders er niet aan hunne vaderstad te verlaten.

Hoe die opvoeding geschiedde kan worden opgemaakt uit het testament van Balthasar de Moucheron, waarin eenige bepalingen voorkomen omtrent de opleiding van zijne eigene kinderen, welke in hoofdzaak wel niet veel zal hebben verschild met de wijze, waarop hij zelf in der tijd grootgebracht was.

„De knechts," zoo leest men in dat stuk (2), „sal men op de studiën houden totdat ze den ouderdom sullen hebben van achttien jaren, ende byaldien deselve alsdan noch voorders begeeren te studeeren omme naermaels daermede te proffiteeren", moest hun daartoe de gelegenheid worden verschaft; „andersins sal men deselve doen leeren ende stellen op eenige neeringhe van coopmanscap ofte anders, daer se toe bequaem souden moghen wesen (3)."

Aan dit laatste, aan de negotie namelijk, gaven al de jongens de voorkeur. Geen hunner gevoelde zich aangetrokken tot hoogere studiën; de smaak voor de koopmanschap zat hun in het bloed; ook was er meer meê te profiteeren.

Maar of zij allen, althans Balthasar en Melchior, het tot den leeftijd van achttien jaren op de schoolbank hebben kunnen uithouden, betwijfelen wij (4). Van den eerste zoude het ons niet verwonderen, dat hij reeds in zijne jeugd ter zee heeft gevaren en op zijne tochten alstoen ook de Azoren of Vlaamsche eilanden heeft bezocht, welke destijds het hoofdstation waren van de retourvloten uit Amerika en de gewone aanlegplaats der koningsschepen uit Oost-Indië. De meer dan oppervlakkige kennis, die hij toonde te bezitten

van de landen, waarhenen hij later zijne handelsvloten uitzond, en van de zeeën, die op zijne aanwijzing door zijne scheepsbevelhebbers werden doorkruisd, wettigt dit vermoeden.

Gedurende de eerste vijf jaren na het overlijden van Pierre de Moucheron troonde Antwerpen nog immer als eene koningin aan de boorden der Schelde. Op de gladde wateren van den breeden stroom wiegelden nog altijd de vloten van Oost en West, met de vlaggen van alle handeldrijvende volken in top.

De merkwaardige Palmzondag van het jaar 1572 maakte daaraan eensklaps en onverwachts een einde. Het Noorden zag toen te Vlissingen den dageraad gloren van zijne vrijheid, het Zuiden zonk weg in dien poel van jammeren, waarin ten leste ook Antwerpen ten gronde ging. Voortaan bestrijkt en beheerscht de Geus de Schelde; hij heeft den sleutel tot de vaart op de noordelijke zeeën in zijne hand en sluit er den weg naar den oceaan mede af.

Te Antwerpen kozen al dadelijk eenige kooplieden de partij der rebellen, onder anderen Gillis van Eychelberg, gezegd Hoofman, een der voornaamste reeders van de stad. Hij steunde de Vlissingers in hun verzet tegen Spanje door het toezenden van geld, ammunitie en proviand. Toen eenige dagen later de Geuzen zich meester maakten van de rijke naar Antwerpen bestemde Portugeesche vloot, was hij de tusschenpersoon, door wien de lading ten bate der gemeene zaak werd te gelde gemaakt. De comptabiliteit werd gehouden door Charles de Beaulieu, een verren bloedverwant van de Moucherons (5).

Ook dezen schaarden zich aan de zijde van den Prins, maar volgden niet daarom het voorbeeld van zoovelen hunner partijgenooten, die op het eerste alarm onverwijld naar Holland de wijk namen. Hun kantoor bleef nog twaalf jaren lang onder de oude firma in de Ammanstraat gevestigd.

Antwerpen, dat als koopstad veel van zijne belangrijk-

heid verloor, hield zich desniettemin nog geruimen tijd staande als geldmarkt; tot in het midden der troebelen behield het de wissels op meest alle plaatsen van Europa aan zich en werden in het buitenland nog door hare factoors de voornaamste commissiën bezorgd. De onmiddellijk na den afval van Vlissingen ingevoerde verlofgelden en licenten bevorderden ook het verkeer tusschen 's konings landen en de afvallige gewesten (6); maar daardoor werd de kleinhandel alleen gebaat. Met den actieven handel over zee was het zoo goed als gedaan. Geen koopvaarder lostte meer aan hare kaden; de vaart, die nog door enkele handelshuizen naar Oost en West werd voortgezet, ging voortaan van de Zeeuwsche en Hollandsche havens uit.

Voor reeders als Hoofman en de Moucheron werd Vlissingen het uitgangspunt van alle eenigszins belangrijke handelstochten, die door hen na 1572 zijn ondernomen.

Ervaren stuurlieden en geoefende matrozen vond men daar altijd in menigte. Onder hen werd vijf jaren later de bemanning aangeworven voor de schepen, die toen door eerstgenoemde naar de Witte zee zijn gezonden.

VIJFDE HOOFDSTUK.

ENGELSCHEN EN NEDERLANDERS IN DE WITTE ZEE. JAN VAN DE WALLE EN OLIVIER BRUNEL. DE EXPEDITIE VAN GILLIS HOOFMAN NAAR DE DWINA IN 1577. AANLEIDING TOT HET EERSTE POOLONDERZOEK. PROEFNEMING VAN BALTHASAR DE MOUCHERON OM DE ZEE VAN KARA TE BEVAREN. ZIJNE SCHEPEN AAN DE DWINA IN 1584. STICHTING VAN ARCHANGEL.

„De berichten omtrent de eerste komst der Hollanders en Zeeuwen in de Witte zee," zegt de Jonge in zijn meermalen aangehaald werk: De opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië, „zijn eenigzins duister (1)." Doch veel van hetgeen bij de uitgave van dat boek, in 1862, den schrijver nog duister toescheen is thans door berichten meer „up to date" en geput uit de beste bronnen tot klaarheid gebracht.

Een helder licht is daarover verspreid door den rijksarchivaris in Utrecht, Mr. S. Muller Fz., die in 1874 onze letterkunde heeft verrijkt met zijne met een gouden eereprijs bekroonde Geschiedenis der Noordsche compagnie, waaraan voorafgaat een historisch overzicht van de ontdekkingen der Hollanders in de Noordpoolzeeën en van hunne vestiging op enkele punten aldaar.

Nieuwe bijzonderheden zijn later aan den dag gekomen door de onderzoekingen in de archieven van Rusland, op

last der regeering ingesteld door Dr. C. C. Uhlenbeck en Mr. J. L. Berns, wier verslag in 1891 door den druk publiek gemaakt is (2).

Belangrijk zijn in het eerstbedoelde werk de gegevens over Olivier Brunel, in het andere die over Jan van de Walle, twee merkwaardige mannen, die bij het tot stand komen van onzen handel op het Moscovische rijk zich niet minder verdienstelijk hebben gemaakt dan Gillis Hoofman en de gebroeders de Moucheron.

Alvorens verder te gaan zij hier herinnerd, dat de Engelschen reeds lang voor ons op de Witte zee hebben gevaren. Hunne schepen verschenen er voor het eerst in 1553, uitgezonden door de een paar jaren te voren opgerichte compagnie „The Mystery", nader omschreven als „Company and Fellowship of Merchants Adventurers for Discovery of unknown lands", aan welke vereeniging, in 1566, een nieuw octrooi verleend en de naam gegeven werd van „the Fellowship of English Merchants for the Discovery of New Trades".

Onder dezen naam heeft de Engelsch Moscovische compagnie de eeuwen getrotseerd en bestaat zij nog op dit oogenblik (3). De metter tijd gewijzigde benaming duidt aan, dat zij aanvankelijk een tweeledig doel had: het ontdekken van onbekende landen en het opsporen van nieuwe handelswegen.

De Nederlanders volgden spoedig het door de Engelschen gegeven voorbeeld, maar bepaalden zich vooreerst tot het aanknoopen van handelsbetrekkingen met de onder Russisch gebied staande landen rond de Witte zee. In 1566 werd ook door twee Antwerpenaars, Simon van Salingen en Cornelis de Meijer, die zee ingezeild. Als Russen verkleed reisden zij toen naar Moscou en Novogorod en werden overal goed ontvangen door de in die steden destijds al gevestigde Nederlandsche kooplieden, door wier tusschenkomst al dadelijk op de Antwerpsche markt aanzienlijke inkoopen voor Russische rekening werden gedaan.

De meeste dier commissiën gingen waarschijnlijk door de handen van Jan van de Walle, den nestor van onze negotianten in het Moscovische rijk, die toen reeds hoog bejaard onder den naam van Beloborod of de man met den witten baard algemeen bekend was. In vroegere jaren had hij veel gereisd, aan meest al de hoven van Europa verkeerd en zich nu op zijn ouden dag te Moscou neêrgezet. Om zijn rechtschapen karakter en eerlijkheid was hij bij den handelsstand zeer gezien; ook bij den czaar, voor wiens schatkamer hij van zijne reizen telkens kostbare geschenken medebracht, stond hij in hooge achting (4).

De hiervoren genoemde Olivier Brunel, ofschoon ook een Nederlander, was bij de Russen en Denen, bij de Samojeden en Lappen, eene beter bekende persoonlijkheid dan bij zijne eigene landgenooten. Naar zijnen Latijnschen voornaam (Oliverus) heette men hem in die streken gewoonlijk Alferius (5).

Kort na de verschijning der Engelschen in de Witte zee vinden wij Brunel reeds als koopman te Kola gevestigd. Maar uit handelsnijd door hunne compagnie bij de Russen als spion aangeklaagd, werd hij jaren lang te Jaroslaw gevangen gehouden. Dank zij der machtige voorspraak van de gebroeders Anikiew, die tot het aanzienlijke handelshuis der Stroganows behoorden, herkreeg hij zijne vrijheid

Toen ving hij de ontdekkingstochten aan, die hem tot den eersten der meest beroemde Noordpoolreizigers hebben gemaakt.

Aan zijne bevrijders betoonde hij zijne erkentelijkheid en zocht hij zich tevens te wreken op de Engelschen door met Nederland geregelde handelsbetrekkingen aanteknoopen. Als agent der Anikiews bezocht hij dikwijls Antwerpen en kwam daardoor in kennis met Hoofman, die met van de Walle reeds vroeger daar zaken had gedaan. In 1577 haalde hij beiden over tot het ondernemen van den hiervoren bedoelden scheepstocht naar de Witte zee.

Het beleid der uit twee bodems bestaande expeditie werd

door Hoofman, van wien zijn stadgenoot Emanuel van Meteren vol bewondering spreekt als van den beschermer en voedsterheer van alle scheepskapiteins, toevertrouwd aan den voor die taak bijzonder berekenden schipper Jan Jacobszen van Alkmaar. Op het andere schip was gezagvoerder Adriaan Creijt van Vlissingen, die later, in 1584, zich meer vermaard heeft gemaakt door de toen ook derwaarts, maar met andere bedoelingen, voor rekening der de Moucherons ondernomen reis.

Dat deze als medereeders van Hoofman bij den eersten tocht zijn betrokken geweest, meenen wij te moeten betwijfelen (6); in geen geval kan Melchior dien als agent van zijnen broeder Balthasar hebben medegemaakt (7); daartoe was hij toen nog te jong.

In April 1577 verlieten de schepen de reede van Vlissingen, met van de Walle aan boord. Voorspoedig kwamen zij in de door de onzen sedert 1566 niet meer bezochte Witte zee en lieten er in eene der vier uitmondingen van de Dwina, den Pudoshemsco-mond, het anker vallen, op vrij grooten afstand van de nederzetting der Engelsche compagnie, die hare kantoren en pakhuizen in den Korelischen mond op het Rozeneiland had opgeslagen.

Daar werd toen de eerste Nederlandsche factorij gesticht; maar zij was voor de scheepvaart niet veel beter gelegen en voor het binnenlandsch verkeer nog minder geschikt dan de Engelsche.

Aan Balthasar de Moucheron was het voorbehouden de eigenlijke grondvester van den Nederlandschen handel op het Moscovische rijk te worden, aan zijnen broeder Melchior was het gegeven paal en perk te stellen aan de almacht der Engelsche compagnie in de Witte zee.

Wij zagen hiervoren, dat die vereeniging krachtens hare statuten van 1551 en van 1566 een tweeledig doel had: „the Discovery of unknown Countries" en „the Discovery of new Trades."

Wat met het eerste werd beoogd was voor niemand een geheim. Ook hier te lande wist de schrandere koopman zeer goed, dat de tochten naar het hooge Noorden, door Willoughby, Chancellor en Burroughs op haren last tusschen de jaren 1553 en 1555 ondernomen, daarna door Barrendine, Woodcocks en Browne in 1568 hervat, allen een en dezelfde strekking hadden, namelijk om benoorden Azië een korteren weg naar Oost-Indië optesporen, met welken men hoopte dien bezuiden Afrika te kunnen vervangen.

Toen geen dezer tochten tot het gewenschte doel had geleid en men aan het bestaan van den noordoostelijken doortocht begon te twijfelen, waren gedurende de twaalf eerste jaren de Noordpoolzeeën door hare schepen niet meer bezocht; eindelijk, in 1580, besloot zij nogmaals eene poging te wagen. Aan Arthur Pet en Charles Jackman werd de uitvoering opgedragen en uitdrukkelijk voorgeschreven, dat zij hunnen ontdekkingstocht door de reeds vroeger bevaren straat van Waigats moesten vervolgen en voortzetten „eastwards to the countries or dominions of the mightie prince, the Emperor of Cathay (8)."

Deze reis slaagde niet veel gelukkiger dan de vorigen; — „zij was dan ook de laatste expeditie van eenig belang, door de Engelschen uitsluitend tot het doen van ontdekkingen naar het noordoosten uitgezonden; maar de taak, die zij na moedig en ijverig pogen dus onafgewerkt gelaten hadden, werd dadelijk door eene andere natie opgevat (9)".

Deze natie was de onze; de mannen, die de onafgewerkte taak opvatteden, waren de Moucheron en Brunel.

Ten allen tijde, en toen meer dan ooit, hadden de Nederlanders er belang bij, dat die weg, welke voerde naar de schatkamers van het Oosten, door geen ander volk en ook door hen het eerst werd ontdekt.

Zóó niet, dan liepen zij gevaar, dat zij den rang zouden verliezen, dien zij, zooals wij hiervoren aantoonden, èn door de aardrijkskundige ligging van het land èn door den nijveren

geest van zijne bewoners, bereids onder de handeldrijvende natiën van Europa hadden ingenomen.

Want gelukte het aan anderen zich van dien weg meester te maken, dan was het te vreezen, dat zij zouden ophouden voor Noord- en Midden-Europa de markt- en stapelplaats te zijn van de Oostersche producten, in ieder geval, dat zij den reeds beschreven tusschenhandel niet voor zich alleen zouden behouden, maar dien met andere natiën moeten deelen.

En die vrees was niet denkbeeldig of ongegrond; bij de staatkundige verwikkelingen, waarvan het einde nog niet te voorzien was, kon ieder oogenblik de vaart op de Spaansche havens, waaruit die kostbare waren alleen konden worden aangevoerd, den landzaat worden afgesneden.

De Moucheron besloot dit te voorkomen of te verhoeden, Brunel, die reeds lang voor Willem Barendsz. tot op 70° N.B. was doorgedrongen (10), werd zijn medehelper en bondgenoot.

Met gebruikmaking der Russische kaarten (11), die echter minder nauwkeurig bleken te zijn dan die van de Portugeesche piloten, aan welke van Linschoten zijne gegevens ontleende omtrent de vaart langs den zuidhoek van Afrika, en naar de inlichtingen, die hun werden verstrekt door Johan Balak, den Noorschen cosmograaph, werd in overleg met Gerard Mercator, den grootsten aardrijkskundige van zijnen tijd (12), het plan beraamd, dat, in 1584, ten zijnen huize te Duisburg nader besproken, aller goedkeuring wegdroeg en nog in datzelfde jaar ten uitvoer zou worden gelegd.

Balthasar, die reeds jaren lang van het vraagstuk zijne studie had gemaakt, was van meening, dat de noordelijke IJszee het middelpunt zijn moest van eene machtige watercirculatie, dat zij daarom nooit geheel kon bevriezen en niet dan tijdelijk voor de vaart gesloten was (13). Op dit punt was Mercator het met hem eens.

Alleen was het de vraag, of die zee tot China toe voorbij Kaap Tabin (14) al of niet bevaarbaar was. Maar voor hem was ook dit aan geen twijfel onderhevig. Evenmin deelde hij de vrees, dat voorbij de Obi de kust zich wellicht noordwestwaarts omwendde en door aansluiting aan de noordoostpunt van het reeds in 1553 door Willoughby ontdekte Nova Zembla een baai zoude vormen, die alsdan aan den doortocht naar Oost-Indië langs die zijde een onoverkomelijke hinderpaal in den weg moest leggen (15). Hij hield zich nog aan de voorstelling der geleerden van zijnen tijd, volgens welken Azië minder hoog opliep dan inderdaad het geval is en de kust van het vaste land zuidwaarts dadelijk vrij sterk afliep.

Daar eene onderneming als deze weinig voordeel beloofde en met groote kosten gepaard ging, wilde hij naar het voorbeeld der Engelschen haar eveneens laten uitvoeren dôor eene compagnie. Hij slaagde er in eenige „goede patriotten ende lusthebbers van de zeevaert" voor zijne plannen te winnen, die toen met hem de groep vormden der zoogenaamde kooplieden-avonturiers, van welken wij lezen, dat zij zich wendden tot den Prins met het verzoek om ondersteuning van staatswege, waartegen zich echter de benarde toestand van het land verzette, ofschoon de Prins hun de verzekering gaf, dat ook hij in de zaak een zonderling welbehagen had (16).

De Moucheron was daardoor niet uit het veld geslagen; hij avontuurde het alleen en voor eigen rekening.

Nog was het jaar niet ten einde, of reeds zeilde ook ditmaal van Vlissingen de expeditie uit, die voorloopig de zee van Kara of, zooals zij toen heette, de Tartaarsche zee moest verkennen. Tot goedmaking der kosten werd er eene handelsreis mede verbonden.

Met het beleid der onderneming werd Melchior de Moucheron belast, die van dat oogenblik af van den handel op het Moscovische rijk zijne levenstaak maakte. Op de

hoogte van Nova Zembla zoude hij met zijne bodems Brunel ontmoeten, die, van Enkhuizen vooruit gereisd, zich onderweg met het aanknoopen van handelsbetrekkingen met de Samojeedsche stammen moest bezig houden. Maar nog voordat hij Nova Zembla had bereikt werd Brunel door het ijs verhinderd verder te zeilen en leed hij tot overmaat van ramp schipbreuk in den mond der Pechora, eene rivier, die zich bewesten Waigats uitstort in zee.

Aan de anderen bleef toen niets over dan de winterkwartieren te betrekken. Door Adriaan Creijt, aan boord van wiens schip zich Melchior bevond, werd den stuurlieden last gegeven eene veilige voor den handel goed geschikte ligplaats optezoeken. Op 65 à 65½ graad noorderbreedte werd zij gevonden door den stuurman Jan Buijck, bij het opvaren van een breeden en diepen stroom, aan welken door het scheepsvolk ter eere van hunnen patroon de naam van de Moucheronsrivier werd gegeven, maar die eigenlijk geene andere was dan dezelfde Pudoshemsco-mond van de Dwina, aan welken zeven jaren tevoren Gillis Hoofman, doch meer nabij den zeekant en onder minder gunstige omstandigheden, zijne factorij had gevestigd.

De natuur had aldaar eene ruime voor de schepen steeds genaakbare reede gevormd, van waar de gemeenschap met het binnenland gemakkelijk onderhouden kon worden.

Op eenigen afstand van den oever lag het aan den aartsengel Michaël toegewijde klooster, rond hetwelk de Moucherons hunne woon- en pakhuizen opsloegen. Van heinde en verre stroomden naar de nieuwe nederzetting, wier roep zich spoedig verbreidde. de inboorlingen samen om er hunne waren te koop te bieden; in korten tijd werd zij daardoor het middelpunt van een levendig handelsverkeer.

Tot beveiliging en tot bevordering van de trafiek werden op last van den czaar versterkingen aangelegd en dijdde het vlek, dat vroeger schaarsch bewoond door slechts enkele bedevaartgangers werd bezocht, rasch uit tot eene

volkrijke stad, welke naar het klooster in de buurt, Archangel genoemd nog tegenwoordig de grootste koopstad in dat gedeelte van Rusland is (17).

Tot haren bloei droeg vooral bij de omstandigheid, dat zij kort daarop door de Russische regeering tot algemeene markt- en stapelplaats van den handel op de Witte zee werd verklaard.

Het Hollandsch element had er spoedig de overhand. Dit moesten de Engelschen ondervinden, toen zij na langdurige aarzeling en waarschijnlijk op bevel van den rijkskanselier in 1591 ook hunne kantoren van het Rozeneiland derwaarts verplaatsten.

Nog bij het leven van Iwan IV waren de aan hunne compagnie in der tijd verleende privilegiën aanmerkelijk besnoeid; door zijnen opvolger Feodor I werden zij geheel buiten werking gesteld.

De Nederlandsche energie werd hun nu ook te machtig; Brunel was gewroken, de Moucherons hadden hunne plaats ingenomen en weldra was het met den Engelschen handel aan de Witte zee zoo goed als gedaan.

Het doel, waarmede Balthasar zijne expeditie had uitgezonden, was wel is waar niet bereikt, maar hare uitkomsten waren, in het vervolg vooral, van het hoogste gewicht.

Aan haar heeft Nederland zoo niet het ontstaan, dan toch de bestendiging te danken van zijne handelsbetrekkingen met Rusland, die te Archangel aangeknoopt eene eeuw later door het bezoek van czaar Peter den Groote aan de toen zóó bloeiende Republiek der Vereenigde Provinciën nauwer toegehaald en bevestigd zijn.

Uit een ander oogpunt was het ook voor hem geen verloren reis. Tien jaren later, in 1594, toen men hier te lande op zijn initiatief de eerste stappen deed tot het opsporen van den noordoostelijken doortocht naar Indië, beriep hij zich op dezen ontdekkingstocht, als op „la petite épreuve

que dix années auparavant il avoit desia fait pour découvrir le passage et l'entrée de la mer de Tartarie." En daarbij had hij het niet laten rusten. Al dien tijd zette hij van daaruit zijn onderzoek voort met behulp van zijnen broeder Melchior, Olivier Brunel, François de la Dale „et d'autres siens serviteurs, qu'à ces fins il avoit envoyé en Moscovie", door wier rapporten hij meer dan ooit werd versterkt in de overtuiging „que de vray il y avoit passage vers la dite mer (18)."

ZESDE HOOFDSTUK.

LAATSTE JAREN VAN HET HANDELSHUIS TE ANTWERPEN. BALTHASAR KOLONEL VAN DE BURGERWACHT. OVERGAAF DER STAD AAN DEN HERTOG VAN PARMA. DE MOUCHERONS OP NIEUW TE MIDDELBURG. TOESTAND VAN HANDEL EN SCHEEPVAART ALDAAR.

De Moucherons hadden in tijds de bakens verzet en vonden in de nieuwe trafiek met de landen rond de Witte zee eenige vergoeding voor de winst, die zij moesten derven tengevolge van de steeds toenemende moeilijkheden, waarmede de vaart op de Spaansche havens gepaard ging.

Te Antwerpen was het met den groothandel gedaan. Niets hield hen dus langer terug in de zwaar beproefde stad, wier inwoners bange tijden beleefden. Herhaaldelijk werden zij in hunne huizingen opgeschrikt door het wapengekletter of grijnsden door deurspleten en vensters hun de troniën tegen van het muitende roofzieke krijgsvolk.

In 1576 had de Spaansche furie dood en verderf gebracht over het rijkste deel der gemeente; zes jaren later voorkwam slechts de moed en vastberadenheid der burgerij de herhaling van dergelijke tooneelen; toen deed de Fransche furie de reeds waggelende stad andermaal op hare grondvesten schudden.

Nauwlijks was men van die gruwelen bekomen, of Parma's legerbenden berenden de veste en hielden haar dertien maanden lang ingesloten. De vrijheidlievende burgerij bood in den beginne wakkeren wederstand; maar weldra deed tweedracht dien verflauwen en in den nazomer van 1584 was de overgave der stad niet meer dan een kwestie van tijd.

Op denzelfden dag, dat Prins Willem van Oranje te Delft werd doorschoten, viel de schans Liefkenshoek in handen van 's konings legermacht; met Zeeland werd daardoor alle gemeenschap afgesneden en was van die zijde dus geen hulp meer te verwachten.

Het volk begon te morren; de gilden sloegen een hoogen toon aan; Aldegonde's leven werd bedreigd en met den dag werd de aandrang sterker der fractie, die aanhield op het sluiten van een verdrag met Parma.

Na de mislukte poging van den graaf van Hohenlohe om zich meester te maken van den Kouwsteenschen dijk, brak er een oproer uit, waarin sommige kolonellen van de burgerwacht (1) de hand hadden.

Marnix riep den raad bijeen, 6 Januari 1585, en maande in eene kernachtige toespraak zijne medeburgers aan tot eendracht en volharding. Tevens ontsloeg hij de weerspannige kolonels en koos in hunne plaats mannen van erkende vaderlandsliefde en beproefde trouw. Onder dezen was Balthasar de Moucheron.

Doch de nieuwe kolonel was bij zekere partij niet veel beter gezien dan de edele Marnix. Beiden worden met schampere woorden op één en dezelfde lijn gesteld door Aitzinger, die in zijn Leo Belgicus met minachting van hen spreekt als van „homines ejusdem farinae." Den groothandelaar en vromen burger, die trotsch kon zijn op zijne afkomst, maakt hij verder uit voor iemand opgeraapt „ex ultima plebe", of, zooals het in de Hoogduitsche vertaling heet: „ausz dem gemeinen Gepöbel (2)."

Middelerwijl was de verdeeldheid onder de burgerij ten toppunt gestegen, de nood hoog geklommen. De voorraad van levensmiddelen was uitgeput en iederen dag kon men door gebrek tot de overgave worden gedwongen. Om dit te verhoeden en te voorzien in de behoefte aan baktarwe gelastte Aldegonde, dat het in de buitenwijken te veld staande graan afgesneden en binnen gehaald moest worden. Maar de groote hoop wilde er niets van weten; niemand dorst den wil van het grauw weêrstaan; alleen de kolonel de Moucheron had daartoe den moed.

In den nacht van den 1en Juli trekt hij met eene kleine bende uitgelezen manschappen naar de Roode poort; de wacht weigert haar te openen. Met geweld tracht hij zich den doorgang te banen, doch van alle kanten snelt men te wapen; het volk dreigt den overste in stukken te houwen; slechts Marnix's tusschenkomst redt hem het leven (3).

Na dergelijke tooneelen kon de overgaaf niet lang meer uitblijven. Reeds den 6en daarop werden de onderhandelingen geopend en den 17en Augustus vinden wij Balthasar in het kamp van den Spanjaard, waar hij later, het verdrag kwam eerst den 16en October tot stand, ook met zijne hand het doodvonnis onderschrijft van de wèleer zoo machtige koopstad.

Bij de capitulatie had Marnix voor de Hervormden de vrije uitoefening van hunnen godsdienst niet kunnen verkrijgen, alleen de belofte, dat niemand om den geloove gedurende de eerste vier jaren zoude worden bekommerd. Doch onder de overwonnenen, die in de vrijheid van conscientie het hoogste goed zagen, waren velen niet zonder reden beducht, dat nog vóór het verstrijken van dien termijn de overwinnaars ook op hen zouden toepassen de door het concilie van Constanz als regel aangenomen stelling „fidem hereticis non esse servandam."

Op nieuw had alstoen een exodus plaats (4), die bijna gelijk stond met een ontvolking, rijk en arm met zich sleepte,

aanzienlijken en geringen, handelaars, fabriekanten en neringdoenden, wier aantal op ruim twintig duizend wordt begroot.

Het meerendeel week uit naar Amsterdam, maar ook naar het naburige Middelburg stroomden de vluchtelingen bij honderden.

De stadsregeering zond op hare kosten verscheidene schepen naar de vege veste om de ballingen aftehalen en plaatste aan de Gorstratepoort een ambtenaar om het uit Brabant inkomende volk opteschrijven. De eersten, die aankwamen, waren de Lutherschen of Martinisten, die reeds den 20en Augustus van de Antwerpsche autoriteit een paspoort hadden gekregen. Talrijker waren de Gereformeerden, die hen volgden en van welken nog in datzelfde jaar elfhonderd vijf en vijftig als lidmaten der Hervormde kerk werden ingeschreven; het vorige jaar had hun aantal reeds meer dan vierhonderd bedragen (5).

Holland en Zeeland werden op die wijze het toevluchtsoord van allen, die het juk der Spaansche tirannie moede den koning de gehoorzaamheid opzegden. Onder die uitgewekenen deden velen zich kennen als mannen van groote bekwaamheid, geleerdheid en talent, van welken enkelen opklommen tot aanzienlijke betrekkingen in staat en kerk. Onder hen, die tot den handelsstand behoorden, en dezen maakten verreweg de meerderheid uit, blonken velen uit door buitengewone schranderheid en door eene door langdurige ervaring verkregen uitgebreide handelskennis. Hun ondernemingsgeest vond er nieuw voedsel en evenaarde weldra dien van hunne noordelijke confraters, voor wier handelshuizen sommigen werden gewonnen, terwijl weder anderen afzonderlijke compagniën vormden.

De Moucherons hadden den aan Antwerpens ingezetenen bij de capitulatie gegunden tijd van beraad niet noodig; hun besluit was reeds voorlang genomen. Zij keerden terug naar Middelburg, alwaar hun vader voor ruim vijftig jaren

zijn koopmansloopbaan was begonnen en dat „post multa discrimina rerum" wederom den rang had ingenomen, dien het toen onder de koopsteden van Nederland bekleedde.

Wij vatten den draad harer lijdensgeschiedenis op met den 24en Februari 1574, den dag, waarop Prins Willem van Oranje zijnen intocht hield in de uitgehongerde stad.

Hard was het eerste vijftal jaren, dat heenging over de in het oog van overheid en burgerij diep vernederde veste. Niet dan noode werd het den Prins vergeven, dat hij aan het door haar weleer verknechte Arnemuiden stadsrechten had verleend.

Die van Vlissingen en van Veere jubelden en geenszins overbodig was de bepaling, die opgenomen werd in de capitulatie, dat men gedenken zoude met alle gevoeglijke middelen hun haat te doen cesseeren (6).

De stadskas was uitgeput. Van de redemtie moesten dadelijk dertig duizend gulden in gereed geld worden betaald, welke bij omslag over de verarmde burgerij niet konden worden gevonden, evenmin als de vierhonderd gulden, die wekelijks tot onderhoud van het garnizoen moesten worden opgebracht.

Men wendde zich tot den handelsstand en ging met de voornaamste kooplieden eene overeenkomst aan, waarbij dezen zich verbonden die som op zekere voorwaarden voor te schieten. Maar niet van harte werd door hen dit offer gebracht op het altaar des vaderlands, want slechts weinigen waren oprecht geusgezind; nagenoeg allen, die den 5en April die verbintenis onderteekenden (7), verdwijnen voortaan van het handelstooneel.

De wijnhandel met Frankrijk, dien de Vlissingers hunnen naburen benijdden, was de eenige tak van de Westersche navigatie, die nog staande gebleven zich het eerst herstelde (8). Voor het overige verkeerden handel en scheepvaart nog langen tijd in een kwijnenden toestand, wat Middelburg echter gemeen had met schier alle andere

koopsteden van Nederland, welke lijdelijk moesten toezien, dat een groot deel van de trafiek haar werd afgenomen door Engelschen, Franschen en Oosterlingen.

De onrust der tijden stremde het verkeer; buitengaats was ook voor den schipper geen zekerheid, want, hoe wakker ook Janmaat en Geus zich weerden, zij konden niet verhinderen, dat kapers en zeeschuimers, met welken zij wedijverden in moed en wreedheid, hunne strooptochten voortzetteden tot onder den rook der kust.

Eerst in het jaar 1579 was de regeering der toen Geuniëerde Provinciën sterk genoeg om daartegen afdoende maatregelen te kunnen nemen. Bij ordonnantie van 15 Augustus werd beter orde gesteld op de navigatie en bevolen, dat voortaan ieder land en zeestad zijne oorlogsschepen voor alle nooden moest gereed hebben en dat geen schepen ter zee mochten varen, dan van alles goed voorzien, wèl gewapend en bemand, elk naar zijne grootte.

Dit miste zijne uitwerking niet; de vaart herleefde (9), uit Holland en Zeeland begon men op nieuw, zelfs op Spanje en Portugal, handel te drijven.

Kort na dien tijd doen zich ook te Middelburg teekenen voor, dat het ergste is geleden en dat het gaandeweg de rampen te boven komt, die de treurige nasleep waren van het langdurig beleg.

Tal van uitgewekenen uit het Zuiden kwamen zich toen reeds in de stad vestigen en zoo sterk was hun toevloed, dat er spoedig gebrek aan woningen kwam en zij herhaalde malen moest worden uitgelegd.

Ook de scheepvaart kreeg zulk eene uitbreiding, dat er een nieuw reglement op de havenpolitie moest worden gemaakt, hetwelk den 18^{en} Januari 1580 voor het accijnshuis op den Dam afgekondigd onder andere inhield, dat de groote schepen, met name de Spaansche, Portugeesche en Fransche, wier diepgang belette met volle lading binnen te vallen, buiten de Noord- en Zuiddampoort in de nieuwe

haven aan de kaai moesten blijven liggen om te lossen.

Het was hun verboden met het anker hangende voor den boeg binnen te komen en, om in de enge getijhaven bij het uit- en invaren de orde des te beter te bewaren, zoude te halver ebbe en bij vloed de klok worden geluid ten teeken, dat de schepen veilig konden in- en uitloopen.

Een paar jaren later moest het tarief der loonen voor de arbeiders van het Sint Jansgilde worden herzien en vindt men onder de handelsartikelen, die door hen werden verwerkt, behalve de Fransche wijnen, zuidvruchten en oliën ook opgenomen Engelsche wollen, Noorsche houtwaren, lijnwaad, lakenen, gezouten visch enz.

Tot vermeerdering van het vertier droegen niet weinig bij de door de opgezetenen van het platte land van Walcheren en de bewoners der omliggende eilanden druk bezochte dag- en weekmarkten, waarop allerlei producten en waren werden te koop geboden en een gereeden aftrek vonden door het hiervoren beschreven stelsel der licenten, hetwelk den uitvoer naar 's konings landen vergemakkelijkte (10).

Kort voor de vestiging van de Moucherons te Middelburg was aldaar ook eene nieuwe bron van welvaart ontsloten door de overkomst der van Stade verjaagde Engelsche kooplieden-avonturiers, die vroeger den wolhandel te Brugge hadden gedreven en wier court in 1583 het weleer door Adolf Hardinck in de Langedelft bewoonde huis betrok.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

DE WESTERSCHE NAVIGATIE IN GEVAAR. BALTHASAR DE MOUCHERON RICHT TE MIDDELBURG MET DRIE EN TWINTIG ANDERE KOOPLIEDEN HET COLLEGE DER CONSULS OP.

Door het overgaan van Antwerpen aan den hertog van Parma was in de Nederlanden de afscheiding van Noord en Zuid eene gedane zaak. En naar gelang sinds dien tijd in de gewesten, die hunnen meester waren getrouw gebleven, de ellende toenam, steeg in diezelfde mate de bloei der nader Geuniëerde Provinciën, die reeds in 1581 den koning van Spanje als haren hertog, graaf en heer van het bestuur vervallen hadden verklaard.

Die welvaart hadden zij voornamelijk te danken aan de voorbeeldelooze ontwikkeling van haren handel en scheepvaart, welke al gedurende de eerste jaren der troebelen in Holland en Zeeland vooral eene vroeger niet gekende vlucht hadden genomen.

's Lands weerstandsvermogen werd er door versterkt; het verzet was niet meer te bedwingen, de oorlog kon niet langer worden vermeden en niet zonder grond meende Philips II, dat, als men de rebellen trof in den hartader van hun bestaan, ook de „nervus belli" zoude worden afgesneden.

Door aan de weerspannige onderdanen allen handel op zijn rijk te ontzeggen dacht de Spaansche monarch, aan

wiens kroon in dien tusschentijd ook Portugal was gehecht en dus alle zeehavens van het Iberische schiereiland onderworpen waren, den opstand voor goed te kunnen fnuiken.

Op het stuk der handelsgemeenschap waren tot dusverre van het Escuriaal nog geene formeele verbodsbepalingen uitgegaan. Ook konden vele artikelen, die alleen uit de Nederlanden te betrekken waren, op de Spaansche markt niet worden gemist; van onzen kant wilde men evenmin den lucratieven handel opgeven. Al dien tijd werd het verkeer dan ook oogluikend toegelaten en werden den Nederlandschen koopman geene groote moeilijkheden in den weg gelegd; maar voorzichtigheidshalve voer hij onder onzijdige vlag of nam hij zijne toevlucht tot een valsch paspoort, waarop niet zoo nauw werd gelet.

Terwijl men hier te lande er niet in het minst op bedacht was, kwam daarin plotselijk eene verandering. Eensklaps werd het toezicht op de uit de Noordelijke gewesten herkomstige schepen verscherpt; de sinds jaar en dag in het rijk gevestigde Nederlandsche factoors en handelaars zagen al hunne waren verbeurd verklaard, uitstaande schulden zelfs behoefden hun niet meer te worden terugbetaald.

Nog treuriger was het lot, dat den varensgezellen op zee was beschoren. Velen moesten hunne vermetelheid boeten met als slaven jaren lang op 's koning galeien te roeien, anderen werden tijdelijk in het leven gespaard om later te dienen tot opluistering van de autodafé's te Lissabon of te Sevilla.

En dit waren niet de eenige moeilijkheden, waarmede de Westersche navigatie te worstelen had. Meer nog had zij te lijden en werd zij belemmerd door de hinderpalen, die haar tegelijkertijd in den weg werden gelegd door het met ons bevriende Engeland, welks koningin er toen reeds naar streefde haar rijk tot den grootsten handelsstaat van Europa te maken.

Met leede oogen zag men aan gene zijde van de Nauwe

zee, dat onze beter uitgeruste en goed bemande koopvaarders die van hen in aantal overtroffen en dat ook onze natie niet voor de hunne in ondernemingsgeest behoefde onder te doen.

Om haar doel te bereiken en tevens als middel om ten onzent de ontwikkeling van handel en scheepvaart tegen te gaan, drong Elisabeth er op aan, dat de in Engeland voor hare onderdanen geldende bepalingen omtrent de handelsgemeenschap met Spanje ook in de Nederlanden zouden worden toegepast; dat derhalve ook wij ons voortaan van alle trafiek met 's vijands landen moesten onthouden.

De koopman zat alzoo tusschen twee vuren.

Toen onze voorvaderen zich aan dien onbillijken eisch niet wilden onderwerpen, werden ondanks alle protesten hunnerzijds schippers en kooplieden, zoodra men vermoedde, dat zij in strijd met Harer Majesteits bevelen aan den Spanjaard artikelen van contrebande toevoerden, in het Kanaal en op hunne verdere reis naar het Westen onophoudelijk door den Engelschman vervolgd met aanhaling en beslag. De lading werd veelal dadelijk voor goeden prijs verklaard of naar Londen opgebracht en dan kwam er gewoonlijk niet veel van terecht.

De regeering van den jeugdigen staat had redenen om Queen Bess te moeten ontzien en durfde derhalve niet dadelijk al te doortastende maatregelen nemen. In den beginne hield zij zich alleen aan de hiervoren vermelde ordonnantie van Augustus 1579, welke voor dien tijd goed berekend thans tegenover een dubbelen vijand alle uitwerking miste.

Zeeland, welks koopsteden weinig of geen verkeer met het Oosten onderhielden, leed door deze stoornis in de Westersche navigatie meer dan Holland en Westfriesland. Daar werd in verhouding niet zoo sterk op het Westen gevaren, de uitgebreide vaart op het Oosten was er de hoofdtak van de trafiek. Meermalen werd dan ook door de Staten van Zeeland aan die van Holland verweten, dat zij weinig hart

toonden voor de vaart op het Westen en dat zij de bescherming daarvan achterstelden bij die van de in hunne provincie meer belangrijke vaart op het Oostland.

Ook toen te recht of ten onrechte vermeenende, dat van die zijde niet op voldoende hulp kon worden gerekend, vaardigden zij den 28en Augustus van het jaar 1587 op eigen gezag het merkwaardige plakkaat uit „op de veylige navigatie met ende van Westen."

Dit plakkaat hield in, dat in Zeeland voortaan niemand met zijn schip westwaarts mocht varen dan in compagnie van minstens acht schepen en dat hunne bodems telkens zouden worden geconvooieerd door oorlogschepen tot den mond der Seine toe. Vandaar zoude ieder op zijn eigen gelegenheid de reis kunnen vervorderen. Alle vaartuigen waren gehoorzaamheid verschuldigd aan de convooischepen, zonder van elkander te mogen scheiden, en moesten bij onraad elkander getrouwelijk bijstaan. Bij retour uit het Westen zouden zij eveneens worden geconvooieerd en ter aangewezen plaats op compagnie moeten wachten.

Het was een plechtig oogenblik, toen op den 3en September van dat jaar de admiraal Justinus van Nassau, omringd door een groot aantal kooplieden, onder welken ook Balthasar de Moucheron met zijne broeders niet zal hebben ontbroken, de vergaderzaal in het Hof van Zeeland binnentrad en met klem van redenen uit aller naam aandrong op het formeeren van het eerste convooi, waartoe door Hun Edel Mogenden nog staande de vergadering de last werd gegeven en hetwelk nog vóór het einde dier maand met een aanzienlijke vloot koopvaarders onder zijn geleide van de reede van Vlissingen in zee stak.

Deze maatregel, waarvan het heette, dat hij moest strekken om de navigatie in train te brengen, beantwoordde zoo goed aan zijn doel, dat voort besloten werd iedere maand een convooi te doen volgen.

Maar weldra kon bij de drukke vaart de admiraliteit der

provincie niet altijd over een voldoend aantal schepen beschikken om daarmede het tot het kruisen en begeleiden benoodigde convooi te formeeren.

Liever dan wederom de hulp der regeering interoepen, besloot de koopman zich zelf te helpen en Balthasar schafte raad.

Op zijn aansporen sloten de voornaamste reeders en handelaars zich nauwer aaneen en vormden zij tezamen een bond, in welken ieder te Middelburg gevestigde koopman, schipper, factoor of handelsagent kon worden opgenomen tegen eene matige contributie, telkens bij iedere reize te voldoen, naar gelang der inhoudsgrootte van het schip, de waarde der vracht en het doel van de reis.

Alle mogelijke ruimte werd daarbij gelaten aan den handelsman; het lidmaatschap stond voor hem open, al reedde hij uit op Spanje en Portugal, op de Canarische eilanden, op Barbarije, op Brazilië of op andere verder gelegen landen.

Door zich bij die vereeniging aantesluiten kon hij zich vrijwaren tegen alle „quetze", waar en hoe ook te lijden door molestatie, arrest, zeeramp of averij. Niet met geweld, maar met goede woorden en met klinkende munt zoude men trachten soortgelijke onheilen te voorkomen en het geleden verlies ook vergoeden.

Vier en twintig kooplieden met Balthasar de Moucheron aan het hoofd brachten die vereeniging tot stand, aan welke de naam werd gegeven van Consulaat of college der consuls. De akte van constitutie, door de oprichters onderteekend als representeerende het geheele corpus van de gewone kooplieden en facteurs, negotieerende binnen Middelburg, mitsgaders zeevarende en andere luiden van trafijcque, werd door Wet en Raad bij resolutie van den 18en Februari 1589 goedgekeurd (2). Het college der consuls werd daardoor erkend als wettig orgaan van den handelsstand en trad dan ook in het vervolg meermalen als zoodanig op.

Hun „ampt, last ende officie" bracht, luidens artikel VI, mede, dat zij moesten „van wegen de gemeene negotianten der compagnie vervolgen, procureeren ende aenhouden, daer ende alsoot van noode sal wesen, ten eynde alle molestatie, swaricheden, verhinderyngen ende beschadichheden ofte interessen van de voorsz. coopluyden int generael ende partyculier verhoet ende geweert mogen worden ende hunne trafycque ende coophandel overal gevordert ende gemainteneert mach worden, zoozeer alst mogelyck is."

De oprichters hadden zich niet eigenmachtig de hoedanigheid van vertegenwoordigers van den handelsstand aangematigd; zij moeten dus voor de meest invloedrijke kooplieden van dien tijd worden gehouden.

De akte werd door hen in deze volgorde onderteekend:

Balar de Moucheron.
Olivier Corbault.
S. J. Parduyn.
Hans Bernart.
Arnoult le Clercq.
Carel Walraven.
Daniël de Renialme.
Guill. Gheleynse.
Jean Muysson Sr.
François van de Perre.
Daniël Bernart.
Hans de Slachmulder.
Franchois Rogiers.
Gillis van den Bogaerde.
Francoys Granyer.
Dominicus de Ecclesia.
Antonie Auckema.
Franchoys de Moucheron.
Inghels van Burcht.
Cornelis Meunicx.
Wouter Buys.
Ghelein Stoorm.
Laurens Back.
Michiel le Fort.

Door de Staten der provincie werd de voorlichting der consuls op hoogen prijs gesteld. Meermalen wendden zij zich tot hen tot het bekomen van raad en advies. Zelfs ongeroepen verschenen zij soms in hunne vergadering, als pleitbezorgers voor schippers en reeders, aan wien dan de toegang evenmin werd geweigerd. Zij konden ook stout zijn in hunne eischen, bij voorbeeld reeds in het jaar der

oprichting, toen zij verlof vroegen om op eigen risico bij middel van repressaliën tegen den vijand te mogen procedeeren.

Dan weder beklaagden zij zich over de willekeurige wijze, waarop de recherche bij de visitatie der schepen op stroom te werk ging, of drongen zij aan op de herziening van het tarief der convooien en licenten. Een andermaal kwamen zij op tegen de toepassing van het jus albinatus, zooals dit in Frankrijk geschiedde en verlangden zij, dat te Rouaan een factoor van de Nederlandsche natie zou worden aangesteld.

Hunne voorstellen vonden bij Hun Edel Mogenden over het algemeen een goed onthaal; in den regel werd hun advies gevolgd. Dit bleek onder anderen in Februari 1592, toen op het door hen uitgebracht rapport over de in hunne handen gestelde brieven van den Prins en de Staten-Generaal nopens de equipage van het convooi tot bescherming der zoutvaart op Brouage, daarop onmiddelijk van hooger hand orde werd gesteld. Door hunne tusschenkomst hadden één jaar tevoren de vrouwen der schippers en bootsgezellen, die op Groot Canarie door de inquisitie gevangen werden gehouden, brieven van voorspraak van de Algemeene Staten verkregen.

In 1592 werd door den Middelburgschen magistraat hunne hulp als vredemakers ingeroepen, toen bij het voortduren der rooverijen op zee de verbittering tegen de Engelschen zóó hoog was gestegen, dat de leden der court op straat en op de beurs door het volk mishandeld en uitgejouwd werden.

Van het hoogste gewicht was de roeping, die de consuls uit den aard der instelling in den vreemde hadden te vervullen. Om aldaar de belangen van den koopman te verdedigen konden zij agenten benoemen en daartoe „aennemen ende gaigeeren een ofte meer bequame ende getrouwe personen", die, na door de Staten te zijn geagreëerd, ook door dezen van eene commissie werden voorzien.

De eerste, aan wien de consuls hun vertrouwen schonken en dien zij het meest bekwaam achtten om hen in het buitenland te vertegenwoordigen, was Pieter, de oudste der gebroeders de Moucheron.

Nog binnen het jaar na de oprichting van het college benoemden zij hem tot hunnen agent te Londen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

PIETER DE MOUCHERON AGENT DER CONSULS TE LONDEN. CONFLICT MET DEN POLITIEKEN AGENT. ZIJN OMGANG MET WALTER RALEIGH. HIJ KEERT TERUG NAAR MIDDELBURG. JACOB CATS WORDT ZIJN COMMENSAAL, MAAR VOOR SLECHTS KORTEN TIJD, WANT

„Siet, het huysgezin, daer ick my liet bekoocken,
Is toenmael onverwacht en haestig opgebroocken."

CATS. Twee-en-tachtigh jarigh leven.

Toen Pieter de Moucheron van de Middelburgsche consuls het mandaat ontving om als hun agent in Engeland op te treden, was hij te Londen een niet geheel onbekend persoon.

Alvorens hem echter op zijne reis derwaarts te vergezellen, willen wij een oogenblik stilstaan bij zijnen vroegeren levensloop.

Pieter was, zooals wij zagen, de oudste zoon van Pierre de Moucheron, den stamvader van den Nederlandschen tak der familie, door dezen verwekt uit zijnen echt met Isabella de Gerbier.

Toen in 1545 zijne ouders naar Brabant vertrokken, had hun huwelijke staat in Zeeland reeds tien jaren geduurd. Moeilijk is het aan te nemen, dat Pierre na zooveel jaren eerst aan gene zijde van de Schelde der vadervreugde deel-

achtig zoude zijn geworden; veeleer is er grond om te mogen veronderstellen, dat in dien tusschentijd onze Pieter, te Middelburg het levenslicht heeft gezien.

In zijne jongelingsjaren huwde hij te Antwerpen Maria Adriaansdochter en hertrouwde na haren vroegtijdigen dood met Beatrix van Berchem, welke almede reeds overleden was, toen het gezin in het najaar van 1585 naar Zeeland verhuisde; de echtelijke sponde werd toen gedeeld door Catharina Legillom.

Terwijl al de andere broeders zich dadelijk te Middelburg vestigden, woonde hij vooreerst te Arnemuiden, vermoedelijk om op de aldaar bestaande werven toezicht te houden op den bouw en de reparatie der zeeschepen, waartoe te dier tijde in de hoofdstad nog geen gelegenheid bestond.

In die smalstad, welke toen een kortstondigen bloeitijd beleefde, werd hem in 1587 een zoon geboren, aan wien naar zijnen oom te Middelburg de naam van Balthasar werd gegeven.

Ofschoon deze Balthasar geene bijzondere plaats inneemt in de geschiedboeken van onzen handel, zoo mag hij toch niet met stilzwijgen worden voorbijgegaan. Op het gebied der schoone kunsten heeft hij in Nederland eenen nieuwen luister bijgezet aan het geslacht; onder zijne zonen telde hij Frederik, die op zijne beurt de vader werd van Izaäk, de twee de Moucherons, wier schilderstukken nog tegenwoordig een sieraad zijn van vele binnen- en buitenlandsche museën (1).

In December 1588 komt Pieter te Middelburg voor onder de sollicitanten naar de betrekking van opperpostmeester, welke eerst in de maand Juli van het volgende jaar (2) begeven werd, toen hem reeds eene meer eervolle onderscheiding te beurt gevallen was.

Eindelijk had de regeering aan den drang der kooplieden moeten toegeven en besloten een gezantschap af te vaardigen naar koningin Elisabeth om te trachten op het

stuk der navigatie een billijken modus vivendi te verkrijgen.

Met die zending werden belast Jacob Valcke, Jacob van Egmond, heer van Kenenburg en Sebastiaan de Looze, eerstgenoemde gecommitteerd Raad van Zeeland, beide laatsten Raden van den Prins.

Daar bij die aangelegenheid de handel het meeste betrokken was werden aan de ambassade twee kooplieden als adviseurs en deskundigen toegevoegd, een door de Staten van Holland, die daartoe kozen Herman Roozenburg, een andere door die van Zeeland, welke Pieter de Moucheron benoemden, nadat Simon Jaspersen Parduyn voor die eer om niet opgegeven redenen had bedankt.

Den 25sten Mei 1589 gingen gezanten en raadgevers te Vlissingen scheep. In de eerste dagen van Juni werden zij met veel eerbetoon door de koningin ontvangen. Vijf maanden lang werd er onderhandeld, maar de uitkomst was verre van bevredigend. Wel bracht het smaldeel, dat met hen in November de Maas weder binnenliep, onder zijn geleide een twintigtal koopvaarders van Holland en Zeeland uit Engeland mede; maar over het voornaamste punt van geschil, over de onbelemmerde vaart op Spanje en Portugal, was men het met Harer Majesteits ministers niet eens kunnen worden.

Ongestoord zetteden hare onderdanen hunne geweldenarijen voort. Vruchteloos trachtten onze schippers zich daartegen te vrijwaren door boven Schotland en Engeland om te koersen; zij vermeden op die wijze een gedeelte van het Kanaal en de Spaansche zee, maar het was een groote omweg en in den zomer alleen kon het geschieden.

Toen dus in deze de machteloosheid der diplomatie was gebleken werd Pieter de Moucheron andermaal, maar nu door de consuls, naar Londen gezonden, teneinde te beproeven om met de hem ten dienste staande middelen het door haar gemiste doel te bereiken.

Veel tact en behendigheid was daartoe noodig; want de

officieren der koningin waren trotsch en aanmatigend. Ten hunnent, zegt van Meteren, eerbiedigen zij de Nederlandsche kooplieden niet veel meer dan die van de vreemdste natiën, zonder aanschouw te nemen van de heusche bejegening, die hunne landgenooten steeds bij ons ondervinden.

De Moucheron had zich zijn maanden lang verblijf in Engeland ten nutte gemaakt om land en volk te bestudeeren. Het was zijner aandacht niet ontgaan, dat vooral onder de hoogere ambtenaren het geld alvermogend was en dat men van sommigen hunner daarmede veel kon gedaan krijgen, dat niet altijd precies in den haak was.

Dit was onder anderen het geval met den rechter der admiraliteit, in wien de admiraal, zijn chef, het volste vertrouwen had, maar die door Ortel, onzen politieken agent, in een schrijven aan Oldenbarnevelt wordt voorgesteld als een zeer corrupt persoon.

In dezen niet erg conscientieusen magistraat, die in zaken van contrebande veel te zeggen had, meende Pieter een geschikt en tevens willig instrument te hebben gevonden om overeenkomstig de statuten van het college der consuls voor den koopman de meeste schade met de minste „quetze" te voorkomen.

Ten fine van dien sloot hij met den judge een compromis, dat hem het ongenoegen op den hals haalde eerst van Ortel, daarna van Caron, maar waarover de koopman zelf zich nooit heeft beklaagd.

In hoofdzaak kwam de door hem getroffen schikking hierop neder. De admiraliteit verbond zich om tegen betaling van een minimum bedrag van tweehonderd en vijftig gulden per bodem een paspoort of saufconduit te verleenen aan alle gezagvoerders, die met hunne schepen op weg waren naar Frankrijk, Spanje, de Eilanden, Estrecho of verder zuidwaarts, mits de lading geen artikelen van contrebande bevatte. En dit moest blijken uit een certificaat,

dat hun zou worden uitgereikt door Pieter de Moucheron, die met den titel van „Belgicarum navium inspector" met dat onderzoek belast was.

Dat de deur voor knoeierij wijd openstond en de Moucheron zich ook langs dien weg kon verrijken, valt niet te ontkennen; maar van den anderen kant moet worden toegegeven, zooals door Hurault de Maistre, den Franschen gezant bij het Engelsche Hof, in een schrijven aan zijne regeering, zeer juist wordt opgemerkt, dat, als de vreemde koopman zich niet tegen hoog geld een paspoort kocht van de admiraliteit, hij overgeleverd was aan het schaamteloos geweld der kapers, die hem bijna zonder aanleiding opbrachten en welke hij dan door een tijdroovend en kostbaar proces tot teruggave van zijn eigendom moest noodzaken (3).

Doch Ortel dacht er anders over. In zijn oog strekte die overeenkomst „tot vilipendentie van de overicheyt" en ging de agent der consuls zijne bevoegdheid tebuiten door te handelen „eygener authoriteyt by advis van andere syne partners van ginder."

Door de Moucheron werd gerepliceerd, dat de schippers aan niemand verlof hadden te vragen voor hetgeen zij vrijwillig uit eigen beurs wilden offeren; dat hij ook niet handelde buiten consent van den lande en dat het in ieder geval beter was in Engeland zich te onderwerpen aan eenige voorwaarden, dan altijd op zee te worden geplunderd.

En hoe geducht de slagen waren, die der Nederlandsche scheepvaart van Engelsche zijde werden toegebracht, leert ons Bor, volgens wien de door onze kooplieden binnen drie jaren tijds, in 1589, reeds geleden schade op niet minder dan drie miljoen ponden Vlaamsch moet worden geschat.

In 1592 werd Ortel vervangen door Noël de Caron; maar de verstandhouding met den agent der consuls werd er niet beter om. In den regel werden door den rechter der admiraliteit de argumenten van dezen aannemelijker gevonden

dan de in zijn oor minder schoon klinkende vertoogen van den diplomaat.

Toen dit op nieuw was gebleken met twee Middelburgsche schepen, die, na te Londen te zijn opgebracht, zonder zijne medewerking, door bemiddeling van de Moucheron alleen en den aan dezen door de Staten van Zeeland toegevoegden solliciteur Michiel Leeman waren ontslagen (4), drong hij bij Hun Edel Mogenden op beider terugroeping aan.

Dezen hielden hun echter de hand boven het hoofd en bevestigden beiden in hunne functiën bij resolutie van 16 Juli 1593.

De verbittering van Caron steeg ten top, toen een paar jaren later koningin Elisabeth onder voorgeven, dat de koning van Spanje een aanslag op Engeland voorhad, eensklaps de zoogenaamde Nauwe zee deed sluiten en te gelijkertijd de aanhaling beval van de korenschepen, die bij de duurte der granen in Italië in grooten getale derwaarts uit Holland op weg waren.

Honderden schippers en bevrachters, wier lading gevaar liep te Londen te worden opgebracht en zoo het heette „ad opus jus habentium" te worden verkocht, riepen toen de hulp in van de Moucheron en waren gaarne bereid hem voor zijne veelal afdoende tusschenkomst genereuselijk te beloonen.

Bits en scherp wordt nu de toon van den heer van Schoonewalle in zijne correspondentie met den raadpensionaris Roels (5). In een zijner brieven laat hij zich over hen volgender wijze uit: „in effecte sy willen de coopluyden selve commandeeren; maer sy en durven hemluyden nyet te beclaghen, want een ygelyck weet, hoe sy nu gestelt syn, naerdat sy waren voor vier jaren alleen geleden."

Zelfs meer houtsnijdende argumenten vonden bij de Staten echter even weinig ingang (6). Caron wendde zich toen direct tot de Engelsche autoriteiten en wist te bewerken, dat de Moucheron niet meer bij den admiraal werd toegelaten en

Leeman zoowel als hij met den kerker werd bedreigd (7).

Tot het uiterste gebracht namen toen beiden hun ontslag.

De zege bleef dus aan den diplomaat, maar de koopman werd door zijne tusschenkomst niet vlugger of op minder kostbare wijze geholpen.

Dit ondervonden kort daarna de reeders van een schip, dat op zijn retour uit Brazilië wederrechtelijk gearresteerd niet losgelaten werd dan nadat aan den admiraal, als douceur, een gouden keten van honderd pond was geschonken. Toch meende Caron, en hiermede konden zij zich troosten, dat, „indien het in de handen van die twee rabbis hadde moeten commen, het wel meer ketenen of de weerde van die hadde moeten costen" (8).

Wij willen bij de beoordeeling van de door hen gevolgde gedragslijn noch den een noch den ander te hard vallen; ieder had op zijn standpunt gelijk. Bij alle verschil van inzichten en van de door hen gebruikte middelen waren beiden het eens op dit punt, dat er strijd moest worden gevoerd tegen de voor de Republiek zóó verderfelijke handelspolitiek van Engeland. Aan hunne vereende pogingen had Nederland het te danken, dat het gevaar werd afgewend, dat juist in dat tijdperk, tusschen 1589 en 1596, onze scheepvaart het meest bedreigde. Daardoor werd voor den koopman niet alleen de navigatie op het Westen behouden, maar ook het bestaan verzekerd der duizenden van varensgezellen, in welken men toen de fleur en de eenige macht zag van deze landen en zonder welken de groote vaart ook later niet tot stand zoude zijn gekomen.

Pieters broodschapraai was nog zoo goed voorzien, dat zij hem veroorloofde te Londen op den ouden voet te blijven leven; maar hij had genoeg van den omgang met de lords der admiraliteit en andere groote heeren. Hij gevoelde zich meer aangetrokken tot de onverschrokken zeevaarders en ontdekkers van verre gewesten, die lang voordat onze landgenooten zich aan dergelijke tochten

waagden den steven hadden gericht naar onbekende streken in andere werelddeelen en van daar veelal met een rijke lading, of liever met een kostbaren buit, waren teruggekeerd.

Bij den edelsten van dezen, bij Sir Walter Raleigh, die een open oog had voor de verdiensten van den Nederlandschen zeeman en het niet verheelde, dat de koopvaarders van onze natie die der zijne in aantal en sterkte van bemanning verre overtroffen (9), verkeerde hij als vriend aan huis. Op zijne bezoeken nam hij zijnen zoon Daniël dikwijls mede; met gespannen aandacht luisterde dan de knaap naar de verhalen van den beroemden zeeman, als deze in vertrouwelijken kout met zijnen vader en Theodorus de Brij (10) hoog opgaf van de schatten, die het goudrijke Guyana in zijnen schoot verborg, of hem schrik op het lijf joeg door de beschrijving der menschelijke wezens zonder hoofd met een enkel oog midden in de borst en lange haren op den rug, die met nog andere gedrochten de oevers der Orinoco bewoonden.

Daardoor kwam Pieter, al plooiden zich soms zijne lippen tot eenen sceptischen glimlach, achter de geheimen der nieuwe vaarten, welke hij mededeelde aan zijnen broeder Balthasar, die in zijne handelstochten weldra de stoutheid zoude evenaren van eenen Drake en Candish, zonder zich schuldig te maken aan de gruwelen van eenen Hawkins (11).

Na verloop van eenige jaren deed hij zijne zaken te Londen aan kant en keerde terug naar Middelburg, alwaar hij als huurder het huis van zijnen broeder Balthasar in de Noordstraat betrok, dat toen leeg stond door diens vertrek naar Veere (12).

In dien tusschentijd was zijne vrouw Catharina Legillom overleden; maar niet lang duurde zijn weduwschap; want toen in 1603 Jacob Cats bij hem zijnen intrek nam, of, om 's mans eigen woorden te gebruiken,

„sich tot syn huys en tafel heeft begeven (13),"

was de zorg voor de huishouding al in andere handen overgegaan en werd de tafel gedekt door zijne vierde egâ, Janneke de Grave, die de laatste was en hem geen kinderen heeft geschonken (14).

In de curieuse autobiographie, welke onze later zóó vermaarde volks- en zededichter, wiens dichterlijk vernuft zich toen nog niet geopenbaard had, op twee-en-tachtigjarigen leeftijd, tot naricht en leering van zijne kindskinderen heeft opgesteld en waarin hij op zijn ouden dag zich verkneukelt met de herinnering aan de kleine zonden uit zijne jeugd, zet hij breedvoerig de redenen uiteen, die hem meer dan zestig jaren tevoren na lange weifeling hadden doen besluiten om op aansporen van zijnen vriend Apollonius Scotte, die

„hem riedt van Hollant af en koos de Zeeuwsche steden"

te Middelburg zijne woonplaats „te gaen nederslaen."

Physiek en moreel had Cats — hij erkent het zelf — luchtverandering noodig. Jaren achtereen had hij aan hardnekkige derdendaagsche koortsen geleden, waarvan de Haagsche Esculaap, meester Wittendael, hem niet had kunnen genezen; ook „de plaester van gedult", hem aanbevolen door doctor Butler, den lijfarts van koningin Elisabeth, had weinig effect gehad. Een alchimist had hem eindelijk zoo goed als hersteld; te Middelburg zoude hij zich verder cureeren. Dààr zou het ook uit zijn met al dat „ontijdigh mallen"; want hij had zich vast voorgenomen den raad te volgen van hen, die hem op het hart hadden gedrukt:

„Ghy moet in dese stadt uw naem gansch achtbaer maecken."

Te 's Gravenhage was hij in de leer geweest bij den procureur Cornelis van der Poll, „een deftigh man en gayu practizyn", onder wiens leiding hij zich voor de balie had bekwaamd; in Zeelands hoofdstad was het hem nu te

doen „om eer en goet te winnen". Als commensaal werd hij in huis opgenomen door Pieter de Moucheron, aan wiens relaties hij het wellicht ook te danken had, dat hij spoedig als advocaat zich eene uitgebreide praktijk verwierf.

„Myn huys wiert veel besogt;
oock luyden van den staet
En wyser dan ick was, versogten mijnen raet",

zegt hij en daarin ligt tevens het bewijs, dat zijn hospes nog immer ter goeder naam en faam stond.

Aan het gezellig verkeer, dat hij genoot in dien huiselijken kring, werd door eene onvoorziene gebeurtenis eensklaps een einde gemaakt.

Het huysgezin, daer hy sich liet becoocken,
Is onverwagt en haestig opgebroocken
En buyten 's lants gereysd."

Dit overhaast vertrek vervulde hem met oprechte droefheid; want, jammert hij:

„toen was ick zonder weert,
En zat meest onverselt omtrent een stillen heert."

Zulks moet reeds in den loop van het jaar 1604 hebben plaats gehad. De aanleiding daartoe was naar alle waarschijnlijkheid het debâcle van het huis te Veere en de onaangenaamheden, die Pieter ook te Middelburg ter wille van zijnen broeder Balthasar te verduren zal hebben gehad.

De oude Cats herinnert zich nog goed de stemming, waarin hij verkeerde door het vertrek eener familie, welke hij lief gekregen had, maar waarvan hij den naam verzwijgt, alsook de redenen, die haar tot dien stap bewogen.

De ongehuwde staat werd hem ondragelijk; hij zag in, dat

„Eensaem syn een jongh en vrolick man
Noyt in syn noest bedryf ten goede dienen kan."

Voortdurend hield van dat oogenblik af zijn geest zich bezig met de gedachte,

„Waer hy een hupse vrou voor sich sou moghen halen."

Na zijn bekend liefdesavontuur in de Fransche kerk,

„daeruyt men leeren kan, hoe jonge sinnen dwalen (15)",

werd hem reeds in 1635

„Een lieve vrouw van Gode toegebracht,
Waer hy 't niet had gesocht en evenmin gedacht. (16)"

's Mans geheugen heeft echter gefaald, toen hij neerschreef, dat het huisgezin, waar hij zich liet bekoken, naar het buitenland is gereisd. Wij nemen met hem aan dat Pieter de Moucheron in alle stilte Middelburg verlaten heeft; maar met voldoende zekerheid meenen wij te mogen veronderstellen, dat hij niet naar den vreemde is vertrokken, maar zich dadelijk naar Holland heeft begeven en zijne verdere levensdagen heeft doorgebracht te Amsterdam, alwaar zijn zoon Balthasar in 1619 is getrouwd en zijn broeder Melchior al in 1617 woonde, terwijl van de andere leden der familie omstreeks dien tijd ook de meesten Zeeland hebben verlaten en in genoemde stad of elders in Holland voor het vervolg hun verblijf hebben gevestigd (17).

Ten slotte, al hebben wij misschien reeds te lang bij Jacob Cats stil gestaan, veroorloven wij ons nog de opmerking, dat Apollonius Scotte, die met alle toestanden te Middelburg haarfijn bekend was, aan zijnen vriend voorzeker het huis van Pieter de Moucheron niet zoude hebben aanbevolen en dat Cats zelf, die nu zóó bijzonder op zijn fatsoen gesteld was, zich wel zoude hebben gewacht bij dezen zijnen intrek te nemen, als hij te Londen zich werkelijk schuldig had gemaakt aan de kwade praktijken, die hem door Ortel en Caron zijn ten laste gelegd.

NEGENDE HOOFDSTUK.

MELCHIOR DE MOUCHERON IN ZIJN HANDEL EN WANDEL. BALTHASAR JUNIOR EN DE LA DALES TE MOSCOU EN TE ARCHANGEL.

De Engelschen hadden niet alleen lang geaarzeld hunne nederzetting van het Rozeneiland naar Archangel over te brengen, ook met alle kracht hadden zij er zich tegen verzet, dat anderen deel kregen aan de vaart op de nieuwe haven.

Op grond van het aan de Moscovische compagnie in 1566 door koningin Elisabeth verleende octrooi en van het ten jare 1567 met Iwan IV gesloten traktaat (1) beweerden zij, dat uitsluitend aan hen het recht toekwam om in den Dwinamond handel te drijven.

Doch door Feodor I, die inmiddels den Russischen troon had beklommen, werd een dergelijk monopolie niet erkend.

Reeds in 1585, kort nadat hij de regeering had aanvaard, schreef hij naar aanleiding daarvan aan Hare Britsche Majesteit: „die Verhältnisse, liebe Schwester, haben sich geändert und es wäre unvernunftig aus Rücksicht auf Deine Kaufleute den vielen fremden Kaufleuten, die aus vielen fremden Ländern zu ons kommen, den Handel zu verbieten."

Maar de Engelschen lieten zich niet gezeggen en toen zij, in weerwil van dat vertoog zelfs met geweld den vreemden

schippers die vaart wilden beletten, gaf de in het oog van Europa half beschaafde Oostersche despoot aan de Westersche souvereine ongevraagd eene les in het volkenrecht.

„Wie könne man," luidde de terechtwijzing, die de czaar andermaal, in 1587, aan de koningin gaf, „daran denken, den Ocean, diesen von Gott geschaffenen Weg, zu beschränken? Deine Kaufleute kommen zu uns im Jahre mit 5 oder 6, und wenn es hoch kommt, mit 10 schiffen, und wollen 50 oder 100 schiffen das kommen verbieten (2)."

De hekken waren in dien tusschentijd verhangen; onze landgenooten toonden er beter slag van te hebben om met de Russen om te gaan; ook waren Feodor I en de meesten zijner opvolgers hun meer dan den Engelschman genegen.

Jaren lang bleef het door de Moucherons in 1584 te Archangel gestichte huis aldaar het eenige Nederlandsche handelsetablissement. Eerst in 1590 brak Gillis Hoofman zijne factorij aan den zeekant op, met Jan van de Walle als zijn agent. Waarschijnlijk heeft hij zich later met de Amsterdammers vereenigd, die met Dirk van Os aan het hoofd in 1599 ook de vaart op de Witte zee zijn begonnen (3). Deze compagnie vormde de kern der in vervolg van tijd door hunnen aanzienlijken handel in die streken zoo vermaarde firma's van Klenck, Vogelaers, Ruts en anderen.

Melchior, in het Noorden de chef van het huis, was voor die taak bijzonder berekend. Rusteloos ging hij voort met het uitbreiden van de trafiek niet alleen in de kustlanden aan de Witte zee, maar ook in andere verder gelegen gedeelten van het Russische rijk, dat eerst toen voor onzen handel meer algemeen toegankelijk is geworden.

Van zijne talenten als diplomaat gaf hij te Moscou niet minder bewijzen dan zijn broeder Pieter te Londen. Voortdurend kwam hij daar in aanraking met het hof en al durven wij niet verzekeren, dat hij ook de klare oogen van den czaar heeft aanschouwd, welke eer alleen aan de ambassadeurs te beurt viel, zoo blijkt toch uit alles,

dat hij bij den vorst en de grooten des lands de meeste achting genoot en van hen veel kon gedaan krijgen.

Het was aan zijne agenten vergund binnen het rijk overal vrij en frank handel te mogen drijven; kosteloos werden hun paspoorten verleend „om ter gheleghener tyt herwaerts over te comen ende met andere coopmanschappen wederom in Syner Mats landen te keeren."

Ook Jan van de Walle stond immer hoog aangeschreven; maar niet altijd toonde hij zich „den alten ehrbaren Mann, dem wohl zu glauben (4)"; want het was op „syn onwaerachtig rapport ende te kennen geven", dat in 1591 François de la Dale, Melchiors cousyn en factoor, geruimen tijd in de vorstelyke stad Moscou achter slot en grendel werd gezet.

Niet zonder moeite werd het aan hem gepleegde onrecht hersteld; zelfs de Staten-Generaal kwamen er bij te pas. Op hunne voorspraak bij den czaar werd de la Dale uit de gijzeling ontslagen „midtsgaders geredintegreert in alle syne costen, schaeden ende interessen (5)."

Te dier tijde kon anders in den vreemde de koopman nog weinig rekenen op de tusschenkomst van den staat; hij moest zich zelf maar zien te helpen.

In Denemarken waren de Moucherons veel verschuldigd aan hunnen bondgenoot Olivier Brunel. Deze, die aan het hof van koning Frederik, in wiens dienst hij reeds menigen ontdekkingstocht had gedaan, goed gezien was, wist voor hen eerst de vrije vaart op Lapland te verkrijgen. Daarna, nog vóór 1594, onderhandelde hij uit hunnen naam over een met dien vorst te sluiten contract, waarbij hun allerlei voorrechten toegekend en honderd duizend gulden werden beloofd, als zij Zijner Majesteits onderdanen lieten deelen in de profijten en beneficiën van hunne negotie en trafiek op Moscovië.

Doch Balthasar, die zich toen reeds bezig hield met de voorbereiding van zijne ontdekkingsreizen naar de Noord-

pool, waardoor hij in moeilijkheden konde geraken met den Deenschen monarch, wilde liefst jegens dezen geene nieuwe verplichtingen op zich nemen; het contract kwam dan ook niet tot stand, „overmidts hy den dienst ende welvaert van dese landen prefereerde (6)."

De Moucherons werden ook uit dien hoofde gewantrouwd door Christiaan IV, die inmiddels den troon van Denemarken had bestegen en wien het al spoedig ter oore was gekomen, dat de Nederlanders daartoe aangezet door Balthasar de Tartaarsche zee, waarop hij alleen meende recht te hebben, wilden verkennen, alsmede dat zij het plan koesterden om straat Waigats met forten aftesluiten en tot een tweede Sond te maken (7).

Bij den czaar hadden zij zich om diezelfde reden eveneens verdacht gemaakt en duchtten zij zelfs een oogenblik, dat zij „de negotie ende traffycque op Moscovien ende andere plaetsen nyet en souden moghen ofte derven vervolghen ende continueren (8)."

Aan het hof van den czaar bracht Melchior de zaak weder in orde. In den zomer van 1595 vinden wij hem te Moscou (9) en slaagde hij er in eene nieuwe handelsovereenkomst te sluiten, waardoor hij meende, dat de Zeeuwsche kooplieden in het bijzonder zouden worden gebaat en welke hem gewichtig genoeg toescheen om haar in persoon aan de Staten te gaan ter hand stellen.

Den 18den April 1596 verscheen hij te Middelburg in hunne vergaderzaal en legde het in het Russisch gestelde staatsstuk over, waarop de beschikking door Hun Edel Mogenden werd aangehouden tot eene betere gelegenheid, die zich eerst den 4den Februari van het volgende jaar voordeed. Toen werd hem zonder meer te kennen gegeven, dat hem vrijdom werd verleend van de inkomende rechten voor alle goederen, die hij uit Moscovië in Zeeland invoerde. Hij had zich tevens gevleid voor zijne goede diensten met eene eerlijke gratificatie te worden beloond;

doch er kwam niets van in en slechts ten halve voldaan keerde hij naar de zijnen in het Noorden terug.

Kort daarop, in 1597, ontviel aan het huis een groote steun door den dood van Olivier Brunel. Dit werd vergoed door François de la Dale, die door zijne tochten naar de Noordpool, welke hij allen als oppercommies van wege Zeeland had medegemaakt en door zijnen omgang met Russen en Samojeden, wier taal hij sprak, een rijken schat van ervaring had opgedaan. Omstreeks 1600 schijnt hij zich als medevennoot voor goed te Archangel te hebben gevestigd (10).

Slechts zelden kon Melchior het arbeidsveld verlaten, waarop hij van allen het meest vertrouwd en het best tehuis was. Moscovië was hem een tweede vaderland geworden; maar hij vergat daarom zijne oude landgenooten niet en was er steeds op uit de vriendschap door kleine geschenken te onderhouden.

Reeds in 1590 had hij daarvan een blijk gegeven aan de ingezetenen van Arnemuiden door de gift van eenen arend, waarmede zij zeer in hun schik waren en die voor hen eene diepere beteekenis had. In zijn steenen kooi op de markt naast het raadhuis troonde toen de koning der vogelen als het levend embleem, dat de nederige smalstad in 1574 het recht had verkregen om, even goed als het trotsche Middelburg, zijn conterfeitsel in haar wapen te mogen voeren (11).

Ook de curatoren der Leidsche hoogeschool kregen hunne beurt; haar mineraliënkabinet werd door hem met een „ceraunius lapis" verrijkt (12).

Door zijn verkeer met de inlanders, waarbij hij veel van hunne gebruiken en levenswijze moest overnemen, was Melchior in doen en uiterlijk een halve Moscoviet geworden. Zijne gade Lucretia de Montigny, met welke hij reeds te Antwerpen was gehuwd, zal het moeilijker zijn gevallen zich daarin te schikken.

Maar niet zoodra waren hunne zonen den kinderschoenen ontwassen en kon onder leiding en toezicht van François de la Dale, den nieuwen chef van het huis, de voortzetting der zaken aan hen worden overgelaten, of Melchior zal bonten muts en pelsrok aan den kapstok hebben gehangen en, naar alle waarschijnlijkheid, met zijne vrouw naar Amsterdam zijn vertrokken.

Daar bracht hij de laatste dagen van zijn leven door, doch niet „procul negotiis."

In de vergadering der Staten-Generaal van den 10den October 1617 kwam ter tafel een schrijven van Melchior de Moucheron, zich noemende „escuier", waarbij hij het aanbod deed van een door hem ten dienste van het land geïnventeerd middel, met bereidverklaring daarvan opening te doen tegen „eene recompense ofte somme van gelt van vyfthien duysent guldens ofte alsulcke somme als liberalyck vergunt sal werden, ende ten tweeden den dertichsten penninck van het innecommen van de penningen van de voorsz. saeke voor den tyt van vyfthien jaren."

Zijne presentatie werd ernstig opgenomen en in handen gesteld van de heeren Joachimi en van der Dussen, op wier gunstig rapport werd „verstaen ende geaccordeert, dat die heeren rapporteurs metten voorsz. Moucheron sullen mogen handelen ende sluyten gelyck sy met de minste beswaernisse van tlandt sullen kunnen overcommen."

Na loven en bieden nam de Moucheron er genoegen mede dat de door hem verlangde recompense werd bepaald op de som van zesduizend gulden in eens en op een en een half ten honderd van het zuiver provenu der inkomsten gedurende tien achtereenvolgende jaren. Den 9den November deden genoemde heeren op nieuw rapport en hoewel de remonstrant hun het geheim van zijne inventie nog niet had geopenbaard, maar volhield dat zij zeer dienstig en voordeelig was voor de welvaart van de vrije provinciën, achtten zij haar toch gewichtig genoeg om er eene proef

mede te nemen. In dien geest werd dan ook overeenkomstig hun advies door de Staten-Generaal besloten en tevens goedgevonden „hem nog daerenboven liberalyck te vereeren met eene gouden keten van thien ofte twaelff hondert gulden, soo wanneer Haere Ho. Mo. metter daet sullen gewaer worden, dat het voorgeroerde middel soo vruchtbaar is als het werd voorgedragen."

Eerst toen werd de sluier opgelicht en blijkt uit hunne des betreffende resolutie van den 1en December dat de inventie, van welke alsnu door hem opening werd gedaan, bestond in „het oprichten van eene camere van asseurantie te water en te lande", volgens libel, daartoe dienende en bij hem in geschrifte overgelegd.

Het akkoord werd aangegaan onder beding dat „indien Haer H. M. hen op het aennemen van dyen nyet verclaeren binnen een jaer naer date van desen, sy verstaen in generleye maniere meer eenichsins aen den voorsz. Moucheron gehouden te wesen."

Ondanks zijne pogingen, zoo in persoon als bij geschrifte herhaaldelijk gedaan, om tot afdoening der zaak te geraken, schijnt men zich van hoogerhand daarmede niet meer bezig gehouden te hebben. Maar al kon hij, vóór het verstrijken van den fatalen termijn, bij het in train brengen van zijne inventie niet meer rekenen op de medewerking van staatswege, zoo stond het hem toch altijd vrij de kamer van assurantie voor eigen rekening en risico op te richten, want ook was gestipuleerd „dat de voorsz. Moucheron syne inventie ofte bedachte middel oock elders ende aen anderen sal mogen voordragen, indien Haere Ho. Mo. hen op het aennemen van dien nyet en verclaeren binnen een jaer" (13).

Verder zwijgt de geschiedenis van dit incident.

Van Melchiors zonen, die in Rusland achterbleven, trekt vooral Balthasar onze aandacht. Aan hem werd in 1614 de eervolle taak opgedragen om de ambassadeurs, die door

Michael Féodorowitch, den eersten uit het huis der Romanows, den grootvader van czaar Peter, aan Prins Maurits en de Staten-Generaal werden afgevaardigd, naar Holland te begeleiden.

Bij resolutie der Staten-Generaal van den 7den April werd hij ten verzoeke der gemeene kooplieden van deze landen, negotieerende op Moscovië, daartoe aangewezen als de meest bekwame en gequalificeerde persoon, tevens der Russissche taal machtig. Zijne missie hield in dat hij de gezanten, na hun bezoek aan den keizer te Weenen, tot Hamburg moest te gemoet reizen en hun de brieven ter hand stellen, waarin op hunne komst hier te lande nader aangedrongen werd.

Ook moest hij hen onder weg defroieeren en zorgen voor hunne menage naar de gelegenheid der plaatsen, welke zij zouden passeeren (14).

Den 30sten April waren de gezanten onder zijn geleide te Leiden aangekomen; den volgenden dag werden zij van daar afgehaald door de heeren Nikolaas Voogd en Diederik Bass en met de karos van Zijne Excellentie graaf Hendrik gebracht naar de hofstad, alwaar zij den 8sten van bloeimaand aan den Prins en de Staten-Generaal hunne opwachting maakten.

Hiermede was de zending van Balthasar junior afgeloopen; hij diende zijne rekening in, die akkoord bevonden en zonder aanmerking, voor wat de reis van Hamburg naar 's Gravenhage betrof, tot een gezamentlijk bedrag van 2146 gulden, 8 schellingen goedgekeurd werd.

De Staten waren zóó voldaan over de wijze, waarop hij zich van hunne opdracht had gekweten, dat zij hem een gouden medaille ter waarde van honderd gulden vereerden.

Later schijnt deze Balthasar zich meestal te Moscou te hebben opgehouden. Door Adam Olearius, die in 1636 als secretaris het gezantschap vergezelde van den hertog van Holstein aan den czaar en den shah van Perzië, wordt in zijne daar-

van uitgegeven beschrijving dikwijls van hem gesproken, als van een voornaam koopman, wiens hulp en raad hij meermalen heeft moeten inroepen (15).

In de Russische archieven wordt op het jaar 1624 in April de overkomst vermeld van den architect Koezma of Cosmo de Moucheron, een der zonen van Pieter, die tegelijk met den fluweelwerker Kasper Frederiksz. met een aanbevelingsbrief van prins Maurits aan den czaar werd gezonden. Hij moest den Russen met zijne kunst en wetenschap ten dienste staan bij de fortificatie van Astrakan, waarmede zich ook een andere Nederlandsche ingenieur, Cornelis Klaaszen, heeft bezig gehouden, die aan Olearius later de behulpzame hand heeft geboden bij het maken der eerste kaart van de Wolga. Cosmo ging door voor een zeer bekwaam man, wiens vroegtijdig afsterven algemeen werd betreurd (16).

Te Archangel wordt na het vertrek van Melchior de naam van de Moucheron niet meer genoemd. Aldaar werd zijne plaats ingenomen door François de la Dale en diens zonen Pieter en Jan, welke laatsten ook te Moscou voor de belangen van onzen handel herhaalde malen in de bres sprongen.

Toen in 1630 onze gezanten Albert Koenraadsz. Burgh en Johan Veltdriel, alvorens naar Moscou doortereizen, Archangel bezochten, namen zij er hunnen intrek in het hof van George Everhard Klenck en stonden zij in dagelijksch verkeer met onze aldaar gevestigde landslieden, onder welken ook Pieter en Jan de la Dale als de voornaamste kooplieden worden genoemd (17).

De chefs der groote handelshuizen hielden te Archangel niet langer verblijf dan van half Juni tot begin September; gewoonlijk overwinterden zij te Moscou, van waar de reis in veertien dagen kon worden afgelegd. Verder lieten zij de zaken over aan hunne factoors, van welken er, omstreeks het jaar 1700, niet minder dan tweehonderd woonachtig waren.

Voor den vreemden koopman was het eene hooge en zeldzame onderscheiding, als hij werd opgenomen onder de goosten of kooplieden van het hof; aan Pieter de la Dale viel die eer te beurt. In die hoedanigheid werden door hem in 1640 en volgende jaren al de belangrijke commissiën bezorgd, die door den czaar in Holland werden gedaan en waarvan de uitvoering veelal werd opgedragen aan Samuel Sautijn te Amsterdam (18). Zijne bemoeienis bepaalde zich echter niet alleen tot handelszaken; ook werd hij dikwijls geraadpleegd in de keuze der geleerden, industrieelen en ambachtslieden, welke toen in grooten getale door den czaar uit Nederland werden ontboden.

Door de la Dale konden, als zijnde te hoof bij verscheidene grooten in crediet en met de hoofsche gelegenheden goed bekend, in 1648 groote diensten worden bewezen aan Koenraad van Burgh, toen deze, nauwlijks vier en twintig jaren oud, ter vervanging van zijnen vader, die als gezant der Nederlanden op weg naar Moscou den 24sten December 1647 te Novogorod was overleden, met de verdere afdoeming der zaken werd belast. Aan hem was het grootelijks te danken dat er nog iets van de zending terecht kwam, dat de gezant er het leven niet bij inschoot en dat have en goed van brand en plundering verschoond bleven (19).

Te Archangel, voor Moscou toen nog de beste zeehaven, hadden onze landgenooten nagenoeg de geheele vaart in handen. In de eerste helft der zeventiende eeuw vielen er jaarlijks tusschen de vijftig à zestig schepen binnen; in 1630, toen Burgh en Veltdriel er bij Klenck logeerden, lagen er omstreeks honderd, van de Engelschen daarentegen slechts enkelen (20).

Het Hollandsch element had er nog immer de bovenhand. Overal was dit merkbaar, op kantoren en schepen, in pakhuizen en herbergen, bij factoors en schrijvers, onder schippers en bootsgezellen, die meest allen tot den Nederlandschen stam behoorden. Duidelijker nog openbaarde het

zich in de levenswijze der rijke handelsfamiliën, die binnen's huis geen afstand deden van de oude levenswijze en daarbuiten hunne degelijkheid en eenvoud van zeden voortplantten.

Uitwendig kreeg Archangel ook het aanzien van eene Hollandsche stad, toen het, in 1663 bijna geheel afgebrand, naar de plannen van Willem Scharf werd herbouwd, die om den smaak zijner landgenooten te believen aan hunne alstoen in steen opgetrokken huizen de nationale topgevels, stoepen en luifels niet zal hebben gespaard.

Op de werven aan de Dwina werden nieuwe vaartuigen gebouwd in Hollandschen trant, welke vooral de aandacht trokken van czaar Peter, die, in 1682 tot den troon geroepen, van zijnen grootvader Michaël de genegenheid voor de Nederlanders had overgeërfd, welke werd aangewakkerd door zijnen gunsteling, François le Fort.

De czaar had zooveel goeds van onze kooplieden gehoord en te Moscou met de voornaamsten reeds kennis gemaakt, dat hij, in 1693, besloot hun te Archangel een bezoek te gaan brengen.

Vier maanden lang was toen de vorst met zijne hofhouding hun gast. Als Hollandsche schipper gekleed vertoonde hij zich in hun midden en op de beurs. Het meeste behagen schepte hij in den omgang met den trouwen, eerlijken zeeman, die hem les gaf in het zeilen en hem op de hoogte bracht van alles wat de scheepvaart betrof. In zijne tegenwoordigheid werd ook de kiel gelegd van een koopvaardijschip, tot den bouw waarvan scheepstimmerlieden uit Zaandam werden aangenomen, hetwelk, in 1695 van stapel geloopen, het eerste schip was, dat in vreemde havens de toen gekozen Russische vlag deed waaien, in wier kleuren, dezelfde als die van het kleine, energieke volk, dat hem zijne bewondering had afgedwongen, nog heden ten dage de herinnering voortleeft aan dat bezoek (21).

In de maand Mei van het volgende jaar werd het be-

zoek herhaald en kregen Jan Pieterszen Broer en Jacob IJsbrandsz. van Zaandam van hunnen vorstelijken vriend de toezegging dat zij hem weldra, als Pieterbaas, ten hunnent konden verwachten.

Hieraan werd door den czaar in den zomer van 1697 gevolg gegeven. In een moeilijk vol te houden incognito bracht hij toen met een talrijken stoet zijn eerste bezoek aan het gemeenebest der Vereenigde Nederlanden.

In gedachte verplaatsen wij ons naar Amsterdam in de laatste dagen van Augustus van dat jaar. Alles is er in rep en roer; een ieder wil getuige zijn van den ongekenden luister, waarmede het Russische gezantschap op den 27sten dier maand wordt ingehaald. De menigte verdringt zich bij het Oude zijds-heeren logement en de Oude Doelen, waar de gezanten van stadswege zijn gelogeerd en feestelijk worden onthaald. Dicht opeengepakt staat het volk rond en op de werven der admiraliteit en van de Oost-Indische compagnie, als de rijk uitgedoschte vreemdelingen haar komen bezichtigen. Doch wien aller blikken zoeken en die zich daaraan tracht te onttrekken, is czaar Peter, de zóó machtige vorst, de alleenheerscher van het grootste rijk ter wereld, in veler oogen een zonderling, over wien allerlei wonderlijke praatjes gaan, van mond tot mond, maar van wien iedereen weet te verhalen, sommigen het zelfs hebben gezien, dat hij nog kort te voren, wel veertien dagen lang, als gewone scheepstimmerman, daarginds aan de overzij, te Zaandam, in het achterhuisje van Gerrit Kist heeft gewoond.

De feestelijkheden werden besloten met een vuurwerk, dat op een daartoe gemaakt eiland in den Binnen Amstel bij den Kolveniersdoelen werd afgestoken. Op eene natuurlijk nagebootste rots van zwart graniet verhief zich tweeënveertig voet hoog boven het water de triomfboog, die ter verheerlijking van den czaar door den architect Steven Vennekool was ontworpen. Maar meer nog dan dit gewrocht werd door de toeschouwers bewonderd het talent

van den kunstschilder Izaäk de Moucheron, aan wiens vaardig penseel de burgemeesters van Amsterdam de verdere bewerking en stoffeering hadden opgedragen (22).

Met liefde en toewijding zal hij zich van die taak hebben gekweten; daarmede bracht ook de naneef uit piëteit hulde aan de nagedachtenis van een zijner voorvaderen, van Melchior de Moucheron, den stichter van Archangel, door wien onze handels- en vriendschapsbetrekkingen met het Moscovische rijk eerst een meer vasten vorm hebben gekregen (23).

TIENDE HOOFDSTUK.

EERSTE JAREN VAN HET HANDELSHUIS TE MIDDELBURG. DE VOORNAAMSTE VENNOOTEN. JAKOB VALCKE EN DE BUZANVAL. OVERZEESCHE HANDELSTOCHTEN. UITVOER VAN GRAAN NAAR ITALIË. NIEUWE VERWIKKELINGEN. TOENEMENDE WELVAART.

Met de vestiging van het huis te Middelburg, in 1585, vangt het luisterrijkste tijdperk aan van zijn bestaan.

Balthasar, die om zijne geestesgaven door zijne broeders als de „familiae princeps" werd erkend en wiens handelsgenie door geen hunner werd geëvenaard, wordt hun leider. Hij staat aan het hoofd van het kantoor; van hem gaat voortaan het initiatief uit tot alle belangrijke handelsondernemingen en scheepstochten.

Te Antwerpen had hij reeds getoond dat hij ter zijner tijd even goed het rapier wist te hanteeren als den Mercuriusstaf; reeds aldaar had hij zich den naam waardig gemaakt van „den op zee verre versoeckende coopman," welke hem door van Meteren en van Linschoten wordt gegeven.

Ingewijd in al de geheimen der negotie en gevormd in de beste school voor den groothandel viel voor hem te Middelburg niet veel te leeren.

Zijne confraters in Zeeland hadden, evenals die van Holland, wel gebroken met den ouden sleurhandel en waren medegegaan met hunnen tijd, maar van hen had nog nie-

mand, zooals hij, zich op onbekende vaarten gewaagd of nieuwe vertierswegen opgespoord.

Onbetwistbaar was hij als handelsman hun meerdere.

De deftige burgemeester ten Haeff, de aanzienlijke Boudaens en van de Perre's, de rijke Godins, Bommenées en Boreels, die toen in handelszaken den toon aangaven, zouden het ondervinden, maar wilden het niet erkennen.

Als uitgewekenen werden hier te lande de Moucherons, ofschoon van velen hunner de wieg op Noord-Nederlandschen bodem had gestaan, over denzelfden kam geschoren als Isaäc le Maire, Willem Usselincx en zooveel andere vernuften uit het Zuiden, die gehoopt hadden er als in een tweede vaderland te verkeeren onder stamgenooten, geloofsgenooten, saamgezworenen in hunnen kamp met de Spaansche dwingelanden (1).

Maar hoevelen zagen zich niet bedrogen of vonden zich ten laatste niet teleurgesteld? Onder hen was ook Balthasar de Moucheron, die twintig jaren later met hetzelfde recht als Usselincx had kunnen schrijven: „'t is waer, dat eenighe van de wtgewekene hier wel syn; ende sy hebben oock ghehouden, dat dit haer vaderlant was, al hoewel dat de daet anders wijst; want sy en werden niet anders als vremde ghehouden ende nerghens in ghekent, niet meer als Franchoysen, Engelschen, Hoochduytschen oft andere natiën (2)."

Doch wij willen de gebeurtenissen niet vooruitloopen en ons vooreerst bepalen bij zijn debut in de handelswereld van dit voor hem nieuwe vaderland.

Alleen zij hier reeds geconstateerd dat tusschen de genoemde heeren, die voor het meerendeel, als op het kussen zittende, ook in handelsaangelegenheden het meeste te zeggen hadden, en de Moucheron met zijne compagnons zelden van eenige toenadering sprake was.

Nooit sloten de Ten Haeffs en consorten zich aan bij de door dezen opgerichte reederijen; wederkeerig hielden

de vennooten van de Moucheron zich buiten alle door hen op het touw gezette ondernemingen; zelfs stonden meer dan eens beide groepen scherp tegenover elkander.

De negotianten, die deelnamen aan de successievelijk door hem gevormde compagnieën, waren dan ook meest allen van Vlaamschen of Waalschen oorsprong. In karakter en aanleg stemden zij meer met hem overeen; zij hadden hem reeds van nabij leeren kennen en konden hem dus juister beoordeelen.

Arnoult le Clercq, Hans de Slachmulder en Cornelis Muenincx, van welken wij zagen dat zij zich al ten jare 1589 met hem verstonden over de oprichting van het college der consuls, sloten zich bij hem aan in meest alle groote ondernemingen. Een vaste compagnon en naast Balthasar de ziel van het huis was Simon Jasperszen Parduyn, de nestor van den Middelburgschen handel, wiens crediet hem ook langen tijd staande hield en die, in voor- en tegenspoed, zich altijd een trouwen vriend heeft getoond (3). Door zijne broeders Gaspard en François schijnt aan de zaken een minder werkzaam deel te zijn genomen. Pieter stond te Londen voor de belangen van onzen handel en scheepvaart op de bres; Melchior was in het Noorden de groote man.

Toen in 1589 Maria, eene der dochters van Gaspard, met Pierre Le Moyne was gehuwd, werd ook deze, de zoon eener rijke koopmansfamilie uit Bretagne, hun associé. Niet minder avontuurlijk van geest dan zijn oom deed hij later te Veere met hem afzonderlijke zaken, die met den naam van „wilde handelinghe" werden bestempeld (4). Verder stond het huis in relatie met Taurin Denis en Joos Nevejans, van welken wij lezen dat zij een uitgebreiden handel dreven op Caen, la Rochelle, Sint Malo, Morlaix, Roscoe enz. (5).

Van meer moreelen dan wel van stoffelijken aard was de steun, die aan Balthasar werd verleend door Jacob Valcke, den tresorier-generaal van Zeeland, en door Paul

Chouart, seigneur de Buzanval, den vertegenwoordiger van het Franksche hof bij het Gemeenebest.

Aan den eersten, wiens invloed ook in Holland groot was zoo door zijne positie als door zijne algemeen erkende bekwaamheden, had hij het te danken dat zekere plannen, die anders bij 's lands regeering allicht geen genoegzame medewerking zouden hebben gevonden, konden worden ten uitvoer gebracht. Door den vreemden staatsman, die een open oog had voor alles wat hier te lande voorviel, vooral op commerciëel gebied, ging de roep van zijn genie de grenzen over en kwam zij ter oore van Hendrik IV, den koning van Frankrijk. Met den meesten lof laat hij zich steeds over hem uit in zijne politieke correspondentie, hem daarin noemende „homme d'esprit et de moyens."

Balthasars kennismaking met de Buzanval dagteekent reeds van vóór 1593. Toen deze gaarne zag dat de quote in het fournissement der honderd duizend gulden, door de Algemeene Staten ter assistentie aan zijnen koninklijken meester geconsenteerd, in plaats van bij termijnen in eens zoude worden uitgekeerd, bracht de Moucheron bij de Staten van Zeeland de zaak voor hem in orde. Bij resolutie van den 22en Mei bewilligden Hun Edel Mogenden dat de quote tot het volle bedrag van L. *f* 2635.8.10 gr. Vls. in zijne handen uitbetaald en de wissel, ten fine van dien, door hem zoude worden gedresseerd.

Doch dit was maar een vriendschapsdienst; met soortgelijke zaken hield het huis zich slechts bij uitzondering bezig; de actieve handel was de hoofdtak van zijn bedrijf.

Voor het eerst vinden wij in de gemeente archieven te Middelburg van Balthasar de Moucheron als koopman melding gemaakt in 1597. In de stadsrekening van dat jaar komt hij voor als huurder van eenen zolder tot berging van ruim acht en dertig last rogge (6). Maar zijne trafiek met het Oosten was, behalve den handel met het Russische rijk, welke aldaar geheel in handen was van

zijnen broeder Melchior, van slechts weinig beteekenis. De Amsterdammers hadden die aan zich getrokken en in Zeeland was de directe aanvoer van granen uit het Oostland zelfs zóó gering, dat daarmede ter nauwernood in de nooddruft der provincie zou kunnen zijn voorzien, als niet nu en dan bij storm een korenschip in een Zeeuwsche haven ware binnengevallen.

De vaart op het Westen strekte zich in den beginne niet veel verder uit dan tot de Canarische eilanden. Van daar en van de Azoren werd de toen zeer gezochte wijnsoort gehaald, van welke alleen in de maand Februari van het jaar 1593 door hem en Parduyn voor eene waarde van zeshonderd pond Vlaamsch aan de markt werd gebracht (7).

Weldra stevenden onze schippers ook verder zuidwaarts naar de Kaapverdische eilanden, van welker groep Majo vooral rijk was aan zout, het voor onze visscherijen en andere industrieën zóó onmisbaar artikel, dat toen in de Spaanschen havens niet meer te bekomen was.

Behalve door de zouthaalders, wier aantal van jaar tot jaar toenam, werden die eilanden gewoonlijk ook als ververschingsplaats aangedaan door de schepen, die op weg waren naar Brazilië, met welk land wij al vroeg een vrij levendigen handel onderhielden (8).

Onze naar dat gedeelte van Amerika bestemde bodems richtten uit vrees voor de felle stroomingen onder de zoogenaamde Ethiopische kust hunnen koers van Kaap Verde direct scherp westwaarts op Fernambuco. Daardoor waren de schippers met het vaarwater verderop langen tijd minder goed vertrouwd; eerst later, toen Barend Erikszen van Enkhuizen hun den weg naar het Moorenland had gewezen (9), leerden zij het beter kennen.

De groote voordeelen, die te behalen waren met de vaart op de niet ten onrechte aldus genoemde Goudkust, waren een sterke prikkel voor den ondernemenden koopman en

deden ook den zeeman, die op dergelijke tochten zijn deel in de winst had, niet langer opzien tegen de verschrikkingen van dat gedeelte van den Noord-Atlantischen oceaan, dat bij allen in een zeer slechten reuk stond.

De Portugeezen, die aan de kust het monopolie bezaten, waren ons uit handelsnaijver vijandig gezind. Ook de negers waren niet te vertrouwen (10); maar het meest had men te lijden van het moordend klimaat.

Bij dien handel moest men op alle gebeurlijkheden zijn voorbereid en, al waren het geene krijgstoerustingen, toch immer den tocht derwaarts met goed gewapende schepen ondernemen.

De reederijen konden zich moeilijk van het daartoe benoodigde geschut voorzien, in welk bezwaar door de Staten der respectieve provinciën gereedelijk werd te gemoet gekomen door, als zij dit verlangden, haar voor iedere reis een zeker aantal stukken met toebehooren in bruikleen af te staan (11).

Het eerste verzoek van dien aard, dat aan de Staten van Zeeland voor eene reis naar de westkust van Afrika werd gedaan, geschiedde in 1594 door eene vereeniging van kooplieden, „equipeerende op Guinea", wier namen echter niet worden vermeld in de daarop gevolgde resolutie van den 27en Juli, krachtens welke zestien gotelingen met scherp en ammunitie aan hen werden geleend en de kapitein Gerard Strijbosch, met zijne compagnie voetvolk ter repartitie staande van de provincie, voor ettelijke maanden als bevelhebber van een detachement zeesoldaten ter hunner beschikking werd gesteld. Ook kregen zij vrijdom van alle uitgaande en inkomende rechten.

De tocht schijnt succes te hebben gehad; althans in het volgende jaar zond diezelfde compagnie andermaal eene expeditie daarhenen, waarvan de hoofdleiding toevertrouwd werd aan Cornelis de Moucheron, een der zonen van Pieter, wiens diensten aan het handelshuis in dat gedeelte

der wereld bewezen, niet minder groot zijn dan die van Olivier Brunel in het Noorden van Europa. Op zijne ontdekkingstochten drong hij diep in het binnenland door; hij was de eerste Nederlander, die de Senegal en de Gambia opvoer.

Ook deze expeditie, welke wederom werd medegemaakt door den thans tot overste bevorderden kapitein Strijbosch, beantwoordde aan de verwachting.

Sinds dien tijd konden de Moucherons hunnen handel op Afrika's westkust als gevestigd beschouwen (12).

Deze vaart hing samen met die op de eilanden en kusten van het daartegenover gelegen Amerika, waartoe men den oceaan slechts had over te steken. Daar kwam men in aanraking met eenen minder bloeddorstigen vijand; in den beginne maakten de Spaansche gouverneurs het den Nederlandschen koopman niet lastig en deze liet zijnerzijds die inschikkelijkheid ook niet onbeloond.

Derwaarts werden vooreerst geene gewapende expedities uitgezonden; alleen werd voor die verre, toch immer onzekere, reizen vrijstelling van uitgaande rechten gevraagd en gegeven.

In Mei 1595 verleenden de Staten die vrijstelling aan de Moucheron voor alzulke goederen, als hij ingeladen had in het schip, dat onder bevel van Gillis van Doornhove, mede een oud en beproefd dienaar van het huis (13), ter reede van Vlissingen zeilklaar lag om naar de Spaansche Indiën te vertrekken.

Voor hem en zijne medereeders willen wij hopen dat dit het schip is geweest, van hetwelk van Meteren als eene bijzonderheid verhaalt dat het binnen vier maanden, uiten thuis, de reis naar la Margarita, een der Curaçaosche eilanden heeft gemaakt en met eene rijke lading in Zeeland binnenviel.

Doch ook kan het geweest zijn „'t schip van Balthasar Moucheron, commende uytte Westersche Indiën", waarvan

Caron uit Londen aan Gecommitteerde raden schreef dat de Engelschen het „meynden aentehalen".

Wederom werden nog vóór het einde van dat jaar te Middelburg allerlei koopmanschappen, zooals lijnwaad, zijde, fluweel, laken en Neuremberger waren, ingeladen in het schip de Zeeridder, dat bestemd was naar de noordkust van Indië.

„Het is niet onwaarschijnlijk," zegt de Jonge bij die gelegenheid (14), „dat men in Zeeland het voorbeeld der Franschen en Engelschen heeft willen volgen en handel drijven met de Indianen van Noord-Amerika."

Als die gissing juist is, dan is het ook meer dan waarschijnlijk dat de Moucherons in die poging de hand hebben gehad. Zij toch stonden nog immer in betrekking met hunne stamverwanten, „the hardy mariners of Britanny and Normandy", wier naam in Amerika door kaap Breton wordt vereeuwigd en die zeven jaren na de ontdekking van het vaste land der nieuwe wereld zich op Newfoundland reeds bezig hielden met de visscherij.

Dit staat in ieder geval vast dat Balthasar kort daarna op het voetspoor van zijne oude landgenooten in die wateren werkelijk eene proef met de kabeljauwvangst heeft genomen.

In 1597 rustte hij in vereeniging met Cornelis Meunincx een schip uit, dat volgens de resolutie der Staten van Zeeland van den 28en Maart bestemd was om „te vissche te varen naer Terra Nova (15)."

Voor den koopman was in dien tusschentijd een nieuwe bron van inkomsten geopend door de duurte der granen in Italië, welks bewoners alleen door aanvoer uit Nederland voor den hongersnood konden worden bewaard.

Teneinde den invoer te bevorderen werd door den Paus, in overleg met den hertog van Florence en de podestas der republieken van Genua en Venetië, vrijdom verleend van alle inkomende rechten, mits de schippers waren voorzien van Italiaansche paspoorten. Ook beloofde de Spaansche

monarch dat van zijne zijde den koopvaarders bij het gaan of keeren in de straat van Gibraltar niet het minste letsel zoude geschieden.

Bij honderden stevenden toen uit Holland en Zeeland de graanhulken met volle lading naar de Italiaansche havens aan de Middellandsche zee; het koren, dat hier te lande twee honderd gulden het last gold, vond daar tegen zes à acht honderd gulden gereeden aftrek.

Bijna twee jaren had die winstgevende handel geduurd, toen de koning van Spanje het gegeven woord op eenmaal terugnam. Zes en twintig weêrlooze bodems werden op hun retour in de straat van Gibraltar onverhoeds door zijne galjoenen overvallen, schip en lading verbeurd verklaard en de opvarenden op de galeien aan de roeibank vastgeklonken.

In het vaderland was de verslagenheid algemeen en de bezorgdheid des te grooter, daar juist op dat oogenblik in beide provinciën tweehonderd van de kloekste schepen met meer dan twee duizend koppen bemand naar Genua en Venetië zeilreê lagen. De Staten-Generaal niet zonder reden beducht voor het lot, dat het scheepsvolk wachtte en vreezende dat, als het land op eens van zoovele varensgezellen werd beroofd, zijn weerstandsvermogen zoude verzwakken, hielden voor 's hands door het leggen van een provisioneel arrest het uitloopen van de vloot tegen.

Maar de koopman, minder teergevoelig dan 's lands vaderen, zocht op allerlei wijze dien maatregel te ontduiken, meestal door bij den uitvoer te declareeren dat de lading bestemd was naar de eene of andere Fransche haven aan deze zijde van Marseille (16).

De Moucheron was op dit punt niet kieschkeuriger dan zijne collega's, doch moest ondervinden dat de overheid zich niet altijd laat verschalken. Eens weigerde zij hem den uitvoer van veertien last oostersche tarwe, die hij onder voorwendsel dat het maar gemeene brouwtarwe was, naar

la Rochelle wilde uitvoeren. Laurens Back kwam er niet veel beter af. Wel had hij van de Staten verlof gekregen om twee met buitenlandsch koren bevrachte schepen naar het Westen te mogen uitklaren, maar te Vlissingen werd hem het uitloopen door den Engelschen gouverneur verboden; zelfs werd het geschut van de wallen op zijne bodems gericht. Dadelijk werden door Hun Edel Mogenden de tresorier Valcke en de raadsheer Huyssen naar Sydney afgevaardigd. Toen deze er op stofte dat hij op expressen last van koningin Elisabeth had gehandeld, brachten zij hem stoutweg onder het oog dat zijne wijze van doen was „een violatie ende usurpatie van jurisdictie, streckende tot ruyne van de provincie ende tot geen dienst, maer ondienste van Hare Majesteyt."

Ook was dit niet de eenige belemmering, die handel en scheepvaart te Vlissingen ondervonden; 's lands ambtenaren maakten het aldaar door hunnen overdreven ijver den koopman dikwijls lastig. Wellicht niet geheel ten onrechte hielden zij hem verdacht dat hij in zijne „onversadige giericheyt" er steeds op uit was de rechten van den fiscus te ontduiken. Om zich daarvan te vergewissen onderwierpen de rechercheurs de op stroom liggende vaartuigen telkens aan eene nieuwe visitatie, waardoor ze soms maanden lang werden opgehouden en somwijlen verhinderd bij gunstigen wind het ruime sop te kiezen.

Dit deed zich onder andere voor in de maand September van het jaar 1596, toen een groot aantal schepen, elk met honderd koppen bemand, onder Rammekens zeilklaar lag met bestemming naar Spaansch Indië en Guinea (17).

In weerwil van den druk der tijden en van al die hinderpalen, welke door vriend en vijand aan handel en scheepvaart werden in den weg gelegd, ging hun ontwikkeling met reuzenschreden vooruit.

Te Middelburg nam ook van jaar tot jaar het vertier sterk toe; de transactiën van allerlei aard, die op de pas

geopende beurs werden gesloten, waren zóó talrijk dat er gebrek aan makelaars kwam. De Antwerpenaars, die behalve in geldzaken ten hunnent slechts weinig te doen hadden, trokken daarvan partij. In den loop van het jaar 1597 werden niet minder dan veertien hunner voor dat beroep als poorters ingeschreven.

De Moucheron, aan geen tak van den handel vreemd gebleven (18), deelde ook ruimschoots in de algemeene welvaart. Nauwelijks zes jaren na de verplaatsing van het kantoor naar Zeeland hadden zijne zaken reeds zulk eene uitbreiding gekregen, dat voor den opslag zijner waren plaats te kort kwam. Juist werden toen, in 1592, de terreinen en gebouwen van de schutterij der kolveniers, het zoogenaamde schuttershof van den busse aan de zuidzijde van den Dam, in veiling gebracht; hij kocht eenige van die perceelen en maakte er pakhuizen van (19).

ELFDE HOOFDSTUK.

BALTHASAR DE MOUCHERON TE HUIS. HIJ MAAKT ZIJN TESTAMENT, VERLIEST ZIJNE VROUW EN HERTROUWT.

Te Antwerpen, toen de stad al nauwer en nauwer ingesloten werd en tweedracht heerschte binnen hare wallen, verkeerden de ingezetenen in duizend vreezen; voor Balthasar kwamen daarbij nog zorgen van teederen aard.

In dien tusschentijd was zijne vrouw Jacqueline de la Croix, dict Drumez, die hem vroeger onder meer gelukkige omstandigheden reeds een jongen en een meisje had geschonken (1), ten derden male moeder geworden.

Met den doop moest tot betere dagen worden gewacht; eerst moest het kantoor in de Ammanstraat opgeruimd, het gezin te Middelburg in veiligheid zijn gebracht. Niet vóór den 23sten December 1585 had te dier stede die plechtigheid in de Fransche kerk plaats; aan het kind werd de naam van Elisabeth gegeven; als getuigen stonden daarbij „Hubert le Vasseur et la femme de Tibère le Peletier (2)."

Een paar jaren later werden de echtelieden verblijd door de geboorte van een vierde kind, ditmaal wederom een zoon, die den 25sten Juli 1587 in diezelfde kerk met den, in de familie zeer gezochten, naam van Balthasar werd gedoopt (3).

Toen in het najaar van 1589 die zegen hun op nieuw scheen beschoren te zijn, besloten beiden in aanmerking

nemende „datter nyet sekerder op dese eerden en is dan de doot ende nyet onsekerder dan de ure derselver", en met het oog op den wellicht precairen gezondheidstoestand van juffrouw de Moucheron, hun testament maken.

Te dien einde werd den 28sten November ten hunnent bescheiden Simon van Broekhoven, „openbaer notaris ter exercitie van dyen by der Co.-Mats.-secreten Raede over alle syne landen van herwaertsover geadmitteert" en ten zijnen overstaan in tegenwoordigheid van twee, tot het gilde der arbeiders behoorende, poorters als getuigen de akte opgemaakt „houdende syne ende syner vrouwe ordonnantie van uytterste wille."

Daarin werden na de gebruikelijke verzuchtingen over de broosheid en krankheid der menschelijke natuur achtereenvolgens opgenomen de beschikkingen, die de testateurs verklaarden te willen maken „nopende heure tydelyke goederen, hen van Gode van 't hemelrycke op deser werelt verleent."

Liefst besparen wij den lezer de kennismaking in zijn geheel met dit langdradige stuk, dat ook verre van duidelijk is. Inhoud en strekking leert men het best kennen uit de gerechtelijke akten, die naar aanleiding daarvan zijn verleden en uit de processen, die er later uit voortgevloeid zijn. Wij willen slechts die beschikkingen aanhalen, welke meer direct betrekking hebben op ons onderwerp en den maatstaf aangeven van Balthasars vermogen en van het fortuin zijner vrouw, die harer ouders erfenis nog te wachten had.

In de eerste plaats worden er eenige legaten gemaakt, teweten honderd gulden aan de armen, vijftig gulden aan de studenten en even zooveel aan de dienstboden. Daarop volgen de hiervoren reeds vermelde voorschriften betreffende het onderhoud en de opvoeding der kinderen. Dan komt het cardinale punt, namelijk de berekening van het erfdeel, waarop de kinderen bij overlijden zoowel van den vader

als van de moeder recht hadden en dat hun bij meerderjarigheid moest worden uitgekeerd. Eindelijk de wijze waarop daarvoor zekerheid moest worden gesteld, alsmede de verplichting, die bij tweede huwelijk de langstlevende der echtgenooten op zich nam.

Vooraf zij opgemerkt dat man en vrouw zich over en weder erfgenaam maakten van „alle de goederen, roerende ẽn onroerende, actiën, crediten, geene ter weerelt vuytgesondert, die d'eerste overleden soude commen metter doot achtertelaten," zonder tot eenige afgifte gedurende de meerderjarigheid te zijn gehouden.

Dan eerst moest aan de kinderen hunne erfportie worden uitbetaald, als zij „gecommen sullen syn tot huwelycken state off tot hunne competenten ouderdom van XXV jaren." In dien tusschentijd moesten daaruit worden bestreden „alle hunne nootelicheden ende behouften naer heurlieden state, als van eten, dryncken, cleeren etc.," alsook de kosten van studie enz. Zoodra zij trouwden of den competenten leeftijd hadden bereikt, moest hun door Balthasar, als hij de langstlevende was, worden uitgekeerd 8.000 Carolus guldens van 40 grooten Vlaamsch, en door zijne vrouw, als zij hem overleefde, 12.000 dito guldens. Bij tweede huwelijk moest Balthasar boven en behalve de 8.000 gl. nog 12.000 gl., dus in het geheel 20.000 gl. aan de kinderen allen tezamen opleggen en zijne wederhelft, als ook zij tot een tweede huwelijk overging, behalve de 12.000 nog 16.000 gl., dus in het geheel 28,000 gl.

Als expresse conditie was in het testament opgenomen dat bij vooroverlijden der vrouw, nadat van alles behoorlijke staat en inventaris zou zijn opgemaakt, de man tot zekerheid van der kinderen héréditaire portie de eene helft of 10.000 gl. zou moeten aanleggen „ofte hypothecqueren op seeckere, goede, vaste panden ende gronden van erffven, off andersints stellende voor deselve helft suffisante borge, daermede de voorz. kinderen bewaert souden syn, sonder gehouden te

syn de wederhelft van de voorz. goederen off penningen aenteleggen off te hypothecqueren."

Na deze uitweiding, die tot recht begrip van veel van hetgeen later zal volgen niet kan worden gemist, laten wij het testament rusten en vatten den draad der geschiedenis weder op.

De ramp, voor welke de echtelieden wellicht reeds beducht waren, toen zij in November 1589 hunne testamentaire beschikkingen maakten, bleef niet uit; nog vóór het einde van het jaar trof Balthasar de gevreesde slag; kort nadat zij nog een dochtertje het leven had geschonken (4), kwam Jacqueline de la Croix te overlijden (5).

Het eerste wat den weduwnaar nu te doen stond was zich met de weesmeesters te verstaan over de voogdij en de te stellen zekerheid, waarbij hij zich moest gedragen naar de bepalingen, vervat in het alsnu door den dood bekrachtigde testament. Op zijne voordracht benoemden zij tot medevoogden Melchior en Charles de Drumez, een broeder van wijlen zijne vrouw.

Zoo spoedig mogelijk leide hij daarna aan de momboirkamer over de akten en zegeltochten, luidens welke hij „voor d'eene helft specialick verseeckert ende gehypothecqueert hadde syn huys ende landt metten gevolge van dien" (6). Voor de andere helft verbond hij zijn persoon en in 't generaal alle zijne goederen, roerende en onroerende, present en toekomende.

Met dit laatste namen de weesmeesters echter geen genoegen; zij verlangden dat hij ook voor de wederhelft persoonlijke borgen zoude geven; maar toen hij op zijn mannenwaarheid had verklaard dat hij er niet in geslaagd was, die te vinden, hadden zij er vrede mede dat hij in handen van een der burgemeesters den eed zoude afleggen „dat hy gheenen raet en wist omme de kinderen met borghen te versekeren voorder of meerder dan hy deselve hierboven soo met speciael als met generael verbant versekert hadde."

Eerst den 12den Maart 1593 kreeg de zaak haar beslag en werd door hem die eed in handen van den burgemeester Jan van der Hooghe afgelegd.

Tot de hoven, landen en boomgaarden, onder het hierboven vermelde verband begrepen en welke de Moucheron dus reeds vóór 1591 in vrijen, onbezwaarden eigendom bezat, behoorde op Walcheren ook de hoeve of hofstede onder Grijpskerke, die, toen en lang daarna in de wandeling het Munnikenhof geheeten, in lateren tijd meer bekend is geworden als de buitenplaats van Jacob Cats (7).

Maar voor hem was het niet, zooals voor dezen, een Tusculum. Slechts zelden zal hij op zomerdag zich met zijne kinderen hebben vermeid in het zonnewarme gras of met hen hebben gestoeid onder het flikkergroenend loverendak. Zulk een genot was alleen weggelegd voor den aankomenden dichter, die later in die dreven,

„Toen Mars werd aengesegt, steeck op uw bloedig mes
En houdt het in de schee tot jaren tweemaal zes,
Nu las, dan dicht' en schreef, of mackte sinnebeelden,
Terwijl sijn kleine jeugt omtrent de boomen speelden."

Aan Balthasar ontbrak daartoe zoo niet de lust dan toch de tijd. Hij was een diergenen, wier professie, zegt Linschoten, medebrengt „nacht ende dagh te practiseeren heur goet ende have door de coopmanscappen te vermeerderen." Ook is, volgens Bredero, het hoofd van den koopman altijd

„Vol assignatie, vol obligatie, vol boomery,
Vol wisselbrieven, vol retour en vol factory."

Bovendien was de oorlog nog in vollen gang en stonden voor een koopman met zijn avontuurlijken geest en van zijn heroïek gemoed de kansen om veel geld te winnen schooner dan ooit.

Niet minder lief, wellicht nog liever dan het kantoor, was hem de studeerkamer. Wij zien hem daar zitten temidden van kaarten en aardgloben, van oude en nieuwe zeeinstrumenten, de kasten vol reisbeschrijvingen en werken van cosmographen, aan den wand allerlei wonderlijke zaken, door zijne scheepsbevelhebbers medegebracht van hunne verre tochten.

Dit was zijne lustwarande; aan het idyllische, door Cats bezongen, buitenleven viel voor hem niet te denken. Evenmin kon hij zich wijden aan de opvoeding zijner kinderen (8); die zorg moest hij overlaten aan de tantes en aan nicht Le Moyne; maar ook dezen hadden het druk genoeg met den kweek van hare eigene spruiten.

Het lag niet in de zeden dier eeuw, Pieter de Moucheron is daarvan het sprekend bewijs, dat de weduwnaar, zelfs al was hij niet jong meer, zijn levenspad verder alleen bewandelde. Balthasar was nog geen volle veertig jaren oud; waarom zoude hij niet hertrouwen? zijne zusters zullen het hem wel niet hebben afgeraden; ook het belang zijner kinderen bracht het mede.

Te Delft vond hij de vrouw, die hem hare wederliefde schonk. Te dier stede werd den 16den Juni 1591 zijn huwelijk voltrokken met jonkvrouw Elisabeth Berwouts van Cromvliet (9).

De patricische jonge dochter droomde zich een leven vol geluk en zaligheid aan de zijde van den man, wiens naam door gansch Nederland in de handelswereld een goeden klank had en meende met hem in Zeeland eene blijde en zorgelooze toekomst tegemoet te gaan. Doch weldra zoude zij ondervinden, hoe wisselvallig het lot van den koopman is; verdriet en vernedering bleven haar niet bespaard, maar ook zij stond pal bij de stormen, die weinige jaren daarna losbarstten boven hun hoofd.

Tot hiertoe was Balthasar alles medegeloopen; in de meeste zijner ondernemingen was hij naar wensch geslaagd.

In 1594 werd hij eigenaar van het huis van den burgemeester Johan van Bekerke in de Lange Noordstraat, hetwelk hij alstoen met zijne jonge vrouw betrok. Voor de familie niet alleen was het eene alleszins passende woning, ook voor den koopman was het bijzonder geschikt door de ruime annexen, die als kantoor en bergplaats konden worden gebruikt (10).

In die woning, later het huis van Cats, bracht hij de eerstvolgende vier jaren van zijn leven door; daar stond ook de wieg van de twee oudste kinderen, die uit dit huwelijk werden geboren (11). Van het jongste was de broeder van zijne vrouw, Bernard van Cromvliet, de auditeur ter rekenkamer van Holland, de gevader; voor de doopplechtigheid overgekomen en ten huize van zijnen zwager gelogeerd werd hij door de vroedschap op twee poortkannen Rijnwijn getracteerd (12).

TWAALFDE HOOFDSTUK.

BALTHASAR DE MOUCHERON, HOOFDAANLEGGER VAN DE ONTDEKKINGSTOCHTEN NAAR DE NOORDPOOL. DE CONFERENTIE TE 'S GRAVENHAGE, HET AKKOORD MET PRINS MAURITS EN DE RESOLUTIE DER STATEN-GENERAAL VAN 25 MEI 1594.

Bijna tien jaren zijn verloopen sedert Balthasar de Moucheron uit zijn kantoor te Antwerpen het initiatief tot het eerste Poolonderzoek in Nederland heeft genomen, dat, zonder wetenschappelijke bedoeling, alleen in het belang van den handel ingesteld, geen andere strekking had dan om, benoorden Azië, den doortocht naar Oost-Indië optesporen.

Tevergeefs had in dien tusschentijd de koopman gehoopt dat eenmaal een einde zoude komen aan de onzekerheid, waarin bij het voortduren der troebelen de handel met Spanje verkeerde. Maar verre van dien; de breuk was onherstelbaar geworden; niet alleen werd het hem schier onmogelijk gemaakt dien tak der negotie voorttezetten; het bracht ook stoornis in zijne „hantieringhe met de naeste nabuyren."

Aan de rechtstreeksche vaart op Indië, bezuiden Afrika, werd op dat oogenblik evenmin als in 1584 gedacht. Doch toen het zich liet aanzien dat de voortbrengselen van het Oosten weldra zelfs niet meer uit de tweede hand zouden te bekomen zijn en ook elders iedere vertiersweg ons dreigde

te worden afgesneden, toen trad als van zelf het vraagstuk op den voorgrond, waarvan, behalve de Moucheron, tot nog toe slechts weinigen en dan nog alleen in het Zuiden hunne studie hadden gemaakt.

Juist had omstreeks dezen tijd Holland in den Amsterdamschen predikant Petrus Plancius zijnen Mercator gekregen. In het Noorden werd voor die zaak ook toen de belangstelling wakker en zag men fluks „der cosmographen rei" met Plancius aan het hoofd,

„om China en Cathay
Langs 't Noorden op te doen, zich onderlingh beraden,
En om den doorganck elck tevinden is beladen.
D'een acht het voorgeberght Tabin te noordwaerts light,
En d'ander schijnt dit vreemdt, vermidts hem is bericht,
Dat voor veel eeuwen langh is op de Duytsche stranden
Den Indiaen ghesien bij stormwind komen landen (1)."

Hun ijver ontbrandde door den drang der omstandigheden en werd aangewakkerd door de zucht naar gewin, die den koopman bezielde. Met dezen waren het de cosmographen eens dat, als men langs dien weg naar het rijke Oost-Indië kon doordringen, aan het vaderland nieuwe schatten toevloeien en aan Spanje een gevoelige slag toegebracht zoude worden.

Maar de studie der geleerden, hoe bevorderlijk ook aan de zaak, zoude haar niet veel verder hebben gebracht, als zij niet sympathie had gevonden bij het volk en steun bij de regeering. Ook moest men zeker wezen van de medewerking der mannen van de praktijk; want dan eerst kon het zóó stoute plan worden ten uitvoer gelegd, als ook de koopman zijn geld daaraan wilde wagen.

Stond toen Plancius aan het hoofd der geographen als baanbreker op den weg van het wetenschappelijk onderzoek, in de rij der negotianten, die al dadelijk voor de zaak waren gewonnen en zich bereid verklaarden er hun geld

aan te geven, stond Balthasar de Moucheron vooraan.

En geen wonder; want nog altijd was zijn geest vervuld met het oude denkbeeld en zon hij op middelen, hoe de tien jaren te voren genomen proef om de zee van Kara te bevaren het best te hervatten was. Ongezocht bood zich toen de gelegenheid daartoe aan.

Reeds in den loop van het jaar 1593 gaf hij aan Jacob Valcke, zijn vriend en beschermer, opening van het door hem gevormde plan om den door velen zóó vurig verlangden doorgang op nieuw te gaan zoeken, met aanbod den ontdekkingstocht gedeeltelijk voor eigen rekening te doen.

Valcke trad daarover in briefwisseling met den geleerden en invloedrijken doctor François Maelson van Enkhuizen, een der raden van den Prins, welke op zijne beurt het oordeel inwon van den in zeezaken alleszins bevoegden Jan Huigen van Linschoten, zijnen stadgenoot. Niemand hunner twijfelde aan de juistheid van de Moucherons inzichten of aan de wijze van uitvoering, zooals die door hem was beraamd.

Bij hen sloot zich aan Christoffel Roels, de raadpensionaris der Staten, aan wiens bemoeiing hij het grootendeels te danken had dat nog voor het einde van dat jaar zijn voorstel nopende de navigatie naar China in het Hof van Zeeland ter tafel kwam.

Aan genoemd drietal wordt door hunne tijdgenooten (2) de eer toegekend dat zij de eerste en voornaamste bevorderaars zijn geweest van de kort daarop gevolgde expeditiën naar de Noordpool; ook door het nageslacht wordt erkend dat de Moucheron daarvan de ziel en groote drijfveer is geweest (3).

Door tusschenkomst van Maelson werd door Prins Maurits aan Balthasar tot het bespreken van zijne plannen eene audiëntie te 's Gravenhage verleend, welke den 28^{en} van wintermaand plaats had. Valcke en Maelson waren zijne paranimfen, ook 's lands advokaat Johan van Oldenbarnevelt, Reinier Cant, de burgemeester van Amsterdam en de

admiraal van Warmond woonden het gehoor bij, dat zoo doende een meer officiëel karakter kreeg.

In die conferentie werd het gansche plan breeder ontvouwd en de uitvoering besproken. Evenals in 1584 meende de Moucheron dat men zich vooreerst moest bepalen tot het onderzoek, in wat maniere en bij welke middelen de Noordsche zee omtrent Waigats tot China toe bevaarbaar was en was het alleen zijne bedoeling „die vaert optedoene en te bespieden."

Met de meeste omzichtigheid, zeide hij, moest daarbij worden te werk gegaan, „overmidts de omliggende koninghen acht sullen slaen op die reyse, om naer het volbrenghen van dien haer te gouverneeren." Zelfs was hij beducht „dat de coninck van Denemarc, die recht pretendeert op deselve stroom, om hem te wreecken, de schepen van dese landen, seylende door de Sont sal aenhouwen." Om die reden gaf hij den raad op de reis zoo min mogelijk vreemde havens binnen te loopen en het te doen voorkomen, alsof de schepen eenvoudig waren „ghedestineert naer de Witte zee tot de coopmanschap." Ten overvloede moest aan de schippers in hunne instructies worden voorgeschreven „dat deselve, wesende voorby het eylandt van Waigats onder 't volck de mare souden stroyen, dat haer reyse onnut was ende dat sy niet ghevonden en hadden tghene daeromme sy wt gheweest hebben (4)."

Hij verlangde dat aan hem, den ontwerper, „de superintendentie ende conduicte" van de expeditie zoude worden gegeven en drong daarop des te sterker aan „om reden op de entreprise van een particulier persoon gheen achte genomen en wordt."

Wat de kosten betrof, verklaarde hij zich bereid het vierde er van voor zijne rekening te nemen, mits hem gelijk aandeel werd toegekend in de profijten en beneficiën, die het land bij het welslagen der onderneming daaruit zoude trekken.

Zijne voorstellen vonden bij den Prins en de overige leden van de conferentie niet de minste bedenking; geen zijner voorwaarden werd onaannemelijk geacht; al zijne eischen werden ingewilligd en het alstoen verhandelde als grondslag aangenomen voor het akkoord, dat bij het scheiden der vergadering met hem door den Prins werd gemaakt, doch dat eerst dan zijn effect zou sorteeren, als het door de Staten-Generaal bekrachtigd zou zijn.

De Moucheron had dus alle reden tot tevredenheid en twijfelde geen oogenblik aan het tot stand komen van eene onderneming, die, als zij werd uitgevoerd op den voet van dat akkoord, veel kans had van slagen en door zijne vrienden, volgens le Petit, zoo voor hem als voor deze landen werd beschouwd als te zijn „chose bonne, prouffitable et honorable."

Maar er kwam een spaak in het wiel. De Staten van Holland mengden zich in de zaak, ook Plancius zat er achter en toen zij hunne collega's van Zeeland hadden beduid dat het beter was zich eerst onderling over de hem gedane toezeggingen te verstaan, alvorens die door de Staten-Generaal zouden zijn geratificeerd, zag hij daarin, te recht of ten onrechte, den toeleg „dat Myn Heeren de Staten van Hollandt syne ontdeckinghe naer heur nemen wilden ende daerinne procedeeren naer het goedt duncken van andere, contrarierende syne advise."

De vrees dat anderen met de eer van hetgeen hij zijne ontdekking noemde gingen strijken, bleek niet geheel ongegrond, en dat hij aan Plancius een geduchten tegenstander had werd hij al spoedig gewaar.

De geleerde predikant was voor het Poolonderzoek even groot ijveraar als hij, maar over de wijze van uitvoering was hij het verre van eens met den meer praktischen koopman.

Veel, zoo niet alles, hing af van den koers, dien de schepen moesten volgen om den weg te vinden naar de open zee, die naar China voerde. En op dit punt stond het gevoelen

van den eenen lijnrecht tegenover dat van den anderen.

Volgens Plancius moest de doorgang hoog in het noorden boven Nova Zembla, onder den polus arcticus, worden gezocht; hij meende „dat de wech onder den Pole seker, gantsch ghewis ende sonder twijffel goedt was."

De zienswijze van de Moucheron, die aan eene meer oostelijke richting tusschen het eiland Waigats en den vasten wal de voorkeur gaf, werd ook daarom door hem niet gedeeld, omdat hij het nog immer betwijfelde, of Nova Zembla wel een eiland was, het andere vaarwater hem niet diep genoeg voorkwam „ende oock apparentelick nyet deur en gaet tot in de Zee van Tartarien, maer besloten is in een ham ofte sinus ten vasten lande (5)".

De Moucheron hield dit laatste voor beuzelpraat en hechtte meer waarde aan de resultaten, door een tienjarig onderzoek op de plaats zelve verkregen en aan zeker rapport van Russen, inhoudende „dat Waygats wert verstaen passabel te wesen ende apparentelick open tot in de zee van Tartariën," Ook was het hem niet onbekend „dat de Moskoviten de vaert benoorden 't eylandt Waygats naer de Binnenzee schouwen, maer altoos de doortocht naest aen de vaste kust gebruycken, hoewel de Noorderstraete de diepste is (6)."

Om al die redenen kon hij zich met de door Plancius aangeprezen richting niet vereenigen. Integendeel, meende hij, moest men zoo min mogelijk onder Nova Zembla koersen. Hij achtte het raadzaam en veel voorzichtiger, zooals in der tijd door Pet was gedaan, van de baai van Pechora af steeds den Russischen oever te houden en, zonder zich in de Burroughs-straat te wagen, de zee van Kara in te zeilen door de tweede opening, welke daartoe ook langs het eiland Waigats den toegang verleent, namelijk door de straat, die door zijn volk later de straat van Nassau genoemd, tegenwoordig de Yugorsky-sjar heet en bij de nieuwere geographen, naar haren ontdekker, als de Pets-straat bekend staat (7).

Toen het nu eenmaal besloten was dat de Staten van Holland en Zeeland aan de Staten-Generaal zouden dienen van prae-advies over den door hem ontworpen ontdekkingstocht en het dienaangaande met Prins Maurits gemaakte akkoord, werden daarover door de gedeputeerden van beide provinciën herhaaldelijk bijeenkomsten in den Haag gehouden en veelal ook door hem bijgewoond.

De belangrijkste was die van den 10^{en} Maart, ten huize van Oldebarnevelt des morgens ten acht ure begonnen, waarop behalve 's lands advokaat tegenwoordig waren de heer van Warmond, Maelson met Cant van wege Holland, en Reigersberg vanwege Zeeland, welke laatste niet alleen sinjeur de Moucheron medebracht, maar ook de piloten Cornelis Corneliszen en Pieter Dirkszen, met den Slavoon Christoffel Spindler.

Deze bijeenkomst was hoofdzakelijk belegd om den koers te regelen en daardoor een einde te maken aan „de diversiteyt van de opiniën deser entreprinse." Voorgelezen werd „seker schriftelick discours by D. Plancio daerop gemaeckt, praesupponeerende vuyt' schryven van Jacobo Nepote en Plinio datter in dye tyde vuyt Indyen schepen in Duytslandt gecomen syn deur 't noorden", en verder bevattende al de reeds bekende argumenten tot staving van zijne zienswijze, welke ook werd gedeeld, namens „dye van Amsterdam," door hunnen burgemeester Reynier Cant. Het werd mondeling bestreden door de Moucheron, die op nieuw in zijn pleidooi de gronden uiteenzette, waarop zijne opinie berustte.

Na re- en dupliek werden Corneliszen, Dirkszen en Brand Ysbrandszen, de aanstaande gezagvoerders der admiraliteitsschepen, binnengeroepen, alsmede de schipper Willem Barendszen, op wien de Amsterdammers reeds toen het oog hadden laten vallen om hem het bevel op te dragen over het schip, dat casu quo voor hunne rekening den tocht zoude medemaken.

Allen spraken oprecht hunne meening uit, welke daarop

neerkwam dat „de III eerste sustineerden de apparencie van Waygatz ende den lesten dye by Nova Semla (8)."

Het pleit was dus ten voordeele van de Moucheron beslist, maar daar men de Amsterdammers niet voor het hoofd wilde stooten, als ook ten respecte van Plancius, die bovendien Dirk van Os, den Croesus der stad en de voornaamste kooplieden op zijne hand had, werd „bewillicht ende besloten, dat dye van Amsterdam sullen van de Noortcaep seylen noortoost naer Nova Semla om dat te proefven ende de twee andere schepen van Zeelandt ende Enckhuysen oost op naer Waygats (9).

Zijn eerste werk was toen het organiseeren van de expeditie, waarvan hij zeker was dat hem de superintendentie en conduite gegeven zouden worden (10). Hij achtte het een geluk dat Cornelis Corneliszen zich wel had willen laten vinden om „als overhooft van de twee schepen tot executie van dien het lyf vromelyck te waghen," temeer daar hij „in Hollandt en Zeelandt gheen piloot beter gheexperimenteert en kende op de Noort Zee als denselve." Met dezen werd hij, den 8sten Mei, op nieuw naar den Haag ontboden ter bijwoning van de bijeenkomst der gedeputeerden van de twee provinciën, welke vergadering volgens den beschrijvingsbrief was belegd „tot finael besluyt van de geconcipieerde vaert."

In dien tusschentijd had hij de instructies ontworpen voor de schippers en stuurlieden op de admiraliteitsschepen, alsook die voor de commiezen, voor welke laatste betrekking hij aanbeval zijnen neef François de la Dale en den wakkeren Jan Huigen van Linschoten, wiens reputatie reeds voor lang gemaakt was. Bedoelde instructies werden, na door de gedeputeerden te zijn geëxamineerd, door de Staten-Generaal in hunne zitting van den 16den daaraanvolgende goedgekeurd (11).

Alleen bleef nu nog over hunne beslissing omtrent het door den Prins, in December 1593, met hem gemaakte

akkoord. Den 25sten dier maand zoude hij haar vernemen.

Op gezegden datum verscheen hij in den Haag voor de heeren gedeputeerden van Holland en Zeeland, van welken de eersten hem namens hunne principalen te kennen geven dat zij het akkoord voor den lande niet dienstig of praktikabel hadden gevonden. Men wilde hem zijne gemoveerde pretensiën niet ganschelijk ontzeggen, doch hem liever op andere wijze schadeloos stellen en beloonen. Als de navigatie mettertijd bruikbaar bleek was men gaarne bereid „hem eerlyck ende liberalyck te recompenseeren met een merckelycke somme van gereede penninghen ofte betalinghe van een jaarlycxse rente voor hem, syne nacomelinghen ofte actie hebbende, naer advenant de beneficiën ende proffyten, die dese landen daardoor sullen commen te genyeten."

Daar de resolutie bij gemeen advies van Edel en Groot Mogenden was genomen, kon daarvan door de heeren van Zeeland niet worden afgeweken; hunne verklaring kwam dan ook in de hoofdzaak op hetzelfde neder. Maar eenigzints vergulden zij de pil door het contract, dat den 8sten Juni daarop met hem werd gemaakt „nopende de ontdecking van de Noortsche Zee tot China toe." Al wilden ook zij niet gediend zijn van zijn geld, zoo lieten zij hem toch nog in veel de vrije hand, altijd evenwel onder de ontbindende voorwaarde, „voor sooverre de voorschr. prouve tot openinghe van de navigatie tot coste van Hollandt en Zeelandt, alsnu begonst, ten effecte comt en succedeert (12)."

Want de resolutie van den 25sten Mei hield ook in dat de expeditie uitsluitend voor rekening van de twee provinciën geschieden en de kosten uit het middel der convooien en licenten bestreden zouden worden.

De regeering nam dus de uitvoering van den ontdekkingstocht op zich en stelde zich voor alles aansprakelijk. 's Lands vaderen wilden het heft liever zelf in handen houden dan met een particulier persoon voor een onbepaalden tijd eene verbintenis aangaan, welke voor de finan-

ciën van den staat al licht te bezwarend kon worden en hen blootstelde aan moeilijkheden met bevriende mogendheden.

Ook was kort te voren door Hudde, Hasselaer, Pauw en zes andere kooplieden te Amsterdam de compagnie van Verre voorbij Cabo di bona Speranza opgericht en door haar in diezelfde maand Mei het viertal schepen op stapel gezet, dat weldra onder de Houtmans rechtstreeks den steven naar Indië zoude richten. Als nu de vaart beneden Afrika voor de onzen ook praktikabel werd bevonden, zoude de altijd nog zeer onzekere zeeweg boven Azië daardoor veel van haar raison d'être verliezen.

Balthasar maakte van den nood eene deugd en was bereid zich te gedragen ter goeder discretie van de Heeren Staten. Maar hoeveel hem dit kostte blijkt uit de remonstrantie, die hij nog in diezelfde maand tot de Staten van Holland richtte. Alles postponeerende keurde hij vooral af, dat de entreprise uitging van de twee provinciën. Ook meende hij iets beters en meer te hebben verdiend „wt consideratie van de groote oncosten by hem ghedaan om tot kennisse te comen van de aenstaende navigatie ende oock dat hy den eersten is, die de saecke aenghediend heeft aen de Heeren Staeten van Hollandt ende Zeelandt, heur belooft heeft de prouf te doen doene ende daernaer hem selve in persoene tot het volbrengen derselve te employeren, jae het quarte part van de oncosten te draeghen." Maar hij vertrouwde dat „soo hier naermaels daer eenighe eere commen soude, deselve hem door andere niet afghenomen en worde, oock daerdoor ghemindert worde alsulcke beneficie die hem van recht weghen toestaet en die hij pretendeert wt crachte van het eerste accordt met hem ghedaen."

„Tot synder ontlastinghe" deed hij het bezwaarschrift vergezeld gaan van eenige beschouwingen, „opdat naermaels, soo de saecke nyet en succedeerde, hem nyet naer ghezeyt worde, de landen in eenighe onnutte coste ghebracht te hebben (13)."

Niets echter kon zijnen ijver verflauwen; onvermoeid ging hij voort met het organiseeren der expeditie (14), voor wat Zeeland betrof. In de eerste dagen van de maand Juni was, zoo daar als in Holland, alles voor de reis gereed en lagen de beide vliebooten, door de respectieve admiraliteiten uitgerust, ter reede van Texel op een gunstigen wind te wachten.

Daar voegde zich bij hen het jacht, dat ten believe van Plancius door eenige leden der Amsterdamsche regeering was klaargemaakt en waarop zij als gezagvoerder hadden aangesteld Willem Barendszen, den eenvoudigen schipper van Terschelling, die later de meest populaire held van de tochten naar de Noordpool is geworden (15).

Den 5e Juni 1594 staken de reizigers vol blijde hoop in zee.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

UITKOMSTEN VAN DEN EERSTEN NOORDSCHEN TOCHT. DE OPINIE VAN GERRIT DE VEER EN VAN HET PUBLIEK. DE MEMORIE VAN RICHARD HAKLUYT. HET DISCOURS VAN BALTHASAR DE MOUCHERON. DE FORTIFICATIE VAN WAIGATS.

Den 16^{en} September 1594 waren de schepen, na een reis van drie maanden en tien dagen, in het vaderland terug. De kust van Noorwegen houdende hadden zij reeds den 22^{en} Juni de Noordkaap gedoubleerd; vier weken later was Nova Zembla in 't zicht. Op dat punt scheidde het Amsterdamsche schip zich van de anderen af en kwam, ofschoon het met ijs en mist voortdurend te worstelen had, tot op 78° N.B., welke hoogte door Corneliszen met de admiraliteitsschepen niet werd bereikt (1).

Voor het eerst werd toen door de onzen de zeestraat bezeild, die loopt tusschen het eiland Waigats en den Russischen wal. Ter eere van den Prins noemden zij haar de straat van Nassau; aan de wederzijds vooruitspringende landtongen gaven zij de namen van Moucheronshoek en Valckeshoek en aan het eilandje, dat de straat in tweeën deelt, dien van Maelsonseiland, als hulde aan het driemanschap, dat ook in hun oog bij het tot stand brengen van den ontdekkingstocht zich het meest verdienstelijk had gemaakt (2).

Van Russische varensgezellen in de buurt vernam de la Dale dat, als men de straat was gepasseerd, men zoude vinden „de groote, werme Zuyderzee, lancx dewelcke men soude moghen seylen waer men wilde."

Ongelukkig was het goede saizoen verloopen, het ijs begon zich reeds vast te zetten en niet dan met moeite slaagde men er in zich door de nauwe straat heen te werken.

Den 9^{en} Augustus was men in het ruime sop. Voortdurend doorsneed nu de kiel, zelfs nog vijftig mijlen verder, een blank en kalm water, dat den schepelingen toescheen van kleur en gehalte gelijk te zijn aan dat van de Spaansche zee.

Die ontzaglijke waterplas kon niet anders wezen dan de Euripus van Mercator, de diepe, ijsvrije zee, hun voorgespiegeld door de Moucheron, in één woord: „de gherade ende wel handelbare vaert, die voerde tot aan de uyterste ende ryckste palen van Azië ende der eylanden oceani".

En toen zij immer, zelfs tot op eene hoogte van 71° 10′ N.B., niets dan open water zagen, stond bij allen vast dat de vaart naar China was gevonden (3).

Daarmede, meenden zij, was ook het doel van de reis bereikt; zij hadden de Noordsche Zee ontdekt; of die tot China toe bevaarbaar was zoude eerst later worden onderzocht.

Zóó althans vatte Corneliszen zijne instructie op; de scheepsraad vereenigde zich met zijne zienswijze en, luidt het journaal, met gemeene bewilliging en groote blijdschap keerde men toen naar huis terug.

Bij hunne komst in het vaderland werden de vreemd toegetakelde Poolreizigers door de menigte aangegaapt. Pronklievende meisjes en vrouwen wierpen hun zoete lonkjes toe; want zij tooiden zich gaarne met de op het Noorsche strand ingezamelde bergkristallen, die flonkerden als diamanten en waarvan allerlei sieradiën tot opschik werden gemaakt. Ook door de heeren principalen werden de hou-

ten poppen of afgodsbeelden niet versmaad, die zij in menigte van het eiland Waigats hadden medegebracht. Als tropeeën zag men er sommige tentoongesteld in hun kantoor; weder andere verhuisden naar de kabinetten van naturaliën en rariteiten, waaronder dat van doctor Paludanus te Enkhuizen reeds eene groote vermaardheid had (4).

Te 's Gravenhage kwam onverwijld de commissie bijeen, die met Prins Maurits aan het hoofd de schippers en stuurlieden nader op alles ondervroeg, hunne journalen examineerde en naar aanleiding daarvan gelastte „eene pertinente caerte ende descriptie te doen maken, om in de Archivis van den lande bewaert te worden, soo men hiernaer daervan eenig meerder ondersoeck soude begeeren te doen." Ook werd goedgevonden „wt elck schip, de voorsz. reyse gedaen hebbende, drie ofte vier van de principale ten coste van den lande aen de handt ende in dienst behouden."

Het blijkt hieruit, dat men het toen verkregen resultaat al dadelijk gewichtig genoeg achtte om het niet bij den eersten proeftocht te laten.

Doch anders dacht daarover Gerrit de Veer, die, al had hij de reis niet medegemaakt, alles voor grootspraak hield en beweerde dat men der goê gemeente maar iets op de mouw had gespeld, en dat wel door „'t verhalen van 't Zeeuwsche ende 't Enckhuyzer schip, daer Jan Huygen van Linschoten commies op gheweest was, die de saecke vry wat breedt voorghesteld hadde" (5).

Hij kreeg een groot deel van het publiek op zijne zijde; ook de vrienden van Plancius en de teleurgestelde Amsterdammers vielen hem bij; geen wonder dus dat, in Holland vooral, het er vrij algemeen voor gehouden werd dat de tocht eigenlijk mislukt was.

De schuld daarvan werd gegeven aan Cornelis Corneliszen, die uit gebrek aan moed te vroeg teruggekeerd zoude zijn.

Niemand moest dit meer hinderen dan Valcke, wiens

eigenliefde er mede gemoeid was, en de Moucheron, op wien de blaam terugviel.

Als middel om den achterklap te doen zwijgen en de twijfelaars tot betere gedachten te brengen beriep Valcke zich toen op het gezag van den beroemden Engelschen geograaph Richard Hakluyt terwijl de Moucheron voor de Staten van Zeeland een Discours gereed maakte, waarin hij de zoo onverdiende kritiek en kwaadwillige appreciatie ontzenuwen en wederleggen zou.

Van Emanuel van Meteren, die te Londen voor de Hollandsche kooplieden dezelfde functie vervulde als Balthasars broeder voor de Zeeuwen, hadden zij vernomen dat Hakluyt, een specialiteit op het gebied van het Poolonderzoek, een memorie of berichtschrift opgesteld had, waarin alles was samengevat wat zoo door autheurs als door reizigers, van de vroegste tijden af, aan het licht was gebracht ten bewijze van het bestaan van den „Noordoostwegh" naar Azië.

Aan van Meteren werd opgedragen dit handschrift tot elken prijs machtig te worden. Maanden lang werd over den aankoop onderhandeld (6), waarin hij eindelijk slaagde tegen betaling van honderd en veertig gulden, welke som door den eerlijken cosmograaph wel wat hoog werd gevonden, die toen zijne beschrijving der zeetochten van Candish, Francis Drake en John Hawkins naar West-Indië nog op den koop toegaf (7).

Hiermede bewees Valcke een grooten dienst aan de zaak, daar het gezag van Hakluyt niet minder hoog stond dan dat van Mercator of Plancius en velen, na met den inhoud dier memorie kennis gemaakt te hebben, nu op nieuw voor de plannen van de Moucheron werden gewonnen.

Deze kwam den tresorier daarbij tehulp met het hiervoren bedoelde Discours, dat tevens de strekking had om de Zeeuwsche vaderen tot meerderen spoed aan te zetten. Want reeds den 30^{en} Januari was door Gecommitteerde raden in

hunne vergadering ingediend het voorstel „om de prouve der Noortsche vaert gemeynderhandt met die van Holland te hervatten", en het was al April geworden zonder dat het een punt van discussie had uitgemaakt.

Toen verzocht en verkreeg hij de vergunning om, zoo bij monde als in geschrifte, een vertoog te mogen leveren tot aanprijzing en verdediging van het Poolonderzoek, gelijk men dat in die dagen verstond.

De gelegenheid werd hem daartoe gegeven in de bijeenkomst van Woensdag den 6^{en} van Grasmaand en reeds had hij een begin gemaakt met het voordragen van zijn discours, toen hij in de voortzetting daarvan werd gestuit door het binnentreden in de vergaderzaal van de heeren Arentsma en van Hasselt, gedeputeerden der Staten-Generaal en van den Raad van State, die met Prins Maurits te Middelburg waren gekomen om zich met den weerbarstigen magistraat te verstaan op het netelige stuk van de reductie der munt (8).

Aan deze heeren werd het eerst het woord verleend en derhalve het debat verdaagd tot de eerstvolgende zitting, die Vrijdag daarop zoude worden gehouden.

In zijn Discours ende advis (9), dat veel te lang is om hier in zijn geheel te worden ingelascht en ook veel bevat dat reeds van elders bekend is, zette hij alstoen de gansche kwestie op nieuw uiteen. Achtereenvolgens besprak hij de navigatie zelve en toonde andermaal de kansen tot welslagen aan. In de tweede plaats deed hij de wijze aan de hand, waarop zijns erachtens de equipage het best zoude geschieden. Ten slotte drong hij met klem van redenen aan op het bezetten van Waigats en het versterken der straat.

De gronden, die hij bij die gelegenheid wederom aanvoerde ten bewijze van het bestaan der noordoostelijke doorvaart, gaan wij, als hiervoren reeds vermeld, met stilzwijgen voorbij.

Hij was van meening dat de expeditie uit niet meer dan vier schepen moest bestaan, tezamen met tweehonderd koppen bemand, en niet uit zes, zooals het voornemen was. Op de kosten der uitrusting zoude alsdan eene som van 40.000 gulden vrij vallen, welke hij liever aan de fortificatie van Waigats wilde besteed hebben (10).

Dit eiland moest door ons dadelijk in bezit genomen en de fortificatie daarvan niet afhankelijk worden gesteld van het feit, of Kaap Tabin al dan niet gedoubleerd werd.

„Want," zeide hij, „dat UEd. de ontdeckinghe doet doen van de Cape Tabin ende weder de schepen doet keeren, sonder dat UEd. possesseur blyve ende versekert van de voorghenoemde straete, sal een saecke wesen geheel dangereus ende tenderende, myns bedunckens, tot naerdeel van dese Nederlanden. Want alsoo de ontdeckinghe ofte gestaltenisse van Cape Tabin niet secreet sal blyven, indyen dat, naer UEd. meyninghe, de schepen wederkeeren, soo is het ontwyffelyk, dat de omliggende potentaten, tselve vernemende, hen sullen heer ende meester van deselve straete maeken, daerdoor niet alleenlyck dese landen sullen gefrusteert worden van haere pretentie, maer oock alle de voorgaende costen te vergeefs gedaen."

In geval de schepen doorzeilden naar China zoude men hier te lande van alle nader bericht vooreerst verstoken zijn (11). Ook vreesde hij dat in dien tusschentijd „de omliggende prinsen sullen worden verweckt om ons de passage te sluyten en alsoo naer hen trecken de proffyten die wy daervan dencken te genieten"; — dus, onder reverentelycke correctie, waert' beter het proverbium naer te comen, dat zegt: „facilius est excludere quam expellere" (12).

Dat het promontorium Tabin niet navigabel bevonden en dus niet omgezeild zoude worden, achtte hij een casus non dabilis (13). Maar zelfs in dat geval mocht de forti-

ficatie van Waigats niet worden nagelaten en werd zij in het belang van den handel gebiedend gevorderd. „Want," zeide hij, „de coste van Tartaria is ontdeckt, de riviere van Obea sal men kunnen gebruycken, metter tijt sal men op het fort kunnen trecken dergelycke negociatie als men in de Witte Zee doet. Tlandt van Weygats ofte Nova Zembla is vol sabels en marters ende ander wild gedierte; de omliggende landen van Tartarien desgelyck, met oock menighte van was ende andere coopmanschappen, die d'inlandtsche volcken liever brenghen sullen by het fort, als sy weten datter yemanden is, die het heur afcoopt, dan in de Witte Zee ofte Moscovia, omme te ontgaen de groote tyrannye, die heur gepleecht wort."

Door „de groote koude ende injuria des weders" moest men zich niet laten afschrikken. Waigats was voor het oogenblik wel is waar onbewoond, maar dat vroeger „tselve landt bewoont is gheweest van menichte van volcks was notoir, exemple aen heure plaetse van begraevinghe, die onse schippers geheeten hebben den affgodshoek (14); want daer men volck begraeft, daer moeten eerst menschen geleeft hebben ende noch leven."

Uit een staatkundig oogpunt waren aan eene gewapende nederzetting in die streken groote bezwaren verbonden. Hij moest bekennen „dat door cause van de fortificatie eenighe questie soude moghen reysen, door oorsaecke dat mogelyck den Moscovyt, die het landt toebehoort, tselve niet en sal aengenaem wesen, oock dat den Deen op deselve landen actie pretendeert, den Engelsman de passage niet en sal willen gesloten hebben ende andere meer swaericheden van de inwoonders der lande, dan oock nooit een heroïcq gemoet en liet nooit te voorderen heroïcquelycke saecken door vreese van swaericheyt. Want gheen saecke sonder dyer gedaen kan worden ende om die te weeren, Godt Almachtich heeft UE. begaeft met wysheyt ende voorsichticheyt, mits welcke

UE. deselve swaericheyt sullen kunnen wederstaen ende beletten. Wij hebben dese advantagie, dat ons denselven Godt ende Heere meer voordeels gedaen heeft dan alle andere natiën, die dese vaert gesocht hebben; want deselve ons ten eerste reyse bekent geworden is. De natuere des landts is ons favorabel door de inaccessibiliteyt van dyen; het volck van daer is tot onsen voordeele gewapent, dus dat tweehondert mannen van dese landen duissent van dyen waerdich syn (15)."

Ten slotte leverde hij nog een kort en bondig betoog over de voordeelen, die in het algemeen van de nieuwe vaart te verwachten waren (16) en eindigde zijne rede met de volgende voor het doel goed berekende woorden, die tevens getuigen van zijnen vromen zin:

„Belanghende de nutticheyt, die de landen sullen ontfanghen van dese navigatie, dat is UE. eensdeels bekent; doch derve oock eygentlyck daervan niet discoureeren, overmidts dat sommighe, dyer lande niet wel bekent, tselve voor fabuleus souden moghenachten." „Dan dit is waer, dat de landen van Tartarien, China ende het eylandt van Jappan ryck is aen goudt, silver, syde, suyckeren, quicksilver ende andere schoone waeren, ende dat men de specerye beter coop hebben sal dan over Portugal; dus dat niet alleenlyck alle omliggende deser landen veroorsaeckt sullen wesen alhier heur provisie van sulcx te doene, maer ook sal onse seevaerende volk met de schepen, die in grooten getale syn, gebruyckt moghen worden op die custe ende vaert ende daerdoor bevryt van den dwanck haerder conscientie, daer sy daegelycx meer ende meer in Spaegnien toe geforceert werden."

„Ende wat bovenal is, hope een oorsaecke wesen sal, dat Godes eere verbreyt worde ende Christus gekent onder dengenen, die den duyvel nu aenroepen, tot welcke saecke alle potentaten ende overicheyts meest behooren te trachten ende geen middelen daertoe spaeren, met vast vertrouwen,

dat Godt den Almogenden Heere dese landen weder met andere benedictie begaeven sal ende de verteerde costen menichvuldelyck recompenseeren."

Aldus sprak Balthasar de Moucheron, als koopman, als staatsman en als Christen.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

DE TWEEDE HAAGSCHE CONFERENTIE EN DE DAAROP GEVOLGDE RESOLUTIE DER STATEN-GENERAAL VAN 10 MEI 1595 TOT HET „BESOECKEN ENDE CONTINUEREN VAN DE VAERT BENOORDEN OM IN DEN CONINCKRYCKE VAN CHINA ENDE JAPAN DAER DIE 'T VOORLEDEN JAER GELATEN IS."

De memorie van Hakluyt bevredigde niet alleen veler weetgierigheid, zij wischte tevens den minder gunstigen indruk weg, dien het smalen van de Veer allicht ook op sommigen omtrent de levensvatbaarheid der onderneming had gemaakt.

Prins Maurits, die zich altijd een ijverig voorstander van het Poolonderzoek toonde, had reeds den 24^{en} December van het vorige jaar eene commissie van vijf leden uit de Staten van Holland benoemd om met hem maatregelen te beramen tot „de continuatie ende voorderinghe van de equipagie ende navigatie door het Noorden van Waygatz naer het coninckryck van China ende Oriëntale Indien". Door die provincie was al in Februari 1595 besloten „de vaert tegens de aenstaende bequame tyt secretelyck ende met discretie te hervatten overmidts de jalousie, die alreede dienaengaende was gerezen ende oock van Vranckryk stond te verwachten;" maar het was bij die goede bedoeling gebleven (1).

Eerst in den loop van Maart, toen het publiek beter ingelicht was, werd in Holland zoowel als in Zeeland van de zaak meer werk gemaakt. Bij schrijven van den 13^{en} dier maand werden de Gecommitteerde raden van laatstgenoemde provincie door Prins Maurits uitgenoodigd „met gedeputeerden van Holland in communicatie te treden ende te resolveeren op de scheepvaert ende reyse naer Noorden doer Waygatz, geheeten de Strate van Nassau, die in den voerleden jaere begonst is geweest", ter voldoeding waaraan Jacob Valcke en de burgemeesters Meyroos en van Reigersberg naar den Haag werden afgezonden, mitsgaders sinjeur Balthasar de Moucheron, de superintendent en leider van de eerste expeditie, om hun te dienen van advies.

Deze vertrok den 18^{en} van Middelbnrg, toen de anderen zich reeds in de hofstad bevonden. Behalve een brief met nadere instructiën gaf de raadpensionaris Roels hem mede „de caerte ende beduydinghe van dyer van de leste reyse dyenaengaende met alle de stucken, daerby wesende (2)."

Verder hoort men niets meer van het toen gebesogneerde; in Holland schijnt men echter voortvarender te zijn geweest dan in Zeeland. In de eerste dagen van April althans maakten de Zeeuwsche vaderen zich ongerust over het gerucht „dat de schepen van Hollandt seer naer gereet waren ende naer de hunne nyet en souden willen beyden."

Het discours van de Moucheron kwam dus ter goeder ure en miste dan ook zijne uitwerking niet. Al dadelijk had het ten gevolge dat zij hem niet meer als eenvoudig adviseur, maar als hunnen bijzonder gemachtigtigde, delegeerden ter bijwoning van de conferentie, die eerstdaags te 's Gravenhage door de gedeputeerden van beide provinciën zoude worden gehouden en, wat niet minder gewichtig was, aan de admiraliteit van Middelburg den last gaven, ten spoedigste over te gaan tot den aankoop en de uitrusting van een goed schip van ongeveer honderd last (3).

Van Balthasars benoeming werd onmiddellijk per missive kennis gegeven aan de heeren Meyroos en van Santen, de ordinaris gedeputeerden ter generaliteit, met bijvoeging dat zij hem ook ter hunner beschikking stelden „om te worden gebruyckt als 't hun noodich ende goedt sal duncken."

Niets was hem liever en met den eersten den besten schipper vertrok hij naar Holland.

De rusteloos werkzame man had middelerwijl weder een nieuw plan ontworpen, dat met den voorgenomen ontdekkingstocht in het nauwste verband stond. Hij wilde er van gebruik maken om tegelijk en dadelijk de rechtstreeksche vaart op Tartarije en China te openen. Tot de uitvoering daarvan rekende hij op de medewerking van de Staten, aan wien hij, den dag voor zijn vertrek, door Pierre Le Moyne het door hem eigenhandig geschreven opstel deed aanbieden, bevattende de „conditiën, waerop Balthasar de Moucheron aenneemt te doen de ontdeckinghe van Cape Tabin, coste van Tartariën ende China ten behoeve van de Heeren Staeten van Zeelandt", met verzoek „bescheit te seggen voor tsevenentwintichsten dier maent, precies voor den noene, ende hy daervoer twee dagen respyt hadde om de saeck te aenvaerden ofte naetelaeten, 'twelcke in syne absentie verclaert sal worden door voorsz. synen neve (4)."

Bij zijne komst te 's Gravenhage wachtten hem allerlei teleurstellingen. De gedeputeerden van Holland maakten bezwaar met die van Zeeland over de zaak in communicatie te treden, voorgevende dat hunne procuraties niet in orde waren. Maelson was ziek en de heeren Meyroos en van Santen waren in hunnen regententrots, van zijnen raad niet gediend.

Ook het bescheid op zijn bij de Staten ingeleverd voorstel bleef uit; van sommige stukken werd hem de inzage geweigerd; hij meende dat er geen open kaart met hem werd gespeeld; zijn tijd was kostbaar; toen schreef hij aan zijne committenten, „watte daervan is, is my onbekent, soude

nochtans UE. meyninghe soo wesen, soo waer 't my aengenaam UEd. iemant in myne plaets stelden. Want in UE. sake te besoigneeren ende my te suspecteeren in eenighe, hebbe veel liever een ander daertoe gecommitteerd werde ende my gerust houde."

Doch zoo ver kwam het niet. Zonder verwijl werden de meer ampele procuraties opgemaakt, de in functie zijnde gedeputeerden ter generaliteit vervangen door de meer meêgaande pensionarissen van de Warcke en Hermanssen en, wat hem nog het liefst van alles was, zijn vriend en compagnon Simon Jasperszen Parduyn tot tweeden gedelegeerden benoemd.

Den 1^{en} Mei deden beiden hunne behoorlijke gebiedenisse aan den Prins en reikten aan Zijne Excellentie de brieven van credentie over (5).

Reeds den volgenden dag vingen met de gemachtigden van de Staten van Holland en van de Staten-Generaal de beraadslagingen aan, welke door Maelson werden geleid en in den regel door Johan van Oldenbarnevelt werden bijgewoond.

Met loffelijken spoed werden de verschillende punten afgehandeld; het had den schijn alsof men den verloren tijd wilde herwinnen.

In de zitting van den 4^{en} was de fortificatie van Waigats aan de orde; men hield er zich niet lang mede bezig en de beslissing was voor de Moucheron verre van aangenaam. In beginsel werd zij niet verworpen, maar toen de Staten van Holland hadden verklaard dat zij zijn voorstel dienaangaande te overijld vonden, stemden ook die van Zeeland daarmede in en werd „met gemeenen advyse goedtgevonden deselve fortificatie voor desen jaere noch te laeten aenstaen" (6).

De bijeenkomst van den 6^{en} kenmerkte zich door een merkwaardig incident, dat waarschijnlijk was uitgelokt door het hiervoren bedoeld adres van de Moucheron aan de

Staten van Zeeland, waarvan men in Holland ook de lucht had gekregen.

In zijn discours had hij er reeds op gewezen, hoe rijk in handelsproducten van allerlei aard de streken waren, die alsnu zouden worden geëxploreerd en hoe gemakkelijk het moest vallen aldaar met de inboorlingen vriendschapsbetrekkingen aan te knoopen. Het was zijn bedoeling in Tartarije en China, die alsnu voor onzen handel zouden worden ontsloten, nieuwe vertierswegen te openen, welke niet minder groote winsten beloofden dan zijne reeds gevestigde trafiek in de landen rond de Witte zee. Wie wist of ook niet aldaar een tweede Archangel zoude verrijzen?

Afgescheiden van den ontdekkingstocht wilde hij derwaarts eene handelsexpeditie uitzenden, waartoe hij hoopte door de Staten van Zeeland te worden in staat gesteld door het verleenen van een subsidie, waartegen hij zich verbond „pertinent rapport van de gelegentheyt van denselven landen van Tartariën ende China tesullen doen, sulcx dat alle vaerende volck hen daernaer sullen moghen voeghen, daerdoor d'ingesetenen in 't gemeen ende 't landt (van Zeeland) in 't particulier grooten voordeel sal moghen ghenyeten (7).

Die van Holland namen zijn voorstel in hoofdzaak over, maar amendeerden het. Nu toch eenmaal de onderneming eene regeeringszaak was geworden, meenden zij, kon de staatszorg zich ook wel tot dit onderdeel uitstrekken en kwam het hun wenschelijk voor dat de bevrachting insgelijks voor rekening van den staat geschiedde. Door hunne gedeputeerden werd toen in die bijeenkomst de vraag geopperd „oft nyet goet en ware, in dat voyagie de schepen van 's lantswege te provideeren met eenige coopmanschappen ter somme van vyffentseventich duysent guldens, in welcken gevalle sy daertoe souden sien te furneeren de vyftich duysent ende de reste by die van Zeelant".

Daartegen verhief de Moucheron met kracht zijne stem;

hij keurde het beginsel af en achtte de voorgestelde repartitie tusschen de kooplieden der twee provinciën onbillijk.

Op het eerste punt vond zijne bestrijding bijval bij Oldenbarnevelt, die met hem van oordeel was „dat de negocie alderbest soude vallen by particuliere kooplieden". En wat het fournissement betrof, waarin aan Zeeland maar de helft werd toegestaan van dat van Holland, zoo verklaarde hij daarin dadelijk voor zijne rekening alleen voor dertig duizend gulden deel te nemen, onverminderd hetgeen hij hoopte dat nog door andere handelshuizen in die provincie zou worden ingelegd. Tevens bood hij aan, als de bevrachting niet van staatswege uitging, ook de leiding en superintendentie er van op zich te nemen (8).

Men verzocht hem zijne presentatie nader in geschrifte te willen formuleeren, waaraan hij dienzelfden dag voldeed, maar waarover nog „vele ende diversche discoursen" werden gevoerd. Eerst den 8sten Mei kwam men tot eene conclusie en werd de resolutie aangenomen, die door Oldenbarnevelt volgender wijze werd redigeerd, „omme aengenaemer tewesen ende 't de voorsz. lande wel dienstelyck soude syn met voorsz. schepen eenige coopmanschappen aldaer te brengen, ende de coopluyden op een soo onsekere ryese nyet gaerne en sullen hasardeeren, soo sal men deselve daertoe inviteeren met belofte van vrydom van de tol ende van de uytgaende ende incomenende goederen in de convoyen ende licenten ende oock vry van alle scheepvrachten van derselver goederen".

De Moucheron kreeg dus in zooverre zijn zin, dat werd afgezien van eene bevrachting van staatswege en tusschen de beide provinciën geen onderscheid werd gemaakt. Voor de rest had niemand er veel bij gewonnen, alleen de vrije vracht, wat voor velen een verderfelijk lokaas was.

Daarna kwam de benoeming van het scheepspersoneel en van de commiezen aan de beurt. Die van Holland lieten de voordracht wederom aan die van Zeeland, „alsoo van

hier teerste motyf in 't voorgaende jaer tot dese navigatie gecommen is ende hetselve goetgevonden ende gevolcht is".

Maar toen, ten verzoeke van de Moucheron, Cornelis Corneliszen op nieuw als opperbevelhebber aanbevolen werd (9), bleek het dat door velen nog meer geloof werd gehecht aan de praatjes van Gerrit de Veer dan aan het op eigen ondervinding berustend oordeel van Jan Huigen van Linschoten. De eerlijke zeeman kon door zijnen patroon, die er zelf het meeste belang bij had dat het beleid der expeditie aan geen bloodaard of onervaren schipper werd toevertrouwd, niet geheel worden gezuiverd van de blaam, dat hij op den eersten tocht zijn plicht niet had gedaan.

Toen er eindelijk in bewilligd werd „dat Cornelis Cornelissen van Enckhuyzen sal hebben de superintendentie van de navigatie gelyck in 't voorgaende jaer", geschiedde dit niet dan met het voorbehoud dat „ingevalle hy thert ende resolutie nyet en hadde om voorts te vaeren, d' andere tselve sullen mogen doen", of, zooals dit in zijne instructie nog krasser wordt uitgedrukt, dat „by sooverre hy de couraige nyet en behielt om syne reyse te voorderen, de courageuste hem alsdan sal prevenieren."

Tegen het weder in dienstnemen van Lambert Gerritszen Oom en Pieter Dirksz. Strickbolle van Veere (10), als schippers, was geen bedenking, evenmin tegen de herbenoeming van de la Dale en Linschoten als principale commiezen, aan welken later door de particuliere kooplieden, als handelscommiezen, werden toegevoegd Gerrit de Veer, de schrijver der drie voyagiën en Jacob van Heemskerk, met Willem Barendszen de held van den derden tocht.

Het regelen en vaststellen van den koers, waarmede men zich vervolgens bezig hield, gaf tot geene discussie aanleiding. Met algemeene stemmen werd goedgevonden dat ook op deze reis van de door de Moucheron aangegeven richting niet zoude worden afgeweken; door haar te volgen had men immers de vorige keer de open, thans wellicht geheel

ijsvrije, zee ontdekt. Maar ook aan Plancius werd voldoening gegeven; op de terugreis stond het aan de schippers der kleinere jachten vrij „te besichtigen of de passage achter Nova Zembla navigabel is ofte nyet" en werd door die van Amsterdam daarvoor eene premie van duizend gulden uitgeloofd.

In overeenstemming met hetgeen door de Moucheron in zijn discours was aangeraden werd ook besloten, dat men dit maal de reis niet tot kaap Tabin zoude bepalen, dat men hoogerop zoude koersen, dat voor het onderhouden der gemeenschap met het vaderland zoude worden gezorgd en getracht handelsrelaties aan te knoopen met de havens aan de westkust van Azië en het noorden van Japan. Mocht dit onverhoopt niet gelukken, dan moesten de schepen, die voor achttien maanden werden geproviandeerd, de terugreis van daar aannemen, om uiterlijk September 1596 de straat van Nassau wederom te kunnen passeeren.

Op het stuk der equipage nam men er ook genoegen mede dat zij werd beperkt tot drie groote schepen, elk met een botjacht, te zamen bemand met honderd en vijftig koppen.

De uitvoering bleef ook nu aan de zorg van de beide provinciën overgelaten, die op nieuw al de kosten voor hare rekening namen, welke wederom gevonden zouden worden „wte incompste van de gemeyne middelen der convoyen ende licenten."

Tegen den 11en Juni moesten de schepen zeilreê zijn en op dien datum zich in het Marsdiep vereenigen.

Toen de gedeputeerden van Holland en Zeeland in hunne bijeenkomst van den 9en Mei het over al de punten waren eens geworden, was de agenda der tweede Haagsche conferentie afgehandeld.

Daar tot het opmaken der instructies, ordonnantiën en artikelbrieven voor schippers, bootsgezellen en negotianten veel tijd noodig was, werd dit opgedragen aan eene afzonderlijke commissie, waarin van wege Zeeland zitting hadden

Jacob Valcke en Casper van Verborgen; meermalen kwam zij te 's Hage bijeen, onder anderen den 7en en 14en Juni, en was de Moucheron haar daarbij behulpzaam in het samenstellen en resumeeren der concepten. Eerst op laatstgenoemden datum werden zij, na door Maelson in forma gedresseerd en aan Zijne Excellentie gecommuniceerd te zijn, aan de Staten-Generaal ter goedkeuring aangeboden en door dezen nog dienzelfden dag gearresteerd (11).

Den 9en Mei tevoren was echter in hunne vergadering reeds ter tafel gebracht het door Oldenbarnevelt opgemaakte résumé van al hetgeen door hunne gedeputeerden en die van de twee provinciën was gebesogneerd „nopende de naerdere ontdeckinghe van de vaert benoorden door de strate van Nassauw naer het Coninckryck van China". Den volgenden dag viel het besluit „dat men op de beraempde poincten (12) wederom soude besoecken ende continueren de vaert benoorden om in den Coninckrycke van China ende Japan, daer die in 't voorleden jaer gelaten is."

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

VOOR- EN NASPEL VAN DEN TWEEDEN NOORDSCHEN TOCHT.

Door het late vertrek, zelfs al waren de schepen op den daarvoor bepaalden dag uitgezeild, was het te voorzien dat bij den minsten tegenspoed de Noordsche zee, het eigenlijke uitgangspunt van de reis, die moest worden hervat waar zij ten vorigen jare gelaten was, niet in tijds zoude worden bereikt en dat, als hun dit gelukte, het vaarwater hoogerop door ijs en storm allicht niet meer handelbaar zoude zijn.

Ook had men aan de expeditie, tegen den raad van de Moucheron en in strijd met hetgeen op de conferentie was bepaald, te groote uitbreiding gegeven. In zoo'n korten tijd kon dat aantal schepen door de twee provinciën alleen niet behoorlijk worden voorzien van al hetgeen noodig was voor eene reis van achttien maanden.

Het grootste oponthoud veroorzaakte nog de invitatie aan den handel. In de Hollandsche koopsteden werd zij bij openbare afkondiging bekend gemaakt en vereenigden zich verscheidene speculanten tot eene compagnie, welke veel geld en waren tezamen bracht. In Zeeland was voor die bevrachting minder lief hebberij; zelfs wilden, toen zij in de Statenvergadering ter sprake kwam, de afgevaardigden van Zierikzee en Tholen er niets van weten. Wederom nam men

de Moucheron in den arm; den 23en Mei, dus vrij laat, kreeg hij van Gecommiteerde raden de opdracht om zich op het stuk der lading met de negotianten nader te verstaan.

Een ander gevolg daarvan was dat het personeel der commiezen, die gelukkig niet allen stem in den scheepsraad hadden, zeer talrijk werd. Hunne instructies moesten nog telkens worden herzien en aangevuld, zoodat zij dan ook eerst finalijk konden worden vastgesteld op den 16en Juni, toen de schepen al lang het ruime sop hadden moeten gekozen hebben.

Onderwijl had Pieter van Reigersberg, de equipagemeester te Veere, die einde April den daartoe strekkenden last van de admiraliteit had gekregen, een paar oude vliebooten opgekocht en met behulp van teer- en verfkwast een presentabel uiterlijk gegeven „soo ter vereeringhe van den lande als tot vercieringhe van de schepen" (1). Het grootste der twee, de Griffioen (2), werd tot den rang van admiraalschip verheven en bleek al spoedig van de gansche vloot de slechtste zeiler te zijn (3).

Met het aanmonsteren van het scheepsvolk werd tot het laatste oogenblik gewacht; eerst den 12en Juni legden kommandant en officieren, bootsgezellen en passagiers in handen der Staten van Zeeland den eed van getrouwheid af. Nog dienzelfden namiddag verzeilden de Griffioen en de Mercurius met het jacht de Zwaan van Veere naar den Haak; den volgenden dag lieten zij onder Texel het anker vallen. Van de Hollandsche schepen, die te Amsterdam, te Enkhuizen en te Rotterdam werden toegereed en zich met de andere eveneens den 11en Juni in het Marsdiep hadden moeten bevinden, was schijn nog schaduw te zien. Den 2en Juli kwamen zij eindelijk opzetten; eerst toen stak de vloot in zee.

Jan Huigen van Linschoten was half in wanhoop, en niet zonder reden; want aan het late vertrek en aan de slechte zeewaardigheid der schepen werd in het vervolg het mislukken van den tocht te recht geweten 4).

Eerst den 19en Augustus was de flotieltje aan den ingang der straat van Nassau. Drijfijs belette haar die in te zeilen en toen zij eindelijk den 25en er in was geslaagd, werd zij op nieuw aan den Twisthoek gestuit door het ijs, dat voortgestuwd door den fellen wind uit de Tartaansche zee kwam opzetten en zich in de nauwe straat zoodanig samenpakte, dat, vliebooten en jachten, er alle geheel door ingesloten werden.

Den 12en September draaide de wind en werd de straat schoon geveegd; doch kort was de vreugde der schepelingen, want nauwlijks hadden zij zich door de engte heengeworsteld en hadden zij zelfs zonder eenigen hinder, steeds in O. N. O. richting, drie mijlen afgelegd in de door hen zoo genaamde Nieuwe Noordsche zee, of onafzienbare ijsvelden dwongen hen om te keeren en voor het Staten-eiland ten anker te komen, alwaar zware mist en onweder de vaartuigen andermaal in het grootste gevaar bracht.

Den 7en September werd aan boord van de Griffioen scheepsraad gehouden en kwam men eenstemmig tot de conclusie dat het verder voortzetten van de reis ondoenlijk was „gemerct de tyt seer verloopen was, spaede opt jaer, menichfuldicheyt van ys, ongestadich ende stormachtige wint ende weder."

Toch gaf men den moed niet op en werd den volgenden dag andermaal eene poging gewaagd „om te besien ofte eenigen middel soude wesen om het ys te passeeren en alsoo de reyse te vorderen"; maar ook deze mislukte, eveneens de beide volgende, die den 10en en den 11en werden beproefd.

Den 13en stak er zulk een geweldige storm op en kwam er eene zóó groote massa ijs uit de Tartaarsche zee aandrijven, dat zij gedwongen waren de straat, thans voor goed, te ruimen, „ende den wint bequaem siende om naer huys koers te setten, soo syn anderwerf de schippers en de stuurlieden van de VII schepen vergaedert geweest, dewelcke

bevindende tsaisoen te laet te wesen om noch eenich attentaet te doen, besloten met malcanderer haren cours naer huys te setten om te bewaeren het volck, schepen ende goederen" (5).

Alzoo geschiedde; maar op den terugtocht werden de schepen verstrooid, zoodat van 8 October tot 20 November, den dag hunner aankomst te Veere, de drie Zeeuwsche schepen alleen voeren „met groote swaricheyt binnen boort", daar in dien tusschentijd drie busschieters, de bottelier en een matroos waren overleden en zestien bootsgesellen ziek in de kooi lagen „soodat sy onbequaem waren tot regieringe van 't schip."

Den 26en November deden Corneliszen en de la Dale aan de Staten van Zeeland verslag van de navigatie, daarbij overleggende het door laatstgenoemden gehouden journaal (6), aan welks slot zij verklaarden „dat sy verhoopt hadden hunne reyse beter gheweest te hebben, maer het hadt Godt niet beliefd, voor dat jaer hunnen arbeyt te gebenedyen."

De kostbare onderneming, voor welke men zich in den beginne zooveel moeite gegeven had, maar die later zóó schromelijk werd verwaarloosd, nam dus een treurig einde.

Vondel, die met gloed den ijver had bezongen van de cosmographen, die achter hunne folianten van uit de studeerkamer aan zijne landgenooten den weg naar Cathay en China hadden gewezen (7), had geen enkel woord van lof over voor de stoutmoedige mannen, die, al ware het ook te vergeefs, dan toch hun leven hadden gewaagd om dien weg te vinden.

In zijnen hiervoren aangehaalden Hymnus schetst hij het verloop en de uitkomst van de beide eerste Poolreizen met de volgende weinig verheven, maar toch juist geteekende Alexandrijnen:

„De hope op ghewin soo wyd de sake brocht,
Dat tot tweemaelen toe dees streke werd besocht,
Wyt onder 't Beyrsche licht; maer — laes! — met weynich bate,
Niet wyders opgedaen als de Nassouwe straete."

Op nieuw moesten zij ondervinden dat de beste stuurlieden aan den wal staan en was wederom Corneliszen de zondenbok.

De trouwe reporter van zijnen tijd, de gemoedelijke Anthonis Duijck, wiens Journaal „meestal niet houdt dan naeckte effecten mette notabelste geschiedenissen van dien", verheelt het dan ook niet dat het mislukken van den tocht grootendeels werd geimputeerd aan den admiraal, die uit bloohartigheid niet verder wilde, maar omkeerde tot groote kost en ondienst dezer landen.

Alsof zij een voorgevoel hadden van het onthaal, dat hun in het vaderland te wachten stond, laschten zij aan het einde van het van den tocht gehouden journaal deze zinsnede in, „dat sij verhoopten, datter gheen disordre ofte naclappinghe tonrecht verstroyt werde tot achterdeel ofte verminderinghe van degheene, die hen soo vrywillich in alle perickelen gestelt hebben tot onser vaderlants eer ende avancement."

Trouwens de tegen Corneliszen ingebrachte beschuldiging wordt geheel te niet gedaan door de verbalen van het in den scheepsraad verhandelde. Zij bewijzen voldingend dat de Poolvaarders alleen om de hiervoren opgegeven redenen, dus door force majeure, tot den terugtocht zijn gedwongen.

Geen enkele der schippers of oppercommiezen aarzelde de in de akte van 15 September opgenomen verklaring met zijne handteekening te bevestigen. Onder hen was ook Willem Barendtsz., wiens moed boven alle verdenking verheven is en die, als er nog eenige kans tot welslagen had bestaan, zich voorzeker òf zelf als admiraal zoude hebben opgeworpen, òf daartoe door zijne tochtgenooten zoude zijn aangezocht, krachtens de hun daartoe bij instructie verleende bevoegdheid. Maar ook hij zag in dat verder zeilen onmogelijk was (8).

Onze eerlijke, vrome zeelui zochten zich dan ook niet te verontschuldigen, toen zij weemoedig gestemd in de straat van Nassau bij den Kruishoek, in de bedompte kajuit van den admiraal, hunnen laatsten scheepsraad hielden. Een-

voudig protesteerden zij toen „voor Godt en alle de werelt ghedaen te hebben ghelyck als sy wilden, dat Godt met haere siele ende salicheyt doen sal", en zulks in het volle vertrouwen „dat men van een yder, die hen vergeselschapt hebben, met rechter waerheyt nyet anders geseyt noch ghetuicht sal moeten worden."

Doch het kwam anders uit. Het koor der betweters en albedils werd versterkt door de teleurgestelde kooplieden, die de ingeladen waren onverkocht terugkregen en beneden de waarde van de hand moesten zetten.

Geen wonder dus dat de ontdekkingstochten naar de Pool, die uitsluitend in het belang van den handel werden ondernomen (9), veel van hunne aantrekkelijkheid verloren.

Ook was er in dien tusschentijd veel gebeurd wat hen minder nationaal moest maken. Aller hoofden waren toen vervuld met het in datzelfde jaar door de Houtmans ondernomen waagstuk om langs den zuidhoek van Afrika rechtstreeks naar het land der specerijen te stevenen. Bij hun vertrek van Amsterdam, den 2en April, hadden zij aan de kooplieden voorgespiegeld dat Spanjaarden en Portugeezen aldaar van eene waarde van vijf à zes gulden wel honderd gulden maakten.

Nu was het gebleken, dat met den handel in de Poolstreek zoo goed als geen voordeel was te behalen; ook Janmaat ging liever den gehaten Spanjaard te lijf, dan dat hij zich mat met de „felle, verscheurende beyren" en platzak te huis kwam (10).

In andere kringen zagen velen niet langer het nut van dergelijke proefneming in; ook waren de Staten-Generaal huiverig daaraan op nieuw 's lands penningen te besteden. „Doch soo daer nog eenighe waren, tsy steden of cooplieden, die sulx breeder souden willen versoecken tot hun coste, dan wilden sy, by aldien de reyse wel volbracht wierde ende het blycken soude, dat men de passagie beseylen mocht, geerne een goede vereeringhe van 's lants weghe doen" —

namelijk door het toekennen eener premie van vijfentwintig duizend gulden.

Balthasar de Moucheron liet zich daardoor niet verlokken; Plancius alleen wilde nog een derden tocht wagen. Door de Amsterdamsche regeering werd op zijn aanhouden, in 1596, de expeditie van twee schepen bekostigd, die onder de leiding van Willem Barentsz. en Jacob van Heemskerk de algemeen bekende reis ondernam, welke, geheel overeenkomstig zijne plannen uitgevoerd, van alle de rampspoedigste was, maar door de overwintering op Nova Zembla de grootste vermaardheid heeft verkregen (11).

Evenmin als Plancius gaf echter de Moucheron zijn geliefkoosd denkbeeld op; onwrikbaar stond bij hem de overtuiging vast dat de noordoostelijke passage bestond; nooit wanhoopte hij aan de mogelijkheid dat zij te eeniger tijd zoude worden ontdekt.

Ook Joris van Spilbergen, zijn geestverwant, was daarvan zoozeer doordrongen, dat hij in 1603 het vermetele plan vormde om van de rede van Bantam, dus in tegenovergestelde richting, dien zeeweg op te sporen en, als hij dien gevonden had, door de Noordelijke IJszee huiswaarts te keeren (12).

En toen, in 1609, bij de onderhandelingen over het twaalfjarig bestand, velen in den lande daarin op nieuw een gevaar zagen voor onze zóó bloeiende vaart op Oost en West, herinnerden zij zich dat jaren geleden een Zeeuwsche koopman, destijds ook om de diversie van den handel te voorkomen, hunne koopvaarders ten noorden van Azië om naar Indië had willen voeren. Om dergelijk gevaar, dat op nieuw, hoewel minder ernstig, dreigde, af te weren deed Henry Hudson aan de Amsterdamsche kooplieden het voorstel om ten hunnen behoeve denzelfden doortocht, maar nu langs het Noordwesten van Amerika, op te sporen. Alvorens zijn aanbod aan te nemen besloten zij dienaangaande eerst den raad in te winnen van Balthasar de Mouche-

ron, in wiens kennis en ervaring zij nog altijd het meeste vertrouwen hadden (13).

Na driehonderd jaren is het vraagstuk, dat door hem hier te lande het eerst werd te berde gebracht, nog niet opgelost. Op nieuw houden in deze eeuw alle volken zich daarmede bezig; onder hen ook onze natie, die door de tot viermalen toe herhaalde tochten naar de Noordpool tusschen 1878 en 1881 op waardige wijze den ouden roem van de Hollandsche zeemanschap heeft gehandhaafd.

In de plaats van den Moucherons- en Valckeshoek, van het Maelson- en Planciuseiland — alleen de naam van de Barentszee prijkt nog op de kaart — houden tegenwoordig het Buys Balloteiland, de de Bruinestraat en Kaap Koolemans Beijnen de herinnering daaraan levendig.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

HET BLOEDIG HANDELSTOONEEL.

Aan de Noordsche ontdekkingstochten was uit hunnen aard elke oorlogzuchtige bedoeling vreemd gebleven. Als regel had gegolden de door Balthasar de Moucheron in 1594 aan van Linschoten en de la Dale medegegeven instructie: „een vrome, getrouwe, oprechte handelinghe te soecken, sonder soo te water als te lande iemant te beschadigen, selfs al ware het schoon openbare vianden". Met de elementen alleen werd in die streken de strijd aangebonden.

Bovendien „de ingesetenen ende coopluyden, die het werck van de OostIndische vaert byder handt hadden genomen", kozen juist den weg, die ten noordoosten van Europa naar Azië moest voeren „omme den Spanjaert ende Portugezen sooveel teschouwen als eenichsins moghelyck was".

Maar zoodra het gebleken was dat van dien zeeweg, als handelsweg, geen gebruik kon worden gemaakt en dat om den Indischen Archipel te bereiken ons geen andere vaart openstond dan die ten zuiden van Afrika, toen waren wij wel genoodzaakt hun overal, zoo te water als te land, het hoofd te bieden.

En toch werd door den koopman de strijd niet het eerst of dadelijk gezocht; „het sal ons aengenaem wesen, dat alle handel geschiet sonder bloet te storten, noch sonder

eenighe overlast aen de inwoonders des lants te doen; al wat ghy met vrientschap sult kunnen becommen, daer en sult geen rigeur noch gewelt toe gebruycken".

Aldus luidde nog in 1598 de lastbrief, die door de Moucheron werd verstrekt aan gezagvoerders en onderhoorigen op hunne tochten naar de landen aan gene zijde van de evennachtslijn, op welk gebied de erfvijand zich heer en meester waande. Met die vredelievende gezindheid was hij nog bezield op het tijdstip dat door de Houtmans de Nederlandsche vlag al te Bantam geplant en „de swackheyt ontdeckt was van den Portugeesen, niet connende die hantieringhe aldaer beletten".

Eerst later, toen ons geene keuze meer overbleef, toen dit het eenige middel was om het standpunt te bewaren, dat de jeugdige Republiek reeds in den wereldhandel had ingenomen, toen de Nederlandsche koopman zich met geweld teruggedrongen zag van de plaatsen, waar hij meende dat het ook hem vrij stond zijnen handel te drijven, eerst toen sloeg hij de hand aan het zwaard en droop het tooneel, waarop hij zich bewoog, maar al te dikwijls van het bloed.

Onze voorvaderen meenden het goede recht aan hunne zijde te hebben. Celsus toch had reeds geleerd „maris communem esse usum omnibus" en al had een Grotius zijn tractaat „de mare libero" nog niet geschreven, toch werd reeds toen door menigen staatsman van gezag het beginsel gehuldigd: „la mer est un élément commun et l'usage presque aussi libre que celui de l'air (1)".

Van Meteren verkondigde de leer „de Vereenigde gewesten hebben eene vrije regeering gekregen; hunne ingezetenen kunnen zich dus ontslagen rekenen van de Pauselijke bullen, krachtens welke voor alle andere natiën de vaart op de Oost- en West-Indische zeeën gesloten is (2)".

De laatste stelling vond des te gereeder ingang bij de kooplieden, daar de meesten hunner Calvinisten waren,

naar wier opvatting „des Pausen donatie idel ende teghens de leeringhe Christi ende teghens de religie" was (3).

En, luidt het oordeel van een onzer grootste geschiedschrijvers, wiens onpartijdigheid op politiek en godsdienstig gebied door allen wordt erkend, „mocht soms nog een enkel, gemoedelijk burger er niet van overtuigd zijn geweest, dat de eed, weleer aan den koning gezworen, om welke reden dan ook door zijne onderdanen kon worden verbroken, ook bij dezen verviel dat bezwaar, toen door den willekeurigen afstand van al de Nederlanden aan Albrecht en Isabella ten jare 1598 aan dien eed zijne verbindende kracht was ontnomen (4)".

Van dat oogenblik af waren, ook in zijn oog, de roemrijke Zeven tegenover den Spaanschen monarch niet meer de muitende gewesten; onder de vrije staten van Europa hadden zij eene plaats ingenomen, welke hun door den Spanjaard alleen nog te vuur en te zwaard werd betwist.

Toen gordden ook de koopman en de matroos zich aan ten strijde en brachten zij den oorlog over in de nieuw ontdekte werelden, alwaar Spanjaard en Portugees voortgingen met, tegen alle recht en rede, den scepter oppermachtig te voeren.

Terwijl in de landen van herwaarts over voor het behoud van de duur gekochte vrijheid wordt gevochten, Prins Maurits met zijne legerscharen steden bedwingt en veldslagen wint, jagen zij den gemeenschappelijken vijand met hunne handelsvloten na tot in de uiterste hoeken van den oceaan.

Aan de grootsche daden, die toen ter zee zijn verricht, werd deelgenomen door het gansche volk. Uit alle klassen en standen der maatschappij vereenigde zich aan boord der gewapende koopvaarders eene bende van vastberaden mannen. Op afkomst en geboorte wordt niet gelet; zonder onderscheid van rangen staat hij, die de dapperste of bekwaamste is, vooraan in den rij (5).

Door hunnen moed en volharding, door aller samenwerking kwam toen onder de leiding en naar de plannen van mannen als Balthasar de Moucheron en zijns gelijken de groote vaart tot stand en werd Nederland van een klein, kustbevarend volk eene eerste zeemogendheid; maar het kostte bloed.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

VAART OP DE KUST VAN GUINEA. AANSLAG OP SINT GEORGE DEL MINA. DE ZEEWEG BEZUIDEN AFRIKA NAAR AZIË. BALTHASAR DE MOUCHERON WIL VOORZIEN IN DE BEHOEFTE AAN „EEN HERBERGHE VOOR ALLE NEDERLANDTSCHE SCHEPEN, DIEN WECH VAERENDE."

Door de negatieve uitkomsten van de ontdekkingstochten bij noorden om naar Azië verloor de voorpost, dien de Moucherons twintig jaren geleden op betrekkelijk korten afstand van de Noordelijke IJszee hadden uitgezet, veel van zijne belangrijkheid. Wellicht hadden zij zich gevleid dat in verband met hun bloeiend, zich steeds uitbreidend, handels-etablissement in die streken, metter tijd onze Oost-Indievaarders zich daarvan ook als een half-way zouden hebben bediend.

Dit was dus een tegenvaller, toen het uitgemaakt was dat China en Cathay, evenmin als de schatkamers van Indië, langs kaap Tabin te bereiken waren. Voortaan stond den Nederlander, als hij die kostbare producten uit de eerste hand wilde hebben, geen andere weg open als die ten Zuiden van Afrika, en moesten alle daarhenen gezonden vloten de wateren doorklieven, die de westkust van dat werelddeel bespoelen, op welke juist omstreeks dezen tijd de Moucherons, zooals wij hiervoren zagen, de vaart hadden geopend. Wat hun onder den poolcirkel was ontgaan, wilden zij toen onder den equator herwinnen.

Voor den ondernemenden koopman waren de grootste voordeelen te behalen met den handel op de zoogenaamde Ethiopische kust, waaronder verstaan werd de breede strook lands, die naar den aard der voortbrengselen uit het plantenen dierenrijk, destijds en nog tegenwoordig, wordt onderscheiden in malaguette-grein- of peperkust, ivoor- of tandkust, goud- en slavenkust.

Het grein- of paradijszaad was het minst kostbare van die producten en werd altijd in groote hoeveelheden van daar uitgevoerd. Olifantstanden waren schaarsch te krijgen. Goud was het meest gezocht (1), vooral het fijne goud, dat krachtens eene ordonnantie der Staten-Generaal op 's lands kosten tot munt werd geslagen. Een enkele keer werd er wel eens een slaaf gekocht, doch ter eere van den landzaat moet worden getuigd dat te dier tijde nog niet, zoo als later, met het kroesvee een vaste en geregelde handel werd gedreven.

In 1596 werd door den burgemeester ten Haef eene wel wat verdachte lading van honderd stuks mooren en moorinnen te Middelburg aangevoerd (2); doch van de Moucheron weten wij pertinent dat hij dan slechts eenige zwarten kocht, als hij ze noodig had om de gedunde gelederen van zijne manschappen daarmede aan te vullen en alsdan zijnen onderhoorigen op het hart drukte dat zij hen altijd menschelijk moesten behandelen „sonder te gedoogen dat men haer eenich schimp ofte overlast sal doen (3)."

Overal langs de kust had het huis zijne agenten. Te Zoalo en te Puerto Dalo hielden Tobias de Beaulieu en Lodewijk van der Willigen hun kantoor. Cornelis de Moucheron was in het binnenland werkzaam. Weldra werd met den handel in die kwartieren meer dan een half miljoen gulden 's jaars omgezet (4).

De Portugeezen waren er, na de Venetianen en Genuezen te hebben verdrongen, heer en meester. Zij hadden zich daar vastgenesteld in goed gewapende sterkten op de

kust en op de naburige eilanden, van welke de voornaamste waren del Principe en San Thomé. De handel was in handen van eene compagnie, die aan de Spaansche kroon daarvoor eene jaarlijksche pacht van 120.000 dukaten betaalde en haren zetel had in het, reeds ten jare 1482 beoosten Cabo de tres puntos gebouwde, fort Sint George del Mina.

„Hadden de Nederlanders," zegt Pieter de Marees, een schrijver van dien tijd, „het kasteel van del Mina onder hare macht, zy souden al soo groote, jae meer authoriteyt in 't landt hebben dan oyt de Portugezen haer leven lanck gehadt hebben" (5).

Dit begreep ook de Moucheron, in wiens heroïek gemoed al spoedig het plan tot rijpheid kwam de Portugeezen van daar te verjagen en zijne eigene vlag: het Bourgondisch kruis in een groen veld, op de transen van het kasteel te hijschen.

In stilte werd alles tot den aanslag voorbereid door Cornelis met behulp van een hunner landgenooten, zekeren Garcia, op wiens raad Balthasar in den zomer van het jaar 1596 besloot het stoute stuk te wagen. Onder aanvoering van Karel Hulscher werden twee goed gewapende schepen naar de kust gezonden; zonder ontdekt te zijn werd het volk niet ver van del Mina aan wal gezet; maar misleid door de negers, die hun als wegwijzers dienden, viel de troep in eene hinderlaag en werden allen, behalve Garcia en Cornelis, die aan de slachting ontkwamen, om hals gebracht (6).

Na een zóó bloedige nederlaag werd vooreerst aan een aggressief optreden niet meer gedacht. Doch in het helder, diepdenkend hoofd van den man, wiens streven het was de Spaansche macht in Indië te fnuiken en die zich sterk genoeg waande den wereldhandel te kunnen dwingen, drongen zich allerlei nieuwe gedachten en plannen op, die in verband stonden met den, kort tevoren gelukkig geslaagden, tocht van de Houtmans naar den Indischen archipel. Hij

zocht een middel om den zeeman het voortzetten van die vaart gemakkelijk te maken en door het stichten van een station in die wateren hem het genot te verzekeren van de aanvankelijk reeds verkregen voordeelen.

Dit doel meende hij te kunnen bereiken door zich meester te maken van een der eilanden onder de kust, ver genoeg van den vasten wal verwijderd en van alle kanten door den Atlantischen oceaan bespoeld, daardoor meer kansen tot een rustig bezit aanbiedende dan kasteelen als Sint George del Mina.

De Houtmans, gelukkiger dan de Poolreizigers, werden in de maand Augustus van het jaar 1597, bij hunne terugkomst in het vaderland, alom met vreugde begroet. Niet alleen had men door hunnen tocht de zekerheid bekomen dat de weg langs de kaap de Goede Hoop even goed voor ons open stond als voor den Spanjaard en Portugees: ook was het gebleken dat men zich van hunne macht in die streken een overdreven schrikbeeld had gemaakt.

Dit had ten gevolge dat overal nieuwe compagnieën in het leven geroepen werden, aan welke een ieder bereid was zijn geld te geven.

In die beweging bleef Zeeland bij Holland niet achter. Evenals te Amsterdam, alwaar zich dadelijk nevens de compagnie op Verre nog eene andere vormde, verrezen te Middelburg in het volgende jaar reeds twee reederijen. Aan het hoofd van de eene stond de burgemeester Adriaan Hendriksz. ten Haeff met Jacob Pieter de Waert, Simon Langebeeke, Adriaan Bommenee en Laurens Back, als vennooten; de andere werd opgericht door Balthasar de Moucheron, die tot deelgenooten had Simon Jasperszen Parduyn, Pieter Meunincx, Lieven de Meulenaer, Arnoult le Clercq en Pierre le Moyne.

Toen eerst ontwaakte de nog sluimerende ondernemingsgeest. Aan vele menschen, zegt Paludanus in zijne Historische beschrijving van Amsterdam, gaf de tocht der

Houtmans hert en moed om niet alleen naar het groote Java, maar ook naar andere toen nog onbekende kusten vloten uittezenden, zoodat in het volgende jaar meer dan tachtig groote schepen, van alle dingen wel voorzien, uit de havens van Holland en Zeeland naar Oost- en West-Indië en andere zeer ver gelegen eilanden van de nieuwe wereld vertrokken (7).

De reeds sterk ontwikkelde scheepsbouw nam daardoor eene tot dusver niet gekende vlucht. De ondervinding had geleerd dat voor dergelijke hachelijke reizen schepen als die van de Houtmans, al waren zij beter bezeild en meer zeewaardig dan die van Corneliszen, niet berekend waren. Er moesten dus nieuwe worden gebouwd, van grooter charter, met meerdere laadruimte en tegen de woede der elementen beter bestand.

Op alle scheepstimmerwerven heerschte al dadelijk eene onbeschrijfelijke drukte; overal werden nieuwe kielen gelegd en de aanbouw was zóó sterk, dat op sommige plaatsen het aantal der op stapel staande schepen dat van de huizen overtrof. „On équippe partout", schreef de Buzanval den 27en Augustus 1597 aan den Franschen minister Duplessis-Mornay, „pour y revoyer d'autres navires, qui se gouverneront mieux", en, voegde hij er prophetisch bij, „les Portugais sont en danger de ne jouir plus longtemps des richesses de l'orient; car tous ces pais, qui sont pleins de navires et de matelots, y courront comme au feu".

De Moucherons vermeerderden insgelijks hunne vloot door den aanbouw van den Leeuw en de Leeuwin van Zeeland, welke, te Arnemuiden getimmerd, den 15en Maart 1598 onder bevel van Frederik en Cornelis de Houtman, die zij voor deze reis in hunnen dienst hadden genomen, koers zetteden naar Oost-Indië.

De bocht van Guinea, het snijpunt der hoofdwegen naar Oost en West, zoude alsnu met de schepen, die reeds toen het bekken van den noordelijken Atlantischen oceaan door-

kruisten, het vereenigingspunt worden van de talrijke Oost-Indievaarders, die binnen kort diezelfde richting zouden volgen.

Nog altijd stond bij den zeeman dat vaarwater, aan hetwelk de onheilspellende naam van Mare tenebrosum werd gegeven, in een slechten reuk. Van passaatwinden en loopstroomen wist hij nog weinig af (8); tot den meridiaan volgde hij onveranderlijk denzelfden koers, zooveel mogelijk de volle zee mijdende en zoo lang het kon zich houdende onder de kust. Hierdoor werd de reis vertraagd en het scheepsvolk prijs gegeven aan allerlei ellende. Want, zegt van Linschoten, die uit ondervinding spreekt, „hier is een ondragelyckc hitte en hoe men dichter by 't lant comt, hoe meer als het regent en soms syn er stilten, soodat altemets de schepen wel een paer maenden moeten liggen eer ze door de linie zyn". Dit zouden ook de Oost-Indievaarders ondervinden; de schippers, die den nieuwen weg langs de Kaap opgingen, zouden niet veel wijzer zijn (9). Bovendien bleven zij minstens twee jaren uit en keerden veelal met ontredderde schepen terug.

Toen kwam bij de Moucheron de hiervoren bedoelde gedachte op om niet ver van den evenaar een station te stichten, dat, zooals hij het eigenaardig uitdrukte, dienen moest als „eene herberghe voor alle Nederlandtsche schepen, dien wech vaerende".

Niet alleen had hij daarbij het belang van de scheepvaart in 't algemeen op het oog, ook voor zijnen bloeienden handel op het moorenland was zulk eene rust- en ververschingsplaats zeer gewenscht. De Guinévaarders hadden voor de uit- en thuisreis twaalf à dertien maanden noodig, waarvan een groot gedeelte verloren ging met het koopen en inzamelen van de producten. Voortaan zouden nu alle, zelfs vreemde, schippers en commiezen zich daarvan in zijne pakhuizen kunnen voorzien. Aan de bemanning werd daardoor tevens de ellende bespaard van een langdurig verblijf aan de kust. Want de gebruikelijke ankerplaatsen waren

zeer ongezond (10) en in het binnenland, waar men niet kon doordringen dan met open roeibooten, maakte het moorddadig klimaat niet minder slachtoffers dan de trouweloosheid der, tegen ons door de Portugeezen opgehitste, negers. Allen zouden dus met vreugde gebruik maken van zijne herberg, in de eerste plaats de Oost-Indievaarders, voor welke zulk een tusschenstation in eene ware behoefte voorzag.

Wederom toonde de Moucheron hierin zijnen tijd vooruit te zijn; eerst in de volgende eeuw werd door de Vereenigde Oost-Indische compagnie de Kaap de Goede Hoop tot ververschingsstation gemaakt en daardoor de grondslag gelegd voor onze Kaapkolonie, die, al is zij sinds jaren van het moederland afgescheurd, met den Nederlandschen stam toch in taal en zin nog verwant gebleven is (11).

Als voor zijn doel het best geschikt kwam hem het Prinseneiland voor, op vijftig mijlen afstands van de kust, met eene reede voor wel vijfhonderd schepen van het toenmalige charter, rijkelijk van drinkwater voorzien en veel gezonder dan het, een weinig zuidelijker gelegen, San Thomé (12).

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

DE EXPEDITIES NAAR ISOLA DEL PRINCIPE. JORIS VAN SPILBERGEN. INBEZITNEMING VAN HET EILAND. BALTHASAR LAAT ZICH DEN TITEL AANLEUNEN VAN MARKIES. DEL PRINCIPE WEDER VERLOREN.

De vermeestering van het Prinseneiland, waarover de Moucheron zich reeds lang te voren met den Prins en met Oldenbarnevelt zal hebben verstaan, kwam bij de Staten-Generaal niet in openbare behandeling; daarover wordt in hunne resolutiën, evenmin als in de notulen der Staten van Zeeland, met een enkel woord gesproken.

Eene krijgstoerusting van dien omvang kon echter niet dan met voorkennis en bewilliging van 's lands regeering worden ondernomen en had, om ten uitvoer te worden gelegd, ook de goedkeuring noodig van den stadhouder. Dat de eene zoowel als de andere verkregen werd leeren ons de Buzanval in zijn schrijven aan Hendrik IV, waarin hij van haar gewaagt als van eene „entreprise menée sur l'aveu de M. le Prince Maurice" en François van Aerssen, onze gezant bij het Fransche Hof, in zijnen brief aan de Staten uit Parijs, waarin hij hun mededeelt „het innemen van Isola del Principe door U Edel Mogende schepen" wordt hier voor zeker gehouden" (1).

De Moucheron wendde zich dan ook niet tot de Staten

van Zeeland met het gewone verzoek om geschut en ammunitie of krijgsvolk; voor het grootste gedeelte werd daarin voorzien door de generaliteit, die eene flottielje van vijf ten oorlog gemonteerde schepen ter zijner beschikking stelde met eene bemanning van omstreeks vijfhonderd matrozen en soldaten. Men wil, dat hij de soldij van de laatsten voor zijne rekening heeft genomen (2) en aan geld vijftig à zestig duizend Fransche kroonen in de onderneming gestoken heeft (3).

Aan hem, den ontwerper, werd de organisatie van den tocht en de keuze der bevelhebbers overgelaten. Voor de betrekking van commandant en chef meende hij een geschikt persoon te hebben gevonden in den overste Julius Cleerhagen, die bij zijnen aanslag op 's Hertogenbosch in 1585 blijk had gegeven van groote onversaagdheid. Kapitein Gerard Strijbosch, inmiddels admiraal geworden, werd hem als onderbevelhebber toegevoegd. Administratie en financieel beheer droeg hij op aan zijnen neef François le Fort en aan den ons nog onbekenden Joris van Spilbergen, in wien talenten schuilden, die door hem het eerst zijn ontdekt.

Als jongeling had Spilbergen zich reeds onderscheiden door zijn heldhaftig gedrag in den, onder Joos de Moor en Romero op de Zeeuwsche stroomen geleverden, zeeslag (4); daarna had hij nog een tijdlang als adelborst op het kasteel te Zeeburg garnizoen gehouden. Den krijgsdienst verlaten hebbende volgde hij het voorbeeld van zoovelen zijner stadgenooten en werd koopman te Middelburg; maar dit bleek zijne roeping niet te zijn; kort daarop, juist omstreeks dezen tijd, ging hij failliet (5).

Toen vond hij in Balthasar een vriend en beschermer die hem de loopbaan opende, welke beter strookte met zijnen aanleg en karakter. Spoedig zoude hij zich doen kennen als een der wakkerste dienaren van het huis en na weinige jaren zich den naam verwerven van den

meest kundigen onder de Nederlandsche zeevaarders van zijnen tijd.

De hoofdleiding der expeditie werd door hem toevertrouwd aan zijnen neef Cornelis met bevoegdheid om ook als zijn alter ego, in naam van den Prins en van de Staten-Generaal, handelend optetreden.

Den 25en Maart 1598 stak de flottielje in zee. Met het oog op de tevens voorgenomen kolonisatie gingen landbouwers en allerlei ambachtslieden mede, waaronder suikerzieders en werd eene groote hoeveelheid gerst en tarwe ingeladen om de akkers te bezaaien, alsmede de voor een te bouwen fort benoodigde materialen.

De reis begon onder weinig gunstige voorteekenen; in stede van twee was men vijf maanden onder weg. Vier weken lang werd het smaldeel in de Duinen door tegenwind opgehouden en kwam daardoor in het slechte seizoen aan de kust. De schippers hadden al hunne zeemanschap noodig om te voorkomen dat de admiraal niet in een orkaan op de rotsen van Corisco werd verbrijzeld; de bodems werden verstrooid en verloren elkander uit het gezicht.

Meer geluk had kapitein Antonie le Clercq, aan boord van wiens schip zich Cornelis bevond; lang voordat de andere zeilen zich vertoonden, liet het, den 9en Augustus, op de reede van del Principe het anker vallen.

Dezen tijd maakte de slimmerd zich ten nutte tot het voorbereiden van een coup de main, met welken hij zonder bloedvergieten het eiland wilde bemachtigen.

Hij gaf hoog op van de sterkte der vloot, die men ieder oogenblik kon verwachten en tot escorte diende van zeker groot heer, aan wien door Prins Maurits eene gewichtige zending was opgedragen. Aan de Caboçeros wist hij te beduiden dat zij hem, als hij het eiland aandeed, plechtstatig aan boord moesten gaan begroeten.

Reeds den dag na zijne aankomst werd door Cleerhagen,

met wien Cornelis het verdere spel had geregeld, aan den gouverneur met zijne officieren en het geestelijk opperhoofd de gelegenheid gegeven hem hunne eerbiedige opwachting te maken. Allen verschenen in groot ornaat voor den vlootvoogd, die ter hunner eere een feestmaal deed aanrichten, waarvan het dessert minder in den smaak van de gasten viel. Met enkele woorden gaf Cleerhagen hun kennis van het eigenlijke doel zijner zending, toonde hun den, aan zijnen principaal door Prins Maurits medegegeven, lastbrief en ried hun aan goedschiks Zijne Excellentie, als hunnen opperheer, en Balthasar de Moucheron, als diens stedehouder, te erkennen. De rookende lonten der musketten en de vaste houding der schepelingen zetteden kracht bij aan zijn betoog; tegenspraak zoude niets baten, verzet was onmogelijk; de heeren kozen dus de wijste partij en hielden zich alsof zij vrede hadden met dien, zoo geheel onverwachten, ommekeer van zaken.

Dadelijk legden zij zonder morren den eed van getrouwheid af in handen van den admiraal en togen toen in statigen optocht met de bevelhebbers aan het hoofd, gevolgd door den langen sleep van soldaten en matrozen, naar den wal. Onder de salvo's van het geschut der schepen op de reede en het geschal der trompetten ter eere van Prins Maurits van Oranje, den nieuwen souverein, werden in tegenwoordigheid der overblufte kleurlingen en zwarten de verdere formaliteiten der inbezitneming door het hijschen der Prinsen- en Staten-vlaggen voltrokken. Tegelijkertijd werd Cornelis de Moucheron, als plaatsvervanger van zijnen oom Balthasar, tot gouverneur van het eiland uitgeroepen en gehuldigd.

De vermeestering van het vruchtbare, uit een strategisch oogpunt niet minder belangrijke, Isola del Principe door een eenvoudig koopman met een handvol varensgezellen was eene gebeurtenis, die niet alleen in Nederland, maar ook daarbuiten groot opzien verwekte.

De Buzanval was er van opgetogen. In zijne brieven aan den koning van Frankrijk en diens minister Duplessis-

Mornay legt hij onverholen zijne bewondering aan den dag over het stoute stuk, en geeft daarvan al de eer aan de Moucheron, dien hij beschrijft als „homme d'esprit et de moyens, lequel ayant trafiqué depuis six ou sept ans dans ladite Isle de Prince, en a fait connoître si bien les avenues et commoditéz, même les moyens de la garder," dat hij het dan ten laatste ook werkelijk had doen innemen „par quatre ou cinq cens soldats, qui étoient partis il y a environ un an de ce pais pour cet effet (6)."

Naar willekeur mocht hij het eiland besturen en daarvan al de vruchten genieten; zijn gezag was bijna onbeperkt; Maurits alleen stond boven hem. Dus niet als enkele woordspeling kon de Buzanval van den overwinnaar zeggen: „de sorte que de marchand le voilà Prince, toutefois relevant de M. le Prince Maurice.

En al werd nu door de Moucheron de prinselijke waardigheid niet nagejaagd, zoo schijnt hij toch, als stedehouder van den Prins, door het aannemen van eenen weidschen titel zijn prestige in die streken te hebben willen verhoogen. Want er liep een gerucht — door Romeyn de Hooghe en Everhard van Reyd alleen is het in hunne geschiedboeken opgeteekend (7) — dat hij zich den titel liet aanleunen van markies.

Wij hebben geen reden om hunne geloofwaardigheid in twijfel te trekken, het kan ons ook van de Moucheron niet verwonderen; later deden de Lampsins hetzelfde, toen zij zich baron van Tabago lieten noemen. Bovendien bestonden er voor hem bijzondere redenen, die het vergoelijken, als hij zich in dat werelddeel opgevijzeld en zijnen ouden adel wat te breed uitgemeten heeft. De overrompeling van het Prinseneiland was geen op zich zelf staand feit; weldra zoude het worden gevolgd door allerlei exploiten van gelijken aard. Niet alleen tegenover de inboorlingen zoude hij zich moeten doen gelden, maar ook tegenover de Spanjaarden en Portugeezen en met de rol van koopman ook die van conquestador hebben te vervullen.

Bij de weinig beschaafde inlanders, die veel hechtten aan uiterlijk vertoon, was de koopman meest altijd zeker een goed onthaal te zullen vinden, als hij zich voordeed als een groot heer, die niet enkel met mercantiele bedoelingen tot hen kwam. De trotsche don's en verwaande hidalgo's zouden zich ook liever in den omgang schikken met een markies dan met een eenvoudigen sinjeur de Moucheron.

Uitgaande van de veronderstelling, dat al de takken van zijnen overzeeschen handel zich zouden samenstrengelen in die wateren en dat hij metter tijd ook andere eilanden aan zijn gezag zoude onderwerpen, rees bij zijne eerste gedachte om aldaar eene scheepsherberg te stichten nog op die van op het Prinseneiland zelf zijne tenten op te slaan. Theodorus de Bry, die dit waarschijnlijk te weten kwam van zijnen broeder Pieter te Londen, vond het belangrijk genoeg om het op te nemen in zijn boek over Guinea, waarin hij als eene der redenen. waarom de Moucheron zich van Isola del Principe wilde meester maken, ook deze aanvoert: „sperans se ibi habitaturum et commercia ex aliis locis eo pertracturum (8)".

„Relata referendo" hebben wij aan onzen plicht van historieschrijver voldaan en vatten nu, beide verhalen latende voor hetgeen zij zijn, den draad der geschiedenis weder op.

In de eerste dagen werd onder den nieuwen souverein de rust op het eiland door niets verstoord; er heerschte de beste verstandhouding tusschen vreemden en inlanders. Maar de Padre vicario, die om licht verklaarbare redenen met den nieuwen toestand het minst ingenomen was, stookte de laatsten op en niet lang daarna brak er een oproer uit, dat niet dan met geweld van wapenen kon worden onderdrukt. In hunne lankmoedigheid verleenden de onzen een generaal pardon, de kolonisten togen aan het werk, de materialen voor den bouw van het fort werden ontscheept en zes weken lang ging alles naar wensch. Doch in dien tusschentijd zat de Pater niet stil; andermaal smeedde hij een complot, dat gelukkig nog in tijds werd ontdekt. Met de voornaamste raddraaiers

in hechtenis genomen werd hij in de woning van François Le Fort in verzekerde bewaring gesteld. De rol van cipier kostte aan dezen het leven; des nachts werd hij met Steven Rechter door de slaven van den geestelijken heer in den slaap vermoord. Het proces werd er door bespoedigd en de pater met zijne medeplichtigen in de deur van het huis opgeknoopt. Zijne vrienden en aanhangers dorstten naar wraak, om welken te bevredigen zij de hulp inriepen van hunne landgenooten op het naburige San Thomé. In het begin van November verscheen don Antonio de Meneses, de gouverneur van dat eiland, onverwachts met eene krijgsmacht van vijfhonderd man voor del Principe.

Cleerhagen had verzuimd de noodige maatregelen tot verdediging te nemen, het fort was nog niet half voltooid, in het open veld was geen bedekking. Ook had hij niet behoorlijk gezorgd voor de gezondheid zijner manschappen, ondanks de voorschriften, hem dienaangaande door de Moucheron gegeven, terwijl, naar beweerd wordt, de inlanders de bronnen hadden vergiftigd (9). Van de zee- en landzijde door den vijand onophoudelijk bestookt konden de onzen, door ziekte gedund, slechts zwakken wederstand bieden. Cleerhagen zag geen uitkomst meer; hij verviel in moedeloosheid, werd ziek van ergernis en overleed binnen weinige dagen (10). Gerard Strijbosch, zijn opvolger, zette met kracht den bouw van het fort voort; maar ook hij was niet bestand tegen het moorddadig klimaat en bezweek aan heete koortsen, na slechts korten tijd met het oppergezag te zijn bekleed geweest. Het beleid van den oorlog en de burgerlijke administratie gingen toen over in handen van eenen raad van bestuur met Cornelis de Moucheron als opperhoofd en Joris van Spilbergen als zijn plaatsvervanger.

Allen waren vast besloten de drie maanden te voren zóó glansrijk behaalde overwinning met de daaraan verbonden voordeelen niet op te geven; tot het laatste toe zou de strijd worden volgehouden. Maar de uitgeputte manschap-

pen konden niet langer de telkens herhaalde landingen van de Portugeezen beletten; schier dagelijks met hen handgemeen waren zij eindelijk, zoo door het lood van den vijand als door ziekte, tot op nauwlijks honderd man ingesmolten.

Reikhalzend zagen de overgeblevenen uit naar de versterking, die de Moucheron, bij het vertrek der expeditie, beloofd had spoedig te zullen achterna zenden. Maar nog altijd vertoonde zich op de reede geen schip met het groene vendel aan de groote mast, als teeken van uitredding (11).

'Eerst vijf maanden na hunne afreis, in de tweede helft van September, had de Moor, met de toegezegde hulp en versterking (12), de haven van Veere verlaten. Luidens de aan Willem Lodewycx en Melchior Proost, respectievelijk commies en schipper op genoemden bodem, medegegeven instructies (13), moesten zij eerst de reede van Cabo Verde aandoen en zich verderop, te Zoalo en Puerto Dale, in verbinding stellen met Tobias de Beaulieu en Lodewijk van der Willigen. Vijftig quintalen rijst moesten zij aldaar innemen tot proviandeering van del Principe en twaalf van de kloekste negers koopen (14), om dienst te doen als soldaat. Aan de goudkust moesten de medegenomen handelsartikelen „te goudt vermangelt" worden en verder de voorraad wijn, olie, brood, meel enz. aan Le Fort worden afgeleverd.

Met een en ander waren minstens twee maanden gemoeid, want Proost had nog in last de voornaamste rivieren aan de Malaguettekust op te varen, teneinde Lodewycx in staat te stellen om met een der koningen aan de Rio d'Angra een handelsverdrag te sluiten en inkoopen van grein en olifantstanden te doen. Eerst dan als zij den handel op de kust tot een goed einde zouden hebben gebracht, heette het: „sult ghy seylen naer het eylandt Principy, ten ware dat ghy verstondt, dat de saecke van onse entreprinse misluckt ware. Doch alsoo wy achten, datter gheen difficulteyt sal wesen, soo sult u derwaerts aenspoeyen".

Zij hadden dan ook haast gemaakt, want reeds den 4en December werd de Moor onder kaap Lopez door de schepen van Mahu en de Cordes gepraaid en des anderen daags het jacht de Hoop, schipper Laurens Christiaansz., dat eveneens in de maand September met hetzelfde doel van Veere was vertrokken.

Beide vaartuigen zetteden daarop de reis gezamenlijk voort, maar toen zij, in de laatste dagen van het jaar 1598, onder del Principe aankwamen, was op de reede geen enkel schip van hunne compagnie meer te zien. Tevergeefs werd het groene vendel geheschen, ook van den wal werd geen contrasignaal gegeven en spoedig was het voor allen eene treurige zekerheid, dat de zaak der entreprise, tegen hunne en de Moucheron's verwachting, mislukt was.

Reeds in November was op het eiland de toestand onhoudbaar geworden. Het vooruitzicht dat ieder oogenblik hulp uit het vaderland zoude opdagen had een tijdlang den moed geschraagd en kracht gegeven aan de weinigen, die nog in staat waren de wapens te voeren. Maar toen eindelijk, bij het uitblijven dier hulp, alle kans op behoud verdwenen was, toen hun geen andere keuze meer overschoot, gaven zij boven een gewissen dood aan een eervollen aftocht de voorkeur.

Veertien dagen voor dat de Moor en de Hoop zich in die wateren vertoonden, hadden allen met pak en zak het eiland verlaten, na het nog niet voltooide fort in brand gestoken en de met gerst en tarwe bezaaide akkers te hebben omgeploegd (15).

In dien tusschentijd hadden reeds andere Nederlandsche schepen het Prinseneiland aangedaan en de treurmare vernomen. De eerste, die er kennis van kreeg, was Olivier van Noort, wiens eskader den 10en December op die reede ten anker kwam (16). Geen kwaad vermoedende en in den waan verkeerende, dat het eiland door zijne landgenooten was bezet, zond hij zijnen broeder Cornelis met veertig

man naar wal. Met alle teekenen van vriendschap ontvangen, doch in een hinderlaag gelokt, werden zij tot den laatsten man toe om hals gebracht.

Van Noort hield nog eenige dagen stand in eene haastig opgeworpen schans, maar toen, bij de aanhoudende schermutselingen, nog drie zijner luitenants, de Engelsche loods en vele manschappen waren gesneuveld, trok hij den 17^{en} December weder af, na uit weêrwraak de door de kolonisten gespaarde suikermolens te hebben vernield.

Hiermede waren ook de laatste sporen verdwenen van de aanvankelijk zóó gelukkig geslaagde onderneming en al de overige plannen van de Moucheron in rook vervlogen.

De ware toedracht der zaak vernam van Noort eerst later van de opvarenden der Zeeuwsche vlieboot, de Kat, die hij bij kaap Lopez ontmoette en welke hem mededeelden, dat Cleerhagen en Strijbosch met het grootste gedeelte van hun volk aldaar het leven hadden gelaten en de rest der manschap met de schepen van de Moucheron het eiland had ontruimd (17).

Van die bodems keerden eenige met de zieken en gekwetsten naar Zeeland terug; andere zetteden den handel voort op de kust, de overige kozen het ruime sop en staken over naar Spaansch Indië.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

DE VREDE VAN VERVINS. AFSTAND DER NEDERLANDEN AAN DE INFANTE ISABELLA.

In de maand Mei van het jaar 1598 hadden Frankrijk en Spanje te Vervins eenen afzonderlijken vrede gesloten, waardoor alle verbindende kracht werd ontnomen aan het aanvallend en verdedigend verbond, door eerstgenoemd rijk met Engeland gesloten en waartoe ook het Gemeenebest toegetreden was (1).

Op de hulp van Hendrik IV, onzen ouden bondgenoot, kon dus niet meer gerekend worden, op koningin Elisabeth was ook weinig staat te maken ; deze nam in hare dubbelzinnige politiek zelfs den schijn aan, alsof zij niet ongenegen was het oor te leenen aan de vredesvoorstellen, die eveneens aan Haar door Philips II werden gedaan.

Het schrander beleid van Oldenbarnevelt wist nog in tijds te voorkomen, dat ook de hulp van Engelands koningin ons niet ontviel, doch ten koste van groote geldelijke offers.

Met Harer Majesteits regeering kwam een nieuw verdrag tot stand, dat van den eenen kant ons niet onbelangrijke voordeelen bezorgde, maar van den anderen kant het land op zware lasten bracht. De staatsschuld werd op eenmaal met acht miljoen ponden Vlaamsch verhoogd, van welke som ieder jaar driemaal honderd duizend pond moest worden

afbetaald gedurende al den tijd dat ook Engeland met Spanje op voet van oorlog stond (2).

Wat echter geen staatsmanswijsheid had kunnen verhoeden was het besluit, dat vier dagen vóór het verdrag van Vervins te Madrid werd geteekend door den naar ziel en lichaam versleten monarch, waarbij hij al zijne erflanden van herwaartsover als bruidschat afstond aan de infante Isabella Clara Eugenia en haar te gelijkertijd uithuwelijkte aan den kardinaal-aartshertog Albrecht van Oostenrijk, sinds 1596 zijn landvoogd over de Zuidelijke provinciën.

In die gewesten, waar het gezag van den koning nog geëerbiedigd werd, vond dit besluit eer goed- dan afkeuring; adel en geestelijkheid waren er mede ingenomen en het volk, dat in het voortduren der troebelen weinig voordeel zag, had er insgelijks vrede mede. Maar in de Noordelijke provinciën, waar de handelsstand het overwegend deel der bevolking uitmaakte, verwekte die afstand, welke ook 's lands onafhankelijkheid op het spel zette, groote bekommernis. Vooral de mindere man, voor wien de scheepvaart en de daarmede verwante vakken de voornaamste middelen waren van zijn bestaan, werd er door getroffen. Wat toch, vroeg men zich angstig af, zal wel het gevolg er van wezen, als in al hare gestrengheid toegepast wordt de bepaling, in de akte van overdracht opgenomen, dat aan de Nederlanders alle handel en vaart op „de Orientaelsche ende Occidentaelsche Indiën" voortaan wordt ontzegd? op de overtreding van welk verbod allerlei zware straffen stonden, niet alleen confiscatie van goederen, maar zelfs de dood (3).

En het bleef niet alleen bij die bedreiging. In de landen van herwaartsover hadden de aartshertogen die verbodsbepalingen nog niet afgekondigd, toen in het Iberische schiereiland op last van Philips III, in wiens handen inmiddels de scepter der Spaansche monarchie was overgegaan, de vervolging van den Nederlandschen koopman reeds overal eenen aanvang

had genomen (4). Alle handelsgemeenschap met de onderzaten van zijn rijk werd hem verboden; schepen, koopmanschappen, geldswaarden, alles werd in beslag genomen, ook de loopende schuldvorderingen was hij kwijt. Nederlandsche kooplieden, die dertig jaren lang ongestoord in het rijk gewoond en gehandeld hadden, werden in hunne woningen opgelicht en gepijnigd, teneinde hen te dwingen hunne in havens en pakhuizen opgeslagen goederen aan te wijzen (5).

Wederom was het Spanje, dat ons den handschoen toewierp (6); wij raapten dien op, maar niet dadelijk.

Met kalm overleg bepaalden de Staten-Generaal zich vooreerst tot het uitvaardigen van een plakkaat van gelijken geest als dat van het jaar 1599 (7), maar thans van veel wijdere strekking. Andermaal werd een algemeen arrest gelegd op de Nederlandsche schepen, doch nu niet alleen op die, welke voornemens waren uit te loopen naar de Spaansche en andere havens van dat rijk in zijne overzeesche bezittingen, maar ook op die, welke in den vreemde met gelijke bestemming zeilklaar lagen. Zelfs werd aan een iegelijk, van welke natie ook, verboden met Spanje handel te drijven, op verbeurte van schip en lading.

's Lands vaderen werden tot het nemen van dezen maatregel genoopt door dezelfde beweegredenen als die, welke vier jaren te voren hen daartoe eveneens hadden geleid. Maar sinds dien tijd was de groote vaart tot stand gekomen en deze werd thans met den ondergang bedreigd. Niet alleen moest er gewaakt worden dat geen andere onzijdige volken zich meester maakten van de voordeelen, die wij in Oost en West met zoo veel moeite hadden verkregen, ook moest er voor worden gezorgd dat, als ons bevaren goed geoefend zeevolk leegliep, dit niet door hen tot zich werd getrokken.

Het weerstandsvermogen van den Staat naar buiten zoude worden verzwakt en binnen 's lands de rust gevaar loopen van te worden verstoord, als zoovele duizenden op eenmaal hun beroep moesten staken en broodeloos wer-

den. Te recht stelde de Buzanval toen de vraag: „que pourroient faire 25 ou 30.000 matelots, rendus inutiles par la défense du trafic d'Espagne?" en het antwoord was gereed: „si non des émotions et soulèvements."

De Oostersche navigatie gaf in Holland en Westfriesland aan velen werk, de nood nijpte er minder dan in Zeeland (8); maar toch kon ook daar die handel alleen, hoe winstgevend ook, den patroon en den zeeman niet bevredigen; allen, vooral de laatste, hunkerden naar die verre tochten naar vreemde landen, waarmede grooter voordeel was te behalen (9).

Niet dan noode schikten zij zich in die gedwongen rust; de een zoowel als de ander verlangde niets liever dan zich met den vijand te meten en hem hier of daar een rijke kraak afhandig te maken. De vroede mannen, aan het roer van den staat gezeten, konden dus zeker zijn van de hulp dergenen, die beschikten over den stuurstoel der handelsvloten; een beroep op hunne medewerking zoude niet te vergeefs zijn gedaan. De Engelschen hadden een in hun oog navolgenswaardig voorbeeld gegeven, toen zij, in 1596, Cadix overvielen en plunderden (10).

In de maand December van het jaar 1598 deden dan ook de Middelburgsche kooplieden aan de Staten van Zeeland een voorstel in dienzelfden geest. De Zeeuwsche vaderen wilden echter eerst de humeuren van die van Holland daaromtrent leeren kennen, waartoe hun de gelegenheid werd gegeven in de conferentie, welke kort daarop te 's Gravenhage werd gehouden en waarin goedgevonden werd de zaak in handen te stellen van eene commissie uit gemachtigden van beide provinciën en van de Algemeene Staten, die het spoedig met elkander eens waren.

Nog vóór het einde van het jaar werd tot het uitrusten der Groote Armade besloten en onmiddellijk aan de verschillende admiraliteiten last gegeven eene dien naam waardige oorlogsvloot klaar te maken, waarmede men den vijand in zijne eigene havens zoude gaan bestoken.

Ook de koopman kon deelnemen aan die expeditie, na van den Prins en de Staten-Generaal lettres de marque te hebben bekomen (11).

In een ommezien waren honderden bodems gereed; ook Janmaat stond klaar zijn handwerk weder op te vatten; er ging een juichkreet op uit het gansche land; „les murmures, qui s'entendirent déjà partout", schreef toen de Buzanval aan den minister de Villeroy, „'s apaisent avec cris d'allégresse par cet armement qui se prépare".

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

HET CONTRACT VAN 25 MAART 1599 TUSSCHEN PRINS MAURITS MET DE STATEN-GENERAAL TER EENRE EN PIETER VAN DER HAGEN MET BALTHASAR DE MOUCHERON TER ANDERE ZIJDE TOT HET DOEN VAN ZEKERE EXPLOITEN EN CONQUESTEN VAN OORLOG. HET GEVOLG, DAT DAARAAN WERD GEGEVEN.

Door de Nederlandsche opstandelingen was, op enkele uitzonderingen na, waartoe behooren de door de Moucheron gewapenderhand ondernomen scheepstochten naar de Portugeesche bezittingen ter westkust van Afrika, de strijd tegen Spanje, tot 1599, meestal verdedigenderwijze gevoerd.

In het vaderland had, in het laatste tiental jaren, Prins Maurits met zijne legerscharen zege op zege bevochten en was de macht gebroken van den leenheer, aan wiens gezag men zich had onttrokken. Maar slechts eene halve overwinning was er behaald, als men hem de gelegenheid gaf zich te herstellen. „En als hij niet kon vernietigd worden," zegt Huet, „moest hij worden geplaagd en uitgeput; om hem te verzwakken en zich zelf sterker te maken, moest men hem ten zijnent en in zijne overzeesche wingewesten te vuur en te zwaard gaan bestoken (1)."

Overwegingen van dien aard konden door van Meteren, al zullen zij ook bij hem zwaar gewogen hebben, niet door

den druk worden openbaar gemaakt. In zijne Nederlandsche historiën geeft hij dan ook als de reden, waarom tot het uitrusten der vloot onder den admiraal van der Does besloten werd, „met vollen lasten ende bevel" om aanvallenderwijze te werk te gaan, alleen deze op: „also nu met het verbodt van de navigatie op Spaengien de zee ofte coopvaert meest viel in de handen van de Fransoysen, Schotten, Emdenaers, Oosterschen ende Denemerckers, dat welcke hun schipvolck, dat op Spaengien plach te varen, mochte wechlocken, so hebben de Staten-Generael, om die int werk tehouden, geresolveert een vlote ofte armade ter zee opterusten van ontrent 70 schepen van oorloge ende daermede Spaengien te gaen bezoeken, de Indische vloten gaende ofte comende te bespringhen ende aentetasten ende voorts alle de Spaensche eylanden (2)." Doch op zich zelf zijn ook die regelen, gevloeid uit de pen van den tijdgenoot, voldoende om te doen zien, dat daarmede geen ander dan het hiervoren aangewezen doel werd beoogd.

De vloot, waarmede die eerste kruistocht naar 's vijands landen en bezittingen aan gene zijde van den oceaan werd ondernomen, was de machtigste, die ooit onder Nederlandsche vlag op den oceaan was gezien; zij telde niet minder dan drie en zeventig bodems, bemand met zesduizend matrozen en tweeduizend soldaten.

Talrijker nog was de nasleep der ten oorlog toegeruste koopvaarders, die tegelijk met 's lands schepen op schadeverhalen uitgingen en een rijken buit in het verschiet hadden, van welken aan ieder der opvarenden, alsook aan de reeders, hun rechtmatig deel toekwam (3), Het was eene wijze van oorlogvoeren, die, destijds geoorloofd en voor een onderdeel van den handel gehouden, door den koopman met den euphemistischen naam van vrije vaart werd bestempeld (4).

Tot het deelnemen aan eene dergelijke expeditie was de Moucheron des te eerder te vinden, daar zij voor hem een

welkom middel was om zich schadeloos te stellen voor de bij den aanslag op het Prinseneiland geleden verliezen en hij nog in het onzekere verkeerde omtrent de financiëele uitkomsten van den, voor rekening van zijne compagnie door de Houtmans in 1598 ondernomen, tocht naar Oost-Indië (5).

Met den Rotterdamschen koopman Pieter van der Hagen werd hij daartoe aangezocht door Prins Maurits en de Staten-Generaal, die aan beiden volmacht verleenden om te handelen uit hunnen naam en onder hun souverein gezag.

Den 25en Maart 1599, toen de krijgstoerustingen nog in vollen gang waren, kwam het merkwaardig, in de geschiedboeken van onzen handel alleen staand, contract tot stand, waarbij „de heeren Staten ende Syne Excellentie ter eenre ende Pieter van der Hagen ende syne compagnie mitsgaders Balthasar de Moucheron ter andere syden" overeenkwamen om voor gemeenschappelijke rekening en op risico van beide partijen binnen de twee eerstvolgende jaren in 's vijands landen aan gene zijde van den oceaan te doen „sekere exployten ende conquesten van oorloghe." Als hoogste prijs werd daarbij uitgeloofd het onbeperkt gebied over eene der rijkste bezittingen van Spanje in de Ethiopische zee.

Door Oldenbarnevelt werd de laatste hand gelegd aan het contract (6), waarvan de voornaamste bepalingen in substantie hierop neêrkomen.

De generaliteit nam voor hare rekening het equipeeren van vier schepen, elk boven de honderd last, waarvan drie „gemonteert ter oorloghe" en het vierde „nyet voorder als ter coopvaerdie", tezamen bemand met vijfhonderd koppen; ook zorgde zij voor het geschut en de verdere bewapening, alsmede voor vivres en alle andere behoeften voor den tijd van één jaar. Van hunnen kant waren van der Hagen met zijne compagnons en de Moucheron verplicht niet alleen een gelijk aantal schepen te leveren, maar bovendien nog twee

jachten, met een even sterke bemanning, onder gehoudenheid van aan matrozen en soldaten hun volle gage uittebetalen en te voorzien in den teerkost dier vijfhonderd eters, insgelijks één jaar lang.

Daartegenover stond, als bate, de helft in de profijten „nae de proportie, die syl. respectievelyck in de voorsz. costen ende lasten sullen furneeren", welke profijten volgender wijze worden gespecificeerd: 1°. „alle de suyckeren, katoenen, olifantstanden, gout, silver, gemunt ende ongemunt, ende alle andere goederen ende coopmanschappen, die opten selven tocht gerecouvreert sullen worden; 2°. de rancoenementen van de personen, schepen ende plaetsen, die opten selven tocht gevangen ofte verovert sullen worden; 3°. de vruchten, die voor 't scheyden van de vloote gereet sullen vallen".

Behalve de buit, die onder weg te behalen was, was het einddoel der expeditie de vermeestering van San Thomé. Voor de Moucheron had dit wel de meeste aantrekkelijkheid; hij hoopte daarin vergoeding te vinden voor het op del Principe geleden échec en tevens op die wijze zijn geliefkoosd plan te verwezenlijken door van dat eiland een succursaal van zijn huis en een herberg voor zijne landgenooten te maken.

Eerst als St. Thomas in hun bezit was, zouden de baten onder de contractanten worden verdeeld; de helft daarvan kwam toe aan de kooplieden, in evenredigheid van het door hen ingelegde kapitaal; met Zijne Excellentie en Hun Hoog Mogenden deelden zij daarna gelijkelijk in al het „avantage ende voordeel", dat door de verder nog te executeeren exploiten zoude worden verkregen.

Pieter van der Hagen, met al de leden van zijne compagnie in de combinatie getreden, was dus tot meer gerechtigd dan de Moucheron, die alleen voor zijn persoon daarin was geïnteresseerd.

Melchior van den Kerckhove, voor zulk eenen tocht als

het ware geknipt, al werd naderhand niet veel eer met hem ingelegd (7), werd op voorspraak van zijnen patroon, in wiens dienst hij in 1596 met vier schepen eene ongelukkige reis naar Sint Domingo, Porto Rico en andere havens van West-Indië had gemaakt, met het opperbevel bekleed. Naar luid van zijne commissie moest hij „als admirael ende capiteyn-generaal te water ende te lande tot directie ende executie van alle de voorsz. exploycten" gebruikt worden. „Daer beneffens (zoude hij) uyte naem van de Heeren Staten ofte Synder Excellentie, als souvereyne, vereert worden met het gouvernement van St. Thomas, syn leven lanck geduyrende, ende soo 't exployct op St. Thomas misluckte, worden versien met 't gouvernement van de beste plaetse, die hy sal recouvreeren."

De groote armade, zoo als zij overdrachtelijk werd genoemd, stak den 15en Mei 1599 van Vlissingen in zee; eerst onder de Canarische eilanden werd zij ingehaald door de schepen van van der Hagen c. s.

In dien tusschentijd had de admiraal van der Does niet veel uitgericht. Zijne instructie (8) bracht mede dat hij, alvorens eenig gebied van Philips III buiten Europa aan te tasten, het Spaansche eskader bij het uitloopen vernielen en het binnenvallen der retourvloot beletten moest. Noch het een, noch het ander was hem gelukt; vier dagen vóór zijne komst in de baai van Corunha was de koninklijke vloot reeds van Sevilla naar Amerika uitgezeild; ook de vandaar komende zilvervloot ontsnapte hem.

De gecombineerde scheepsmacht, wel tweehonderd bodems sterk, richtte toen den steven naar Groot Canarië, alwaar aan van der Hagen de gelegenheid werd verschaft om met zekeren de Cabrajos eene oude schuld te vereffenen (9), welke met woekerwinst werd terug betaald. Daarna werd achtereenvolgens geland op Teneriffe, la Palma en Gomera; menige stad ging in vlammen op, maar veel buit werd er, althans op Canarië, niet behaald (10).

Doch de schrik was er ingekomen en door nog eenige andere meer gelukkige wapenfeiten was de macht van den vijand in die wateren vooreerst gebroken. De helft der oorlogschepen, versterkt met de gewapende koopvaarders, werd voldoende geacht tot het volvoeren der nog in petto zijnde exploiten; de nutteloos geworden fregatten, die men in het vaderland beter gebruiken kon tot het verdedigen van de kust tegen de snelvarende galeien van Spinoza en tot bescherming der scheepvaart tegen de Duinkerker kapers, werden dus naar huis gezonden.

Het eerst lag toen aan de beurt de vermeestering van San Thomé. Portugeezen en zwarten, zeven duizend man sterk, boden een hardnekkigen wederstand, maar ten laatste bleef de zege aan ons. Honderd metalen kanonnen werden vermeesterd en negen duizend kisten bruine suiker, veertien duizend stuks olifantstanden, eene groote hoeveelheid lijnwaad, katoen en spetie buit gemaakt. Doch nauwlijks was men zeker van het bezit, of onder het scheepsvolk brak eene kwaadaardige ziekte uit, waaraan binnen weinige dagen de admiraal van der Does met vijftien kapiteinen en twaalfhonderd manschappen bezweken. Wegens de ongezondheid van het klimaat werd alstoen van de kolonisatie afgezien en ontviel ook aan van den Kerckhove het hem beloofde gouverneurschap.

Op de zes en dertig generaliteitsschepen, die achter gebleven waren, woedde intusschen de ziekte voort; weldra was de bemanning zóó gedund dat slechts zeven bodems in staat waren door te zeilen naar Brazilië, alwaar zij den vijand nog belangrijke afbreuk deden zonder evenwel vasten voet te vatten (11). De anderen, onder bevel van den admiraal Cornelis Leynssen, spoedden zich huiswaarts en voerden den gouverneur van San Thomé, don Antonio de Meneses, met vele zijner officieren als krijgsgevangenen mede.

Hiermede liep de kruistocht der groote armade ten

einde, die wèl niet heeft beantwoord aan de hoog gespannen verwachting en meer geld heeft gekost dan zij aan buitgelden heeft opgebracht, maar door welke de Republiek der Zeven Provinciën voor het eerst als zeemogendheid hare vloot op den grooten oceaan vertoonde (12).

Tegenover van der Hagen en de Moucheron was de regeering voor niet langer dan één jaar tot het verleenen van bijstand gehouden; wederkeerig hadden zij zich slechts gedurende dien tijd tot het leveren van schepen en manschappen verbonden.

Dit gedeelte van het contract kon dus, nu het eerste jaar bijna verstreken was, buiten werking worden gesteld; maar daardoor was aan de kooplieden de bevoegdheid niet ontnomen om nog één jaar uit eigen middelen met het doen der daarbij bedoelde exploiten voort te gaan. Ook bleef ten hunnen gunste nog altijd van kracht de bepaling, dat „alle tgeen zy in de voorsz. tyt conquesteeren ofte recouvreeren sullen, in 't geheel, sal commen ten proffijte van de voorsz. van der Hagen ende Moucheron respective."

Laatstgenoemde was er de man niet naar om halverwege te blijven stilstaan of zonder noodzaak de voordeelen op te geven, die hem, bij contract alzoo nog tot Maart 1601 verzekerd waren. Maar liefst wilde hij die voor zich zelf alleen behouden en schijnt zich dan ook te hebben losgemaakt van van der Hagen, die intusschen aan lager wal was geraakt (13). In zijnen, met denzelfden avontuurlijken geest bezielden, neef Pierre Le Moyne vond hij een nieuwen deelgenoot, die evenmin opzag tegen gewaagde ondernemingen en gemakkelijk over te halen was tot hetgeen door zijne meer bezadigde en koeler berekenende confraters eene wilde handeling werd genoemd.

De reeks dier door hen beiden gemeenschappelijk op touw gezette ondernemingen werd in de eerste maanden van het jaar 1600 geopend door Eduard Hesse, dien zij met twee schepen naar de bocht van Guinea zonden met opdracht om zich meester te maken van zekere eilanden, aan den

mond der rivier Gabon of Rio d'Angra gelegen en door slechts weinige Portugeezen met eene geringe slavenmacht bewoond.

Hesse met de zijnen landden zonder veel moeite op het grootste dier eilanden; een schans werd opgeworpen en met de inboorlingen een verbond van vriendschap gesloten. Met de negerstammen op de tegenover liggende kust werd een voordeelige ruilhandel gedreven; snuisterijen van geringe waarde, als tinwerk, spiegels, messen, geel koperen ringen tot opschik, rood koperen potten en ketels voor huishoudelijk gebruik werden gereedelijk omgezet tegen de veel kostbaarder voortbrengselen van het land, hoofdzakelijk grein en olifantstanden. De daarop gevolgde inbezitneming van twee andere eilanden vond eveneens weinig tegenstand. Aan de gansche groep werd door hunnen nieuwen meester de naam gegeven van Iles de Moucheron; het grootste werd naar de voornaamste heerlijkheid der familie in Normandië Boulay genoemd. Het rustig bezit van dit eerste conquest duurde echter niet laug. Vier maanden daarna werd Hesse met de zijnen onverhoeds overvallen door een heirleger zwarten, die de schans overrompelden en de bezetting verjoegen.

Op de beide andere eilanden, vroeger bekend onder den naam van Groot en Klein Corisco, ging alles naar wensch. Dirk van Wees zetelde als gouverneur op Boulay; Bartholomeus van Spilbergen, de jongere broeder van Joris, bewaarde met een klein aantal soldaten de rust op Groot Corisco. Een jaar lang leefden er de onzen als in Abrahams schoot, maar toen, in den zomer van 1601, Joris van Spilbergen, met de Ram, het Schaap en het Lam op weg naar OostIndië, de vlag van het huis onder die eilanden vertoonde, vond hij het blad gekeerd; overal heerschten wanorde en regeeringloosheid.

Reeds te Puerto Dale, een haven niet verre van Kaap Verd, welke naar ouder costume voor Nederlanders en Franschen altijd openstond, moest hij een verwoeden aanval

van de Portugeezen afslaan. Het aldaar geleverde gevecht is, evenals de kort daarop gevolgde bloedige ontmoeting met de negers van Refrisco, door pen en graveerstift vereeuwigd (14).

Op Annabon, dat hij daarna wilde aandoen, wachtte hem een niet veel vriendelijker onthaal. Tevergeefs werd eene landing beproefd; zij mislukte door de zware branding, terwijl door de vijandige houding der inboorlingen van een verder aggressief optreden moest worden afgezien.

Ook voor San Thomé stootte hij, zoo als te verwachten was, het hoofd; de schepen werden van het kasteel met scherp begroet. Daar de helft der bemanning ziek in de kooi lag en Spilbergen zelf nog niet geheel hersteld was van de bij de vorige schermutselingen bekomen wonden, kon ook aldaar niets meer ondernomen worden en werd de reis voortgezet naar de Iles de Moucheron.

Den 1en Augustus daagde aan den gezichteinder het eiland Boulay op en hoopten de afgetobde reizigers onder landgenooten hun leed te zullen vergeten. Maar nog voordat de schepen het anker hadden laten vallen, kwam hun het jacht de Sphaera Mundi te gemoet, met het aldaar achtergelaten garnizoen aan boord, door hetwelk aan van Wees de gehoorzaamheid opgezegd was.

Op Groot Corisco deed men dezelfde ondervinding op. Ook van daar was de bezetting afgetrokken, na vooraf aan eenen van verre zichtbaren boom een verzegelde doos te hebben vastgespijkerd, met een brief aan het adres van van Wees, wiens komst binnenkort verwacht werd, houdende kennisgeving van hetgeen daar was gebeurd.

Spilbergen had zich reeds te lang in die wateren opgehouden en was dus verplicht zonder verder verwijl zijne reis naar den archipel der Molukken voorttezetten.

Onder weg deed hij nog een nieuw conquest. Niet ver van de Kaap de Goede Hoop, op korten afstand van de Tafelbaai, welke naam door de onzen alstoen daaraan voor het eerst

werd gegeven (15), ontdekte hij twee schaarsch bewoonde eilanden en nam ze dadelijk in bezit. Den 23en December had die plechtigheid plaats (16). Op het hoogste punt van het grootste dier eilanden, dat ter eere der vrouw van zijnen principaal Ile d'Elisabeth werd gedoopt — het andere kreeg den naam van Ile de Cornélie — werd, nadat alle booten, met vlaggen en wimpels bont getooid, waren uitgezet, onder het schallen der trompetten en het knetteren der musketten, een staak opgericht, waaraan een memorie of manifest vastgehecht werd, met vermelding der aan de beide eilanden gegeven namen, hetgeen voor de Moucheron ook als titel van eigendomsverkrijging moest gelden.

Op nieuwjaarsdag 1602 werd de Kaap gedoubleerd. Hier ter plaatse nemen wij afscheid van Joris van Spilbergen om hem straks in het rijk van Sofala, aan de andere zijde van de kust, wederom te ontmoeten.

Toen had het contract van Maart 1599 reeds alle verbindende kracht verloren: maar toch schijnt nog met toestemming der regeering de Moucheron zijne exploiten in die streken te hebben voortgezet. In de maand Juli van datzelfde jaar althans kwam te Middelburg van de Gedeputeerden ter generaliteit uit 's Gravenhage het bericht „dat Balthasar de Moucheron een schip uyt Africa gekregen hadde en dat syn volck daer met believen van de Heeren een fort boude by Castelmina (17)".

De juistheid dier tijding in het midden gelaten, zoo blijkt toch uit de justitieboeken van Veere, dat nog in den zomer van datzelfde jaar de vlieboot de Perel aldaar is binnengevallen met eene lading malaguette en olifantstanden, en het volgende jaar het hem eveneens toebehoorende schip de Maagd van Veere, hetwelk onder meer eene hoeveelheid gouds ter waarde van zevenhonderd en zeventig pond Vlaamsch medebracht.

Voortaan treden anderen in de plaats van de Moucheron en belasten zich met zijne taak, doch minder om nieuwe

conquesten te doen dan wel om te bewaren wat hij en de zijnen met zooveel volharding en „mannelicke couragie" beproefd en tot stand gebracht hadden. Dikwijls nog rolde de donder van het geschut over die wateren en moest het zwaard uit de schede, toen Spanjaard en Portugees, den inmiddels getroffen wapenstilstand schendende, voortgingen met den Nederlander den handel te beletten en zich daarbij schuldig maakten aan daden van ongehoorde wreedheid (18). „Defensionis ergo" was toen de leus, die te lezen stond in de vlag, door de admiraliteit van Amsterdam medegegeven aan de bevelhebbers der expeditie, die in Juli 1611 van regeeringswege naar de Kust werd gezonden om er het gezag van den Staat te handhaven en de rechten van den koopman te doen eerbiedigen.

Eerst in dat jaar werd in die streken het vaste punt ingenomen, waarvoor de Moucheron zóó lang vruchteloos had gestreden. Toen werd in het rijk van Sabou de sterkte aangelegd, die den naam kreeg van Fort Nassau en in 1624 door de Staten-Generaal werd overgedragen aan de kort te voren opgerichte West-Indische compagnie, in welk lichaam ook werden opgenomen al de andere op Afrika trafiekeerende compagniën (19).

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

HANDEL MET BRAZILIË EN SPAANSCH INDIË. AVONTUUR OP HISPANIOLA. DE NIEUWE ZOUTEILANDEN. DANIEL DE MOUCHERON TE PUNTO DEL REY. REYNIER CLAESZEN EN FASCIARDO.

De vaart op de Spaansche Indiën, waarmede de Moucheron reeds in 1595 was begonnen (1), bepaalde zich vooreerst tot de ons toen slechts gedeeltelijk bekende oostkust van Amerika met de daarbij gelegen eilanden.

In den aanvang der onlusten kwam weinig verandering in de gezindheid jegens ons van de aldaar gevestigde onderdanen des Konings en was de verstandhouding met hen verreweg beter dan die met de Portugeezen aan de andere zijde van den oceaan.

In Portugal zelf gingen de handelshuizen steeds voort met zich tot die vaart van Nederlandsche schepen te bedienen, welke, veelal in de havens van Oporto en Vianna gecharterd, onder Spaansche vlag naar Brazilië stevenden en, met de rijke voortbrengselen des lands te Lissabon binnengevallen, ook onze markt daarvan voorzagen. Wederkeerig maakten wij meermalen gebruik van Portugeesche piloten en werd door de Staten-Generaal aan onze reederijen dikwijls vergunning verleend om, bij hun retour, de zich nog aan boord bevindende Portugeesche matrozen in dienst te mogen houden. Bij voorbeeld was dit het geval in 1597, toen

aan Pieter van der Hagen toegestaan werd, voor zijnen tocht naar Sint Domingo, Porto Rico en andere havens van West-Indië, Portugeesche matrozen te mogen aannemen, om reden „dat in die quartieren geen andere naciën en mogen handelen."

Maar de koopman stoorde zich niet aan dit verbod. In die kwartieren vertoonden zich al spoedig ook zijne schepen, bemand met in zijne school gevormde matrozen en dreef hij dien handel voor eigen rekening, waarin hij zelden werd bemoeilijkt door de Spaansche gouverneurs, die met den koning ook den mammon dienden. Weldra geraakte een groot gedeelte van die trafiek in onze handen en zóó sterk werd hier te lande de aanvoer van sommige dier producten, dat het pond suiker te Amsterdam drie stuivers minder kostte dan te Lissabon.

Van Brazilië was het hoofdproduct, behalve de suiker, het beroemde verfhout, waaraan het land zijnen naam ontleent en dat te dier tijde op de Europeesche markt meer vraag had dan tegenwoordig. Ook werd er een drukke vaart onderhouden op Porto Rico en San Domingo of Hispaniola, welke eilanden suiker, gember, parelen en uitstekende huiden opleverden.

Niet zoodra had Philips III den Spaanschen troon beklommen of de in de Nederlanden afgekondigde verbodsbepalingen, die zoowel de Occidentale als de Oriëntale Indiën troffen, werden aan gene zijde van den Atlantischen Oceaan met de meeste gestrengheid toegepast. Aan den wal werd door de officieren scherper toezicht gehouden, op zee maakten 's konings galjoenen voortdurend jacht op de veelal weêrlooze vrachtschepen.

Een der eersten, die daarvan het slachtoffer werd, was de Amsterdamsche koopman Laurens Bicker. Aan de Rio de la Plata met zijn schip de Zilveren wereld in hunne handen gevallen werd hij echter nog in tijds van den hem te Lissabon wachtenden brandstapel gered door Sebald de Weert,

wiens eskader met den vijand slaags geraakt na een hardnekkig gevecht hem en al de opvarenden bevrijdde. Meer dan veertig op Cuba gevestigde Nederlandsche factoors werden mede in veiligheid gebracht door de bemanning van vijf ter reede van Havana liggende schepen, die zich dapper heensloegen door een Spaansch smaldeel van zeven oorlogsbodems en den gouverneur van dit eiland, wiens geweten niet zuiver was, uit vrije verkiezing met zich voerden.

Naarmate het gevaar grooter werd moest er ook meer worden gewaagd; maar dit was geen reden om de zóó winstgevende vaart op te geven, welke, zooals wij reeds vroeger opmerkten, samenhing met die op de westkust van Afrika en bij de scherpe concurrentie in dien handel toen moeilijk kon worden gemist. Dikwijls toch gebeurde het dat de schepen, die in steeds toenemend aantal de bocht van Guinea bezochten, aan de kust geen genoegzame vracht konden vinden of de prijzen te hoog waren opgevoerd. Was dit het geval, dan staken zij de breede waterplas over en vulden wat nog aan de lading ontbrak in de Spaansche bezittingen aan met gelijksoortige of in Europa even gezochte producten, waaronder de huiden, die veel beter waren dan de Kaap Verdische, eene voorname plaats innamen.

Door de Moucheron werd in dit artikel een niet onbeduidende handel gedreven. De ruwe vellen, in groote hoeveelheid te Veere aangevoerd (2), vonden daar altijd gereeden aftrek; zij moesten voorzien in de behoefte der talrijke Zeeuwsche looierijen, waarin een soort van leder werd bereid, dat vooral in den vreemde zeer gezocht was.

Onder de schepen, die na de mislukte poging om het Prinseneiland te hernemen niet naar huis terug keerden, maar in de Spaansche Indiën den handel gingen voortzetten, was ook het jacht de Hoop, onder bevel van schipper Laurens Christiaansz met Gillis Borremans als commies.

In Mei 1599 kwam genoemd schip met nog een ander van Vlissingen onder de noordkust van het eiland Hispaniola

of San Domingo ten anker; niet alleen had het gebrek aan proviand, ook de lading huiden was nog verre van compleet. Geen kwaad vermoedende liet Borremans zich met acht man naar den wal roeien; maar nog vóór de sloep het strand had bereikt, werd zij door de Spanjaarden overvallen en hij met de zijnen gevankelijk meêgevoerd.

Na langdurige onderhandeling met den gouverneur kwam het tot een akkoord, krachtens hetwelk Borremans en de andere gevangenen tegen een losgeld van vijfduizend dukaten in vrijheid werden gesteld en vergunning bekwamen om zich van al het noodige te voorzien en zooveel huiden te koopen als zij verlangden. Eerst echter moest de losprijs worden betaald en daarvan schriftelijk kennis gegeven worden aan den schipper, met verzoek om het geld aan den brenger des briefs mede te geven. Herhaaldelijk werden boden gezonden naar het strand, zelfs hoog op de reê tot in zee; maar telkens kwamen zij onverrichter zake terug en ten laatste met de treurige tijding „dat zy aldaer niemant en gevonden hadden, doordien de schepen vertrocken waren zonder naer de gevangenen getaelt te hebben." Borremans en zijne metgezellen bleven in hechtenis; naar Sevilla weggevoerd zagen zij eerst in den zomer van het volgende jaar vrienden en magen in het vaderland terug. Het onvrome gedrag van den schipper haalde hem bij zijne komst te Veere een proces op den hals, waarbij door de Moucheron eene schadevergoeding van twaalfduizend pond Vlaamsch werd geëischt (3).

In den handel van brazielhout had men veel te lijden van de kwade praktijken der leveranciers; zij lieten zich den koopprijs vooruit betalen, maar bleven dikwijls in gebreke de waar te leveren binnen den bij het contract bepaalden termijn en dan nog met een te kort. Zoo werden bij voorbeeld in 1596 de Jager en de Vogel Struis, twee schepen van de Moucheron, uit dien hoofde tien maanden lang opgehouden en brachten zij ten slotte slechts eene halve lading mede (4).

Aan minder wisselvallige kansen stond bloot de handel op Guiana met zijne goud houdende kreken en kwartsgangen, waarvan reeds toen het bestaan werd vermoed, maar die eerst in deze eeuw op stelselmatige wijze met aanwending van het daartoe noodige kapitaal ten nutte van het moederland en ten bate der kolonie door den Nederlander zouden worden onderzocht en ontgonnen; destijds bepaalde onze trafiek zich alleen tot de natuurlijke voortbrengselen van den vruchtbaren bodem.

Op de vorenvermelde overzeesche tochten zal wat men toen noemde de Wilde kust ongetwijfeld ook door de schepen van de Moucheron zijn bezocht; door zijn huis of door andere Middelburgsche reederijen werd echter daarop voor-eerst nog geen geregelde vaart onderhouden (5).

Een belangrijke tak van den actieven handel was de zoutvaart, die omstreeks dezen tijd ook naar Amerika werd verlegd. Vroeger werd dit artikel van Brouage of San Lucar en Setuval gehaald, zoolang deze havens nog voor ons openstonden, en daarna van de Kaapverdische eilanden; maar de voorraad aldaar geraakte langzamerhand uitgeput en het inzamelen werd hoe langer hoe moeilijker.

Het was dus een ware goudmijn toen in 1599, naar men wil door Zeeuwsche schippers (6), rijke zoutplaatsen werden ontdekt op de Curaçaosche en andere, niet ver nan den vasten wal gelegen onbewoonde eilandjes. Het zeewater, dat bij springtijden en hoogen vloed in gleuven en gaten bleef staan, liet, als het door de hitte der zon was verdampt, een uitmuntend zout achter, dat door lengte van tijd tot dikke korsten aangegroeid was. Men had het maar voor het opscheppen; het kostte geen geld en was met minder moeite te bekomen dan op het eiland Majo; bovendien vorderde de reis derwaarts, heen en terug, niet meer dan hoogstens elf weken.

Het zoutverbruik in de Nederlanden was inmiddels sterk toegenomen; in Holland en Friesland had men het in groote

hoeveelheid noodig voor de boter- en kaasindustrie, voor de visscherij en het pekelen van het voor de scheepvaart benoodigde vleesch en spek. In Zeeland was de nooddruft wel minder groot, maar de aanvoer toch aanzienlijk ten behoeve van de talrijke keeten, waarin het ruwe zout op meesterlijke wijze werd geraffineerd (7).

Al spoedig werd de vaart op de Nieuwe Zouteilanden door tachtig à negentig schepen jaarlijks onderhouden. Zij waren sterk bemand, daar men tot het winnen van het zout, dat uitgehakt en met kruiwagens aan boord werd gebracht, veel volk noodig had, doch zoo goed als ongewapend, daar men dacht buiten het bereik van den vijand te zijn.

Maar weldra werd hun die waan ontnomen. Door den Spanjaard werden, zoodra hij kennis bekomen had van die voor de rebellen zóó profijtelijke ontdekking, bij de zoutplaatsen sterkten opgericht en tot de eilanden de toegang versperd door zijne oorlogschepen, die kruisten langs de kust en maar zelden een zouthaalder doorlieten.

Onder hen, die zich bezighielden met die vaart en alle gevaren trotseerden, was Daniël de Moucheron, de zoon van Pieter, van wien wij hiervoren zagen, dat hij als knaap door Walter Raleigh te Londen werd ingewijd in de geheimen van datzelfde Guiana, aan welks stranden hij later als man zijn arbeidsveld en tegelijk zijnen dood zoude vinden.

Hij bleef dien handel nog voortzetten na het vertrek van zijnen vader uit Middelburg. In 1606 was hij van daar met meerdere zeilen uitgevaren en zonder den vijand te hebben ontmoet onder Punto del Rey ten anker gekomen, toen zijne kleine vloot door de geduchte scheepsmacht van den Spaanschen admiraal don Luis de Fasciardo werd overvallen. Het grootste gedeelte der bemanning, dat aan den wal met zouthalen bezig was, werd door het volk van den vlootvoogd om hals gebracht, de ongelukkige kapitein met

de weinigen, die nog aan boord waren gebleven, aan de râ van zijn schip opgehangen (8).

De moord, aan de Moucheron en zijne metgezellen gepleegd, werd op bloedige wijze gewroken door Reynier Claeszen, die kort daarna Fasciardo op zijn terugreis naar Spanje bij kaap Vincent ontmoette en, met zijne galjoenen slaags geraakt, liever dan zijn reddeloos geschoten schip over te geven zelf de lont in het kruit wierp en met vriend en vijand in de lucht sprong.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

DE CAPITULATIES EN DE HANDEL OP DE SCHALEN VAN DEN LEVANT.

In 1535 werd tot verbazing en ergernis van de Christenheid een verbond van vriendschap gesloten door den oudsten zoon der Kerk met het Hoofd van den Islam, hetwelk echter in vervolg van tijd een weldaad bleek te zijn voor meest al de staten van Europa.

Het alstoen tusschen „Jean le Foret, ambassadeur de François, empereur des Français et Ibrahim, seraskier de Suleyman, empereur des Turcs," tot stand gekomen verdrag, dat naar de vele in de akte opgenomen kapittels den naam van capitulatie kreeg en behield, maakte een einde aan de willekeur en knevelarijen, die de vreemde koopman in het Turksche rijk bij het uitoefenen van zijnen handel te verduren had en aan de smadelijke bejegeningen, die hij als Christen ter wille van zijnen godsdienst zich moest getroosten.

Hij trad daardoor in het genot van eene eigene rechtspleging, de onschendbaarheid van het domicilie werd hem gewaarborgd, ook voor de vrijheid en veiligheid van zijn persoon en bezittingen werd op voldoende wijze gezorgd. Dat hij niet werd verkort in de hem bij de capitulaties (1) toegekende voorrechten, dat hij in weerwil daarvan niet overgeleverd bleef aan de heerschzucht der padischa's

en dat het jegens den Christenhond moeilijk te bedwingen fanatisme der bevolking niet al te dikwijls tot uitersten oversloeg, daarvoor zoude worden gewaakt door van 's konings wege met den titel van consul aangestelde ambtenaren, die, met hoog gezag bekleed en in die hoedanigheid in zekere mate onschendbaar, behalve het recht van exterritorialiteit, vele immuniteiten kregen.

De opvolgers van Frans I waren niet ongenegen ook andere met de kroon bevriende natiën in die voorrechten te doen deelen, mits zij daartoe van de Porte hare bewilliging hadden bekomen. Als voorwaarde werd echter gesteld, dat de vreemde consuls aan die van hun rijk ondergeschikt zouden zijn, dat de Fransche waardigheidbekleeder altijd boven hen den voorrang zoude hebben en dat de trafiek in het algemeen niet dan onder Fransche vlag zoude worden gedreven.

De meeste handelsstaten haastten zich daarvan gebruik te maken en onderwierpen zich gaarne aan de door Frankrijk gestelde eischen (2). Door den Nederlandschen koopman werden die gunstige bepalingen eerst ingeroepen, toen hij zich van Spanje had losgemaakt en de vriendschap met Frankrijk hem het verkrijgen daarvan vergemakkelijkte.

Op zijn verzoek wendden, in 1598, de Staten-Generaal zich tot Hendrik IV, die daarop door zijnen ambassadeur bij den Divan te Konstantinopel de noodige stappen liet doen, teneinde de Republiek ook opgenomen werd onder de landen, wier ingezetenen, in het Turksche rijk gevestigd of vertoevende, deelden in de voorrechten, verbonden aan het „régime des capitulations."

Nog in datzelfde jaar, op den eersten April, werd door den Sultan de hattichérif uitgevaardigd, waarbij het den Nederlanders werd vergund eveneens in zijn rijk vrij en frank te mogen handelen „sous l'aveu et sureté de la bannière de France", behoudens de ondergeschiktheid van hunne aan hare consuls.

Doch de Moucheron had die vergunning niet afgewacht; reeds in 1597 was hij begonnen, insgelijks onder Fransche vlag, op de Barbarijsche kust te varen door tusschenkomst van zijne vennooten in Bretagne. Met den krijgsvoorraad, welken hij in dat jaar uit vrees voor de Spaansche armade te Roscoe aan Denis Taurin deed toekomen, werden met verlof der Heeren van de admiraliteit ook verscheept twee stukken geschut „omme te worden gebruyckt op seker syn schip aldaer, welck soude varen na Tripoli (3)."

De door ons zeevolk tot dusver niet zonder reden geschuwde vaart op die rooverstaten werd door de capitulaties aangewakkerd; onder hare bescherming voeren weldra uit Holland en Zeeland tal van koopvaarders naar de verschillende schalen van den Levant en werd zoo doende de grondslag gelegd tot den later zóó bloeienden handel op de voornaamste havens van Syrië, Griekenland en Egypte, met name op Smirna, Patras en Alexandrië.

Den Engelschen was dit een doorn in het oog; het hinderde hun, dat ook de Nederlandsche koopman zich aan den Gouden hoorn vertoonde; in de Witte zee hadden zij ondervonden, hoe gevaarlijk zijn oncurrentie kon worden; door alle middelen moest dit worden tegen gegaan.

Zij bliezen den Grooten Heer in het oor en werden daarbij geholpen door de Venetianen, dat de Republiek der Vereenigde Provinciën, door een handvol zeeschuimers bewoond, niet medetelde onder de Staten van Europa (4). En maar al te zeer werd het geloofd, zóó zelfs, dat er nog vele jaren verliepen voordat onze afgevaardigden door den Divan als gezanten erkend en bij den Sultan ten gehoore toegelaten werden (5).

In Zeeland was Balthasar de Moucheron, voor zoover wij weten, zóó niet de eenige, dan toch een der eersten, die zich met den handel op den Levant heeft ingelaten. Met dat doel werd in 1599 onder zijn boekhouderschap eene vennootschap aangegaan tusschen Thomas, Jasper en Bal-

thasar Cooimans, welke, met betrekkelijk weinig geld gedreven, zich tot het varen op Tripoli schijnt te hebben bepaald (6). Alleen volledigheidshalve maken wij dan ook daarvan melding, als zijnde ook dit een der in zijnen handel begrepen onderdeelen van de Westersche navigatie.

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

DE HANDELSVLOOT VAN BALTHASAR DE MOUCHERON. HIJ VRAAGT OCTROOI VOOR VIJFTIG JAREN OM ALLEEN TE MOGEN VAREN OP ZEKERE NIEUWE VREEMDE HAVENS. EEN GEHEIMZINNIGE TOCHT. NUESTRA DONNA DEL ROSARIO. PRINS MAURITS EN ZIJN HULPEREN.

In de laatste vijf jaren hadden de zaken van de Moucheron zulk eenen omvang genomen en beschikte hij met zijne compagnie over eene zóó machtige handelsvloot dat, toen omstreeks 1598 zijn belang medebracht den zetel van het huis naar Veere te verplaatsen, hij zich bij contract met de regeering dier stad (1) verbinden kon om jaarlijks van uit haar haven te doen „wtreeden, laden, innecommen ende lossen" de achttien à twintig schepen, met welke hij destijds van uit Middelburg de vaart onderhield „soo op Oost- en West-Indiën, riviere van Senegal, Capo Verde, Guinea, Coste de la Mine, 't eylandt Principe ende andere plaetsen westelyck gelegen, als oock op Vranckryck, Spanje ende andere coninckrycken ende natiën."

Dat al die kwartieren, waarbij nog het Noorden van Europa moet worden gevoegd, niet alleen door zijne koopvaarders werden bezocht, maar dat zijn huis bovendien op menig punt in verre gewesten factorijen bezat, hebben wij in de voorgaande hoofdstukken aangetoond.

Met opzet hebben wij tot hier toe niet dan terloops gesproken over zijne inmiddels ook begonnen vaart op Oost-Indië. Bij den rijkdom der stof en om den lezer de vermoeienis te besparen van de lectuur der telkens terugkeerende reisverhalen, hebben wij dit onderwerp voor een afzonderlijk gedeelte van ons boek bewaard. Vooreerst hebben wij gemeend ons te moeten bepalen tot die merkwaardige evolutie op het handelsgebied, welke van Nederland door de trapsgewijze ontwikkeling van zijne scheepvaart eene eerste zeemogendheid heeft gemaakt. Met de eigenlijk gezegde groote vaart, die eerst daardoor ontstond en mogelijk werd, willen wij ons bezig houden in die tweede afdeeling en alsdan meer in het bijzonder onze aandacht wijden aan de door zijne admiraals naar Sumatra, Groot Java, de Molukken en Ceylon ondernomen tochten, waaromtrent nog veel wetenswaardigs in 's lands archieven verscholen ligt, en door welke tochten, in verband met de te gelijker tijd van Amsterdam en andere koopsteden uitgegane expeditiën, de Vereenigde Provinciën zich van lieverlede tot eene koloniale mogendheid hebben uitgezet.

Om het kader van zoovele schepen voltallig te houden, moest de Moucheron ten allen tijde kunnen beschikken over een heirleger van kapiteinen, piloten en matrozen, wier aantal op minstens duizend man kan worden begroot (2).

Al dadelijk had de regeering bij rondgaande missive van den 19en Januari 1598 de verschillende handelsgezelschappen aangemaand „om door goede eenicheyt ende eene eenparige ordre ende onderlingh verstant ende directie van saken de voyage na Oost-Indiën te versekeren, voor seker houdende, dat deselve compagniën dit doende haer daermede groot voordeel ende profyt sullen doen ende commen te genieten met Godes hulpe het volcommen effect van die voyage ende trafique, welcke insgelycks strecken sal tot eere ende reputatie van de Vereenichde Nederlanden ende affbreuck des conincx van Spaignen (3)."

Maar het was te vergeefs; hare goede bedoelingen stuitten af op den strijd der bijzondere belangen en weldra zoude men in den archipel der Molukken het treurige schouwspel beleven van eene in vijandschap ontaarde concurrentie niet alleen tusschen Hollanders en Zeeuwen, maar ook tusschen compagniën van eene en dezelfde stad, zóó fel dat, heette het, „sy malcanderen de schoenen van de voeten en het geld uit den buidel zeilden (4)."

De Moucheron had daarvan een voorgevoel en al was hij evenmin als Oldenbarnevelt een vriend van monopoliën (5), zoo was hij het toch met dezen ééns — al verschilde hij met hem over de wijze van toepassing — dat op het stuk der trafiek met Oost-Indië eene uitzondering moest worden gemaakt.

Zonder zich dus aan inconsequentie schuldig te maken kon hij, bij het ontluiken van zijne vaart op Oost-Indië, in den aanvang van het jaar 1600, aan de Staten-Generaal een octrooi verzoeken om vijftig jaren alleen temogen varen „op sekere nyeuwe havenen in vrempde landen gelegen, aldaer noch niemant van dese landen en heeft geweest." Door zijn monopolie werden ook niemands rechten verkort of reeds concurreerende maatschappijen benadeeld. Maar, zooals te verwachten was, werd zijn verzoek niet ingewilligd, niettegenstaande hij zelfs aangeboden had gedurende al dien tijd dubbel convooi te betalen.

Welke vreemde havens hij daarbij op het oog had en waar het hem eigenlijk om te doen was, kan worden opgemaakt uit de meermalen aangehaalde memorie voor Willem Lodewycx van 19 September 1598, in verband met de daarop gevolgde nadere instructies van 3 Mei 1600 (6), waaruit tevens volgt dat het plan, tot welks uitvoering hij toen wilde overgaan en dat op nieuw getuigt van zijne ongemeene wilskracht en buitengewonen ondernemingsgeest, reeds jaren te voren voorbereid was (7).

Als een der schakels in den door hem gedroomden wereld-

handel ontbrak nog de vaart op de Oostkust van Afrika, alsmede die op de daartegenover gelegen kust van Azië. Aan deze zijde van de Indische zee waren Sofala en Monomotapa door den Nederlandschen koopman nog niet ontgonnen, aan de overzijde, in de landen aan de golf van Cambaya en op de kust van Malabar, was hij door den Portugees verdrongen. Al die landen met hunne rijke voortbrengselen wilde hij aan zijnen handel cijnsbaar maken; het door hem verlangde octrooi zoude daartoe bevorderlijk wezen en moest aan zijn huis het genot verzekeren van de eventueel te behalen winsten.

Terwijl zijn verzoek bij de Algemeene Staten nog hangende was, verleenden hem de Staten van Zeeland, bij resolutie van den 19en Maart 1600, assistentie in geschut en ammunitie, bestaande in twee duizend pond buskruit en zes gotelingen, ten behoeve van eenige schepen, „gedestineert naer Oost-Indië."

Van dienzelfden tijd dagteekent ook de artikelbrief, in welken, luidens den aanhef, zijn vervat de „artiklen geordonneert ende gestatueert by Balthasar de Moucheron onder de souverainiteyt van den Hoochgeboren Vorst Mauritius, prince van Oraigne etc., waernaer den cappitein Melchior Prost mitsgaders syne bootsgesellen op het schip den Moor hun sullen hebben te reguleren, naerkommen ende onderhouden op de reyse nu gedestineert naer Oost-Indyen (8)."

In dezen artikelbrief, aan den voet waarvan naast zijne, als altijd flink en duidelijk geschreven, handteekening zijn goed bewaard zegel voorkomt (9), is in meer dan één opzicht afgeweken van den bij dergelijke stukken tot dusverre gebruikelijken vorm.

Gewoonlijk gingen de artikelbrieven, zoo voor de bemanning der oorlogsschepen als voor die der koopvaarders, uit van den Prins, als stadhouder van Holland en Zeeland, krachtens de aan hem bij zijne aanstelling door de Staten-

Generaal opgedragen superintendentie over alle zaken, het stuk van der zee, de admiraliteit en den oorlog ter zee rakende. Aan het slot komt dan ook altijd de vaste formule voor: „aldus gedaen onder den naem ende cachet van Zyne Excie in 's Gravenhage (10)."

Hier echter is het niet Maurits, maar de Moucheron, die onder 's prinsen souvereiniteit alles ordonneert, statueert en begeert dat de artikelen door het scheepsvolk onderhouden zullen worden. Hier is de plaats der handeling niet 's vorsten kabinet in de hofstad; ook prijken de handteekening en het cachet van den stadhouder niet op de akte; deze wordt opgemaakt te Veere, in het kantoor van de Moucheron; de koopman zet er zijn handteekening onder en drukt er zijn zegel op.

Dat de Moucheron in dezen eigendunkelijk of eigenmachtig heeft gehandeld, is moeilijk aan te nemen; veeleer zien wij daarin de toepassing van de door de Staten van Zeeland den 14en Februari 1598 genomen resolutie, bij welke aan de toen te Middelburg bestaande compagniën, dus ook aan de zijne, de bevoegdheid werd toegekend om zelf hare artikelbrieven te mogen ontwerpen, maar tevens bepaald dat het scheepsvolk op de daarin vervatte artikelen dan eerst kon worden aangenomen, als die door hunne vergadering waren „geapprouveert ende geconfirmeert."

Daar de in onzen artikelbrief opgenomen voorschriften tot handhaving van orde en tucht aan boord van de Moor weinig verschillen van die, welke voorkomen in alle dergelijke reeds van elders bekende stukken, deelen wij ter dezer plaatse alleen den aanhef mede en verwijzen voor de bepalingen, die niet worden aangetroffen in andere brieven en dus meer speciaal voor deze reis schijnen te zijn gemaakt, naar de aanteekeningen hierachter.

„In den eersten" — lezen wij er — „soo sullen de cappiteyn ende bootsgesellen gehouden syn de generaels Joris Spilberch eerst ende daernaer Guillaume Lodewycx elck op synen tyt ende

andere overicheyt, over hun by den voornoemden de Moucheron gestelt ende by hem noch gestelt soude mogen worden, eede te doen, gelyck sy hem by desen syn doende, van getrouwicheyt ende obediëntie ende insonderheyt van altyt behoorlycke reverentie ende eerbiedinge te bewysen, heur gehoorsaemlyck voegende om alles naer te commen ende te doen tgene hun van de voorsz. generael ende andere overicheyt soude mogen opgelecht ende gecommandeert worden, op pene van gestraft te wesen als meyneediche ende ongehoorsame naer gelegentheyt der saecke (11)."

Het lag in de bedoeling van de Moucheron, van wien wij niet weten of hij toen reeds kennis droeg van den, den 11en September des vorigen jaars te Atchin op Cornelis de Houtman gepleegden moord en van de gevangenschap zijns broeders (12), al dadelijk, zonder de terugkomst van de Leeuw en de Leeuwin aftewachten, eene nieuwe expeditie naar Oost-Indië uit te zenden en de leiding er van optedragen aan Joris van Spilbergen, die zich toen wederom in het vaderland bevond (13).

Als onderbevelhebber werd aangesteld Willem Lodewycx, die vroeger als kommies op de Mauritius den eersten tocht onder de Houtmans naar Java had medegemaakt.

Oorspronkelijk schijnt het zijn plan te zijn geweest om de kust van Guinea tot uitgangspunt van de reis te maken en, na de Kaap te zijn gedoubleerd, niet rechtstreeks naar de Molukken te stevenen, maar eerst de Oostkust van Afrika te bezeilen tot aan den mond der Zambesi. Daar zoude men trachten handelsbetrekkingen aan te knoopen met de verschillende volkstammen, die het Gasaland, Sofala en Mozambique bewonen, alsmede met de Arabieren in de omstreken van de Roode Zee; vervolgens ook de vaart op de Golf van Cambaya beproeven, het eiland Vaccas aandoen en ten laatste Bantam, des noods Bali en Balamboeang, bezoeken.

De Moucheron kon voor het oogenblik niet beschikken

over het voor eene zoo ver uiteenloopende expeditie benoodigde aantal schepen; zij waren verspreid over alle wateren en niet zoo gemakkelijk tot één eskader te vereenigen (14). Behalve Joris van Spilbergen had hij ook geen enkel genoegzaam ervaren en vertrouwbaar kapitein bij de hand.

Het was wellicht op aansporing van dezen, die zich daartoe aanbood als admiraal, dat Balthasar intusschen overging tot het doen van den geheimzinnigen tocht naar Brazilië, welke eigenlijk de voortzetting was van de kort te voren door 's lands oorlogsschepen ondernomen, maar niet voleindigde, expeditie (15).

Hij kon daarbij rekenen op den steun van zijnen vroegeren associé, den Prins Markies, die vooreerst achter de schermen bleef, doch later bleek in de geheele zaak het meest geïnteresseerd te zijn.

Dit zal eene der redenen zijn geweest, waarom men er geen ruchtbaarheid aan heeft willen geven. In het vroege voorjaar van 1600 zeilde Spilbergen ongemerkt met zijne kleine flotieltje van Veere uit, zonder dat iemand kennis droeg van het doel der reis of van den hem door Maurits medegegeven commissiebrief.

Groot opzien baarde het, toen hij in de eerste dagen van Augustus wederom in die haven binnenviel en onder zijn geleide een vreemd vaartuig medebracht, op welks spiegel te lezen stond: Nuestra Donna del Rosario (16).

Het kon niet anders zijn dan een ergens in Amerika op den vijand veroverde kraak. Aan boord zag men vele verdachte troniën, ongetwijfeld gevangen Spanjaarden; ook scheen de lading hoofdzakelijk te bestaan uit huiden, tabak en andere Spaansche waren.

Al dadelijk liep het gerucht dat de Moucheron een paar dier gevangenen op eigen gezag in vrijheid had gesteld en dat, in strijd met de wet (17), van den buit reeds veel onder 's hands verkocht of verdonkeremaand was.

De mare drong door tot de heeren van de admiraliteit

in de abdij te Middelburg, wier plicht het was er voor te waken dat bij de verdeeling der buitgelden 's lands gerechtigheid niet verkort en aan ieder der gegadigden zijn rechtmatig deel uitgekeerd werd.

Zij lieten er geen gras over groeien, maar vaardigden onverwijld uit hun midden de raadsheeren Adriaan Ollaerts en Laurens Jacobsz. naar Veere af „om hun te informeeren op de gelegentheyt der goederen, geladen in den schepe, ghenaemt le Rosario, van Westen ingebrocht, den capiteyn oft commanderende op deselve schepe heure commissie af te eyschen, de gevangenen te examineren, de ingebrachte prinsen in goede bewaringe te doen stellen ende voorts alles daerinne te doene des syluyden tot meesten dienste van den lande sullen bevinden te behooren (18)." Van hunne informatie zoude het afhangen „of men Balthasar de Moucheron sal ontbieden ende hoe men met hem sal handelen".

De voorloopige instructie, waarbij nog geen sprake was van 's prinsen aandeel in de zaak, had ten gevolge dat bij schrijven van 23 Augustus de fiscaal door de Staten-Generaal werd gemachtigd „om de goederen, noch in wesen synde, in arreste tenemen ende hem te informeeren op deghene, die innegebrocht ende vercocht syn."

Toen die inbeslagneming plaats had, legde Spilbergen een staat van het reeds verkochte over, maar achtte zich voor alsnog niet gerechtigd om de commissie van Prins Maurits te vertoonen.

In dien tusschentijd was aan dezen door de Moucheron geschreven en werd op zijn verzoek, bij resolutie van den laatsten dier maand, „de procedure opten schepe le Rosario ende de ladinghe van dien uytgestelt tot dat men met Synne Excellentie daeraf sal gesproken hebben."

Maar voor hem was daarmede niet veel gewonnen; den 22en October was het onderzoek nog niet afgeloopen en verklaarde de admiraliteit „dat men van meyninghe was,

volgende de bevelen der heeren Staten-Generael, met de begonste procedure tegen de Moucheron, naer de expiratie van den tyt hem gegeven, voorts te varen."

Op nieuw verzocht hij schorsing voor veertien dagen en nam op zich „midlertyt te sullen versorghen dat van weghen Synne Excie yemant herwaerts gesonden werde om deselve sake afghedaen teworden." Ook dit werd hem geweigerd en de instructie gedurende de maanden November en December nog zonder verpozen voortgezet. Al dien tijd moest hij de gevangenen op zijne kosten onderhouden en zeker zoude de zaak niet zoo spoedig, als hij gewenscht had, afgedaan zijn geworden, als niet in Januari 1601 te Arnemuiden eene herhaling had plaats gegrepen van hetgeen het vorige jaar in de maand Augustus te Veere gebeurd was.

Even als destijds de Rosario vielen toen aldaar meerdere schepen binnen, die insgelijks aan zijne reederij toebehoorden en met Spilbergen het snoepreisje naar Brazilië hadden medegemaakt. Ook deze heetten tezijn „inghekomen van Westen met huyden en eenighe Spaensche waeren, den Spaengnaerden afghenomen."

Terwijl op schepen en lading door Raveghem, den deurwaarder der admiraliteit, scherp toezicht werd gehouden, had de Moucheron een vertrouwelijk onderhoud met de raadsheeren Ollaerts en Jacobsz, waarin hij hun zonder omwegen mededeelde dat de zaak eigenlijk het meest Zijne Excellentie rakende was. Alvorens verder te procedeeren werd hem toen een uitstel, voorloopig van zes dagen, toegestaan tot tijd en wijle hij op eenen daarover aan den Prins geschreven brief antwoord zoude hebben bekomen.

Zoodra hij diens schrijven ontvangen had, maakte hij den inhoud daarvan aan de Heeren bekend en legde tevens de, door den Prins op hem verstrekte, commissie over. Eindelijk kwam ook het hooge woord er uit en verklaarde hij dat niet aan hem, maar aan Maurits, het grootste gedeelte der lading toekwam.

Uit deferentie aan den hoogen participant werd jegens Balthasar niet alle rigueur van justitie gebruikt en vond men het beter de zaak in der minne te schikken. Tot dat einde werd aan Ollaerts en Jacobsz. opgedragen zich met hem te verstaan „over de pretentie van de ghemeene saecke in de goederen ende coopmanschappen met de Rosario door den Capiteyn Joris Spilberch van Westen binnen gebracht," waaruit volgt dat hierbij aan eene en dezelfde expeditie moet worden gedacht en dat de Prins in beide gelijkelijk betrokken was.

Nog twee volle maanden verliepen er vóór men het over die schikking eens was. Eerst in de zitting van 12 Maart, onder het presidium van den admiraal Justinus van Nassau gehouden, brachten genoemde raadsheeren hun rapport uit, daarbij te kennen gevende „dat sy eyntelick met denselve Moucheron syn verdraghen, dat hy soude hebben te betalen, tot 's landts behoef, in ghereeden ghelde de somme van dryhondert ende vyftich ponden grooten Vlaens", waarop, na onderlinge deliberatie, het in dier voege gemaakte akkoord door de vergadering „goet ghevonden ende geadvoueert" werd.

De Moucheron kwam er dus met eene kleine boete af; slechts een derde der buitgelden had hij terug te geven; de overige twee derden werden aan hem en zijne medereeders afgestaan (19).

Maurits, aan wien die procedure minder aangenaam moet zijn geweest en die, als hij met zijne medestanders voortging dergelijke exploiten te doen, zich aan eene herhaling daarvan bloot stelde, diende, om dit te voorkomen, misschien ook om voor het vervolg een zuiverder standpunt in te nemen, kort daarop aan de Staten van Holland een vertoog in, „daerby versoeckende verklaringe van der Heeren Staten intentie, of Syn Exc. tot synen koste ende pericule met syne hulperen jegens de Spaignaers ende hare adherenten ende op landen, niet neutrael wesende, oorlogh sal mogen voeren, plaetsen veroveren ende deselve in souverainiteyt sonder

yemants tegenseggen mogen behouden ende besetten; item, of men Syn Exc. soude willen consenteeren alleen tusschen de Cape Verde ende de Cape Bone Esperance peper en gengber, wit en swart, te mogen doen halen (20)."

De gedeputeerden van de Hollandsche steden vonden het voorzichtiger zich daarover niet uittelaten, als reden opgevende dat „sy sonder communicatie met hare principalen daerop niet en souden derven resolveren, te min overmidts veel schepen op de voorsz. kusten handelen ende oock eenige compagniën een groote quantiteyt peper van deselve quartieren verwachten, volgende hare contracten aldaer gemaeckt."

Maar de Staten-Generaal wisten er later een mouw aan te passen, toen zij kort na de oprichting der Vereenigde Oost-Indische compagnie, bij resolutie van den 1en April 1602, bepaalden dat voortaan aan den stadhouder een tiende werd toegestaan van al den buit, welke aan deze zijde van den kreeftskeerkring werd behaald, en een dertigste van al het overige.

Wat nu Maurits betreft en het aandeel, dat hij had in de ondernemingen van de Moucheron, zoo kan het ons niet verwonderen dat in een tijd, toen door Mars en Mercurius even druk aan Bellona het hof werd gemaakt, ook hij, de krijgsman bij uitnemendheid, in het voetspoor trad van den koopman, die op zijne beurt ook krijgsman was geworden.

Niemand zal het hem euvel hebben geduid dat hij in den handel, die tevens den oorlog voedde (21), ook zijn voordeel heeft willen zoeken. Die neiging werd aangewakkerd door mannen als Simon Stevin en Balthasar de Moucheron, die beiden bij hem in hooge achting stonden en waarvan de laatste zijn bijzonder vertrouwen genoot. Van dezen leerde hij de practische zijde kennen van het vak, waarin hij theoretisch werd opgeleid door den eersten, die aan zijne vorstelijke genade in dien tusschentijd onderricht gaf in het doen van „rekeninghe na koopmans wyse."

Het contract van 1599, tochtjes naar Brazilië als in 1600 en de resolutie der Staten-Generaal van 1602 waren niet zonder invloed op 's prinsen financiën; met voldoening werd sinds dien door Simon Stevin geconstateerd dat de boeken van zijne vorstelijke genade van jaar tot jaar met een steeds voordeeliger saldo sloten, en werd het ook mogelijk dat, al waren de Moucheron's kapiteinen niet meer zijne hulperen, Maurits vijf en twintig jaren later aan Frederik Hendrik vijf miljoen dukaten heeft kunnen nalaten (22).

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

DE STICHTING DER VEREENIGDE OOST-INDISCHE COMPAGNIE EN BALTHASAR DE MOUCHERON.

De eerste compagnie, die gehoor gaf aan de vermaning der Staten-Generaal, vervat in de circulaire van den 19den Januari 1598, was de Compagnie op verre te Amsterdam. Zij vereenigde zich kort daarna met de zoo genaamde Nieuwe compagnie en zond met deze in de maand Mei van dat jaar de gecombineerde vloot van zes groote schepen en drie jachten onder van Neck en van Warwyck naar Oost-Indië.

Na een afwezigheid van slechts vijftien maanden in het vaderland terug, werden de vlootvoogden te Amsterdam ingehaald met groot geklank van trompetten en werden van blijdschap al de klokken geluid, want „soo langhe als Hollant Hollant is gheweest en waren er so ryckelyck gheladen schepen niet aengekomen."

Maar in plaats van daaruit de leering te trekken dat die vaart dan eerst zekerder kansen van welslagen bood, als zij werd uitgeoefend door een machtig lichaam, dat beschikken kon over veel geld, over veel schepen en een talrijk goed gedisciplineerd personeel, bleven de andere compagniën doof voor de waarschuwende stem van 's lands vaderen en gingen zij voort met ieder voor eigen rekening en op zijn manier (1) dien handel te drijven.

Eerst toen hij door schade wijs was geworden (2), zag de koopman de noodzakelijkheid in van zulk een bondgenootschap en begreep hij dat dit het eenige middel was om aan de Oostersche vorsten ontzag in te boezemen voor den Nederlandschen staat, en voor hem tevens de beste manier om in die verre gewesten met de sluwe, hebzuchtige inboorlingen duurzame handelsbetrekkingen aan te knoopen.

In November 1600 volgden de twee andere te Amsterdam bestaande compagniën het door de oude en nieuwe compagnie gegeven voorbeeld. Kort daarop vereenigden zich ook met hen die van de steden van de Maas en van het Noorderkwartier; voortaan maakten dus in Holland de zes slechts één gezelschap uit.

Den 21en dierzelfde maand kwam bij de Staten-vergadering in de abdij het bericht, dat ook de twee Middelburgsche compagniën zich onderling verdragen en tot één gezelschap vereenigd hadden, onder den naam van „de gemeene reeders op Oost-Indiën in Zeeland."

't Was een groote stap voorwaarts op den aldus allengs gebaanden weg, die leidde tot de oprichting van de Vereenigde O. I. Compagnie, welke in haren oorspronkelijken vorm niets anders beoogde dan het varen van al de compagniën onder één admiraliteit.

Wij meenen bij den lezer genoegzame bekendheid te mogen veronderstellen met de wording en eerste ontwikkeling van de Compagnie, dan dat het noodig zoude zijn daarover in nadere bijzonderheden te treden. Ten overvloede verwijzen wij hem, behalve naar de Jonge's: Opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië, naar de vroeger reeds meermalen aangehaalde, aan dit onderwerp speciaal gewijde, monographie van van der Chijs, en naar de door van Deventer bijeenverzamelde en uitgegeven Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt en zijn tijd.

Toch kunnen wij niet nalaten den draad der geschiedenis van de Compagnie even op te vatten en moeten wij een

oogenblik stilstaan bij de, in hare gevolgen zóó gewichtige, resolutie der Staten-Generaal van 6 November 1601, waardoor het plan tot hare oprichting een meer vasten vorm heeft aangenomen en de zaak, uit de vergaderzaal der Staten van Holland overgebracht in de hunne, aan de zorg der Generaliteit opgedragen is.

Als een uitvloeisel van dit besluit verzochten de Staten van Zeeland aan de bewindhebbers der in dat gewest met Oost-Indië trafiekeerende compagniën, dat zij eenigen uit hun midden zouden deputeeren naar 's Gravenhage om met de gecommitteerden der Generaliteit, der twee provinciën en der Hollandsche kooplieden op de aldaar den 26sten dier maand te houden conferentie in overleg te treden over de middelen „om een goede en redelycke politie en ordre op de voors. navigatie en handelinghe voor ettelycke jaeren te maken ende te accorderen wat de gemeene saeke daervan sal hebben te profiteeren."

De Middelburgsche negotianten voldeden aan dit verzoek en hadden, van 6 tot 8 December, eenige bijeenkomsten met de gecommitteerden der Hollandsche compagniën, maar konden het over de samenstelling, de plaats van vergaderen en de wijze van stemmen van het op te richten algemeen college van superintendentie met die van Holland niet eens worden. Den 10den dier maand legden zij in de vergaderzaal der Staten-Generaal de verklaring af, dat zij met de andere compagniën in Holland verafscheid waren, „hen latende beduncken om redenen by hen geallegeert, dat zy meer niet konden en behoorden te presenteren als zy gedaen hadden om al de compagniën te vereenigen en derhalve dat zy naer huys keerden om aen heure principalen daervan rapport te doen."

Hiermede begon de oppositie der Zeeuwsche maatschappijen, welke haren oorsprong had in de vrees voor het overwicht van Amsterdam en aangewakkerd werd door de steden, van welke Veere en Vlissingen één lijn trokken met de

kooplieden, wier tegenstand later hoofdzakelijk zijnen grond vond in den, naar hunne meening, te langen duur van het octrooi en het al te uitsluitend monopolie.

De gedeputeerden der Middelburgsche compagniën kregen, toen zij naar huis terugkeerden, van 's lands vaderen de vermaning mede: „te willen letten opte schade ende interest, die alle de compagniën in de Oost-Indische handelinge sullen lyden, ingevalle dat dezelve niet en souden verdragen ende daerinne vereenigen."

Half Januari 1602 werden zij met de gecommitteerden van de andere compagniën wederom naar den Haag geroepen en vingen op nieuw de beraadslagingen aan. In zijne openingsrede bracht Oldenbarnevelt hun onder het oog, dat de koning van Spanje zijne hoop gevestigd had „op de tweedragt ende separatie van de voorsz. compagnie ende niet en laten zoude instrumenten te verwecken, die de gewenschte eendracht zouden zoeken te beletten." Later toonde hij zich ook beducht voor „meneën en pratiquen der gemeene vianden ofte der coopluyden onder deselve resorterende (3), welke er steeds op uit waren om een nieuwen stock in 't wiel te steken om het voors. eerlyck, dienstelyck en proffytelyck werck te verhinderen."

Want niet geheel zonder vrucht was de arbeid geweest van het comité, dat nog tot den 15den December te 's Gravenhage in het Brielle-logys bijeen gekomen was. Het had de bouwstoffen gereed gemaakt en verzameld, waarmede het gebouw der Vereenigde O. I. Compagnie zoude worden opgetrokken. Oldenbarnevelt belastte zich met de schifting en verdere bewerking van het materiaal, dat alsnu op nieuw aan het oordeel der gecombineerde commissie werd onderworpen; naderhand zou het gevoelen van de Staten der twee provinciën daarover worden gevraagd en ten slotte aan de Staten-Generaal hunne goedkeuring worden verzocht.

Tot nu toe hoort men niets van Balthasar de Moucheron. Het schijnt dat hij aan al die besprekingen tot dusverre

geen deel heeft genomen, ot omdat hij zich daaraan uit vrije beweging onttrokken had, of omdat hij met de andere Middelburgsche negotianten niet naar den Haag afgevaardigd was. Hoe hij persoonlijk er over dacht was aan dezen niet onbekend. Noch toen noch later heeft hij het verheeld dat hij, om zijne eigene woorden te gebruiken „de eenicheyt, dier voorhanden was, zeer goet, nootelyck ende profytelyck vond voor deese landen en voor de traffiquanten van dien, hebbende in vorige tyden daertoe altyt getracht" (4).

De laatste zinsnede vooral is beteekenis vol; men kan daaruit opmaken dat, als hij toen met de zaak minder ingenomen was, dit niet het beginsel raakte, maar zulks eer het gevolg was van de wijze, waarop in of omstreeks 1602 door de Amsterdamsche handelshuizen, en wellicht ook te Middelburg door dat van ten Haeff cum sociis, de samenstelling en werkkring der geoctrooieerde Vereenigde O. I. Compagnie doorgedreven werd.

In dien tusschentijd was er veel gebeurd, dat de houding verklaart en rechtvaardigt, die toen door hem aangenomen werd. Zijn crediet had niet meer diezelfde vastheid als vroeger; wel was hij, zooals wij zagen, tijdelijk uit den nood geholpen door Parduyn en andere vrienden, maar aan dezen waren alle zijne uitstaande vorderingen gecedeerd en getransporteerd, daaronder begrepen de ingeladen cargasoenen en de nog te verwachten retouren (5).

Zijne plannen om aan gene zijde van de Kaap de hiervoren bedoelde nieuwe trafiek te stichten, of de reeds bestaande uittebreiden, werden nu den bodem ingeslagen. Door het aan de Vereenigde O. I. Compagnie te verleenen octrooi en het daarmede gepaard gaande monopolie werden hem de middelen benomen om zijn fortuin te herstellen; voortaan moest hij zijne vaarten beperken tot de oude wateren, waar hij in den laatsten tijd niets dan nederlagen en verliezen had geleden. En zijne stemming

er niet op verbeterd was, toen hem kort te voren een dergelijk octrooi was geweigerd, dat op verre na niet die wijde strekking had; hij toch had slechts willen varen op vreemde havens „aldaer nog niemant van dese landen en heeft geweest."

Geen wonder dat hij onder die omstandigheden zich schaarde aan de zijde der oppositie en met haar niet zoo zeer tegen het doel als wel tegen de middelen te velde trok.

In elk geval moest met een man als de Moucheron rekening worden gehouden, niet alleen omdat hij nog altijd behoorde tot de grootste reeders van Nederland, maar ook omdat de vaart op Oost-Indië, welke de voornaamste tak van den handel der vrije Provinciën was geworden, aan hem niet minder verplichting had dan aan Pauw, Hudde en andere oprichters der Compagnie op verre. Ook sommigen meenden dat, al smen den vorigen bewindhebber van eene der Middelburgsche compagniën voor de zaak had gewonnen, de oppositie in Zeeland, welke men grootendeels als zijn werk beschouwde (6), wellicht tot zwijgen zoude worden gebracht.

Aan deze en dergelijke overwegingen kan het worden toegeschreven dat Balthasar de Moucheron, medio Januari 1602, een officieelen brief kreeg van Oldenbarnevelt, waarin hij door dezen, uit naam van de Staten-Generaal, werd uitgenoodigd om terstond naar 's Gravenhage te komen (7).

Aan die roepstem gaf hij, hoewel niet dadelijk, gehoor en maakte van de gelegenheid, die zich toen aanbood, gebruik om eenige voorwaarden te bedingen in het belang van zijnen bijzonderen handel beoosten de Kaap de Goede Hoop, van welken wij hierover reeds met een enkel woord gewaagden en waarmede wij ons, ten slotte, in het volgende hoofdstuk willen bezig houden.

De oppositie in Zeeland uitte zich ook in schriftelijke vertoogen, houdende contra-voorstellen, waaronder een tweetal curieus genoeg om hier te worden vermeld. Het eene met den titel van „Veradvertentie aan de Gecommitteerden van wege de Ed. Mogende Heeren Staten-Generael tot de

Vereeninge der Oost-Indische Compagnie," is in druk verschenen (8), het andere door ons bij vroegere nasporingen in het gemeente archief van Veere ontdekt.

Aan de redactie van laatst bedoeld stuk, hoewel niet onderteekend en zonder datum, gelooven wij dat de Moucheron niet vreemd is geweest. Zelfs meenen wij zijnen stijl te herkennen in de premisse, luidende:

„Alsoo het zeecker is dat den Coninck van Spaengiën, om te ontvlieden de bederfenisse van het coninckryck van Portugal, alle devoir sal doen eenige armade in Oost-Indiën te zeynden om met die te beletten de handelinge, die de inwoonders deser lande voor heur genomen hebben te doen met de schepen, die tegenwoordelyck gereedt gemaeckt worden soo in Hollandt als in Zeelandt (9), soo is het hooch noodich dat alle dese diversche compagniën in eenicheyt met malcanderen commen ende tsaemen spannen om in dese voorgenomen reyse alsulck belet als den voornoemde Coninck saude willen doen doen eñ plegen, weder testaen ende, soo het noodich waer, met de voornoemde Unie de inwoonders des lands te dwingen tot de traficque."

Spanje's macht in Indië te fnuiken en den inlander te dwingen om niet langer met den Portugees, maar voortaan met den Nederlander alleen, den handel in specerijen te drijven, is dus het tweeledig doel, dat geheel ligt in den geest van Balthasar de Moucheron.

Als middel om daartoe te geraken moet door die Unie, welke de Hollandsche en Zeeuwsche compagniën omvat, onverwijld worden uitgerust eene vloot van minstens twaalf groote schepen, waarvan acht door Holland en vier door Zeeland, alsmede drie jachten, te zamen met een bemanning van tweeduizend koppen, waaronder twaalfhonderd bootsgezellen en achthonderd soldaten „daerover geset een generaele commis, aengenaem an die van Hollant eñ Zeelant en bisonder bequaem tot directie van de coopmanschap eñ eenichsins tot den oorloge" (10).

„Wat nu aengaet de verbintenisse van de compagnie", — zoo heet het verder — „die saude moeten ofte behooren te wesen voor zes naervolgende reysen, sonder dat eenige van dezelve saude vermogen hem af te scheyden om dergelycke navigatie aen te gaen in prejudicie van de generale compagnie."

Wijders worden nog voorschriften gegeven rakende „het colegie tot het gouvernement van alle voorvallende saecken eñ directie van de voyage," bestaande uit den admiraal en den kolonel, met dien verstande „dat wanneer eenige saecke voorvallen sulle, die de coopmanschap aengaet, dat dezelvige tot heur assistentie nemen sullen het advies van noch twee andre subalterne commisen, te weten een van de comp. van Hollant en d'andre van de comp. van Zeelant".

Uit verder daarin nog voorkomende bepalingen, te lang om hier te worden ingelascht en weinig berekend om de Amsterdammers ten gunste van het plan te stemmen (11), blijkt dat het stuk met voorkennis der bewindhebbers van de Middelburgsche compagnie geschreven is. Zoo leest men onder andere: „de meyninge van de comp. van Middelborch saude oock wezen dat alle de specerie ofte andre goederen, die men in Oost Inde, Java major ofte minor, ofte in eenige andre plaetse saude gecocht ofte vermangelt hebben, aldaer in Inde gedeelt worden, te weten aen de comp. van Amsterdam het $^2/_3$ p. eñ dander $^1/_3$ p. an de comp. van Middelborch eñ deselve alsoo geladen in iders comp. schepen, nochtans met sulcke meyninge, dat de risque van alle de goederen eñ schepen gemeyn sullen wesen, soo van die gene, die wt dese landen derwaerts aen gesonden sullen worden als degene, die van derwaerts an in Walkern aencommen sullen. Met welcke deylinge de voornoemde compagniën sauden verstaen, dat de rekeninge tusschen de comp. van Hollant eñ de comp. van Zelant gesloten saude worden, salvo, dat een ider syn aenpart betaelen saude van alle de oncosten, dier op de reyse ge-

daen sauden mogen wesen, zoo van de wtreydinge der schepen, als salaris van de comisen ofte eenige andre, hoedanich die saude mogen wesen, waer van als oock van de quantiteyt van de specerie elcke comp. des de andre behoorlycke rekening sal gehouden wesen te geven".

Minder oorspronkelijk is het plan, dat wordt ontvouwd in de Veradvertentie, welke eveneens uit Zeeland afkomstig is (12). Daarin wordt het in Portugal gevolgde stelsel aanbevolen en de voorkeur gegeven aan eene „casa de India," zooals die te Lissabon bestond, welke wel het geheele beheer van den handel in handen zoude hebben, maar toch aan anderen zou vrij laten: „in die vaerwateren te zeylen met expres consent ende verwillinghe der voorscr. camere."

Of die memoriën ergens ingediend en ooit in overweging genomen zijn, blijkt niet (13); in het relaas van hetgeen daarna verhandeld is in de vergaderingen der bewindhebbers van de zes kamers en de gedeputeerden uit de twee provinciën, welke van den 15den tot den 24sten Januari in den Haag zijn gehouden (14), wordt er geen melding van gemaakt.

Daaraan ontleenen wij alleen het besluit, dat in de bijeenkomst van den 22sten dier maand werd genomen en betrekking heeft op de alstoen met de Moucheron getroffen schikking.

Reeds vroeger was goed gevonden dat aan het generaal college, later bekend als dat van de zeventienen, nadat het aantal der bewindhebbers van de nieuwe kamers zou vastgesteld zijn, bleef overgelaten „te ordonneeren een tamelyck capitaele somme, voor het minste, dat yder particulier bewinthebber zoude gehouden zyn te risiqueren."

Het op genoemden datum gevallen besluit is in deze bewoordingen vervat: „de gemeene bewinthebbers syn verdragen eñ geaccordeert met monsr. Baltazar de Moucheron, dat hy hem sal verclaren binnen een tyt van drye off vier maenden naer d' octroy van de heeren Staten-Generaal en sal vuytdrucken met wat capitael somme hy in den ge-

meenen handel sal begeren te commen, mits dat hy nyet precys gehouden en sal syn d' eerste ⅓ pt. contant te betaelen, maer sal mogen volstaen mits opbrengende de drye vyffde parten van tselve derdepart; sulcx dat de resterende twee vyffde parten synder laste op interest sullen loopen voor den tyt van een jaer".

Voor het oogenblik maakte de Moucheron geen bezwaar om deze zoo gunstige bepaling aan te nemen, doch onder voorbehoud dat het hem zoude vrij staan na de terugkomst zijner schepen nog honderd duizend gulden in te leggen en hij den handel op de kust van Sofala zou mogen voortzetten. Tevens bedong hij voor zich eene bewindhebbersplaats in de Zeeuwsche kamer, welke hem niet werd geweigerd. Den 30en Januari deden de Gedeputeerden van de Middelburgsche reeders op Oost-Indië, bij hun terugkeer uit 's Gravenhage, rapport van hunne zending aan de Staten, hetwelk onder andere inhield „dat de negotianten alhier oock waren geaccordeert met de Moucheron, dat hy mede één zoude zyn van de administrateurs." Maar de storm was er niet door bezworen.

Bijna tegelijkertijd vingen in beide provinciën de debatten aan over het alsnu te verleenen octrooi; in Holland ging alles van een leien dakje; den 24sten Februari was men daar reeds zóó ver gevorderd, dat de zaak ter afdoening aan de Staten-Generaal kon worden opgedragen; in Zeeland was het geharrewar toen eerst recht aan den gang (15).

De Veerenaars waren maar half tevreden dat men zich tegenover de Moucheron zóó genadig had betoond; zij maakten zich ongerust — en niet zonder reden (16) — dat zij hem spoedig verliezen en dan ook den bewindhebber uit hun midden kwijt zouden zijn. Bij resolutie, door den magistraat ten verzoeke van de negotianten op Oost-Indië reeds den 8sten Februari genomen, werden hunne gedeputeerden „belast vóór het finael besluyten van de ordre opte negotie van Oost-Indiën te onderspreken, by aldien dheer Moucheron

quame te ouerlyden off vertrecken ende datter een ander gequalificeerd persoon ware om de plaetse van de zeluen Moucheron te suppleren, dat sulck een persoon van de stadt van der Vere in de voorn. camer zal angenommen worden".

Zij brachten dit voorstel den 18den dier maand ter tafel en verlangden bovendien „dat soo er binnen der Veere nogh een sal wezen, die een, twee ofte drie duysent pont begeert inne te leggen, deze ook één zal wezen van de administrateurs boven de Moucheron." Natuurlijk eischte toen ook de stad Vlissingen dat zij eveneens twee bewindhebbers moest hebben.

Om kort te gaan (17), de eenstemmigheid zoude nog niet zóó spoedig verkregen zijn geworden, als niet eenige leden der Staten van Holland, met hen Oldenbarnevelt, de Maartsche buien hadden getrotseerd en eene reis naar Middelburg hadden gemaakt. Daar troffen zij Prins Maurits aan, wiens autoriteit toen mede ingeroepen werd. Aan hunne vereende pogingen gelukte het eindelijk de zaak daarheen te sturen, dat in de vergadering van den 16en dier maand door de Staten de resolutie kon worden genomen: „dat men van alle conditiën genoegh is verdragen geweest, besonders tusschen Hollant ende Zeelant, ende voorts is verstaen dat de zaecke afgehandelt zoude worden bij de Heeren Staten-Generaal" (18).

Dáár was alles reeds gesneden en gebonden; slechts een paar dagen werden besteed aan de besogne, die den 20sten Maart „post prandium" eindigde, op welken datum ook het octrooi op de Vereeniging der kamers van de compagniën voor den tijd van een-en-twintig jaren werd gearresteerd en geaccordeerd (19).

Bij artikel 18. van dit octrooi, hetwelk alstoen heette te zijn verleend aan de Vereenigde Oost-Indische Compagnie, werd onder meer bepaald: „ende sullen de respective cameren bedient worden by de jegenwoordige bewinthebbers,

als namentlyck: de Camere van Zeelandt by Adriaen Hendricxz. ten Haeff, Jacob Boreel, Johan Lambertsz. Coole, Jacob Pietersz. de Weert, Cornelis Meunicx, Adriaen Bommene, Laurens Bacx, Everhart Becquer, Arnoult le Clercq, Arnoult Verhouve, Gherardt van Schoonhove, Nicolaes Pietersz., Balthazar van Vlierden ende Balthazar de Moucheron."

Hij, die jaren lang de eerste was geweest van de kooplieden en reeders in Zeeland, is thans de laatste en staat hier onderaan.

Niet dan noode liet hij zich opnemen in eene vereeniging, door welke hem de slangenstaf des handels uit de vuist werd gewrongen om in talrijker, doch zwakkere handen over te gaan. Maar al mochten aan de Vereenigde O. I. Compagnie reeds bij hare oprichting de gebreken hebben aangekleefd, waarop ook door hem werd gewezen, eerst in de volgende eeuw zoude het monopolie door de wijze, waarop het werd geëxploiteerd, de slaapdrank worden, die bij handel en volk den weleer zóó wakkeren geest uitdoofde en de krachten verslapte.

Voor het oogenblik was het octrooi in het belang van den Oost-Indischen handel niet alleen te billijken, maar ook dringend noodig en heilzaam (20).

VIJF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

BALTHASAR DE MOUCHERON'S PARTICULIERE HANDEL OP OOST-INDIË, OP DE KUST VAN SOFALA EN MELINDE TOT AAN DE ROODE ZEE. DE JUWEELEN VAN JUFFROUW DE MOUCHERON. DE KANONNEN VAN DEN SOESOEHOENAN VAN SOERAKARTA.

Toen Balthasar de Moucheron door regeerders en kooplieden werd aangezocht om zijn steun en medewerking te verleenen aan de vereeniging van alle de uit deze landen met Oost-Indië trafiekeerende compagniën, begeerden zij niet alleen dat hij ten eerste zich daarbij met hen zoude voegen, maar ook dat hij „soo het mogelyck waere, syne particuliere handelinge verlaten zoude."

Waarop dit sloeg en wat men er eigenlijk mede bedoelde vindt zijne verklaring in het antwoord, dat hij daarop aan de Heeren in den Haag door zijn zwager, den auditeur Cromslyt, schriftelijk deed toekomen (1).

In dien brief geeft hij te kennen „dat hy tegenwoordig in Oost-Indiën gesonden heeft ses soo cleyne als groote schepen, meest hem particulierlyck aengaende, ende dat ter cause van dien hem presentelyck nyet te passe en compt eenige compagnie noch wtreedingen aen te gaen."

Dit laatste bezwaar werd uit den weg geruimd door de

jegens hem betoonde inschikkelijkheid bij het bepalen der hoegrootheid en wijze van afdoening der inlegsom; ook werd er in toegestemd dat hij ontvangen en gekend zoude worden „voor bewindthebber van alle voorgenoemde compagniën met sulcke authoriteyt ende preminencie als de andere nu present daerinne synde, sonder soubject tewesen in eenige van de vergaderinghe te compareren dan als het hem te passe sal coomen."

Toen men er ook in bewilligd had dat „op het arrivement van de scheepen wte Oost-Indiën in deese landen, hetsy in Hollant ofte Zeelant, hy vermogen sall naer hem te nemen syn contingent van de goederen, dier souden mogen wedercommen, mits dat hy sal verbonden syn op de wtreedinge van de schepen syn contingent van de penningen weder te forneren," en daar het bovendien van zelf sprak dat, zonder verkrachting van het octrooi, voortaan niemand beoosten de Kaap de Goede Hoop voor eigen rekening handel mocht drijven, toen eindelijk verklaarde hij zich „te vreden alle particuliere handelinge op dier plaetse te verlaeten ende hem te voegen in eenigheyt met alle de andere compagniën van Holland ende Zeeland."

Maar wat hij niet wilde opgeven was „zyn particuliere handelinge op de cost van Cefala ende Melinda tot de Roode Zee toe", van welke trafiek, ofschoon van jongeren datum, hij de beste verwachtingen koesterde. Hij stond er op, en schijnt dan ook gedaan gekregen te hebben, dat hij dien handel voor zich behouden en voortzetten mocht „sonder aen eenige andere compagnie daertoe verbonden te zijn."

In boven bedoelden brief, waarin wij eene laatste poging zien van de Moucheron om zich los te maken van de knellende banden der Vereenigde O. I. Compagnie, trekt het al dadelijk onze aandacht dat hij daarin spreekt van zes zoo groote als kleine schepen, welke hij op dat tijdstip, dat is

in of omstreeks het jaar 1602, op Oost-Indië in de vaart heeft, terwijl, voor zoover ons bekend is, op dat oogenblik alleen de Ram, het Schaap en het Lam zich daarhenen op weg bevonden. Den 5en Mei 1601 waren zij onder het opperbevel van Joris van Spilbergen van Veere uitgezeild en had de Moucheron er wellicht zijn laatste geld ingestoken, maar de uitrusting was nog bekostigd door de oude compagnie, in welke als zijne medereeders worden genoemd Simon Jasperszen Parduyn, Pierre le Moyne, Pieter van der Hagen, Pieter van Hecke, Johan Rademacher de jonge en François Sonnemans.

Behalve deze expeditie en die, welke bestond uit de pas te voren, den 29sten Juli 1600, van Atchin teruggekeerde Leeuw en Leeuwin, moeten dus in dien tusschentijd nog andere, niet minder groote, ondernemingen door hem op het touw zijn gezet en werden de wateren, die krachtens het octrooi van 20 Maart 1602 van dien dag af voor allen particulieren handel uit deze landen waren gesloten, nog door een half dozijn onder zijne vlag varende bodems doorkruisd.

In het rijksarchief, in de resolutiën der admiraliteit en in de notulen der Staten van Zeeland wordt dienaangaande niets gevonden. Niet zonder tegenzin moeten wij daarom onze toevlucht nemen tot het protocol van de vierschaar te Veere (2), voor welk rechtscollege, van 1600 af, tal van processen werden aangebracht, waarin de thans minder solvent geworden koopman of als gedaagde betrokken was, of als eischer optrad tegen schippers en andere ondergeschikten, door wier schuld hij meermalen groote verliezen leed.

Daaruit leeren wij eenige bijzonderheden kennen, zoo niet van de tochten zelf, dan toch van de daartoe gebruikte schepen, waarvan bij slot van rekening hij en Parduyn moesten ondervinden dat zij „midtsgaders d'innegeladen goederen syn gesmolten in de huyre van 't scheepsvolck, tollen ende andere nootelicke oncosten."

Kortheidshalve bepalen wij ons tot de reizen van Melchior Proost, Jan Bommenee en Cornelis Beck, respectievelijk schippers op de Moor of Moriaan, ook wel de Moorinne genaamd, de Veere en de Jager, al welke reizen in de dingtalen worden gezegd tezijn gedaan naar Oost-Indië. Met Proost, een schipper van Antwerpen, die den 18en Januari 1594 te Middelburg als poorter werd ingeschreven, hebben wij in de voorgaande hoofdstukken reeds kennis gemaakt (3). Hier zij herinnerd dat zijn schip, een vlietboot van omstreeks tachtig last, oorspronkelijk was bestemd om deel uit te maken van het smaldeel onder bevel der generaals Spilbergen en Lodewycx, maar dat van die reize, reeds toen gedestineerd naar Oost-Indië, vooreerst niets gekomen was doordien het vertrek van Spilbergen vervroegd en Lodewycx aan de kust van Guinea opgehouden werd.

Kort daarop schijnt hij toch op den ouden, reeds vroeger besproken artikelbrief, waarin slechts de namen van Spilbergen en Lodewycx doorgehaald en daarboven die van Cosmo de Moucheron (4) en Michiel Leynssen geschreven werden, dus onder de leiding van de twee laatstgenoemden, die reis te hebben aanvaard, met opdracht bovendien om en passant aan de baai van Saldanha met de aldaar woonachtige Kaffers vriendschaps- en handelsbetrekkingen aan te knoopen.

Aan dezen tocht werd ook deelgenomen door Jan Bommenee met zijn schip de Veere, een pinas van omstreeks vijf en dertig last, hetgeen blijkt uit zeker getuigenverhoor, in November 1603, na de terugkomst der beide vaartuigen, voor het gerecht van Veere gehouden ten verzoeke van den bakker Simon Vermeulen, naar aanleiding van zekere leverantiën, die op bestelling van Abraham van Rouchuysen aan de Moucheron waren gedaan. Door den brouwer Guillaume Smidt wordt bij die gelegenheid onder eede verklaard dat hij ten huize van de Moucheron was ontboden, ten tijde dat de Moriaan en de Veere werden toegerust en geequipeerd „om naar Oost Indië te varen", en dat

hij toen aangenomen had het voor het bootsvolk benoodigde bier te brouwen.

De expeditie liep ongelukkig af en gaf aanleiding tot menig proces. Proost, als eischende partij, beweerde op zijn gage van twaalf pond per maand nog 224 pond te goed te hebben, zijnde achttien maanden een en twintig dagen in zee geweest „op zeekere eyze gedaen naer de bay van Saldaigne, gelegen bewesten de Cape de Bonne Esperance ende naer andere oorden (5)." Door de Moucheron werd de betaling geweigerd en een reconventioneele eisch tot schadevergoeding ingesteld „alsoo de negotiatie aldaer, sulcx als verhoopt ware, niet en kon gedreven worden." De heeren van den gerechte stelden de reederij in het ongelijk, maar deze, die Proost na zijn arrivement dadelijk afgedankt had, hield vol „dat hy de eenige oorsaecke was van het verderff van de geheele reyse."

Jan Bommenee was bij contract van 22 Maart 1600 als schipper op de Veere aangenomen tegen een maandelijksch loon van negen pond, en viel eerst ten jare 1603 weder binnen na vijf en twintig maanden en tien dagen reis, „gaende ende keerende naer Guinea, coste van Brasy, coninckrycke van Monomotaxa ende elders (6)". Zijne vordering, ten bedrage van 228 pond, werd door de Moucheron niet betwist, maar hij meende gegrond te zijn in zijne tegenvordering ten beloope van 252 pond, op welke som door hem werden begroot „seeckere oncosten, schade ende andersints geleden door den onbehoorlicken handel van Bommenee."

Omtrent het jacht de Jager (7) is ons verder niets bekend dan dat het eveneens lang op zee heeft rondgezwalkt. Bij terugkomst te Veere, in 1603, hadden Frans Rubbens, de konstabel, en Job IJsbrantsz., de hoog bootsman, ieder nog eene kleinigheid te goed op het salaris over vier en twintig en drie kwart maand, door hen op genoemd schip verdiend „op de reyse gedaen in Oost Indiën" (8).

Maar zeker brachten die notendoppen het niet tot Groot Java, Sumatra of de Molukken. Zoo dikwijls hier sprake is van Oost-Indië kunnen wij niet anders denken dan aan die stoutmoedige tochten, welke toen ter tijd op last en commissie van Balthasar de Moucheron door zijne kapiteinen zijn ondernomen naar de landen, besproeid door de wateren van den Indischen Oceaan, aan de Zuid-Oostkust van Afrika, naar Sofala en Monomotapa, bij de Straat van Mozambique, waar het hem werkelijk was gelukt den nieuwen handel te stichten, welks voortbestaan nu door de oprichting der Vereenigde O. I. Compagnie werd bedreigd.

Aan een koopman, zoo geleerd en veelzijdig ontwikkeld als onze Balthasar, was het niet onbekend dat, volgens de overlevering en naar de berichten van diversche historieschrijvers, wier folianten ook zijne boekenkas vulden, de wijze Salomo uit Monomotapa, waar in zijnen tijd ook de prachtlievende koningin van Saba troonde, het voor den tempelbouw benoodigde goud en ivoor had laten komen. Ook Marco Polo (1253—1324) was, toen hij eeuwen geleden dit gedeelte van Afrika bezocht, opgetogen over den rijkdom dier landen, hun kostelijk reukwerk en geurige specerijen; al die producten dacht men ook toen daar nog te vinden.

Sofala, de hoofdstad van het gewest van dienzelfden naam, was destijds het middelpunt van een tamelijk druk handelsverkeer. Zij lag op een eiland aan den ingang van een baai, iets zuidelijker dan de mond der Zambesi en werd verdedigd door een fort, waarop de Portugeesche stedehouder zijne residentie hield.

De Portugeezen, die voor de inlanders niet al te gestrenge heeren waren en wier macht ook voor de onzen niet zeer te duchten was, hadden in die streken overal kleine sterkten aangelegd, zooals te Monbaza, te Quiloa en te Melinda. Door hunne vestiging op het eiland Socotora nabij Kaap Guardafui beheerschten zij den ingang van de Roode zee. In 1514 hadden zij zich ook meester gemaakt van Ormuz,

aan de Perzische Golf, welke stad door van Linschoten nog in zijnen tijd wordt genoemd de stapelplaats der waren van geheel Indië, Perzië, Arabië en Turkije. Het neringrijke Mascate aan de Golf van Oman was ook in hun bezit.

Hier lag het terrein, dat door de Moucheron voor den Nederlandschen handel het eerst werd ontgonnen (9); met die bedoeling had hij al in 1598 zekere maatregelen genomen. Proost, in de maand September van dat jaar naar het Prinseneiland aan Cleerhagen ter hulp gezonden, moest luidens zijn instructie bij de inwoners informeeren, of er soms iemand was, die „op de coste van Zephala oft Oost-Indes" goed bekend was en hem dan medenemen op de verdere expeditie „om des te beter kennisse van de negotie te hebben."

Die man schijnt gevonden en medegegaan te zijn; althans een jaar daarna was de negotie in die gewesten reeds in vollen gang. Everard van Lodensteyn stond in April 1600 aan het hoofd van een handelsetablissement aan de rivier van Monomotapa en had zóó veel werk, dat Tobias Hesius en Joos van Breen de jonge hem ter assistentie moesten worden toegezonden. Ook werden toen meerdere bodems binnen kort verwacht (10).

Hiermede kunnen niet anders zijn bedoeld dan genoemde twee schepen of de drie onder Spilbergen, welken vlootvoogd wij hiervoren reeds vergezelden op het eerste gedeelte van zijnen tocht langs de Westkust van Afrika, tot op nieuwjaarsdag 1602 (11).

Den 5^{en} October tevoren was in eenen aan boord van den vice-admiraal de Ram gehouden scheepsraad besloten, in de wateren aan gene zijde van de Kaap slechts de vlag te vertoonen, daar men vreesde anders te Atchin niet in tijds tot het bekomen van lading te zullen zijn. Daarom zoude men alleen de kust van Monomotapa bezeilen, Medagos de Auro even aandoen, zich te Sofala niet langer ophouden

dan voor de negotie noodig was en van daar direct koers zetten naar de Comorren.

Ook dit gedeelte van de reis was niet voorspoedig; te Medagos was geen goud te halen. Door tegenwind opgehouden lieten de Schaap en het Lam, want de Ram was aan de Kaap van hen afgeraakt en werd niet vóór Juli onder Ceylon teruggevonden, eerst den 2en van Sprokkelmaand in den mond der baai van Sofala, op de bank voor het eiland, het anker vallen.

Aan den wal werden dadelijk vreugdevuren ontstoken, op de schepen waaiden alle vlaggen en wimpels en bij het opvaren van den stroom werden de Nederlanders door de negers als goede kennissen ontvangen. Negotie werd er niet veel gedaan; aan de Zambesi werd dit ook nog beproefd, maar met even weinig succes. Vervolgens werd geland op Majotta, het grootste der eilanden van de groep der Comorren, met eene meerendeels Mohamedaansche bevolking. Aan vriendschapsbetuigingen ontbrak het weder niet. Spilbergen zond, na het bezoek van een van 's konings zonen, die rijke geschenken had medegebracht, uit contrabeleefdheid Hans Rempel, den trompetter en Erasmus Matsberger, een niet alledaagsch muziekant, ten hove, welke kunstenaars „den coninck de musique deden hooren met diversche instrumenten, alwaer hy groot plaisier in nam"; maar zelf waagde hij zich niet binnen de vorstelijke residentie. De generaal hadde te veel onnoodige zorge, meende het scheepsvolk, dat zich intusschen te goed deed aan de in overvloed gekregen ververschingen van allerlei aard, wijn en succade, groenten en vruchten, zelfs een gansche kudde runders. 't Was een vroolijke drukte aan boord en aan den wal. Terwijl eene partij van het volk in de tent op het strand het vee slachtte en het vleesch in de pekel leidde, hielden anderen in het bosch zich onledig met het vellen van boomen voor een nieuwen mast. Maar twaalf man, die zich met dit doel naar het bosch hadden begeven, zag men niet meer terug; ook

de groote boot, die met elf matrozen naar wal was gevaren om water te halen, keerde niet weder; van Hans Woutersz., den secretaris, dien men met vijf man in de sloep op kondschap had uitgezonden, werd evenmin iets meer vernomen.

Groot was de verslagenheid, want het waren acht en twintig van de beste matrozen, door wier verlies de bemanning van den admiraal, die door de bloedige ontmoetingen op Annabon en bij Refrisco reeds sterk gedund was, tot op vijf en twintig maats samensmolt, daaronder veel onbevaren volk en zieken. Uit de equipage van het Lam, een jacht van slechts vijf en vijftig last, kon zij niet worden aangevuld. Ook had men maar één kleine boot meer overgehouden. Onder die omstandigheden, en toen geheel gedespereerd werd het volk weder te bekomen, riep Spilbergen, den 12en April, officieren en bootsgezellen op het dek bijeen, nam hen allen tot getuigen, dat al het mogelijke was verzocht om het volk terug te krijgen, „twelck sy bekenden opdat naermaels geen reproche en soude kunnen geschieden by die aan 't landt gevaren waren ofte andere." In Gods naam werd toen, met groote droefheid en harteleed, de schoot gevierd en koers gezet Noord ten Oosten (12).

Hoewel nergens onder weg opgehouden werd, mag het toch nog een wonder worden genoemd dat het Schaap en het Lam den 31en Mei, behouden en wel, ter reede van Matticalao onder Ceylon ten anker zijn gekomen. Toen braken voor den vlootvoogd en zijne manschappen betere dagen aan en werd ten slotte ook voor de reeders eene goede rekening gemaakt.

Niet weinig bracht daartoe bij de schat van robijnen, saffieren, topazen en andere edelgesteenten, ruim tweehonderd stuks, welke Spilbergen van den maha-radja van Candy ten geschenke had gekregen en waarover hij, zoo voor zich als voor zijne vrienden, vrijelijk kon beschikken. Geen wonder dat zij de ijdelheid streelden van de Moucheron's vrouw; maar zij wekten ook de begeerlijkheid van zijne crediteuren, die,

minder galant dan de zeeman, op het aan haar door dezen geschonken deel eveneens aanspraak maakten. Te Middelburg was het haar vergund bij de sorteering tegenwoordig te zijn, doch zij moest toezien dat al die pretiosa, meer dan zes doozen vol, werden geborgen „in een groote ysere kist met drye slooten, daervan den principalen slotel werd bewaert by Symon Perduyn, den tweeden by Pieter van Hecke en den derden by Joris Spilberch", van welke bewaargeving den 24en Juni 1605 door den magistraat een behoorlijke akte werd opgemaakt (13).

Juffrouw de Moucheron had, naar het schijnt, eene zekere hoeveelheid juweelen voor zich behouden, welke zij als haar eigendom meende te mogen beschouwen. Aan de regeerders van Veere kwam dit echter verdacht voor en zij wilden er het hunne van hebben. Toen nu de arme vrouw, op wier meubels kort te voren beslag was gelegd en die weldra met hare kinderen het huis zoude worden uitgezet, op het punt van naar Holland te vertrekken, den 7en Maart 1606, op den beurtschipper van Delft zich reeds veilig waande tegen alle verdere vervolging, werd op last van den baljuw haar bagage van boord gehaald en zeker koffertje ten huize van den stadsbode in bewaring gesteld, om, na door de beide daartoe gecommitteerde burgemeesters te zijn nagezien, hun rapport gehoord, voorts te worden gedisponeerd naar behooren (14).

Wij vermoeden dat in dit koffertje ge- of verborgen zijn geweest de juweelen, welke zij naar Brielle heeft medegenomen, zooals blijkt uit de daarvan ten harent door den juwelier Johan Sneewater den 4en April gedane taxatie. Daarbij is gevoegd eene lijst van de voorhanden zijnde edelgesteenten, ruim drie bladzijden in folio, waarin onder andere gewag wordt gemaakt van „een diamant van 12½ charat", getaxeerd op 10.000 £, van „een diamant van 16 charat", getaxeerd op 16.666 £, van een „witte robyn van 20 carat," getaxeerd op 1000 £, van een „topas van 13 carat", ge-

taxeerd op 2500 £, van een „topas van dryen 13 carat", getaxeerd op 3000 £ enz. enz. (15). Er waren dus steenen bij van niet minder waarde dan de beroemde „carbunculus seu pyropus", dien de drukker en plaatsnijder Floris Balthasar merkwaardig genoeg heeft geacht om hem, met het bekende versje, af te beelden op het titelblad van het door hem uitgegeven journaal van Spilbergen's reis (16).

Al zal de Moucheron van dit alles weinig voordeel hebben getrokken, zoo was het hem daardoor toch mogelijk om de hondderduizend gulden in te leggen, wat hij zich voorbehouden had bij de terugkomst dier schepen te doen (17).

Maar voor het oogenblik hielp het hem niets; hij kwam er niet bovenop en kon niet verhinderen dat de mede door hem gestichte en tot dus verre uit Zeeland door hem alleen gedreven handel op Kalikoet in andere handen overging.

Door zijn persoonlijken omgang met Jan Huigen van Linschoten was hij reeds lang voordat deze zijn Itinerario ofte schipvaert naer Oost ofte Portugaels Indien had uitgegeven, even goed als hij op de hoogte van de daarin beschreven trafiek der Portugeezen op de westkust van Voor-Indië. Maar voor hem zal het een prikkel te meer zijn geweest om nu ook derwaarts zijne schepen te zenden en voor eigen rekening den handel op die plaatsen te beproeven, waar het nog altijd wemelde van Vlaamsche factoors en ook de Nederlandsche koopman een goeden naam had behouden.

Voornamelijk kwamen voor die trafiek in aanmerking Goa, de residentie van den onderkoning en van den bisschop, bij wien van Linschoten in zijne jongelingsjaren aan huis had verkeerd, Goezeratte of Suratte aan de golf van Cambaya, alwaar naar zijne getuigenis de subtylste kooplieden woonden, en Kalikoet, de aloude zetel van den Samoryn, den onverzoenbaren vijand van Portugal's gezag in Indië, waar kooplieden van allerlei natiën hun bedrijf uitoefenden.

Van Mozambique kon de Indische Oceaan binnen de maand worden overgestoken; het is dus zoo goed als zeker dat door de hierboven vermelde kleinere schepen, als zij zich in die wateren bevonden, ook enkele van die havens zullen aangedaan zijn geworden.

Het lijdt geen twijfel dat de Moucheron ten tijde van zijne verhuizing naar Veere reeds eene geregelde vaart op Kalikoet onderhield, zooals blijkt uit de onderhandelingen, in de maand November van het jaar 1597 begonnen met den burgemeester Pieter van Reigersberg over zijn „secreten voorslach om binnen die haven te trafiqueren eñ wt eñ in deselve te doen commen, uytvaren, equiperen, lossen eñ laden twintich treffelicke schepen." Ter cause van dien werd eene commissie benoemd, bestaande uit genoemden burgemeester, Adriaan Bouwenszen en Hans van Essen, schepenen, met den secretaris Vos, waarin zijne voorstellen nader onderzocht en de voorwaarden besproken werden, waarop zijne zaak uit Middelburg overgebracht en het kantoor voor een zeker aantal jaren te Veere gevestigd zou worden. Daar zoowel de regeering als de Prins Markies, die ook om andere redenen den ondernemenden, heroïeken koopman niet ongenegen was, „van meyninge waren dat deur de gepresenteerde trafycke eñ coopvaerdie de stadt eñ inwoonderen derzelver zeer gebeneficeert zouden worden", werd er veel toegegeven en het voor hen vrij bezwarend contract, voor den tijd van zeven achtereenvolgende jaren, den 29en dier maand door partijen onderteekend (18). Van zijnen kant had de Moucheron de verplichting op zich genomen „dat hy jaerlycx soo op de havenen van Spangien, de Indien, Guinée, Calicoeti, Tripoli, op Vranckrijk ende andere havenen sal doen wtreeden, laden, innecommen ende lossen de nombre van XVIII of XX schepen van coopvaerdye (19)."

Aan deze verplichting heeft hij voldaan, zoo lang hij kon. De vaart, die hij na de stichting der Vereenigde O. I.

Compagnie, als zelfstandig handelaar, beoosten de Kaap de Goede Hoop had mogen behouden, ging echter van zelf teniet met den ondergang van het huis te Veere.

Maar voor Nederland was zij niet verloren; het voorbeeld, door hem in Zeeland gegeven, vond navolging in Holland. De vloot, die in 1603 door de Kamer van Zeventienen onder het bevel van den admiraal Steven van der Hagen naar de Indische gewesten werd gezonden, deed ook Kalikoet aan. Door den Samoryn werd zij met alle vriendschap ontvangen; doch er moest slag geleverd worden tegen twintig Spaansch-Portugeesche fregatten, die echter onzerzijds zóó werden onthaald, „dat hun weldra de Hollandsche spijze niet meer lustte." Hierdoor was ons gezag in die streken gevestigd; in naam van de Staten-Generaal en van den Prins werd door van der Hagen met den Samoryn een of-en-defensief verbond gesloten, waarvan de grondslagen waren: bestrijding van den algemeenen vijand, de Portugeezen, en afstand aan de Nederlanden van eene sterkte op de kust van Malabar (20).

Te Middelburg nam de nieuwe compagnie, welke zich in November 1600, onder den naam van de gemeene reeders op Oost-Indië in Zeeland, had gevormd (21) en aan wier hoofd de thans alles vermogende burgemeester Adriaan Hendriksz. ten Haeff stond, de plannen over, met welker uitvoering de Moucheron in der tijd Joris van Spilbergen had belast, namelijk het stichten van eene factorij aan de Golf van Cambaya.

Door haar werd eene vloot van vier groote schepen gereed gemaakt, waarvan de uitrusting alleen 660.000 gulden kostte. De kanonnen, die ter bewapening dienden, werden vervaardigd door den vermaarden geschutgieter meester Coenraedt Anthonisz. te 's Gravenhage, en waren versierd met het schild van Middelburg en met de wapens der burgemeesters ten Haeff, Jacob Boreel en Jan van der Hooge (22).

Tegenwoordig dienen die stukken nog tot pronk der aloen

aloen van het vorstelijk verblijf van den Soesoehoenan van Soerakarta (Solo) op Java. Aan weerszijden van de poort op de hooge walmuren des kratons geplaatst zijn zij tevens een voorwerp van diepen eerbied en vereering voor de Javanen, die aan dit eenvoudig geschut onzer voorvaderen hunne offers brengen, het met welriekende zalven besmeeren en daaraan de zegeningen voor hunnen echt afsmeken (23).

Slechts enkele maanden vóór de laatste expeditie der compagnie van de Moucheron onder Spilbergen naar Oost-Indië, was deze vloot naar Atchin vertrokken (24). Door de omstandigheden geholpen konden toen de bevelhebbers op Sumatra de factorij Zeeland stichten, waaruit weldra eene vertakking op het schiereiland van Goezeratte werd gemaakt.

Zij was haar ontstaan verschuldigd aan Hans de Wolf en Lafer, twee kommiezen van die factorij, welke van den sultan van Atchin brieven van faveur aan den koning van Cambaya hadden medegekregen en door dezen met vriendschap en gastvrij waren ontvangen. Door hen werd niet alleen de handel in Goezeratte geopend, maar bij den Groot-Mogol ontboden gelukte het hun ook handelsbetrekkingen aan te knoopen met het rijk van Delhi, welke later bevestigd en uitgebreid zijn door de admiralen Cornelis Matelief en Pieter Verhoeff (25).

EPILOOG.

Boeiend en liefelijk was het tafereel, dat zich voordeed aan het oog van den zeevaarder, als hij na jaren lange afwezigheid den vaderlandschen bodem weder betrad en in den schoot der zijnen, bij vrienden en magen teruggekeerd, getuige was van de zegeningen, welke zoo velen rond hem door zijn bedrijf deelachtig waren geworden.

In Holland en Zeeland, de kern der Unie, de nauw verwante provinciën, leefde men zoo rustig en kalm, alsof er geen oorlog werd gevoerd, alsof er geen gevaar meer van des vijands zijde dreigde (1).

Overal, in stad en land, heerschte een vroeger ongekende bloei; alom spiegelde zich het beeld af van den voorspoed en de welvaart, van den vrede en de huiselijkheid, waarvan hij, zich zelf onbewust, een der voornaamste bewerkers was geweest (2).

Op intellectueel zoowel als op stoffelijk gebied had er een groote verandering plaats gehad. De rusticiteit en botheid, die men onzen landaard vroeger had verweten (3), waren zoo goed als verdwenen; een jong en krachtig leven doortintelde het geheele volk; de zucht naar kennis was algemeen, de liefde voor de wetenschap niet langer gebonden aan rang of stand. Ook met den zeeman was dit het geval. De watergeuzen van vóór vijf en twintig jaren hadden

uitgediend en, zegt Huet in zijn meesterwerk „Het land van Rembrandt", men zoude dwalen, zoo wij de matrozen der zeventiende eeuw ons voorstelden als lieden zonder opvoeding, pikbroeken kwansuis; allen zijn voortgekomen uit de toen bestaande inrichtingen voor lager en middelbaar onderwijs in Nederland (4). Daar kregen zij onderricht in de sterren-, natuur- en zeevaartkunde; geleerden als Plancius en Stevin gaven hun privaat les in de stuurmanskunst; in het maken van kaarten bereikten zij het meesterschap (5).

De koopman in Noord-Nederland, die zich thans niet meer uitsluitend met haring kaken en wollen weven bezig hield, gevoelde in die dagen ook behoefte aan meerdere geestbeschaving; buiten het kantoor zocht hij in de studie soms afleiding of verpoozing voor den arbeid, die hem dag noch nacht rust liet. Zoo volgden bijvoorbeeld in 1593 te Middelburg, uit louter leergierigheid, de kooplieden de lessen in de geschiedenis, die werden gegeven door mr. Jacobus Gruterus, den rector van het gymnasium, in welk gebouw voor de talrijke toehoorders plaats tekort kwam, zoodat de colleges in het auditorium van de koorkerk moesten worden gehouden (6). Van Balthasar de Moucheron zagen wij, hoe hij reeds in 1589 een blijk had gegeven van zijne belangstelling in de wetenschap en zich het lot der arme studenten had aangetrokken door het legaat dat hij aan dezen bij testament bemaakte.

Maar de historica, zooals die door den rector aan de jonkheid werden gedoceerd, konden de meer bedaagde „novitatis studiosi mercatores" niet bevredigen. Zij wenschten te weten wat er dagelijks in de wereld voorviel op commercieel en politiek gebied. De regeerders kwamen aan dit verlangen naar het nieuws van den dag, dat ook door de burgerij werd gedeeld, te gemoet door het abonnement, dat zij volgens de stadsrekening al in 1597 aangingen met Cornelis Cools, „de nieuwstydinge schryver", welke zich daarbij verbond om tegen betaling van vier pond 's jaars aan de stad iedere

week toe te zenden „de nouvellen ofte couranten (7)".

Bij het volk in het algemeen werd de nieuwsgierigheid meer geprikkeld door de verhalen der vreemde avonturen en wonderlijke ontmoetingen van den zeeman op zijne verre tochten naar Oost en West, welke het toen voor het eerst leerde kennen door de met kaarten en platen versierde reisbeschrijvingen, die in 1597 en volgende jaren het licht zagen bij Barend Langenes, den boekverkooper om den hoek van de Giststraat te Middelburg en bij Cornelis Claesz, den drukker in het schrijfboek op het Water te Amsterdam (8).

Schrijvers en uitgevers ontleenden slechts zelden hunne berichten aan de persoonlijke herinneringen der tochtgenooten; in den regel beruste hun boek op de officieele waarheid, vervat in het door kapiteins en kommiezen aan boord van hun schip gehouden journaal. Hiervoren hadden wij dikwijls ongezocht de gelegenheid om er uittreksels uit mede te deelen, welke in hunnen eenvoudigen, ongekunstelden stijl, zonder schijn van dweepzucht, maar vol vromen ernst, getuigen van een opgewekten geest, zelfs in het midden van de grootste gevaren, als

„'t moedige, bloedige, woelige swaerd
Blonck en het klonck dat de voncken daeruyt vlogen."

Een andermaal werd door die verhalen de lezer verplaatst in een wereld van arabische nachtvertellingen, maar opgeschreven bij het volle daglicht door dichterlijke boek- en logboekhouders. Herhaaldelijk gedrukt en nagedrukt bezaten die journalen voor de tijdgenooten een bekoring, welke zij nog op dit oogenblik niet geheel verloren hebben en vertegenwoordigen zij, naar het oordeel van Huet, gelijk zij ten slotte voor een aanmerkelijk gedeelte in de statige verzameling: Begin en voortgang der Oost-Indische compagnie een onderdak gevonden hebben, de eigenlijk gezegde Nederlandsche volkstaal van het tijdvak (9).

Zij waren ook niet zonder invloed op de ontwikkeling van het vaderlandsche lied; menig dichter en toonzetter werd er in die dagen door bezield. Een der schoonste liederen van Adriaan Valerius, den tijd- en stadgenoot van de Moucheron (10), heeft men daaraan te danken.

Wij ontleenen daaruit de hieronder staande versregels, die, van eene forsch gebouwde zangwijze vergezeld (11), treffend teruggeven het toen zóó wakker gevoel van volkskracht en volkswaarde en tevens het meest passende en juiste epiloog zijn voor dit gedeelte van ons werk:

„Waer dat men sich al keerd of wend
End' waer men loopt of staet;
Waer dat men reyst, of rost, of rend,
En waer men henen gaet,.
Daer vint men, 't sy oock op wat ree,
D' Hollander end' de Zeeuw;
Sy loopen door de woeste zee,
Als door het bosch de leeuw.

In koud' en heete landen al,
Gelegen Zuyd' of Noord',
Of Oost, of West, op berg en dal,
Men van haer spreecken hoord.
Sy krygen menig schip en boot
Uyt 't Indiaensche ryck,
Daer syn geen volcken, oock hoe groot.
In veelen haers gelyck."

Dit was dus het blij einde van het grootsche, hiervoren beschreven spel. Maar een der hoofd-acteurs, Balthasar de Moucheron, had zich teruggetrokken. Zijn rol op het handelstooneel in Nederland was afgespeeld; door zijne landgenooten verguisd (12), arm en moe, doolde hij rond in den vreemde; — „sic vos, non vobis" was zijn loon en zijn troost.

AANTEEKENINGEN.

INLEIDEND HOOFDSTUK.

(1). De vrouw van den vermaarden Goesenaar, Cornelis van Baersdorp, den kamer-medecijn van Karel V, die met haar man te Brugge in de kerk van St. Donaes begraven ligt, wordt op den grafsteen genoemd: „dame Anne de Moucheron, sa campagne". Er bestaat echter niet de minste verwantschap tusschen haar en het uit Normandië afkomstige geslacht de Moucheron, zooals door de samenstellers der Zelandia illustrata, deel II, bladz. 94, wordt vermoed. Dame Anne behoorde tot de oude Vlaamsche familie de Mouscron of Mosscheroen, waarvan het wapen voorkomt onder de kwartieren op die zerk. Deze gelijkluidendheid van naam gaf meermalen aanleiding tot verwarring. Bor b.v. in zijn Oorsprongk, begin ende aenvang der Nederlantscher oorlogen, boek IX, bladz. 308, spreekt van een „heere de Moucheron", die in 1577 te Gent op last van Rijhove, als verdacht van verraad jegens den Prins van Oranje, met zijn zoon en andere heeren in hechtenis werd genomen. Daarmede wordt bedoeld de hoogbailliuw Ferdinand de la Barre, heer van „Mouscron". Onze de Moucherons zijn van het begin der onlusten af den Prins altijd hou en trouw gebleven.

(2). Dr. R. Fruin. Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog 1588—1598. Vijfde uitgaaf, bladz. 214.

(3). Jhr. Mr. J. K. J. de Jonge. De opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië, deel II, bladz. 250.

(4). Isaäc le Maire. Eene voorlezing van Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink, bladz. 18.

(5). Bij al die getuigenissen kunnen nog worden gevoegd die van Prof. Lauts. De Nederlanders in Indië, van Mr. J. A. van der Chijs. Geschiedenis der stichting van de Vereenigde O. I. Compagnie, van Dr. E. B. Swalue. Daden der Zeeuwen gedurende den opstand tegen Spanje; van F. Nagtglas. Levensberichten van Zeeuwen enz., van Mr. S. Muller Fz. Geschiedenis der Noordsche Compagnie, van Mr. Berg van Dussen-Muilkerk, in de Gids van 1848, van Dr. P. S. Muller. Onze gouden eeuw, van Prof. P. J. Blok. Geschiedenis van het Nederlandsche volk, en van vele andere schrijvers van den laatsten tijd, welke zich allen over Balthasar de Moucheron en zijne verdiensten jegens den Nederlandschen handel in denzelfden geest uitlaten.

(6). Aldus sprak de Moucheron in zijn, den 8sten April 1595 in de vergadering der Staten van Zeeland gehouden, „Discours ende advis nopende tgene noodich sal wesen gedaen tot voorderinghe van de navigatie naer China door de straete van Nassau," waarover nader in Hoofdstuk XIII.

(7). Grotius in zijn Parallelon rerum publicarum etc. Caput IX, de avaritia et questu, folio 9.

(8). In het bekende grafschrift in het kerkje te Egmond-binnen, medegedeeld door Bakhuizen van den Brink a. w.

(9). De Nederlandsche Spectator, 1860, N°. 42, bladz. 334.

(10). Wij nemen die woorden over uit het slot der inleiding van den door ons bewerkten Inventaris van het oud-archief der stad Middelburg 1207—1581, aan welken slechts alleen nog die inleiding en de verschillende registers met het glossarium ontbraken, toen wij, in 1875, te Caïro de betrekking aanvaardden van rechter van wege Nederland in de alstoen in Egypte opgerichte gemengde Rechtbanken. Bij ons vertrek hadden wij verklaard, geen desolaten boedel te willen achterlaten. Dat werk

moest dus eerst worden voltooid, alvorens aan de monographie over de Moucheron kon worden begonnen. Den 1sten Maart 1883 zijn wij met dien inventaris gereed gekomen en nog in datzelfde jaar zag hij met inleiding en registers het licht. Wij maken van deze aanhaling gebruik om op te merken, dat alles wat betrekking heeft op den handel en andere toestanden te Middelburg gedurende de grafelijke regeering hoofdzakelijk aan dien inventaris is ontleend. Daar het raadplegen er van behalve door de chronologische volgorde der stukken ook gemakkelijk wordt gemaakt door een dubbel alphabetisch register van zaken en van personen, achter het werk gevoegd, achten wij het onnoodig in het vervolg telkens daarnaar te verwijzen.

EERSTE HOOFDSTUK.

---

(1). Jean François le Petit, de schrijver der „Grande Chronique ancienne et moderne de Hollande, Zélande etc. jusques à la fin de 1600", vroeger griffier van Béthune in Artois en tusschen 1595 en 1598 notaris te Middelburg, die persoonlijk met de Moucherons bekend was, zegt van Balthasar, deel I bladz. 650, dat hij was „yssu de la noble maison de Boulay-Moucheron en Normandie, dont le seigneur dudit lieu est parent au troisiesme degré en lignée droite dudit Balthasar, à présent pour la liberté de sa réligion refugié et demeurent à la Veere en Zélande." Volgens den Nobiliaire de Normandie, aangehaald in de Navorscher, deel VIII, bladz. 81, werd in 1667 een der leden van den in Frankrijk achtergebleven tak in den adeldom bevestigd met de titels van „écuyer, sieur de Hautierys, Messière, Corbu et Boulay." In 1617 schreef ook Melchior de Moucheron achter zijnen naam „escuier." Zie verder over de verdiensten van le Petit, als kroniekschrijver, Blok a. w. dl. IV. bladz. 475.

(2). Toen Pierre de Moucheron zich in 1545 te Antwerpen

als poorter liet inschrijven, gaf hij op, dat hij was „de wettiche sone van Jan de Moucheron, heere van Boulay, geboren in de prochie van Roussy le Farcq bij de stad Verneuil au Perche."

(3). Melchior, de jongste zoon van Pierre de Moucheron, die zich in zijne snipperuren bezig hield met het opstellen der généalogie van de familie, teekent daarin bij den naam van zijnen vader aan: „hij verliet het ouderlijke huis, omdat er zooveel kinderen waren en begaf zich te Middelburg in de negotie." De stamboom, van welken ons indertijd uittreksels zijn medegedeeld door Jhr. C. A. Rethaan Macaré te Utrecht, heeft tot opschrift: „Livre de généalogie des enfans descendus de feu monsieur Pierre de Moucheron et de Isabelle de Gerbier, en légitime mariage, mis en registre par Melchior de Moucheron, fils de Pierre de Moucheron, a°. 1602 — en weder gecopieert door Frédéric de Moucheron, zoon van Balthasar, a°. 1685; vervolgens a°. 1734 door Mr. Martin Jacob Huijsman, heer van den Hille, kleinkleinzoon van Magdalena de Moucheron, vrouw van Hendric Chastelain, dogter van François de Moucheron en Sara Martijn."

(4). Onder de Westersche navigatie werd verstaan de vaart op de landen, die de Middellandsche zee omringen, alsmede die op de Portugeesche havens met Valencia en Catalonië in Spanje, Provence en Languedoc in Frankrijk. Al wat noordelijk ligt, behalve Engeland, behoorde tot de Oostersche navigatie. Het scheepsverkeer volgde, zooals wij zeiden, de richting van den zeehandel. De Oosterlingen kortten veelal hunne reis in tot aan het Veergat en beperkten die weldra tot de havens van Holland en Westfriesland; de Westerlingen stevenden zelden hooger op dan het Zwin of de Wielingen.

(5). In „Dye Chronycke van Zeelandt", welke voor het eerst in 1551 te Antwerpen het licht zag, maar reeds eenige jaren vroeger door Reigersberg was geschreven.

(6). Voren aangehaalde verklaring komt voor in een processtuk met het opschrift: „Solution par forme de remonstrance de ceulx de Middelbourg, deffendeurs d'une part, contre les

manans et habitans d'Armude, supplians et demandeurs d'exemption, d'aultre", gedagteekend 2 Mei 1531. Ten opzichte van verdere citaten uit den Inventaris van het oud archief der stad Middelburg verwijzen wij naar Inleidend hoofdstuk, aanteekening (10).

TWEEDE HOOFDSTUK.

(1). Isabelle de Gerbier, bij verkorting Isabeau, werd te Middelburg geboren in 1518. Zij had nog eenen broeder, eveneens Antonie geheeten, die de grootvader was van den ridder Balthasar de Gerbier, baron Douveley, in 1592 te Middelburg gedoopt, op wien wij later terugkomen.

(2). Volgens de stadsrekening van 1536 den 4^{en} Maart van dat jaar eenvoudig als „Moucheron Pierre", zonder aanduiding van beroep of plaats van herkomst, tegen betaling van 3 schellingen, 4 grooten Vlaamsch, zijnde het laagste recht.

(3). Adolf Hardinck, de rentmeester van Zeeland bewesten Schelde, was niet alleen oneerlijk als koopman, maar ook misdadig als ambtenaar. Ten eigen bate wendde hij de gelden aan, die bestemd waren voor rentebetaling en aflossing van aan de provincie geleend kapitaal, voor de afdoening waarvan Middelburg en de andere Zeeuwsche steden als borgen solidair aansprakelijk waren. In gebreke blijvende werden hare schippers en kooplieden zelfs in den vreemde met inbeslagneming vervolgd. De stad was haar krediet kwijt; in 1535 was haar schuldenlast al geklommen tot 80.000 gulden.

(4). Het ergst waren er aan toe de in 1542 uit Portugal gevluchte zoogenaamde Nieuwe Christenen of tot het aannemen van het Christendom gedwongen Joden. Bij aankomst te Arnemuiden werden honderden hunner zonder vorm van proces in

hechtenis genomen en hunne goederen verbeurd verklaard. Aan die kwade praktijken ontsnapten ook niet „plusieurs marchaus estrangiers, y abordant, non culpables d'icelle secte." De vervolging ging uit van den rentmeester Jeronimus Sandelin; alleen de burgemeester Jacob de Valladolid waagde het zich openlijk tegen de willekeur van 's graven officier te verzetten. Toen hem later een paar leden van wet en raad bijvielen werd hun protest door den procureur-generaal gekwalificeerd als te zijn eene diffamatoire aanklacht, verder geëischt, dat zij behalve eene boete van zesduizend carolus gulden amende honorable zouden doen voor den secreten raad, en bovendien ten verzoeke van Sandelin, dat in de kerk van Westmonster een glasvenster zoude worden geplaatst met het inschrift, dat burgemeesters en schepenen het er hadden doen stellen tot reparatie van zijn eer. De vroede mannen legden toen deêmoedig het hoofd in den schoot en vonden het beter de zaak „te termineeren by appointement int vrindelicke."

(5). In hunne retrospectieve beschouwingen, vervat in een aan den koning ten jare 1556 ingediend rekwest, komen zij er rond voor uit, dat de tijd van bloei der stad eigenlijk slechts had geduurd „jusques à ce que la marchandise a été tellement multiplié en la ville d'Anvers, que quasi tous estrangiers se sont rétirés d'illecq."

DERDE HOOFDSTUK.

(1). Een regel, die bij koopsteden overal en altijd zijne toepassing vindt en waarop wij later meermalen de gelegenheid zullen hebben om terug te komen. Willem Usselincx, aan wiens oordeel over handelszaken in dien tijd en ook nu nog veel waarde wordt gehecht, laat zich in zijne in 1608 uitgegeven „Naerdere bedenckingen over de zeevaerdt, coophandel ende neeringhe enz.", daarover op dezelfde wijze uit. „Ook wort," zegt

hij o. m. „het niet veel gesien, dat groote coopsteden, malcanderen na gheleghen ende schier ghelycke commoditeyt hebbende, langhe gelycke neeringhe houden oft in éénen staet blyven, exempel aen die van Brugghe, welcken die van Antwerpen de neeringhe hebben doen ontvallen ende die van Amsterdam eerst aen die van Haerlem ende nu oock aen die van Middelburgh." Toen hij dit schreef had Middelburg op nieuw een kortstondigen tijd van bloei beleefd.

(2). Zie hiervoren Hoofdstuk I, aanteekening (2).

(3). De archivaris van Antwerpen, aan wien wij die mededeeling verschuldigd zijn, beschrijft dit wapen aldus: „d'argent, à la fleur de lis d'azur, séparéé par le milieu et détachée de toutes parts." Dit komt overeen met de beschrijving bij Jouffroy d'Echavannes in zijn Armorial universel en met de afbeelding op de wapenkaart bij Smallegange in zijn Kroniek van Zeeland. Het wijkt echter af van het wapen, dat door zijn zoon Balthasar werd gevoerd. Dit laatste is omgeven met eene „orle dentelée" van sabel en onder de in het midden doorgesneden lelie of twee halve leliën bevindt zich eene liggende maan van keel, welke ook als helmteeken staat boven den helm met gesloten vizier. Het schild was altijd geëcarteleerd met zijn moeders wapen, mede van zilver, beladen met een chevron, vergezeld van drie korenschoven (gerbes). Op deze wijze vindt men het afgebeeld op de plaat, voorstellende Annabon, in de eerste reis van Spilbergen, opgenomen in Begin ende voortganck der vereenigde Nederl. geoctr. O. I. comp., deel I, bladz. 12, alsmede op de kaart met de koerslijnen voor de tochten naar de Noordpool in de door van Linschoten bezorgde uitgaaf. Daarmede stemt ook overeen het wapen dat Balthasar te Middelburg in het door hem bewoonde huis in de lange Noordstraat, in een der sluitbalken van de boven voorkamer, liet beitelen, waarover gehandeld wordt in Jacob Cats te Middelburg en in de Navorscher dl. IV bl. 344. Op dezelfde wijze bediende hij zich daarvan als zegelstempel, zooals het, gedrukt in een ruit van papier met het randschrift: S. „Balthasar de Moucheron", voorkomt op den orgineelen artikelbrief voor

Melchior Proost van het jaar 1600, berustende in het archief van Veere.

(4). In eenen tijd, toen aan Nieuw- of Oud-Malthusianisme gedacht noch gedaan werd, was het een eigenschap der handelsfamiliën talrijke gezinnen te hebben. Bij de Moucherons was dit een familietrek. Pierre, die de twaalfde was uit den echt van zijnen vader met Marguerite de Cononos, verwekte er nog een half dozijn meer bij Isabella de Gerbier. Uit het huwelijk van zijne dochter Catharina met Allard de la Dale sproten er veertien voort; een gelijk aantal uit dat van Marguerite, eene andere zijner dochters, met François le Fort. Een van Pierres kleinzonen, Frederik de Moucheron, ofschoon hij kunstschilder was, zag zijnen echt met elf kinderen gezegend.

(5). Eene der dochters van Gaspard de Moucheron, Maria, trad in 1589 te Middelburg in het huwelijk met Pierre Le Moyne, met wien Balthasar later te Veere op uitgebreide schaal zaken deed. De meeste huwelijken der kinderen van Pierre de Moucheron, ook die van Pieter, van Balthasar en van Melchior, werden te Antwerpen gesloten; alleen dat van François met Sara Martijn werd in 1587 te Middelburg voltrokken.

VIERDE HOOFDSTUK.

(1). Beider ouderdom blijkt uit twee akten, berustende in de weeskamer te Antwerpen. In de eerste, van 1574, komt Balthasar voor als zijnde toen twee en twintig jaar oud; in de tweede, van 1582, telde Melchior alstoen vijf en twintig jaren. Balthasar is dus geboren in 1552, Melchior in 1557.

(2). Van dit testament, den 28sten November 1589 te Middelburg voor notaris en getuigen verleden, wordt een authentiek

afschrift bewaard in de archieven der voormalige weeskamer aldaar.

(3). Voor de opvoeding der dochters werd ook behoorlijk gezorgd. „Den meyskens", heet het, „sal men eenige properheyt doen leeren, daer sy naermaels hun broot souden moghen mede winnen." In Hoofdstuk XI komen wij uitvoeriger op dit testament terug.

(4). Het eerste onderwijs genoten zij van Philippus Angel, die later met de familie naar Middelburg verhuisde en ook daar hoofd van eene school is geworden.

(5). Gillis Hoofman vinden wij kort na de overgave van Middelburg aan den Prins reeds te dier stede, maar niet voor goed, als koopman gevestigd. Een der kinderen van de Beaulieu werd den 30sten December 1576 in de Fransche kerk gedoopt; getuigen waren „monsr de St. Aldegonde et la femme de Jacques l'Ermite". Aan de westkust van Afrika zullen wij later zijne zonen (?) Tobias en Charles de Beaulieu als agenten van de Moucherons ontmoeten. Hoofman verhuisde in 1578 naar Amsterdam, toen het ook de zijde van den Prins had gekozen.

(6). De licenten, oorspronkelijk van Zeeuwsche vinding, kwamen daarna ook in Holland in zwang. In den beginne waren het niet meer dan verlofgelden om langs den waterweg aan den vijand eetwaren en andere benoodigdheden toe te voeren. In 1582 wist Prins Willem gedaan te krijgen, dat de licenten even als de convooien niet meer tot de provinciale, maar tot de algemeene belastingen behoorden. Beide waren al dadelijk in 1574 veranderd in vaste inkomende en uitgaande rechten, waaruit de admiraliteiten gewoon waren hare inkomsten te vinden.

VIJFDE HOOFDSTUK.

(1). De Jonge a. w. dl. I., bladz. 10.

(2). Het onderzoek van beide hiervoren genoemde schrijvers loopt voornamelijk over de, uit een handelsoogpunt gewichtige, stukken van 1600 tot 1699, die zich bevinden te Sint Petersburg in het archief van het Ministerie van marine en te Moscou in dat van buitenlandsche zaken. Echter bevat het ook enkele historische gegevens over de laatste jaren der 16e eeuw en leert men niet onbelangrijke bijzonderheden kennen uit de bijlage: „Beiträge zu einer Russisch-Niederländischen Bibliographie", opgesteld door Benjamin Cordt, cand. dipl., bibliothecaris te Dorpat.

Tot dusverre was de beste en schier eenige bron, behalve de door de Jonge in de noot (1), deel I, blz. 11, aangehaalde schrijvers, het voor zijnen tijd zeer verdienstelijke werk van Mr. Jacobus Scheltema. Rusland en de Nederlanden beschouwd in derzelver wederkeerige betrekkingen, uitgegeven in 1817. Maar deze ontleende zijne gegevens bijna uitsluitend aan Nederlandsche schrijvers; van archiefstukken maakte hij zelden gebruik.

(3). Muller. a. w., bladz, 14. De oude Engelsche compagnie hield zich echter niet meer uitsluitend bezig met den handel op de Witte zee; in de zeventiende eeuw was zij de mededingster van onze Noordsche compagnie bij de walvischvangst onder Spitsbergen. Zie verder Hoofdstuk IX en Blok, a. w. dl. IV, blz. 19 en 20.

(4). Wij ontleenen deze bijzonderheden aan de hiervoren aangehaalde Bijdragen van Cordt, volgens wien de naam van van de Walle na 1589 niet meer in de Russische bescheiden wordt genoemd. Minder juist is echter de daaruit door hem gemaakte gevolgtrekking, dat van de Walle Rusland toen reeds verlaten had of gestorven zou zijn. In 1591 vinden wij hem nog te Moscou

als den aanklager van François de la Dale, den handelsagent van Melchior de Moucheron. Zie Hoofdstuk IX, bladz. 63.

(5). Dat Brunel en Alferius dezelfde persoon is, wordt door Muller. a. w., bladz. 25, noot 3, op afdoende gronden aangetoond. Terecht wordt door genoemden schrijver opgemerkt, dat die vroeger zoo bekende en later voor velen raadselachtige man niet alleen een der grondleggers was van Nederlands handel op de Witte zee, maar ook onze eerste reiziger in het Noorden. Vergelijk Fruin, a. w., blad 209.

(6). Scheltema. Rusland en de Nederlanden, dl. I, bladz. 41, vergist zich echter, als hij melding makende van Gillis Hoofman en Balthasar de Moucheron als van de eerste ondernemers der vaart naar de Witte zee in het jaar 1577 hen noemt „thans voorname kooplieden te Antwerpen, maar toen te Middelburg gevestigd". Van Hoofman is het onzeker, of de hoofdzetel van zijn huis destijds wel te Middelburg gevestigd was. Van de Moucheron weten wij pertinent, dat hij eerst in 1585 naar Middelburg vertrok. Om diezelfde reden is ook niet in alle opzichten juist wat de hoogleeraar Blok in zijn meesterwerk De geschiedenis van het Nederlandsche volk, deel III, bladz. 452, te boek stelt: „De Antwerpsche koopman Baltasar de Moucheron, die bij Antwerpens val naar Middelburg was uitgeweken, had van daar uit, in verbinding met Amsterdamsche kooplieden, de reeds in 1577 begonnen vaart op de Witte zee krachtig aangevat." Ook de expeditie naar de Dwina van 1584 ging nog van Antwerpen uit.

(7). Bij Muller, wiens zegsman in deze Scheltema is, lezen wij, bladz. 28: „onder de schepen, die te gelijk met dat van Hoofman (in 1577) in Rusland aankwamen, bevond zich reeds dadelijk dat van Adriaan Crijt, een zeeman in dienst van den bekenden Balthazar Moucheron. De handel van Nederland met de Witte zee was zoodoende gevestigd. Spoedig kwam Melchior de Moucheron zich als agent van zijnen bloedverwant Balthazar aan den Dwina-mond vestigen." Naar onze opvatting kan dit niet vroeger dan in 1584 zijn gebeurd. In 1577 was Melchior, Balthasars jongere broeder, even

twintig jaren oud. Met hun huis te Archangel stond later van de Walle, als agent van Hoofman, ook niet op den besten voet. Zie Hoofdstuk IX, bladz. 63.

(8). Zie De Jonge. a. w., dl. I, blz. 16. Over de expeditie van Pet en Jackman en het doel, waarmede zij ondernomen werd, wordt uitvoerig gehandeld door Muller a. w., bladz. 17 en volgg. Het mythische Cathay, het land waarvan men zoo vele wonderen verhaalde, zoude zijn het onmetelijke rijk, gelegen tusschen Waygats en Japan, op 35 graad noorderbreedte, staande onder den grooten Khan van Tartarije, met Quinsay als hoofdstad.

(9). Muller. a. w., bladz. 19.

(10). Brunel, die het land der Samojeden en Siberië had doorkruisd en met de Russen de door Engelschen en Nederlanders vergeefs gezochte Ob of Obi had bereikt, kwam door een Russischen gids derwaarts geleid in de op die hoogte gelegen zeeengte van Kostin-jar, welke, zegt Muller. a. w., blz. 26, door dit bezoek aan Europa bekend werd. Barendszen was de tweede Hollander, die haar bezocht, op den 8sten Augustus van het jaar 1594.

(11). In de voorrede der Historica relatio sive descriptio novi ad aquilonem transitus, supra terras americanas in Chinam atque Japonem ducturi, quemadmodum is ab Henrico Hudsono, Anglo, nuper inventus est etc." auctore M. Gotardo Arthusio Dantiscano," in 1613 door de gebroeders de Brij in hunne bekende verzameling van oude reisverhalen uitgegeven, komt daarover o. a. voor: „atque hae quidem tabulae et qualescunque descriptiones, quaeque praeterea de regionibus hisce comperta habentur, elicuerunt Oliverum quemdam Brunellum, domo Bruxella, uti, conscenso navigio Enchusano, animum induxerit eo sese conferre, qui aliquando ibi vagatus, cum pellium pretiosarum, vitri Ruthenici, crystallique montani, ut vocant, satis majorem copiam nactus esset, omnium opium suarum scaphae commissarum in undis fluvii Petsorae triste naufragium fecit." Dit laatste ziet op de reis van het jaar 1584, waarover hierachter en bij Muller a. w. blz. 31. De Brij verzuimt niet er op te wijzen, dat het Brunel

is geweest, „qui et Costinzarcam, Novae Zemliae regionem, lustraverat."

(12). Gerard Mercator ontdekte in 1569 de naar hem genoemde projectie, stelde de theorie van het aardmagnetisme vast en bepaalde de afwijkingen van de kompasnaald. Petrus Plancius was zijn leerling.

(13). In zijn Discours ende advis aan de Staten van Zeeland dd. 8 April 1595, waarover in Hoofdstuk XIII, erkent de Moucheron, dat men met drijfijs wel gedurende een gedeelte van het jaar te worstelen heeft „wanneer dat de rivieren aldaer ontdooyen, gelyck d'experiencie van hier ende de meeste landen by Noorden jaerlycx doet blycken", maar, voegt hij er bij „in deselve Schitische Zee van de maent April ofte Mey geen ofte luttel ys en is, overmidts dat de zee bevochten wordt van continuele stormen ende oversulcx tot congelatie niet kan komen". Tot dezelfde conclusie kwam Mercator, die, wel wat hyperbolisch, de Noordelijke IJszee vergelijkende met de snelstroomende wateren der zeeëngte tusschen Calchis en Euboea in Griekenland, op de eerste door hem uitgegeven zeekaart drukken liet: „Euripus ob celerem fluxum nunquam congelatur."

(14). „Deselve Cape Tabin", zegt Balthasar in zijn hiervoren aangehaald discours, „legt onverhindert van eenighe eylanden ende aen een wyde, diepe zee ende naar het beschryven van diverse autheuren, die van de gelegentheyt van 't land van Tartariën geschreven hebben, op zessentseventich ofte zevenentseventich graeden."

(15). Vglijk Muller. a. w. bladz. 12, 17 en 18. De expeditie van Pet en Jackman was hoofdzakelijk ondernomen met het doel om dit punt optehelderen. Toen Jackman door den ontredderden staat van zijn schip de reis niet kon vervolgen, werd zij voortgezet door Pet, die echter den ingang van de door de Engelschen al in 1556 gevonden Burroughs-straat miste, maar van de baai van Pechora voortdurend de Russische kust houdende de tweede opening bereikte, welke toegang verleent tot de zee van Kara en ook door de Moucheron voor de beste werd gehouden.

(16). Bor. a. w., boek III, bladz. 337; van Meteren. a. w., boek XVIII, bladz. 125 en volgg. Van der Chijs, a. w., bladz. 18, ziet in die kooplieden-avonturiers alleen de Zeeuwsche kooplieden de Moucherons, die echter toen nog Brabanders waren. Ook van Duijl in zijne volksvoorlezingen over de eerste vestiging der Nederlanders in Indië, deel I, bladz. 18, zegt verre van juist: „zeer waarschijnlijk waren de hier bedoelde avonturiers de gebroeders de Moucheron, edellieden uit Normandië, die echter, om de godsdienst hun vaderland ontvlugt, zich te Veere hadden neergezet en daar een uitgebreiden handel dreven op Moscou."

(17). In de Russische bescheiden komt nergens de naam van de Moucheron als stichter van Archangel voor. De in 1890 door Ogorodinkow uitgegeven Schets der geschiedenis van de stad Archangel (goroda Archangelska), door Cordt vermeld in zijne bibliographische bijdrage, zwijgt er van en daar de stadsarchieven in 1770 door brand zijn vernield, is er ook weinig heils te verwachten van de daarover nog gevoerd wordende correspondentie met Dr. B. Alexandrow, den bibliothecaris der universiteitsbibliotheek te Kiew. Lezenswaardig zijn de brieven, in 1598 door een Hollandschen koopman uit Archangel geschreven, medegedeeld door Prof. van Vloten in het Tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek, uitgegeven door Mr. Sloet tot Oldhuis, dl. XXI, stuk 6, 1861, bladz. 312—325, die daarbij wijst op het in dien tijd zóó sterk ontwikkeld koopmansgenie en de opmerking maakt, dat de gunstige ligging der stad, evenals die van New-York, door een Hollandschen schipper is ontdekt.

(18). Vorenstaande woorden zijn ontleend aan de Grande Chronique van le Petit, welke schrijver door de betrekking, in welke hij stond tot de familie de Moucheron, die woorden zeker niet zonder voorkennis van Balthasar zal hebben neêrgeschreven. Ook Jan Huigen van Linschoten, een niet minder geloofwaardige getuige, spreekt in zijn „Voyagie ofte Schipvaert by Noorden om", in 1595 gedrukt achter zijn „Itinerarium ofte Schipvaert naar oost ofte Portugaelsche Indien", van dezen in 1584 ondernomen tocht als van een proeftocht en voorlooper van die, welke van 1594 tot 1597 ook naar zijne plannen in Noord-Nederland zijn uitgevoerd.

ZESDE HOOFDSTUK.

(1). Er waren acht kolonelschappen, ieder van zestien vendels, die tezamen een der kamers van het stedelijk bestuur uitmaakten. Zie over dit lichaam, hun groote macht en hun verzet tegen Marnix, Lothrop Motley. De opkomst van de Nederlandsche Republiek, dl. I, bladz. 132—133.

(2). Voren bedoelde plaats uit Aitzinger. De Leone Belgico, bladz. 363, luidt in haar geheel als volgt: „Aldegondus, Antwerpiensium consul, habitā prolixā in consilio oratione, quatuor novos constituit ex ultimā plebe delectos colonellos, suae farinae homines, Arnoldum Hilman, Franciscum Hercq, Balthasarem Moucheron et coxtorem quendam cervisiae, ad quodvis audendum et perpetrandum idoneos." Ook in Noord-Nederland werd Marnix door zijne partijgenooten en geestverwanten niet gespaard. „Hij is," zegt Busken Huet: Het land van Rembrand, dl. II, 1e stuk, bladz. 12, „de bok Azazel geweest, dien de Hollanders en Zeeuwen de woestijn hebben ingejaagd, beladen met de zonde van Antwerpen's verlies, dat bestemd was de opkomst van Middelburg, van Rotterdam, van Amsterdam te worden."

(3). Het manhafte gedrag van de Moucheron wordt niet alleen door Bor en van Meteren vermeld, maar ook door de latere schrijvers als een heldendaad geroemd, o. a. door Mertens en Torf in hunne Geschiedenis van Antwerpen. bladz. 249 en door Théodore Juste. Vie de Marnix de Sainte Aldegonde. 1538—1598. bladz. 162. Jan Huigen van Linschoten heeft ook de herinnering daaraan levendig gehouden door in zijn relaas van de tochten naar het Noorden het hiervoren beschreven wapen, luidens het randschrift, op te dragen „prudentissimo et solertissimo viro D. Balthasaro Moucheron, olim apud Antwerpianos civium praefecto, amico et patrono L. M. D. O. Joannes Hugo a Linschoten 1599."

(4). Drie weken voor de Fransche furie, 17 Januari 1583,

had de koningin van Engeland hare onderdanen te Antwerpen woonachtig bevolen die stad te verlaten en zich te Middelburg te vereenigen, alwaar de Engelsche kooplieden-avonturiers uit Brugge overgekomen met de meeste welwillendheid waren ontvangen. Dadelijk na de inneming van Liefkenshoek, 10 Juli 1584, hadden zestig of zeventig kooplieden, die de rijkste handelshuizen te Antwerpen vertegenwoordigden, de wijk naar Holland genomen. Zie Motley a. w. dl. I, bladz. 155.

(5). In 1586 werden er weder duizend één honderd en vijftig ingeschreven. Zie F. Nagtglas. De algemeene kerkeraad der Nederlandsche Hervormde gemeente te Middelburg van 1574 tot 1860. bladz. 9. Door Leycester werd later nog aan honderd zes en dertig Antwerpsche familiën vrijgeleide verleend. Op de lijst dier gezinnen, medegedeeld in de Kronijk van het Historisch genootschap te Utrecht 1852, bladz. 27, komen ook voor „Jacques et François le Fort et leurs biens et familles."

(6). Den 26^{en} Februari overrompelden op klaarlichten dag eenige Vlissingsche varensgezellen een wijnschip, dat te Middelburg onder de kraan vastgemeerd lag en sleepten het weg, na met het stag de zoogenaamde leugenbrug tusschen de beide havenpoorten, welke men had neêrgelaten, te hebben stuk gevaren. De euveldaad werd volvoerd onder den juichkreet: „'t Avond of temorgen, Halen wij de kraan; God zij geloofd, Vlissingen de kaproen, Is Middelburg over 't hoofd."

(7). Onder hen was maar één oprecht Prinsgezinde, namelijk Antonie de Villiers.

(8). Dit blijkt uit het „Liber bonæ voluntatis" of „Livre des comptes de l'abbaye de bon vouloir", waarin te beginnen met het jaar 1577 worden verrekend de inkomgelden, geschonken als „bienvenue par tous marchans François arrivans en cette ville de Middelbourg", welke moesten dienen „à estre distribué aulx pauvres de leur nation, infortunés et disgraciés par mer ou par terre, arrivans esd. ville, affin que sans mendier ils puissent retourner au lieu de leur naissance etc." Het geeft den maatstaf

aan van het steeds toenemend verkeer der Franschen, waaronder niet alleen kooplieden, maar ook ambassadeurs en andere hooge personages worden aangetroffen, b. v. in 1588 Monseigneur du Faye, in 1589 le seigneur de la Tuillerie en Charles de Sardaigne de Rouen, seigneur d'Angeville, in 1590 monsieur le vicomte de Turenne, enz. Dit ondersteuningsfonds werd bij resolutie van wet en raad den 4^{en} februari 1581 als rechtspersoon erkend; het authentieke register wordt bewaard in de archieven van de Fransche kerk.

(9). De Staten van Zeeland deden ter gedachtenis een legpenning slaan, vertoonende aan de eene zijde het wapen der provincie met het randschrift: „vos terris at ego excubo ponto", aan de keerzijde een man, die jonge boomen plant, wiens hoed hangt op de punt eener lans, met de woorden daar rond: „si non nobis, saltem posteris."

(10). Zie hiervoren Hoofdstuk IV bladz. 24 en aanteekening (6). Montanus in zijne Bijvoegsels op Guicciardijns Beschrijving van Nederland, bladz. 273, zegt: „van daer" — dat is van Middelburg — „heeft Antwerpen zelfs en geheel Brabant ende Vlaenderen, voldoende de convooyen ende licenten, haer gerief versocht ende gehaelt, gelyck zy noch doen, tot groot welvaren van de gantsche ghemeynte."

ZEVENDE HOOFDSTUK.

(1). Bedoelde akte is in haar geheel geboekt in het Register civiel der stad Middelburg 1575—1637, foliis 39—42 en heeft daardoor de kracht eener authentieke akte gekregen. Zij is door al de oprichters eigenhandig onderteekend. De instelling schijnt eene naar de eischen van tijd en plaats gewijzigde navolging te zijn geweest van het zoogenaamden College van beter intelligentie,

dat, in 1580 ter vervanging van de vroeger gebruikelijke Entrecoursen door den Nederlandschen koopman te Londen opgericht, met den val van Antwerpen was te niet gegaan, waarover wordt gehandeld bij van Meteren, boek X, bladz. 191. Te Antwerpen zelf had reeds in 1485 de stedelijke regeering in het belang van de Nederlandsche kooplieden, elders handelende en zeevarende, een societeit of consulaatschap opgericht en haar voorzien van een octrooi, waarbij bestuur en inrichting werden geregeld.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

---

(1). Balthasar, de zoon van Pieter de Moucheron, trouwde te Amsterdam, 11 April 1619, met Cornelia van Broekhoven, uit welken echt geboren werd Frederik de Moucheron, de landschapschilder, ten jare 1686 aldaar overleden. Bij zijne vrouw Maria de Sondreville verwekte Frederik elf kinderen, waaronder Izaäk de Moucheron, geboren in 1670, gestorven in 1744, die nog grooter schilder was dan zijn vader. Vergelijk F. Caland. De trouwboeken van Delft, medegedeeld in het Algemeen Nederlandsch familieblad 1883, bladz. 38 en C. Kram. Het leven der Nederlandsche schilders in voce, met wiens opgaven de onze niet overeenstemmen. Zie verder het volgende hoofdstuk, aanteekening (22).

(2). Antonie Hartman werd benoemd; zijn instructie werd den 6^{den} Augustus 1589 door wet en raad vastgesteld. De postmeester was verplicht zijn kantoor te houden in de nabijheid der beurs en was belast met de expeditie der brieven naar Engeland, Frankrijk, Keulen en Antwerpen. Met andere rijken of steden buitenslands was toen nog geen postverbinding. De verzendingen hadden niet dagelijks plaats; naar Antwerpen slechts tweemalen in de week, naar Londen iederen Zaterdag,

naar Keulen iederen Donderdag en naar Frankrijk niet meer dan drie malen in de maand. Het port werd berekend naar het gewicht en naar den afstand, b.v. naar Engeland tien grooten per ons, naar Parijs en Rouaan een schelling acht grooten, naar Bordeaux en Lyon drie schelling enz. De enkele brief naar Antwerpen koste zes grooten, dubbele brieven en pakketten naar evenredigheid.

(3). Zie Fruin. a. w. bladz. 198 en mr. M. L. van Deventer. Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt, dl. I, bladz. 223—227, dl. II, XXX, XXXVI. Lezenswaardig is hetgeen aldaar voorkomt over de Engelsche handelspolitiek van die dagen en over de wijze, waarop de Moucheron haar te Londen heeft bestreden.

(4). Namelijk de Zon en de Wassende maan. In laatstgenoemd schip, groot honderd last, waarvan de uitrusting ruim 4200 pond Vlaamsch had gekost, waren de Moucherons voor $^1/_{32}$ aandeelhouders.

(5). Vorenbedoelde brieven, door Noël de Caron aan Christoffel Roels uit Londen en Bethnalgreen in de eerste maanden van het jaar 1595 geschreven, worden met eene menigte andere hoogst belangrijke stukken, de Noordsche tochten en andere handelsondernemingen van Balthasar de Moucheron betreffende, gevonden in het Provinciaal archief van Zeeland onder de meestal authentieke bijlagen tot de notulen van de Staten en van de Gecommitteerde raden. Zij vullen een aantal lijvige, naar wij meenen, nog niet geklasseerde of geïnventariseerde bundels.

(6). „Il me semble", schreef Caron een paar maanden later aan Roels, „qu'il feroit grand bien, s'il plaisoit à Messrs de Zélande uneffoys luy en escrire en termes précis, pour l'insinuer que depuys que Messeig^{nrs} les Estatz Gn̄aulx m'auroient icy commis pour négocier en gn̄al leurs affaires, qu'ilz auroient aussi tenu pour vide et nulle la commission, qu'ilz pourroient avoir donnée à Moucheron ou depuys à Leeman, d'autant que

comme je dois repondre et rendre compte à mesd. seign^{rs} de ce qui se traicte et négocie icy, qu'il est aussi bien nécessaire, que personne n' advance de se mesler de noz affaires sans mon sceu et par ma charge."

(7). Luidens de aan de Staten overgelegde correspondentie had Leeman aan Caron geschreven: „de admirael is door UE. clachten grootelicks op ons verstoort in sulcken graet, dat hy ons verboden heeft ons eenichsins temoeyen met eenighe meer solicituden ende soo in somma onse broodschrappaye gesloten heeft, ende beneffens ons groote dreygementen aangedaan van alle onse goederen te doen beschryven ende te doen arresteeren in „ne exeas regnum" ende de Moucheron verboden heeft in syne presencie tecomen."

(8). Noël de Caron bleef op zijn post te Londen tot zijnen dood in 1621. Door Vreede. Lettres et négociations de Paul Chouart, seigneur de Buzanval etc." bladz. 243, noot (1), wordt zijn gedrag tegenover Oldenbarnevelt, aan wien hij veel verschuldigd was, gelaakt. De Staten-Generaal verweten hem ook dat hij in 1618 te Londen, toen aldaar een gezantschap uit Moscovië was, hen niet van alles op de hoogte had gehouden. Zie Scheltema. a. w. bladz. 115.

(9). Als gelijkgerechtigd waren de Vereenigde Nederlanden door Frankrijk en Engeland opgenomen in de alliantie tegen Spanje, waarbij onze regeering zich ook harerzijds had verbonden, den vrijen handel op Spanje en de aan dit land onderworpen streken, zoo niet te doen ophouden, dan toch te verbieden. In dien geest kreeg de Caron zijne instructies van de Staten-Generaal, in wier vergadering velen der meening waren toegedaan, dat „de Staet van dese landen niet en was bestaende by de koopluyden alleen". En juist de laatsten hadden eenen voorvechter in de Moucheron, die gesteund werd door de Staten van Zeeland, welks ingezetenen de vaart op het Westen niet konden missen. Zie over de moeilijkheden, waarin onze handel verkeerde ten gevolge van ons toetreden tot het bondgenootschap met Frankrijk en Engeland, Blok, a. w. dl. III, bladz. 440.

(10). Walter Raleigh, de beroemde zeereiziger, die in 1618 op bevel van koning Jacobus I, als verdacht van landverraad, in den Tower werd onthoofd, stelde in den kerker eene memorie op, waarin hij o. a. eene vergelijking maakt tusschen den Engelschen en Nederlandschen handel op de Oostzee, welken de Brit ons niet kon ontnemen en die zeer ten gunste van den onzen is. Verder zegt hij, „they sent into France, Spain, Portugal and Italy about 2000 ships yearly with these East Country commodities, and we none in that course." Zie mr. J. H. Koenen. Voorlezingen over de vroegere en latere Nederlandsche handelspolitiek, bl. 172.

(11). De gebroeders Johannes Theodorus en Johannes Israil de Bry, de uitgevers der kostbare, zeldzaam geworden, verzameling van ontdekkingsreizen naar vreemde landen in Oost en West, met keurige kopergravures versierd, welke in de laatste jaren der 16e eeuw en in het begin der 17a te Francfort aan den Main het licht zagen, wijden het achtste deel, dat in 1599 verscheen, aan de drie reizen van Francis Drake ondernomen in 1572, 1585 en 1595, aan die van Thomas Candish in 1586, alsmede aan die van Walter Raleigh, de laatste begonnen in 1595 en nog in datzelfde jaar volbracht. In de beschrijving van Guyana, folio 41, zegt Theodorus de Bry, die toen zelf te Londen was, „intercedit ipsi familiaritas cum filio Monsieurs Moucheron et cum Petro Moucheron, Belgicarum navium inspectore, qui isthic loci mecum haec omnia audierunt."

(12). Door John Hawkins, die in 1565 met drie schepen naar West-Indië voer, was de gewoonte ingevoerd om eerst eenige honderden zwarten op de kust van Guinea op te vangen, welke men dan op Hispaniola of andere Spaansche eilanden weder verkocht. Deze ruilhandel in Afrikaansche negers voor Spaansch goud werd sinds dien tijd door de Engelschen met groot voordeel gedreven. Later zullen wij zien dat ook door Balthasar de Moucheron somtijds negers aan de slavenkust werden gekocht, doch alleen om dienst te doen als soldaat, en dat hij zijnen agenten uitdrukkelijk voorschreef „acht tenemen dat deselve swarten wel bewaert ende gegouverneert worden, tracterende deselve also wel

als het mogelyck is, sonder te gedoogen dat men haer eenich schimp ofte overlast doe.".

(13). Bedoeld huis, tegenwoordig wijk n°. 131, dat vroeger had toebehoord aan den burgemeester Johan van Bekerke, was door Balthasar de Moucheron in 1594 gekocht. Het tijdstip van Pieters komst te Middelburg kan niet met juistheid worden bepaald. Als huurder van dat huis wordt hij voor het eerst vermeld op het register der haardsteden van het jaar 1601: „Balthasar de Mosseron (eigenaar), huert Pieter de Mosseron, X haertsteden." Zie verder Hoofdstuk XI en ons boekje over Jacob Cats te Middelburg enz., bladz. 14 en volgg.

(14). De bijzonderheden omtrent de eerste jaren van Cats verblijf te Middelburg ten huize van Pieter de Moucheron zijn ontleend aan zijn algemeen bekende autobiographie: „Twee en tachtigh-jarigh leven, van zijn geboorte af tot zijn doot toe, aen deszelfs veertien kintskinderen, dienende tot naricht van deselve."

(15). Voor zooverre ons bekend is, zijn uit de vorige huwelijken, behalve Balthasar, nog verwekt Cornelis, die aan het handelshuis belangrijke diensten in Afrika heeft bewezen, Cosmo, die zich in Rusland als ingenieur of fabriekmeester heeft vermaard gemaakt en Daniël, hiervoren bladz. 57 genoemd.

(16). Het cynisme, waarmede Cats zich van die vrijage heeft afgemaakt en er nog over spreekt in zijn twee-en-tachtigjarig leven, is reeds meermalen aan de kaak gesteld, o. a. op geestige wijze door E. J. Potgieter in zijn opstel: het Rijks-Museum te Amsterdam, opgenomen in zijn Proza 1837—1845, bladz. 333—334. Bij het meisje, dat hij zitten liet, kan aan eene dochter van de Moucheron niet worden gedacht, zooals door sommigen wordt gemeend. Wij houden het er voor dat haar vader de reeds vroeger genoemde Michiel le Fort is geweest, die in 1589 voorkomt onder de oprichters van het consulaat. Deze heeft echter geen bankroet gemaakt, maar is eenvoudig failliet gegaan, hetgeen voor een groot-handelaar echter toen al erg genoeg was. In zijn geval werd ook de kerkeraad er mede

gemoeid, zooals blijkt uit het volgende besluit, getrokken uit het Memoriaal van de acten der consistorie van de Hervormde gemeente te Middelburg d.d. 27 April 1607: „Michiel Le Fort is voor den kerkeraet verscheenē en heeft syne schult bekent van syn faillissement, belovende dat hy, so verre hem de Heere vergunnen sal, hy naar syn vermogen syne crediteuren betalen sal; is daerom besloten, dat men hem ten avondmael des Heeren sal toelaten, mits dat men syne schultbekentenisse met verswijginge syns naems der gemeynte sal aendienen en dat men eenige crediteuren, voor soover ledematen der kerke, daerover sal aenspreeken en haer soeken te contenteren."

(17). Den 26sten April 1605 werd te Amsterdam het huwelijk voltrokken tusschen „Jacob Cats van Brouwershaven, oud 27 jaren, wonende tot Middelburg, geadsisteerd met Cornelis Cats, zijn broeder, ter eenre, en Elisabeth van Valkenburg van Antwerpen, oud 26 jaren, wonende in de Warmoesstraat, geadsisteerd met Elisabeth Michiels, hare moeder, en Margriet de Vogelaer, hare zuster, ter andere zijde." Door zijn huwelijk was hij een rijk man geworden en kocht toen dadelijk het huis van Balthasar de Moucheron en eenigen tijd daarna diens buitenplaats het Munnikenhof onder Grijpskerke.

(18). Het vertrek van Pieter de Moucheron uit Zeeland werd spoedig gevolgd door dat van al de andere aldaar woonachtige leden van het geslacht. Van zijne zonen bleef alleen de hiervoren genoemde Daniël nog te Middelburg achter; deze was inmiddels gehuwd met Helena van Malse, welke, na den op hem in 1607 te Punto del Rey gepleegden moord, in 1612 hertrouwde met Gerson Meunincx.

François de Moucheron, die in 1589 met Balthasar het college der consuls oprichtte, is evenmin als zijn broeder Gaspard verder in de handelswereld bekend. Hunne kinderen hebben in Holland goede huwelijken gedaan, waardoor de naam van het geslacht is overgegaan in verscheiden aanzienlijke familiën, zooals de Chastelains, de van Hoorns, de Huysmans, Macarés, van der Stratens enz.

Omtrent Melchior de Moucheron, zijne zonen en de de la Dales verwijzen wij naar het volgende hoofdstuk.

Met Antonie Gerbier, den jongeren, is het niet veel beter gegaan dan met zijnen grootvader. Als koopman en zijdebereider werd hij door de familie voortgeholpen, maar was in 1598 aan Balthasar en Le Moyne nog L. 2653. 18 sh. 8 gr. Vls. schuldig, zoo ter cause van geleend en voorgeschoten geld, als van diverse koopmanschappen, van hen ten dank ontvangen, welke som, volgens eenen ten hunner behoeve den 24sten September voor schepenen verleden schuldbrief, bij termijnen zoude worden afbetaald en tot zekerheid waarvan hij hypotheek op zijne huizen in de Noordstraat gaf. Nog in datzelfde jaar is ook zijn huisgezin buitenslands gereisd, waarschijnlijk naar Antwerpen, naar hetgeen daaromtrent is medegedeeld door zijnen zoon, den ridder Balthasar de Gerbier, baron Douveley, die later als schilder, diplomaat, ingenieur en kolonisateur zekere vermaardheid heeft verworven. In de ten jare 1646 aan zijne dochters Elisabeth en Susanne, die, met geweld ontvoerd, te Parijs in een Engelsch klooster waren opgesloten, gerichte „dernières admonitions", herinnert hij er aan dat hij reeds op zijn zesde jaar Middelburg had verlaten en voegt er bij, „les sentiments dûs à la chère patrie n'ont pas été effacé de mon souvenir, non plus que le nom de mes ayeulx du marbre, qui les couvre en l'église Française en la dite ville de Middelbourg."

Een minder vurig patriot was Pierre Le Moyne, die bij zijn huwelijk met Maria de Moucheron expresselijk bedong dat „geobserveert, nagecomen ende achtervolcht souden worden de costuymen van Britannien in Vranckrijck, waer hy oock mocht komen te wonen." Hij keerde echter niet naar zijn geboorteland terug, maar overleed te Middelburg in 1611. Ofschoon krachtens bedoelde huwelijksche voorwaarden de goederen van de vrouw door de schuldeischers van den man niet konden worden aangeslagen, deed zijne weduwe toch liever afstand van de nalatenschap.

Eindelijk vinden wij nog in 1605 als koopman, resideerende te Middelburg, melding gemaakt van eenen Adriaan de Moucheron, door wien alstoen voor schepenen de koop werd geannuleerd van een huis en erf op den Korendijk, waarvan hij in Februari 1602 den eigendom had verkregen. Waarschijnlijk is hij de Moucheron, die op het register van ondertrouw wordt genoemd Adrian de Moucheron, j. m. van Brugge, en zijne bruid Sara

Ingenram, j. d. van Antwerpen, ondertr. 12 Jan[i]., bevestigd 16 February 1610, waarbij de vreemde kantteekening voorkomt: „Balthasar Mucherō conniveert met stilswygen int huwelyck, dewyle hy geen raet siet om het te beletten."

Wat nu Balthasar zelf betreft, zijn wedervaren en lotgevallen zullen later meer in het breede worden besproken. Hier willen wij slechts enkele bijzonderheden aanstippen, zijne vrouw en kinderen betreffende.

Toen hij in het najaar van 1603 Veere verlaten had, is de familie er nog blijven wonen; eerst in 1606 verhuisde zij naar den Briel. Te 's Gravenhage werd op Zondag 9 Januari 1628 in de Groote Kerk het eerste gebod afgekondigd van het huwelijk van zijne dochter Maria met Pieter van Leeuwen, gezegd Leyden, opperdijkgraaf van Brielle en het land van Voorne, toen weduwnaar van Maria Duyck. Te Brielle komt haar jongere broeder Mathias van 1641 af herhaaldelijk voor als schepen; in 1643 werd hij benoemd tot burgemeester en in 1646 door de vroedschap gecommitteerd in de rekenkamer van Holland. Hij was een vermogend man, overleed kinderloos den 7[den] Mei 1646 en bemaakte aan het weeshuis aldaar een legaat van twee duizend Carolus gulden. Uit het huwelijk van Maria de Moucheron met Pieter van Leyden werd geboren mr. Dirk van Leeuwen, die in de rekening van den voor 1664 geconsenteerden 200[en] penning, voor zijn kapitaal mitsgaders voor de erfenis van zijnen vader en van zijnen oom mr. Matthias de Moucheron, werd getaxeerd op 99.000 L. Luidens kerkeraadsacte werd in het jaar 1630 aan de armen van den Briel eene som van honderd gulden geschonken door „de weduwe van Moucheron". Balthasar is dus omstreeks dien tijd overleden. Zijn oudste zoon Samuel, van wien wij verder evenmin iets weten als van zijne andere kinderen, is volgens de trouwboeken van Breda den 8[sten] Juni 1611 aldaar gehuwd met Jeanne de Sailly, dochter van capt. Jan de Sailly, geboren te Deventer.

NEGENDE HOOFDSTUK.

(1). Zie hiervoren bladz. 33. Door Scheltema. Peter de Groote in Holland enz. dl. 2, bladz. 93, wordt het werk aangehaald van Storch over Rusland, waarin van bedoeld traktaat een uittreksel, met opgave dier voorrechten, voorkomt.

(2). Uit deze brieven, medegedeeld door dr. Uhlenbeck a. w. bladz. 250, blijkt, dat in twee jaren tijds de vaart van de Nederlanders en andere natiën op de Dwina zeer was toegenomen, die van de Engelschen daarentegen stationnair gebleven.

(3). De Jonge a. w. dl. I, bladz. 12.

(4). Op deze vleiende wijze laat zich over hem uit Nikolaas von Warkotsch, de Oostenrijksche gezant aan het Hof van den czaar in 1589. Zie Uhlenbeck l.l.

(5). De Jonge a. w. dl. I, bladz. 11, de uitgaande missive der Staten-Generaal aan den vorst van Moscovië dd. 5 November 1591 aanhalende, merkt daarbij op dat dit schrijven onder de eerste officieele betrekkingen tusschen Nederland en Rusland kan worden gerekend.

(6). De Moucheron geeft zulks op als eene der redenen, waarom hij van die zóó voordeelige schikking heeft afgezien in het met de Staten van Zeeland den 8sten Juni 1094 gemaakte contract, naar aanleiding van het toen door hem gedane aanbod om een deel der kosten van den eersten ontdekkingstocht naar de Noordpool voor zijne rekening te nemen. Om gunstigere voorwaarden te verwerven heeft misschien de leuke koopman de gemankeerde winsten wat breed uitgemeten; maar dat hij de Zeeuwsche vaderen, die het beter konden weten, met een kluitje in het riet wilde sturen, kunnen wij moeilijk aannemen en deelen dan ook den twijfel niet van mr. S. Muller a. w. bladz. 32, of

wel „zuivere vaderlandsliefde de oorzaak was, dat hij zich ongeneigd toonde den Deen te helpen".

(7). Aan de stichting van Archangel had Rusland het ontstaan van den zeehandel in die streken te danken, maar voor den koning van Denemarken werkte zij nadeelig op de inkomsten van zijnen Sondtol. De vaart op Riga en Reval geraakte er door in verval, daar, evenals vroeger de Engelschen, ook toen de Nederlanders rechtstreeks benoorden Lapland om naar de Witte zee stevenden en zoodoende den Sondtol misliepen. Met de Moucherons kwam niet alleen het contract niet tot stand, maar de vrije vaart op Lapland werd hun ook ontnomen en van dien tijd af moesten zij, om de Witte zee intevaren, evenals alle anderen zich voorzien van een door den koning te verleenen paspoort. Den 28^{en} November 1596 werd het bevel daartoe uitgevaardigd; zie van Meteren a. w. boek XIX, bladz. 154 en Scheltema a. w. bladz. 46.

(8). Altoos om dezelfde reden „midts dat synen naem in desen eenichsins kennelic ende ruchtbaer gemaect is."

(9). Luidens den brief, door François de la Dale den 12^{en} Augustus van dat jaar aan boord van de Griffioen geschreven, op de hoogte der monding van de Pechora. „Adieu," schrijft hij aan het einde, „nous trouverons moyen, en prenant le detroict de Nassou, de donner noz lettres pour les porter en la Mosco, à mon oncle Melchior." Eerst den 16^{en} October kwam die brief voor Gecommitteerde raden van Zeeland aan zijn adres.

(10). François de la Dale was een man in bonis. In 1599 komt hij te Middelburg nog voor op de lijst der personen, die voor meer dan drieduizend pond gegoed waren. Scheltema a. w. I, 60, zegt dat hij zich omstreeks het begin der 17^{e} eeuw te Archangel heeft gevestigd.

(11). De Middelburgsche magistraat had er zich vroeger tegen verzet dat de schutters van het Sint Sebastiaansgilde te Arnemuiden den arend „in effigie" in hun vaandel opnamen.

(12). Zie Philaleutherus Timaretus. Collectio monumentorum etc. Amsterdam 1687, bladz. 175. De steen was voorzien van het etiquet van den gever „donum Melchioris de Moucheron" en in een afzonderlijk kastje geplaatst. Soortgelijke steenen, aan welke zekere heelkracht werd toegekend, waren toen zeer gezocht. De weduwe van Jacob Valcke was bezwaard met twee kostbare bezoarsteenen, die in de, door haar in Augustus 1602 overgeleverde, declaratie beschreven zijn als door wijlen haren man in zijne kwaliteit van tresorier generaal van Zeeland „gekocht bij last van de heren Staten". Zie Dodt van Flensburg. Archief van kerkelijke en wereldsche geschiedenissen, dl. IV, bladz. 112.

(13). Het hiervoren medegedeelde omtrent Melchiors inventie is ontleend aan de op het Rijks archief berustende Resolutiën der Staten-Generaal van 10, 12 en 31 October en 9 November 1607 en aan hun Acteboek 1601—1633, waarin folio 44 verso voorkomt het „Accort gemaeckt met Melchior de Moucheron over de aanwysinge van seecker middel enz."

(14). Volgens Scheltema a. w. bladz. 76 en 81, die, zonder naamsaanduiding, alleen van hem spreekt als van een kloeken koopman, werden hem bovendien drie duizend gulden ter hand gesteld om te worden besteed tot bevordering van den handel op Moscovië. Bij resolutie van 15 April werd voor de betaling dier som de ordonnantie gesteld ten name van den burgemeester Gerrit Witsen, maar op dien zelfden dag afwijzend beschikt op een nader request van de kooplieden op Moscovië, die eene andere orde op het afhalen der gezanten hadden beraamd. Waarschijnlijk hadden zij liever gezien dat met die zending werd belast Elias Trip, voornaam koopman te Dordrecht, aan wien zij reeds eene volmacht gegeven en ook bij de Gecommitteerden der Staten-Generaal een memorie ingediend hadden over het sluiten van een handelstractaat met het Russische rijk, hetgeen te voorbarig werd gevonden.

(15). Adam Olearius. Voyage en Moscovië etc. traduit par A. Wicquefort, Amsterdam 1727, aangehaald door Scheltema Peter de Groote in Nederland dl. II, bladz. 105. In die reisbeschrijving

komen telkens berichten voor van ontmoetingen met Nederlanders. In 1636 maakten zij te Novogorod alleen eene Protestantsche gemeente van honderd personen uit.

(16). Uhlenbeck a. w. bladz. 250. Scheltema, Peter de Groote in Nederl. dl. II, bladz. 106.

(17). Bij de Nederlandsche kooplieden te Archangel ging alles in het groot en werd minder op geld gezien dan in Holland. Ofschoon de gezanten kostbare geschenken voor den czaar, den czarewitch en den patriarch hadden medegebracht, werd dit door de kooplieden niet toereikend gevonden. De beste weg om tot goede besoignes te geraken, zeiden zij, lag in de veelheid en de aanzienlijkheid der geschenken. Op hunnen raad werden de presenten van staatswege met nog vier stukken geschut vermeerderd en voegden zij er, voor eigen rekening, nog vele kostbaarheden bij. Zie Scheltema, Rusland bladz. 60, 117. Idem Peter de Groote in Holland dl. II, bladz. 101.

(18). Later worden nog onder de goosten of kooplieden van het hof vermeld Koenraad van Klenck, die in den Zweedschen rijksadel was verheven als heer van Lohrheym en Ohrsee, Daniël Bernard, Marcus Vogelaer en Thomas Kellerman. De drie eersten genoten het voordeel van de hofcommissiën voor hunne huizen te Amsterdam, de laatste was goost te Moscou. Zie Scheltema, Rusland. bladz. 173—281.

(19). Het verbaal dezer ambassade is medegedeeld door Aitzema a. w. dl. III, bladz. 218—224 en 229—234. Vergelijk Scheltema a. w. bladz. 208—227.

(20). Scheltema a. w. bladz. 130. Toen de Engelschen in 1649 hunnen koning hadden onthoofd, vielen zij bij den czaar in ongenade, werd hun de inwoning in Moscou verboden en ging hunne reeds sterk verminderde vaart op de Witte zee bijna geheel teniet. Volgens de bij Blok a. w. dl. IV, bladz. 22, medegedeelde globale schatting der omstreeks het sluiten van het twaalfjarig bestand in de vaart zijnde schepen, waarvan echter

door den schrijver zelf de juistheid wordt betwijfeld, voeren er toen op Archangel niet meer dan twintig schepen met eene bemanning van 560 koppen. Scheltema geeft in 1669 het cijfer op van 22, in 1681 dat van 26, maar vermeldt als eene merkwaardigheid dat in het jaar 1702 die haven bezocht werd door eene vroegvloot van zes en zestig koopvaardijschepen, begeleid door drie convoyers.

(21). De Russische nationale vlag heeft nog altijd dezelfde kleuren als de Nederlandsche, maar met verschikking der banen: wit boven, rood onder, blauw in 't midden.

(22). Vglijk Scheltema, Peter de Groote in Holland dl. I, bladz. 96. In de collectie platen en gravures op het Rijksmuseum te Amsterdam wordt bewaard het door hem in 't koper gebrachte Gezigt te Amsterdam met de opgerigte eluminatiën bij de ontvangst der Moscovitische gezanten in den jare 1697 met eene menigte beelden, gr. f°. Zie C. Kramm. Het leven der Nederlandsche schilders in voce. Volgens dezen schrijver is Izaäk de Moucheron in 1670 te Amsterdam geboren en zijn vader Frederik in 1686 te Antwerpen (?) overleden. Dat Frederik echter het grootste gedeelte van zijn leven te Amsterdam heeft doorgebracht blijkt uit de doopakte van zijne dochter Cornelia van 12 Februari 1662, waarbij als getuige wordt vermeld de hiervoren genoemde Balthasar, alsmede uit het testament van „Frederik de Moucheron, schilder en de eerbare Maria Soederviel, echte luyden wonende te Amsterdam N. Z. Voorburgwal aan de Nieuwe kerk", gepasseerd den 1sten Maart 1664, in welke akte zij tevens herroepen hunne huwelijksche voorwaarden van 13 Juni 1659, zijnde de vermoedelijke datum van hunnen ook te Amsterdam voltrokken echt.

(23). Na er op gewezen te hebben dat Balthasar de Moucheron de grondlegger is geweest van Noord-Nederlands aandeel in het varen naar de Witte zee, vóór hem een monopolie der Engelschen en dat de ondervinding, opgedaan door het varen naar Archangel, den onzen bij het zoeken naar den Poolweg zeer te stade gekomen is, zegt Busken Huet in zijn meermalen aangehaald werk, dl. II,

2e helft, „uit de door Moucheron aangeknoopte betrekkingen met Rusland en den czaar zijn de moskovische handelsrelatiën voortgekomen, die, van het begin tot het einde der 17e eeuw onderhouden, ten laatste tot de overkomst van Peter den Groote geleid hebben." Door dien schrijver wordt te dier plaatse de minder bekende bijzonderheid medegedeeld dat daarmede ook verband hield het plan van den czaar de Russen Hollandsch te leeren en te dien einde zich van een in Holland gedrukten bijbel te bedienen.

TIENDE HOOFDSTUK.

---

(1). Bakhuizen van den Brink a. w. bladz. 12. Hij voegt er bij, „moest het hun (die hij noemt de Zuid-Nederlandsche ballingen) niet gevoelig treffen, bij de onbekrompener inzigten, welke hun hunne ondervinding had gegeven, dat kleinsteedschheid hier allengs het vaderland tot de muren zijner veste beperkte, dat eene familie-aristocratie zich op het kussen drong en den vreemdeling daaruit weerde." Busken Huet a. w. dl. II, 1 bladz. 174, stelt de Moucheron op eene lijn met Isaäc Lemaire, Jaques Lemaire en Usselincx, welke hij noemt de geniale kooplieden, die de Zuidelijke provinciën toen aan het Noorden schonken.

(2). In zijne Naerder bedenckingen over de zeevaerdt, coophandel ende neeringhe, ghedruckt in het jaer ons heeren 1608. Zie Nederl. pamphletten dl. I, bladz. 84, n°. 649.

(3). In de memoriën, voor de vierschaar te Middelburg in eersten aanleg en voor den Hoogen Raad in Holland te 's Gravenhage in hooger beroep gewisseld in het proces der voogden van Balthasars minderjarige kinderen uit zijn eerste huwelijk tegen Simon Jasperszen Parduyn, wordt namens dezen naar waarheid te kennen gegeven „dat hy tot ernstige bede

ende begeerte van Balthasar de Moucheron, door cortoisie ende loutere vrientschap, hem borge ende principael geconstitueert hadde gehadt voor de onderhoudinge ende voldoeninge van sekere obligatie ende contract, by denselven Moucheron verleden ende aengegaen met Lieven de Molenaer ende Geraert de Bury"; dat hij ook voor diens rekening „tot synen behouve ende laste opgenomen hadde diversche merckelicke ende notabele portiën van penningen, soo in deposito als op wissel op verscheyden plaetsen ende quartieren, mitsgaders noch syn credit verstrect totten incoop van diversche goederen ende coopmanschappen enz." waartegen aan Parduyn door de Moucheron waren „gecedeert ende getransporteert verscheyden perceelen van goederen, schepen ende cargasoenen, doen alreede vertrocken ende noch te vertrecken, ende onder andere mede de somme van duysend ponden Vlaems van het deel hem competeerende in de xiiii schepen in den jaere XVI^{c} ende twee by de compagnie van Hollandt ende Seelandt naer Oost-Indien gesonden", alles blijkens de akte van 6 April 1602, waarop wij later terugkomen.

(4). Zie hierachter Hoofdstuk XX, bladz. 161. In het hiervoren vermelde Livre des comptes de l'abbaye de bon vouloir komt de naam van Le Moyne meermalen voor. Tot zijne familie behoorde ook de teekenaar Jacques Le Moyne van Dieppe, die de rampspoedige expeditie naar Florida onder René de Laudonnière in 1564 medemaakte en van wiens weduwe Theodorus de Bry te Londen in 1587 de schetsen kocht, naar welke de kopergravuren zijn gesneden, die de door hem met zijnen broeder Johannes Israël uitgegeven reisverhalen versieren.

(5). De Jong a. w. dl. I, bladz. 109. Volgens de resolutiën van de Gecommitteerde raden ter admiraliteit in Zeeland, voorhanden op het Rijksarchief, leverde de Moucheron eene aanzienlijke hoeveelheid oorlogsbehoeften aan Frankrijk, o. a. in Augustus 1591, toen hem, tegen voldoening van de daarvoor verschuldigde rechten, de uitvoer werd toegestaan van „eene merckelycke quantiteyt ammunitie nae Grandville in Vranckryck" welke bestond uit „5000 pond buspoeder, 1000 clooten, 200 roers, 3000 pond lonten, 25 corseletten, 25 rondassen, 200 rapieren, 200 halve spiessen

en 1000 pond solffer sonder meer voor dese reyse," de suppliant daarbij te kennen gevende „dat de prins van Dombes meer ammunitie begeerende is," wat geen bezwaar ontmoette, mits door hem werd overgelegd het certificaat van den gouverneur van Grandville dat de eerste zending aldaar gelost was.

In 1597 was men in Frankrijk, evenals vroeger in Engeland (zie hiervoren bladz. 55), voor eenen overval van de Spaansche vloot beducht. In April kreeg hij toen vergunning „te mogen seynden van St. Malo in Bretaignen 400 ponden buscruyt voor provisie van syne vrienden aldaer, teghen de verwachte Spaensche armade op die quartieren." Den 17^en^ Mei werd andermaal door de admiraliteit gunstig beschikt op zijn request, houdende „versouck, om redenen daerinne vermelt, van den ammunitiemeester Pieter Reygersbergh by leeninghe temoghen lichten 1000 spiessen tot behoeff van die van Brest in Bretaigne, aldaer men verwacht de Spaansche armade." Daarop werd geapostilleerd: „voorsz. ammunitiemr wordt belast suppl. 5 te leveren de 1000 spiessen, die hy na Brest seynden mach, mits betalende de rechten ēn binnen 5 of 6 daghen restitueerende andere 1000 spiessen, soo goed als deghene, die hy sal hebben ontfanghen." Ook Rusland werd door zijn huis van krijgsbehoeften voorzien. Den 11^en^ Mei 1592 kwam bij gecommitteerde raden ter admiraliteit Zeeland het request in van Melchior de Moucheron, in dat stuk genoemd „coopman deser stede Middelburch", „versoeckende uytvoer van hier nae Moscoviën van 3000 pond buspoeder, 12 tonnekens solffer en 3 tonnekens salpeter", hetgeen eveneens toegestaan werd. In Juli 1591 tevoren had Balthasar reeds verlof bekomen om derwaarts aan Melchior te mogen toezenden „een quarteel salpeters en 4 tonnekens solffers, mits betalende de behoorlicke rechten van convoye."

(6). In de stadsrekeningen wordt de naam van de Moucheron voortaan niet meer genoemd. Evenmin wordt elders in het gemeente-archief iets over hem gevonden. Het Register der notulen ten Rade, loopende over de jaren 1584 tot 1601, dat vele belangrijke bouwstoffen voor de geschiedenis van den localen handel gedurende dat tijdperk moet bevatten en daaronder voorzeker ook menige bijzonderheid omtrent de ondernemingen van

de Moucheron, is op onverklaarbare wijze uit die bewaarplaats verdwenen. Alleen uit de gerechtelijke akten komt men iets van hem te weten. Des te rijker aan gegevens zijn de notulen der Staten van Zeeland en vooral bovengenoemde secreete resolutiën der admiraliteit.

(7). Namelijk de wijnen, in den handel bekend onder den naam van Canarie-, Teneriffe- en Madera-wijn. De Moucheron verkocht daarvan voor 600 L. Vls. aan Parduyn, blijkens het stuk van een tusschen hen beiden gehouden rekening-courant, dat in het archief van Veere wordt bewaard en tot opschrift heeft: „loopende rekenyñ tusschen Sr. Balthasar de Moucheron en mij Symon Jaspersz, Parduyn". Op den kant teekende de Moucheron eigenhandig aan: „conte de Simon Jaspersz. fermé le 17 de Juillet 1594". De overige posten slaan meestal op over en weder getrokken wissels en op gelden, welke Parduyn voor de Moucheron in voorschot was aan François de la Dale, ten bedrage van 500 L. Vls.

(8). De Portugeezen onderhielden reeds van ouds eene drukke vrachtvaart op Brazilië, met de havens van Oporto en Viana als uitgangspunt, waartoe zij bijna uitsluitend Nederlandsche schepen gebruikten. Toen begonnen wij op die kwartieren ook voor eigen rekening te varen.

(9). Eriksen was, met zijn schip op eene reis naar de Barbarijsche kust en Brazilië, op het Prinseneiland vervallen, door de Spanjaarden gevangen genomen en overgebracht naar San Thomé, alwaar hem door eenige Fransche slaven wonderen werden verhaald van den rijkdom van allerlei handelsartikelen, die de kust van Afrika en het binnenland opleverden. In 1593 te Enkhuizen teruggekeerd haalde hij eenige kooplieden over derwaarts een goed gewapend schip van veertig last te zenden, hetwelk in Maart 1594 tehuis kwam met eene rijke lading goud, grein en olifantstanden. Zie verder de Jonge a. w. deel I, bladz. 36, die echter aan Eriksen de eer van het eerst op de kust te hebben gevaren betwist.

(10). In datzelfde jaar werd Dirk Veldmuis, een andere schipper van Enkhuizen, met al zijn volk op de kust vermoord.

(11). De Staten op hunne beurt moesten het geschut of van de provincie of van de steden leenen. In het jaar 1598 werd daarop door die van Zeeland bij resolutie van 22 October nader order gesteld.

(12). De Buzanval, in Februari 1599 aan den Franschen minister de Villeroy den uitslag mededeelende van den in dat jaar door de Moucheron ondernomen aanslag op het Prinseneiland, schrijft in dien brief dat op dat tijdstip de Moucheron al zes of zeven jaren op de westkust van Afrika had gevaren.

(13). Gillis van Doornhove was een der kloekste scheepskapiteinen van zijnen tijd. Hij kwam om in dienst van de Moucherons, als schipper op de Zwemmende Leeuw, in 1598. Balthasar en Parduyn belastten zich met de voogdij over zijn dochtertje Elisabeth en keerden haar later de kapitale som van 300 L. Vls. uit, volgens de daarvan te Veere verleden akte dd. 29 April 1598.

(14). De Jonge a. w. dl. I, bladz. 33. Het tweede schip, dat in 1597 en 1598 met de Jonas de reis medemaakte naar Guijana en het eiland Trinidad en den 28^{en} Mei te Middelburg binnenkwam, kan geen ander dan dezelfde Zeeridder zijn geweest. Op die expeditie heeft dus ook betrekking het merkwaardig rapport van Cabeliau, door de Jonge medegedeeld onder de bijlagen in deel I, bladz. 153—160.

(15). Tegelijkertijd verzochten Cornelis Meuninex en Balthasar de Moucheron aan de admiraliteit van Zeeland „alsoo sy bevracht hebben tschip van Aelbrecht Diericx om te vissche te varen naer Terra nova en dat zij daerin geladen hebben sout om den visch te zouten ende andere provisie van broot, visch en diergelycke, dat hem lieden geconsenteert werde vrydom van het uytvarende convoy van dingheladen 700 ponden souts ẽn andere provisien, aldaer vermelt." Bij apostille werd den convooimeester Joris de Neve gelast „de provisie hierinne vermelt vry van convoi ẽn licent te laten passeeren ter plaetse gedestineert, mits dat de suppl. gehouden werden alhier te lande wederom inne te comen

met haere vrachte eñ vanghst." De eer van het eerst op New-Foundland te hebben gevaren wordt hun echter betwist door de Vlissingsche kooplieden Jan Lambrechtsen Coole en Jacques Lampsins, die in Februari 1601 bij hun verzoek om geschut met scherp en lood, mitsgaders exemptie van in- en uitgaande rechten, aan de Staten te kennen geven dat zij met die schepen de vaart op Terra nova wilden beproeven, „om te zien of God almachtig deze landen geluk zoude willen geven zich ook met die navigatie te geneeren, zooals de Franschen en andere natiën deden." De Moucheron was dus in 1597 daarin niet geslaagd.

(16). Op alle reizen verder dan Marseille moest cautie worden gesteld dat de schippers de havens van Spanje en Portugal niet zouden aandoen. De Middelburgsche reeders beweerden dat in Holland daarmede de hand werd gelicht en verzochten de Staten hen van die verplichting te willen ontslaan. Bij resolutie van 3 November werd hun zulks geweigerd en de cautie opnieuw vastgesteld op drie duizend gulden voor iedere reis.

(17). Eindelijk was, nadat zij reeds drie maanden lang op een gunstigen wind hadden gewacht, deze naar het Westen gedraaid, toen de ambtenaren ten derden male eene recherche wilden doen, hetgeen een oponthoud van minstens acht dagen zoude hebben veroorzaakt. Reeds vroeger had de invordering der convooien en licenten, welke niet zonder visitatie der uitteklaren bodems kon geschieden, aanleiding gegeven tot hoogloopende geschillen, die in 1589 zelfs tot vijandelijkheden tusschen Holland en Zeeland dreigden over te slaan. Van eerstgenoemd gewest kruisten de oorlogschepen op de Zeeuwsche stroomen om de in- en uitvarende bodems te onderzoeken. Die van Zeeland sehorstten uit weerwraak in hunne provincie eenige Hollandsche ambtenaren. Bij beide gelegenheden sprongen de consuls voor de verongelijkten in de bres.

(18). Met François Hercke, den tot ergernis van Aitzinger met hem door Marnix gedurende het beleg van Antwerpen aangestelden kolonel der burgerwacht, die insgelijks naar Middelburg de wijk had genomen, zette hij den handel op Antwerpen voort. In November 1590

verzochten beiden aan de admiraliteit „moderatie van 't licent van roet of talck, also sy gheerne eene quantiteyt souden zeynden nae Antwerpen, 't welck zeer is bedorven." In Januari 1591 wilde de Moucheron gaarne dertig kabassen nat geworden soda kwijt zijn en werd hem de uitvoer daarvan naar Antwerpen toegestaan „mits betalende van 't recht van licenten voor de 100 £ souda 15 st. by provisie ende mits belofte ende cautsie, indien by de 1e nieuwe lyste of andere moderatie de voorz. souda hoogher ghetaxeert wierde." In het omgekeerde geval kreeg hij restitutie. De vaart op Spanje had hij ook niet opgegeven, zooals blijkt uit zijn rekwest aan de admiraliteit van 20 September 1594, daarbij „versouckende van Joumay, St. Malo, Morlay ende Rescou te moghen herwaerts brenghen de nombre van thien hondert dertich balen (1030) ende 20 kisten fransche lynwaten, om van hier voorts nae Spaengien gescheept te worden, mits betalende alleenlyck het uytvarende convoy" wat hem toegestaan werd.

(19). In het eerste wijkregister komt in het Kolveniersstraatje het pakhuis voor van de Moucheron met vermelding dat het ten behoeve van de schutterij was belast met eene jaarlijksche rente van L. 12:13:9 gr. Vls., losbaar den penning zestien, daarop gevestigd bij akte van 22 Januari 1593. Ook zijn compagnon Arnoult le Clercq had er zijne bergplaatsen.

ELFDE HOOFDSTUK.

(1). Te Antwerpen werden geboren Samuel in 1581 en Jacqueline in 1582.

(2). Doopregister der Fransche kerk. „1585. Décembre 23. Elisabeth Moucheron, fille de Balthasar; tesm̄. Hubert le Vasseur et la fem̄e de Tibére le Peletier." Laatstgenoemde dame is Madeleine, eene der minder bekende dochters van den ouden heer

Pierre de Moucheron, waarschijnlijk reeds voor de komst der overige leden van de familie te Middelburg woonachtig en aldaar gehuwd met Tibére le Peletier van Nantes, apotheker van beroep, zoo niet de vader, doch toch een aanverwant van den later vermaarden medecijn en kruidkundige Caspar le Peletier, den vriend en gast van Hondius op de Moffeschans.

(3). Doopregister der Fransche kerk. „1587. Juillet 25. Balthasar de Moucheron, fils de Balthasar; tesm̄. François Hacque et la feme̅ de Outer Jans van Deroghe" (i. e. Wouter Jansz. van der Hooghe).

(4). Eerst later werd dit kind gedoopt. Doopregister der Fransche kerk. „1590, le 13 de Mars fût baptisée Anne Moucheron, fille de Balthasar, présentée par Estienne Racquet et Jacqueline Moucheron."

(5). Uit de sententie van den Hoogen Raad van 22 December 1606, waarop wij later terugkomen, blijkt dat Balthasars eerste vrouw bij haar overlijden in 1589 vijf kinderen achterliet, namelijk „Samuel, doen ter tyt out acht jaren ende een half; Jacqueline, out seven jaren; Elisabeth, out vyf jaren; Balthasar, out drye jaren ende Anna, out een half jaer, oft elck daer ontrent." Zij waren dus respectievelijk geboren in 1581, 1582, 1584, 1586 en 1589. Verder heet het in die sententie „van welcke vyff kinderen onlancx daernaer een, als 't voorsz. jongste, deser weerelt is commen te overlyden."

(6). Deze speciale hypotheek wordt bij schepenen-brief van 20 Juni 1591 nader omschreven als te zijn gegeven „op sekere hoven, landen en bogaerden". Daarmede was ook bezwaard het perceel in de Noordstraat, dat destijds door Pierre Le Moyne werd bewoond. Zie Jacob Cats te Middelburg, bladz. 15, noot 2.

(7). Volgens de oude overloopers en registratuur van Sint Laurens, door Verheye van Citters medegedeeld in de Zelandia illustrata, waren de bezitters van het Munnikenhof sedert 1528 1°. de curé of pastoor van Popkensburg met 290 roeden, daar

het huis op staat; 2°. Balthasar de Moucheren 7 gemet. 224 roeden; 3°. Adriaan Bommenée, daarbij aankoopende 18 gem. 29 r.; 4°. Jacob Cats, die volgens den overlooper van 1619 twee malen aankocht 191 roeden, verder nog 1 gem. 37 r. en één gemet. 53 roeden. Door Bommenée werd het landhuis gebouwd, dat daarna met een deel der landerijen eigendom werd van Jacob Cats en waarvan de afbeelding voorkomt in de folio uitgave zijner gedichten voor de Galathé of herdersklacht.

(8). Uit de meermalen vermelde sententie van den Hoogen Raad van 22 December 1606, tevinden in Register M. rosa op het Rijks-archief, blijkt dat het, bij het overlijden der moeder vijfjarige, dochtertje Elisabeth dadelijk door de grootouders te Amsterdam in huis genomen en opgekweekt is. In dien tusschentijd was ook de grootvader Jean de Croix overleden, een aanzienlijk vermogen nalatende, waarvan de aan de kinderen uit het eerste huwelijk competerende héréditaire portie niet minder dan 53.000 gulden bedroeg. Als vader en voogd van de voorzeide kinderen had de Moucheron bij obligatie van 27 April 1599 bekend „die somme onder hem tehebben ende deselve synne kinderen schuldich te syn" en daarenboven tot zekerheid daarvan bij akte, den 15en Maart 1602 voor schepenen van Veere verleden, zijn persoon en goederen verbonden.

(9). In de blijkbaar foutieve M. S. genealogie van Melchior staat aangeteekend dat Balthasars tweede vrouw, welke daar wordt genoemd Elisabeth Speijaert van Cromvliet tot Westmaes, te Middelburg geboren en met hem gehuwd is. De officiëele waarheid leeren wij kennen uit de trouwboeken van Delft, alwaar wij lezen dat op voren gezegden datum aldaar het huwelijk werd voltrokken tusschen „Balthasar Moucheron, wedr., koopman van Antwerpen, nu wonende te Middelburg, met Elisabeth Berwaerts van Crompvliet, jdr. won. te Delft". Dit is dus haar eigenlijke naam. Zij was de dochter van Maarten Berwaerts Speijaert en Maria van Cromvliet. De bijvoeging tot Westmaes wordt in geen enkel officiëel stuk gevonden. Zie Algemeen Nederl. familiënblad, 1883, 38, 4.

(10). In het register van eigendommen der huizen binnen Middelburg, aangelegd in het jaar 1596, komt Balthasar de Moucheron voor als de eerste eigenaar van het huis, staande in de toenmalige wijk 26. Het was bezwaard met een rentebrief van 37 pond 10 schellingen jaarlijksche rente, losbaar den penning 16, door hem verleden ten behoeve van Johan van Bekerke den 16^{en} April 1594. Dit huis, thans L. n°. 131, maakt niet veel vertoon aan de straatzijde, maar is van binnen zeer ruim, met vele nevengebouwen, die tot kantoor konden dienen of tot bergplaats worden ingericht. Ook had het een toren, wat toen voor een scheepsreeder veel waard was. Voor alle verdere bijzonderheden verwijzen wij naar ons meermalen aangehaald geschrift over het woonhuis van Jacob Cats te Middelburg enz.

(11). Volgens de M. S. généalogie van Melchior zoude er den 23^{en} November 1592 een eerste kind, Martin genaamd, geboren zijn. Het komt echter niet voor op de doopregisters der Fransche kerk te Middelburg. Eerst vijf jaren later lezen wij dat in die kerk werd gedoopt, „1597. May 13. Bernard, fils de Balthasar Moucheron et de Elisabeth van Crompvliet; tesmoins Bernard van Crompvliet et la femme de Arnout le Clercq."

(12). Volgens de stadsrekening over 15$\frac{9}{10}\frac{7}{8}$ „geschonken by 't collegie van weth ende raedt aen den heere van Crompvliet, gelogeert synde ten huyse van Balthasar de Moucheron." Gelijke post komt voor in de rekening over 15$\frac{9}{10}\frac{4}{5}$, eveneens met de vermelding achter zijnen naam, „wesende ten huyse van Balthasar de Moucheron". Cromvliet hield omgang met alle notabiliteiten van zijnen tijd, o. a. met Maria van Reigersberg, welke vele jaren later uit Amsterdam aan de Groot, die zich toen te Parijs bevond, schreef: „ick ben by den rekenmeester Kromvliedt ten eten geweest", en hem allerlei nieuwtjes mededeelde, die zij te Middelburg, tijdens zij daar logeerde, van monsieur Crompvliet, een oud vrijer, had gehoord. Vglijk hare Brieven, uitgegeven door mr. H. Vollenhoven en dr. G. D. J. Schotel.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

(1). Aan deze overlevering werd ook door de Moucheron geloof geslagen. Daaromtrent zegt hij in zijn discours „een seker Spaensch auteur by name Francisco Lopez de Gamara schryft, dat in den tyde van Keyzer Fredericus Barbarossa een canoa, dat is een schip van China, van dye landen is door storm door het Noorden tot Lubeck aengecomen ende aldaer gelost van de waren, die hy gelaeden hadde."

(2). Onder dezen door Bor, van Meteren en le Petit, alsmede door Linschoten en door de schrijvers van het in 1644 verschenen bekende werk Begin en voortgang van de Geoctrooieerde O. I. compagnie, welke laatsten in de inleiding van het tweede deel als de voornaamste „ingesetenen ende coopluyden, die het werck van de OostIndische vaert byder handt namen," en degenen die hadden voorgenomen „eenen wech te soecken langens het Noordtoosten" noemen „de heeren Jacob Valcke, thesaurier ende Christoffel Roeltius, pensionaris der heeren Staten van Zeelandt, nevens Balthasar Moucheron, Jan Janszen Carel en Dirrick van Os."

Beide laatsten waren waarschijnlijk met Hasselaer de reeders van het Amsterdamsche schip, dat voor bijzondere rekening aan de twee eerste expedities werd toegevoegd.

In het „Kort verhael van d'eerste schipvaert der Hollandsche en Zeeuwsche schepen by noorden Noorwegen, Moscoviën ende Tartariën om nae de coningrycken van Cathay ende China, getogen uyt het journal van Gerrit de Veer", komt daaromtrent deze pertinente verklaring voor, „in den jare 1594 zynder in de Vereenighde Nederlanden ten versoecke van eenen Balthazar Moucheron, koopman wonende tot Middelburch in Zeeland ende syn compagnie, met consent ende bevorderinghe van syn Excellentie Maurits van Nassau, gheboren Prince van Orangien etc. als admirael van der Zee, drye schepen toeghemaeckt, een tot Amsterdam, een in Zeelandt ende een tot Enckhuysen om optedoen de ghelegenheydt ende streckinghe van de landen ende

coninckrijcken van Cathay ende China, by Noorden Noorweghen, Moscoviên ende Tartariën om."

(3). De Moucheron was, tot hij in zijn eer werd hersteld door de in ons inleidend hoofdstuk aangehaalde schrijvers, bij welken nog moet worden gevoegd Busken Huet, in het vergeetboek geraakt. Zoo wordt b. v. in de, ten jare 1825 door den Utrechtschen hoogleeraar G. Moll uitgegeven, Verhandeling over eenige vroegere zeetochten der Nederlanders met geen enkel woord van hem gerept. Zelfs worden op bladz. 60 Maelson en Plancius bevorderd tot „de hoofdbeleiders van den togt naar den Noorden".

(4). Wij reconstrueeren hetgeen verhandeld werd in de Haagsche conferentie uit de bouwstoffen, door de Moucheron zelf geleverd in zijne in de maand Mei 1594 aan de Staten van Holland ingediende Remonstrantie en uit het contract, dat den 8sten Juni daarop door de Staten van Zeeland met hem werd gemaakt.

(5). Zie hiervoren Hoofdstuk V, bladz. 31 en Muller a. w. bladz. 36 noot 1 en bladz. 43 noot 1.

(6). Witsen, Noord- en Oost Tartarijen, geciteerd door Muller a. w. bladz. 16, noot 1. Vergelijk Muller, bladz. 55 en vlgg., waaruit blijkt dat ook in 1609 door Isaäc Massa de door Plancius aangeraden koers boven Nova Zembla afgekeurd werd.

(7). „Barendsz" zegt Muller a. w. bladz. 53, „stierf in de overtuiging dat men niet door de noordelijke kusten van Europa of van Novaya Zemlya te volgen, maar door hooger in het noorden zijnen weg te zoeken, de meeste kans hebben zou om een open zee tevinden". Vglijk de Jonge a. w. dl. I. bladz. 23.

(8). Het op die bijeenkomst verhandelde en toen gevallen besluit is met eene menigte andere bijzonderheden omtrent de wijze, waarop de eerste tocht tot stand kwam, ontleend aan het, op het Rijks archief voorhanden Receuil Commercie, 1455—1646,

waarvan de samenstelling aan Johan de Witt of zijn vader wordt toegeschreven, foliis 57 tot 71 passim.

(9). Voor het overige werd aan de Moucheron bij het regelen van den tocht de meeste vrijheid gelaten en voor de uitvoering het meerendeel der bepalingen overgenomen, die op de audiëntie bij den Prins reeds aller goedkeuring hadden verworven. Zijn plan bracht mede, dat men na alle zeeën, kusten en landen, havens en reeden te hebben onderzocht huiswaarts moest keeren om rapport te doen. „Dit plan," zegt F. J. van Uildriks in zijn voor Nederland bewerkte Geschiedenis van het Poolonderzoek door A. W. Greely, bladz. 23, „had veel aanbevelenswaardig. Het omvatte niet teveel; misschien had het roekeloos genoemd kunnen worden, zonder eenige ervaring de geheel onbevaren zeeën nog verder te willen verkennen. En nog afgescheiden van wat eene verstandige voorzichtigheid gebood, schijnt de ontworpen weg vele voordeelen te bezitten; immers nog in de allerlaatste jaren is de Zweedsche professor Nordenskiold er in geslaagd langs denzelfden weg eene handelsroute naar den Ob te openen."

(10). Door de Moucheron was ook overgelegd eene „Nerratie van de punten, die door Cornelis Cornelisz. Captn sullen moeten onderhouden woorden int ontdecken van de navigatie door Wygaetz met het tghene daer benooden sal wesen ēn waer op syne instructie sal moeten gemaect worden" geheel met zijne hand geschreven, daaronder de lijst van hetgeen elk schip als provisie voor acht maanden moest medenemen.

(11). Volgens zijne instructie moest Corneliszen zeilen naar het eiland, dat men heet Waygatz, en van daar koers zetten N.O. of O. ten N. „totdat hy comme daer gheen ys is". Voor Barendszen luidde de instructie: „Ende gepasseert synde de Noortcaep sullen hen alsdan verdeylen; te weten Cornelis Cornelisz. ende Brant Ysbrantsz. sullen haer cours nemen na de Vaigatz ende Willem Barentsz. nae Nova Zembla, omme by alle mogelycke ende doenlycke middelen t' ondersoucken daer door te commen in de zee van Tartarien, genaempt Mare Tabin." Zie Muller a. w. bladz. 355—357 en van der Chys a. w. bladz. 26 en 27.

(12). Voren bedoeld contract „aldus gedaen in 't Hoff van Zeelandt tot Middelborch den 3 Juni 1594 (geteekend) de Staten," komt voor ondêr de bijlagen tot de gedrukte notulen der Staten van Zeeland.

(13) De Moucherons Remonstrantie aan de Staten van Holland is in haar geheel opgenomen in de verzameling Commercie 1455—1646 folio 49 verso en vlgg. Rijks archief. Ook door Fruin a. w. bladz. 216 wordt de aandacht op dat stuk gevestigd en daaruit aangehaald wat hij zegt over de gevolgen eener „veranderinge van den handel van de specerie, die nu wt Spaingien ende Portugal hier compt ende alwaer die van Oosten ende Noorden heur moeten provideren, dewelcke door deselve openinge heur selve souden provideren aldaer," waarvan het gevolg moest zijn „dat in dese landen gheen specerie soude meer coomen dan 'tgeen sy voor heur selve van doen hadden" en dus meer dan ooit het gevaar der diversie van den handel dreigde, waarvoor hij reeds in 1584 had gewaarschuwd. Zie hiervoren Hoofdstuk V, bladz. 30. Fruin maakt daarbij deze opmerking: „gelukte het aan Engeland of Denemarken den weg te vinden, dan zou de schade voor Holland onberekenbaar groot zijn; immers niet alleen dat de staten van het Noorden en Oosten niet langer in zijne havens hun specerijen zouden komen koopen, zij zouden zelfs zijn eigen schippers den weg versperren en ze dwingen bij hen ter markt te komen."

(14). Nog maakte hij op eene „Memorie van het ghene de schipper en bootsgesellen van het schip ghenaempt de Swaen moet hebben van het halve heuer op de reyse na Weygatz", door hem eigenhandig geschreven en onderteekend, opgenomen in Saken van commercie, Rijks archief folio 55. De wederhelft der huur kwam ten laste van Holland.

(15). Op de twee andere schepen werden op voordracht van de Moucheron aangesteld als schippers Cornelis Corneliszen, Pieter Dirksz. en Brand Ysbrandsz. en als commiezen François de la Dale en Jan Huigen van Linschoten.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

(1). Den 16den Augustus ontmoetten de schepen van Corneliszen dat van Barendszen op twaalf mijlen bewesten Waigat. „Maar", zegt Fruin a. w. bladz. 218, „de Amsterdammers waren teleurgesteld; zij hadden de open zee, die zij verwacht hadden, niet gevonden."

(2). Barendszen noemde naar Plancius een kaap aan de westkust van Nova Zembla. De door de onzen onder Corneliszen voor het eerst geziene strooken van de Tartaarsche kust kregen de namen van Nieuw Holland, Nieuw Friesland en Nieuw Walcheren. In hunne doopmanie gingen zij zooverre dat zij aan een paar in de Karische zee uitmondende rivieren, die zij ten onrechte voor de Obi en Jenissei hielden, de namen gaven van hunne beide schepen, de Zwaan van Veere en de Mercurius van Enkhuizen. Vglijk Muller a. w. bladz. 37, alwaar meer breedvoerig wordt gehandeld over de reis van Barendzen, aan wien ook de Oranje-eilanden hun naam te danken hebben.

(3). Prof. Blok a. w. dl. III, bladz. 454, zegt dat men werkelijk open water had gevonden en de hoop op welslagen daardoor was verlevendigd, maar dat men wegens gebrek aan voedsel moest terugkomen. Dit laatste hebben wij nergens anders gelezen en het komt ons ook minder waarschijnlijk voor, daar de schepen, als men den raad van de Moucheron heeft gevolgd, voor acht maanden waren geproviandeerd en, naar uitwijzen der door hem opgemaakte lijst van hetgeen op elk schip als provisie moest worden medegenomen, in alles rijkelijk was voorzien. Zij zouden niet tot den terugkeer zijn gedwongen geweest, als zij, zoo als hij had gewild, den 15den Mei waren vertrokken. Reeds den 8sten Mei te voren had hij daarop aangedrongen in de concept instructie voor Corneliszen. Commercie folio 52. Rijks archief.

(4). Paludanus verzamelde in zijne kunstkamer al de voor-

werpen, die Linschoten van zijne verschillende reizen had medegebracht en hem door dezen werden geschonken uit erkentelijkheid voor de aanteekeningen, waarmede de geleerde doctor in 1596 zijn alstoen verschenen Itinerarium verrijkte. De zoogenaamde Noorsche diamanten, welke tegenwoordig wederom worden opgerakeld en als simili diamanten in den handel gebracht, troffen ook le Petit; hij vond ze „fort belles et plaisantes à la vue par leur lustre luysant." Minder fraai waren de afgodsbeelden, waarvan le Petit er een paar ten huize van de Moucheron heeft gezien en die door de Veer worden beschreven als ruw besneden houten poppen „boven wat rond ende int midden een heuvelken ghelaten in plaetse van een neus; boven de neuse een snede in plaetse van de mond."

(5). In vorenbedoelde commissie hadden zitting Johan van Oldenbarnevelt, doctor Maelson, Reinier Cant en van wege Zeeland de raadpensionaris Christoffel Roels met Pieter van Reygersberg, den burgemeester van Veere. Maurits en Oldenbarnevelt stelden hoogen prijs op de kennis en ervaring van Linschoten. De Prins hield langen tijd zijne papieren onder zich en ontbood hem dikwijls bij zich in den Haag om met hem en 's lands advokaat de zaak nader te bespreken. De opinie van Gerrit de Veer leest men in het begin van het van zijne hand afkomstige „Kort verhael van de tweede schipvaert der Hollandsche en Zeeuwsche schepen enz." Zijn daarin uitgesproken oordeel over den eersten tocht verdient ook daarom des te minder vertrouwen, omdat hij zijne gegevens waarschijnlijk alleen heeft ontleend aan het door Plancius gehouden journaal. Zijne beide verhalen zijn zeer kort en oppervlakkig en staan in historische waarde verre ten achter bij de later door van Linschoten uitgegeven en zelf medegemaakte twee eerste reizen, waarbij deze, behalve de scheepsjournalen, ook zijne eigene aanteekeningen raadpleegde. „Son journal", zegt Thiele a. w. bladz. 193 „est plus étendu et plus intéressant que celui de de Veer, qui n' assista pas lui même au premier voyage. De Veer travailla probablement sur le journal de Willem Barentsz. Quand pendant (?) le voyage il fut résolu de suivre deux directions différentes Barentsz. cotoya avec le vaisseau originaire

d'Amsterdam les terres de la Nouvelle-Zemble et c'est s o n v o y a g e que de Veer a décrit."

(6). De tusschen Valcke en van Meteren van 6 December 1594 tot 24 Februari 1595 daarover gevoerde correspondentie, alsmede de uit het Engelsch vertaalde brieven van Hakluyt zijn te vinden in het Receuil Commercie foliis 61—68. Rijksarchief. Meer uitvoerig wordt zij besproken door Fruin a. w. bladz. 215.

(7). Toen van Meteren in 1598 in Nederland was om de uitgave te bezorgen van zijne Historie der Nederlandsche oorlogen, liet hij van dit handschrift eene vertaling in het Hollandsch drukken bij Cornelis Claesz. te Amsterdam en droeg haar op aan „Balthasar Moucheron, Dierck van Osse en haer gheasscieerde, verre ter zee versoeckende koopluyden". Zie Thiele a. w. bladz. 299—301.

(8). De stedelijke regeering weigerde halstarrig het plakkaat van September 1594 op de reductie der munten te doen afkondigen. Deze moesten worden teruggebracht op den voet van 1586 bij drie afzettingen, waarvan de laatste inging den 10^{den} Januari 1595. Die van Middelburg wilden den koers van het geld behouden op den voet van de tweede reductie, ondanks de vertoogen der andere leden van de Staten, die hen tot eendracht en inschikkelijkheid vermaanden. „Maar," zegt Duyck in zijn Journaal deel I, bladz. 520 en 591, „alles was vruchteloos, want eenige groote factoren van kooplieden daar in de magistraat waren, die van geen verandering wilden weten". Zij hadden echter niet zoo geheel ongelijk; het goud werd door die reductie zeer schaarsch en in Zeeland leed de koopman er meer onder dan in Holland. In het Oosten stelde de handel als betaalmiddel zich tevreden met dukaten van minder gehalte; doch dit was niet het geval in het Westen, waarmede Zeeland het meeste verkeer had. Het best voeren er de muntmeesters bij, wien het, volgens denzelfden schrijver, honderd à honderd en vijftig duizend gulden in de beurs bracht. Vergelijk van Meteren XVII, bladz. 120.

(9). „Discours ende advis, geconcipieert by Baltazar de Mou-

cheron op de voorgeslagen propositie, by de heeren gedeputeerde van de Staeten van Hollandt ende Zeelandt voorgewent nopende tgene noodich sal wesen gedaen tot voorderinghe van de navigatie naer China door de Staete van Nassau," berustende in het provinciaal archief van Zeeland. Bovenaan staat: „Exhibitum per Balthasar de Moucheron den VIII[en] Aprilis 1595", onderaan: „Actum den VI April 1595 in Middelb."; geteekend „Balt[ar] de Moucheron."

(10). „Voor sooveel belangen mach de oncosten, die gedaen souden moeten worden tot de fortificatie," zeide hij, „gelieve UE. te balanceeren, welcke meer sal costen: de wyttreedinghe van twee schepen oft d' onderhoudt van tweehondert mannen; men sal bevinden, dattet niet vele differentie en is, want twee schepen van tseventich of tachentich lasten met elck veertich mannen, gevictailleert voor achttien maenden, sullen costen, als men se gheeft d' een door d' ander, daerinne begrepen de officieren, veertien guldens ter maent, vierendertich duysent guldens; — de fortificatie naer dese byvoegende memorye omtrent twaelft duysent guldens, soodat de fortificatie meer costen sal omtrent sesduysent guldens." Met de memorie legde hij over de schetsteekening van het door hem ontworpen fort, alsmede het model van eene woning of houten loods, die vooraf klaargemaakt stuksgewijze ingeladen en later opgeslagen moest worden.

(11). Dit was ook eene der redenen waarom dadelijk op Waigats moest worden post gevat. Van daaruit zoude alsdan de gemeenschap met den vasten wal en verder met het vaderland onderhouden worden, „mits lancx de coste seyndende sommige Tartaren met heure sleden, die men daartoe sal verwillighen, vergeselschapt van eenighe van dese landen, die met hen souden moghen reysen. Ende soo men daartoe geen vrome luyden soude willen avonturen, men mochte met de schepen seynden thien ofte twalef quaetdoenders, die de doot verdient hadden, om die daartoe te gebruycken."

Hier zij nog opgemerkt dat het plan om Waigats te bezetten geheel van de Moucheron is uitgegaan en dat het eerst later door de Staten van Zeeland aan die van Holland in overweging gegeven is, waarom van der Chys ll. zich niet moet verwonderen dat alleen in de resolutiën van Zeeland over die fortificatie ge-

sproken wordt. De plannen van de Moucheron, die wilde dat ook wij den door ons gevonden weg naar China door de straat van Nassau ons zouden toeëigenen, worden door dien schrijver, bladz. 68, even weinig liberaal genoemd als de handelingen der Spanjaarden en Portugeezen, die hetzelfde deden met de vaart langs de Kaap de Goede Hoop. Wij stellen daartegenover het oordeel van Fruin; deze ziet in het bezetten dier zeekust het eenige middel om voor ons land de voordeelen der ontdekking te behouden. „En dat was," zegt hij bladz. 216, „niet ongeoorloofd in een tijd, toen elke staat voor zich zelf zorgde. Geen volk zou de voordeelen van zijn ontdekking met anderen hebben gedeeld, zoo het die zich zelven kon voorbehouden."

(12). Deze spreuk kwam hem voor den geest, toen hij terugdacht aan de bange dagen der belegering van Antwerpen, alwaar zij in den gevel der hoofdwacht van de burgerwacht stond te lezen.

(13). „Aen deselve versekertheyt van voorby seylen hebbe ick noyt getwyffelt, noch en twyffel noch ter tyt niet; — dan 't selve U.E. te versekeren, waer te vermetelyck van my gedaen; doch soo U.E. gelieft hen te contenteeren met dese naervolgende redenen, dunckt mij, (onder correctie), dat U.E. daervan eenichsins versekert sullen moghen wesen", waarbij hij terugkomt op hetgeen reeds op den vorigen tocht was gebleken.

(14). De door de onzen aan dien inham gegeven naam is bewaard gebleven; op de Duitsche kaarten heet hij nog tegenwoordig „Götzenbai". Als bewijs voor de bewoonbaarheid voerde hij verder aan, „de Noortcaep leght op tweeentseventich graeden, Cola op ontrent tseventich, Petchora ende andere omliggende landen drye graeden hooger, alwaer 't seker is, datter volck woont; waerom en soude men niet connen woonen op negenentsestich ende een halve graet?"

(15). Hij voegde er bij: „geen potentaet kan legers daer brenghen om fortse te doen, overmidts daer geen proviand gevoert kan worden tot onderhoudt van dyen; het grof geschut en kan oock niet gebruyckt worden etc."

Verder achtte hij het wenschelijk „dat dengenen, die U.E. aldaer tot overste seynden sal, van sulcke conditie sy, dat hy door syne quade regeeringhe het omliggende volck niet en verwecke tot hostiliteyts, maer wel ter contrarye dat hy deselve sie te trecken tot alle vriendtschap, het sy met gifte of andersins, naerdat hy bevinden sal den aert van het volck, genegentheyt ende conditie van dyen." Dienovereenkomstig schreef hij in de door hem opgemaakte instructies aan de commiezen voor „eene vrome, getrouwe ende oprechte handelinghe" met de inwoners te onderhouden.

(16). Bij alle zijne ondernemingen in verre gewesten was het de Moucheron tedoen om, als het eenigszins kon, door kolonisatie blijvende voordeelen te behalen en het moederland daarin te doen deelen. Dit, meende hij, kon ook in die streken geschieden door het verpachten van „den vanck van de walvisschen, zeehonden en zeepaerden, die allen dienen tot het maecken van den traen, dat metter tyt wel sooveel sal bedraeghen als 't onderhoudt van de garnisoenen costen sal, overmidts de groote menichte dyer van sulcke dieren in dyer see syn." Eerst veel later hebben onze voorouders het groote belang ingezien van de walvischvangst, waarop zij reeds toen door hem werden gewezen.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

---

(1). Reeds den 30^{en} Januari 1595 had bij de Staten van Zeeland een punt van beschrijving uitgemaakt „de prouve der Noortsche vaert gemeynderhandt met die van Hollandt te hervatten." In de eerste twee maanden werd door die provincie daaraan niet het minste gevolg gegeven.

(2). Roels schreef in dien brief aan Valcke en Meyroos dat zij

zich moesten gedragen naar „de onderrichtinge, die ulieden dyen aengaende by den voorsz. de Moucheron sal worden gedaen totte beste voerderinge van de sake, hoorende niettemin alvorens d' opinie van die van Hollandt, sullen U.E. hun daernaer willen reguleeren." De Moucheron genoot toen het volle vertrouwen der Staten en werd dikwijls door hen gebruikt om hunne instructies aan de heeren in den Haag overtebrengen. Zoo schreef hij onder anderen, terwijl hij daarhenen op weg was, den 20^{en} Maart, „ick hadde wel gehoopt by U.E. tewesen op heden, dan de langdurige storm heeft het my belet; daer vreesende U.E. hierdoor passeeren sullen sonder de briefven van de heeren Staten van Zeelandt te verwachten, die ick by my hebbe, tendeerende om U.E. te vougen op de vergaderinge, die op Dinsdag of te Woensdag sal gehouden worden op de reyse van Waygats, — daerom niet kunne naerlaten dat briefje hier te laten," anders zouden zij allicht onverrichter zake zijn teruggekeerd. Deze en meer andere tusschen den Prins, de Gecommitteerde raden, de Zeeuwsche gedeputeerden en de Moucheron gewisselde brieven zijn te vinden op het Rijks archief in het Recueil Commercie 1455—1646 foliis 70, 71 en vlgg.

(3). Zulks geschiedde bij resolutie van 29 April, welke tevens inhield dat, indien Holland zulks liever zag, zij het commandement wilden stellen ter denominatie van zijne Excellentie.

(4). Dit stuk, dat voorhanden is in het provinciaal archief van Zeeland, was luidens kantteekening „exhibitum van wege S^{r}. Balthasar de Moucheron den 24^{en} Aprilis 1595 per S^{r}. Le Moyne."
Hij verzocht den daarin vermelden termijn van beraad „overmits de cortheyt des tyts ende dat wel mogelyck soude wesen, een schip van tseventich, tachentich ofte hondert last niet te vinden en waere om te coopen, daerdoor denselven Moucheron niet en soude moghen naercommen het voorgeseyt contract."

(5). De geloofsbrieven voor de Moucheron en Parduyn bij Prins Maurits, alsmede de lastbrief voor Hermanssen en van de Warcke, zijn te vinden in de gedrukte resolutiën of notulen der Staten van Zeeland 1595, bladz. 185, 186 en volgg.

(6). De Moucheron had gemeend te bespeuren dat in Holland velen de fortificatie van Waigats voor noodzakelijk hielden, hetgeen wordt bevestigd door de Jonge a. w. dl. I, bladz. 20, die aldaar zegt dat bij sommige van Holland's staatslieden de overtuiging van het welslagen der onderneming zóó sterk en de vrees voor navolging zóó groot was, dat deze voorsloegen straat Waigats op staatskosten als een tweede Sond te versterken en aftesluiten. Dat dit plan echter niet van hen, maar van de Moucheron is uitgegaan, toonden wij hiervoren reeds aan. Hij deed toen nog per brief aan de Staten van Zeeland eene poging om deze gunstiger voor de fortificatie te stemmen; maar zij bleven bij hun gevoelen en de gedeputeerden hielden zich aan den hun dienaangaande medegeven last. Vglijk van der Chys a. w. bladz. 42.

(7). Uit het door Le Moyne aan de Staten ingediende schema blijkt dat het de Moucherons bedoeling was tegelijk met de Noordpoolvaarders twee of meer schepen uit te zenden, die echter niet de geheele reis met de admiraliteitsschepen moesten medemaken, maar zich ophouden aan de kust van Tartarije ten einde zoo daar als in China en Japan uitsluitend handel te drijven en zoo mogelijk factorijen te stichten. De medewerking, die hij van de Staten verlangde, kon hem op tweeërlei wijze worden verleend. Of zij moesten hem promptelijk helpen met drie duizend pond Vlaamsch gereed geld in eens en vrij stellen van de in- en uitgaande rechten, in welk geval hij al het overige voor zijne rekening nam, of zij moesten hem een schip leenen, groot ongeveer honderd last, gewapend met veertien gotelingen en „wtgereet van alle nootelyckheyt, dubbel anckers ende touwen ende verdubbelhuyt." In het laatste geval zoude hij zorgen voor de verdere uitrusting, alsmede voor het volk en de victualie, maar hunnerzijds moesten zij hem dan bovendien duizend pond Vlaamsch in contante penningen uitkeeren. De kosten van een schip van ongeveer honderd last met een pinas van omstreeks veertig tonnen werden door hem begroot op „ontrent de sesduysent ponden Vlaems op haer wedercomste". Er bleven dus nog dertig duizend gulden ten zijnen laste.

(8). Hij meende dat hem dit zelfs toekwam „in consideratie

van 't geen hy in dese is begonnen, alsoock van den dienst, dien hy verhoopt tot welvaren deser provinciën daerin te bevorderen". Mocht men er toe kunnen besluiten, dan stelde hij voor dat door ieder gewest zouden worden benoemd twee personen, der negotie wel verstaande, om met hem den raad van beheer uittemaken, tegen eene belooning van drie percent der waarde van de ingeladen goederen, waarvan voor hem twee derden als directeur en de rest voor zijne medecommissarissen.

(9). De Moucheren bleef er bij „datter gheen ander overhooft van de schepen behoort te wesen dan Cornelis Cornelisz." Ook toen kende hij „in Hollandt ende Zeelandt gheen piloot meer gheexperimenteerd op de Noort Zee als denselven".

(10). In dezen Pieter Dirksz., dien wij later op de schepen naar Oost-Indië onder de Houtmans zullen terugvinden, ziet prof. Moll a. w. bladz. 51—54 den vermaarden sterrekundige, door Merula in zijn Cosmographie genoemd Petrus Theodori filius Embdanus, een der verdienstelijkste leerlingen van Plancius, door Lalande in zijn Astronomie aangeduid als Pierre Theodori.

(11). Die instructies, alsmede de artikelbrief, zijn in haar geheel medegedeeld door van der Chijs a. w. bijlage I, en in substantie door Muller a. w. bladz. 39 en 40. Dat men, naar het door dezen schrijver aangehaalde citaat uit van Meteren, kolonisatieplannen koesterde door het uitzenden van eenige „quaetdoenders, die daerontrent souden overwinteren om te weten hoe langhe den winter ende gevries daer duert, daertoe ghereetschappe mede nemende om stoven op te stellen", lag niet in de bedoeling van de Moucheron; hij wilde ze, zooals wij hiervoren zagen, niet anders dan als renboden gebruiken.

(12). Er werd een afzonderlijk stuk opgemaakt, bevattende de „Poincten, geproponeert opte navigatie benoorden om naer den coninckrycke van China ende Japan, beraempt den IX May 1595", op welken dag zij in tegenwoordigheid van de Moucheron en de andere gecommitteerden der Staten van Zeeland in de vergadering der Staten-Generaal waren geresumeerd. Wij zullen

zien dat later daarvan afgeweken is en dat het advies van de Moucheron ook niet in alles is gevolgd. Aan dezen en aan Parduyn werd van dat stuk een afschrift gegeven, dat, door hen den 22sten Mei in de vergadering der Zeeuwsche Staten overgelegd, als bijlage is geannexeerd aan het alstoen ook ingediende „Verbael van Symon Parduyn ende Balthasar de Moucheron, als gedeputeerden van myne heeren de Staten van Zeelandt, van heurl. gebesoigneerde beneffens dheeren Pensionarissen van de Warcke ende Hermanssen, soo met myneheeren de Staten-Generael der Vereenichde Nederlantsche Provinciën, die Staten van Hollant, als met Syne Exie, nopende de naerder ontdeckinghe van de vaert benoorden door de Strate van Nassauw naer 't coninckryck van China, alvolgende de brieven van credentie aen Syne Excie ende schryven van voorsz. Staten van Zeelt. aen HunE. gedeputeerden in Hollant van date XXIX April 1595". geteekend S. J. Parduyn 1545. Balar de Moucheron. Onderaan „exhibitum 22 May 1598 per Balthazar de Moucheron".

Ook op die akte komen de kantteekeningen voor, welke worden gevonden op de aan de Hollandsche gedeputeerden medegegeven copie, die door Muller a. w., afgeschreven naar het op het rijks archief berustende exemplaar, in haar geheel is medegedeeld als bijlage III, bladz. 358. Onze bescheiden zijn ontleend aan het provinciaal archief van Zeeland, alwaar ook voorhanden is de schriftelijke presentatie van de Moucheron, waarover hiervoren bladz 117.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

---

(1). De kosten van aankoop, vertimmering en uitrusting van beide dubbele vliebooten bedroegen in het geheel £ 3912 : 2 : 1 gr. Vls., volgens de gedetailleerde rekening in de archieven van Zeeland voorhanden, welke medegedeeld is door J. Broekema in zijn opstel: Cornelis Cornelisz., Willem Barendsz. en hunne tocht-

genooten, opgenomen in de werken van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen, Archief IV, deel I. a° 1878.

(2). De Griffioen, een dubbele vlieboot van ongeveer tachtig last, was niet op zijn eerste reis en een recht ongeluksschip. In den zomer van 1592 was het in handen van Engelsche vrijbuiters gevallen en leeggeplunderd. Toen schippers en reeders, die daardoor groote schade hadden geleden, ondanks alle vertoogen van Caron aan de Engelsche regeering, geene vergoeding konden krijgen, waren te Middelburg de gemoederen zoo opgewonden, dat de onderdanen der koningin op de beurs en op straat door het volk gehoond en mishandeld werden. Vergelijk hiervoren Hoofdstuk VII bladz. 48.

(3). „Ons schip, den Admirael," schrijft Jacques Buijs, die als passagier de reis medemaakte, den 12en Augustus aan Gecommitteerde raden, „is seer qualyck bezeylt, soodat wy hem de qualick bezeylste van de geheele vloot bevinden."

(4). „Nous sommes encore en bonne disposition, grâces à Dieu," luidt het schrijven van de la Dale aan de Moucheron dd. 11 Augustus, „mais bien fachez de deux choses, l'une de nostre tard partement de pardelà, l' aultre de ce que Messieurs les Estats nous ont donnè un si mauvais navire, car l' ung est cause que nous n'avons avancé nostre voyage de plus de 200 lieues, plus oultre pour ce que nostre navire n' est nullement voillière et la pire de toute la compagnie, et l' aultre pourra estre cause que le voyage sera inutil, vu le peu de temps que nous avons à passer le destroit."

(5). De verbalen van beide scheepsraden, onderteekend door de zeven schippers en de twee oppercommiezen, zijn in hun geheel medegedeeld door Broekema a. w. bladz. 155—160.

(6). „Sommier rapport ende journael, gehouden by my Franchoys de la Dale door laste van den EE. en̄ mogende Heeren, myneheeren de Staten Gnael der Vereenichde Nederlandsche provincien als commis van den EE. en mogende Heeren, mijneheeren de Staten van Zeelant, op hare schepe, genaempt de Griffioen,

daer superintendent op was Cornelis Cornelissen Nais, van de reyse, gedestineert naer 't Coninkryck van China, door de straete van Nassouwe, begonnen in den jaere XV^{c}XCV (geteekend) Fran^{s} de la Dalle." Aanwezig in het provinciaal archief van Zeeland.

(7). De hiervoren aangehaalde dichtregelen zijn, evenals die op bladz. 93, Hoofdstuk XII, ontleend aan Vondels Hymnus ofte Lofghesangh van de wydberoemde scheepvaert der Vereenighde Nederlanden.

(8). Volgens het journaal van Gerrit de Veer zoude Barendszen er zich alleen over hebben beklaagd dat de schepen te lang voor het Staten eiland zijn blijven liggen. Bor. a. w. deel V. boek XXXII, bladz. 18 is de eenige schrijver, die vermeldt dat Barendszen zoude hebben voorgeslagen met twee schepen op Waigats te blijven overwinteren en dan in het voorjaar de reis met de eerste de beste gelegenheid verder voort te zetten.

(9). Dat zij voor de wetenschap evenwel niet geheel zonder vrucht waren wordt aangetoond door Moll. a. w. bladz. 76 en volgg. en Blok. a. w. dl. 3, bladz. 455.

(10). „Nadat de seven schepen van de Noorder reyse wederom thuys ghekomen waren ende dat niet met soodanigher vreught als men wel gehoopt hadde," kostte het veel moeite het scheepsvolk voor een derden tocht bijeen te krijgen. „Oversulcx is by den Eerbaren Raed der wyd vermaerde koopstadt Amstelredam," toen zij voor Plancius den derden tocht organiseerde, „daervoor het scheepsvolck op tweederley conditie aenghenomen gheworden, te weten wat sy hebben souden, soo se onverrichter sake wederom quamen ende daerenteghens wat se hebben souden, indien sy de reyse volbrachten, haer in sulcken ghevalle belovende, om haer moedigh te maecken, eene merckelicke goede belooningh, ende sooveel onghehoude personen daertoe nemende als sy eenichsins mochten, om temin door den treck tot wyf ende kinderen in 't werck te vertsagen of van de reyse afghetoghen teworden." Zie de inleiding tot het „Kort verhael

van de derde ende allerwonderlickste, seldsaemste, jae tevoren noyt dergelycke gehoorde seylagie, by Willem Barendtsz. achter Noorweghen, Moscoviën ende Tartariën om naer Cathay en̄ China gedaen", eveneens getogen uit het journaal van Gerrit de Veer, die als bewonderaar van Plancius deze reis met zekere voorliefde en omstandiger dan de beide vorige beschrijft.

(11). De twee door den Amsterdamschen raad ter beschikking van Plancius gestelde schepen zeilden den 18den Mei 1596 van het Vlie uit. Eerst in October van het volgende jaar kwam het overlevende scheepsvolk in het vaderland terug. De overwintering op Nova Zembla had tien maanden geduurd; Barendszen was den 10den Juni 1597 op de terugreis overleden. „De roem van dezen stouten en kundigen zeeman", zegt Fruin a. w. bladz. 253, „is ten onrechte door dien van den aanzienlijken Heemskerk verduisterd." Zie ook Blok a. w. dl. III, bladz. 455.

(12). Het werd hem echter door den admiraal van Warwijck ontraden. Zie de Jonge a. w. deel II, bladz. 279.

(13). De Moucheron zoude de gansche onderneming aan de Amsterdammers hebben afgeraden, volgens E. R. O. Callaghan, New-Netherland or New-York under the Dutch. Daar staat tegenover de geheel andere lezing van G. Bancroft, History of the colonisation of the United States, die zegt dat de Zeeuwen er tegen waren, maar dat de bewindhebbers van Amsterdam het doordreven „by the influence of Balthasar Moucheron."

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

---

(1). De Buzanval. Mémoire sur la liberté de commerce des neutres in zijne Lettres et négociations bladz. 365. Reeds in 1587 schreef Feodor I van Rusland aan de koningin van Enge-

land: „Wie könne man daran denken, den Ocean, diesen von Gott geschaffen weg, zu beschränken? Zie hoofdstuk IX, bladz. 62.

(2). Van Meteren boek XVIII, bladz. 125.

(3). In de „Redenen voor onze trafiek in Indien", een manuscript, dat berust in de archieven der Oost-Indische compagnie en medegedeeld is door de Jonge a. w. deel I, bijlagen, bladz. 288—294, komt die zinsnede voor. Bakhuizen van den Brink in zijne voorlezing over Isaäc le Maire, bladz. 10, die woorden aanhalende voegt er bij, „het was voor onze Calvinisten bijna een geloofspunt den Koning en den Paus gelijkelijk te bestrijden door zich naar Indië den weg te banen en des noods met het zwaard die leer te prediken." Hier zij herinnerd dat Paus Alexander in 1493 aan den koning van Spanje al de landen had geschonken, welke zouden worden ontdekt westwaarts van den meridiaan, getrokken over Flores en Corvo, behoorende tot de groep der Insulae Fortunate; bij dezelfde bul had de koning van Portugal al de landen oostwaarts gekregen. Eerst in 1524 werd op het congres te Badajoz de demarcatielijn juist getrokken. Die donatie werd niet door alle katholieke vorsten geëerbiedigd; twee jaren na de afkondiging der bul had reeds Hendrik VII van Engeland aan Jean Cabot en zijne zonen gegeven „plenam potestatem navigandi ad omnes partes, regiones et sinus maris orientalis occidentalis et septentrionalis sub insigniis et vexillis nostris." Later volgden hunne allerchristelijkste majesteiten Frans I en Hendrik IV, de koningen van Frankrijk, dit voorbeeld. Het rechtzinnig Antwerpen maakte daarop eene uitzondering en ontzag, uit eerbied voor den Paus, het monopolie der even rechtzinnige Portugeezen. Zie Busken Huet a. w. dl. II, 2de stuk, bladz. 279.

(4). Fruin a. w. inleiding en bladz. 492.

(5). „Voor niets bevreesd," zegt de Jonge a. w. dl. I, bladz. 280, op denzelfden toon voortgaande, als hij spreekt over de Janmaats van dien tijd, „zijn zij dan eens onbarmhartig wreed, dan eens ridderlijk edelmoedig; kapers, admiralen en kooplieden, zij zijn

dit alles tegelijk, maar altijd toonen zij zich kinderen uit het volk."

De geschiedenis van de eerste verrichtingen der Nederlanders in Oost en West is dan ook bij uitnemendheid de geschiedenis van het Nederlandsche volk. Vglijk Busken Huet, a. w. deel II, 1ste stuk, bladz. 190.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

(1). In 1598 kwam in Zeeland, waarschijnlijk voor de Moucheron, een schip van Guinea binnen, dat ongerekend de olifantstanden en het ebbenhout vijfhonderd pond goud medebracht. In den regel bedroeg de lading van dat artikel zelden meer dan twee à driehonderd pond; ieder pond had eene waarde van omstreeks vijfhonderd gulden.

(2). Hoe die mooren te Middelburg verzeild kwamen is ons een raadsel. Het was geen handelsartikel, evenmin waren het pleizierreizigers. Ten Haeff was er zelf mede verlegen. Om zich van hen te ontdoen werd, overeenkomstig de resolutie der Staten van Zeeland van 15 November 1596, den volgenden Zondag door aflezing in de kerken algemeen bekend gemaakt dat zij Maandag daarna met de daartoe behoorende plechtigheden door de regeering der stad van wege Hun Edel Mogenden zouden worden hersteld in hunne natuurlijke liberteit, waaruit blijkt dat het wel degelijk slaven waren, al heetten zij te zijn gedoopte Christenen. Voor de liefhebbers, die lust hadden hen te „aenvaerden", onder conditie dat zij hen zouden opbrengen in de vreeze Gods en in alle deugden van goede Christenen, werd in het Hof van Zeeland kijkdag gehouden. Velen van de zwarten, die aanvaard werden, hadden slechts een kortstondig genot van de hun geschonken vrijheid; volgens het „register van de doode lichamen derghenen

die op de kerckhoven begraven syn," werden er van 4 Januari tot 3 Maart 1597 niet minder dan negen „mooren wt Indië" ter aarde besteld.

(3). Dit was het voorschrift, dat door de Moucheron werd gegeven in de „Memorie ende instructie voor Willem Lodewycx", medegedeeld door de Jonge a. w. dl. I, bladz. 235—238.

(4). Volgens E. B. Swalue. a. w. bladz. 267.

(5). Vergelijk Fruin a. w. bladz. 209.

(6). Van Meteren boek XX, bladz. 168, spreekt slechts ter loops van dezen aanslag. Menige bloedige strijd werd nog om het bezit van del Mina gestreden; eerst den 25^{en} Augustus 1637 werd het kasteel voor goed aan de Portugeezen ontweldigd door de derwaarts onder den kolonel Kroin uit Brazilië door graaf Maurits van Nassau gezonden vloot. Dat Hulscher voor die sterkte het hoofd heeft gestooten moet ons niet verwonderen. Graaf Maurits, in een schrijven aan de Staten-Generaal, beschouwde de inneming door Kroin als „chose inouye et incroyable, quand on veut considérer la force de cette place, ayant double fossé de quarante pieds de profondeur, taillè dans un rocher. Il n'y a point apparance d'approcher, tellement qu' il faut confesser que c'est le Dieu seul, qui a mis cette place entre vos mains." Zie verder de Jonge. De oorsprong van Nederlands bezittingen op de kust van Guinea, bladz. 19, 47 en 52.

(7). Van die schepen voeren er in 1598 twee en twintig rechtstreeks op Oost-Indië. Zij waren uitgerust door de beide Amsterdamsche compagniën, waarbij nog de Brabantsche en eene andere kwamen, door de twee vorengenoemde Middelburgsche huizen, door twee compagniën te Rotterdam en door ééne te Delft.

(8). Lezenswaardig zijn over dit onderwerp het tweede hoofdstuk van het eerste deel van de Jonge's meermalen aangehaald werk: de beoefening der wetenschappen, welke met de zeevaartkunde in verband staan, tijdens het ontstaan van de groote vaart,

alsmede het opstel van Plancius, „van de Oost-Indische Zeevaert ende hare eygenschappen ende aenmerckingen," in welk stuk het voornaamste is samengevat wat men toen hier te lande wist omtrent de vaart over den oceaan naar Indië.

(9). Het duurde nog lang voordat onze zeevaarders die verderfelijke gewoonte nalieten. In 1614 was Joris van Spilbergen de eerste, die zich niet in die wateren ophield, maar, na de Kaapverdische eilanden te zijn voorbij gezeild, dadelijk zonder ergens te ankeren overstak naar de kust van Brazilië. Vergelijk Moll a. w. bladz. 127 en volgg., die daarbij uitweidt over Spilbergens verdiensten voor de zeevaart.

(10). Het scheepsvolk deed er de kiemen op van die gevaarlijke ziekten, welke soms aanhielden tot het einde der reis en honderden wegsleepten. In 1599 moest de admiraal van der Does dit ondervinden; de vlootvoogd zelf en meer dan twaalfhonderd manschappen lieten op San Thomé het leven.

(11). Zie D. C. Hesseling. Het Afrikaansch, hoofdstuk I, bladz. 1—6, de Kaap een ververschings- en tusschenstation. In de door dien schrijver medegedeelde scheepsverslagen leest men o. a. dat een schip den 31sten Januari 1652 uit Zeeland gezeild „en nergens aan geweest" den 27sten Mei aan de Tafelbaai kwam met een verlies van zeven en dertig schepelingen; dat het schip Amersfoort, dat den 27sten Maart 1658 arriveerde, met 323 koppen was uitgezeild, waarvan 29 overleden waren en nog 30 ziek te kooi lagen en dat in November 1695 aan de Kaap elf schepen uit het moederland kwamen, die tezamen op de reis verloren hadden 228 man en aan wal zetten 687 zieken. Deze werden opgenomen in het reeds in 1656 gebouwde hospitaal en dan met een volgende vloot weder verder vervoerd, om op hunne beurt de rust behoevende manschap der aankomende schepen te vervangen. Meer nog dan de langdurigheid van de vaart was, zoo toen als vroeger, het gebrek aan versch voedsel oorzaak dier menigvuldige ziekten en sterfgevallen. Aan de Kaap werd daarin ten jare 1654 voorzien door den aanleg van tuinen, groot ongeveer zes morgen, met „cool, croten, gele wortelen, rapen enz." beplant in zulk

eene hoeveelheid, dat luidens het dagverhaal van van Riebeek „voortaen nyet scheepen van d'Ed. Comp. weer te veel sullen binnen comen om hier overvloedich te ververschen". Zie verder Busken Huet a. w. II. 1, bladz. 208 en volgg.

(12). Uit een handelsoogpunt waren niet minder belangrijk het onbewoonde, maar boomrijke, eiland Corisco tegenover de Rio d'Angra, bekend door zijn verfhout, dat van beter kwaliteit was dan het Brazielhout en, eveneens nagenoeg onder de linie, het eiland Annabon, waarop katoen werd verbouwd. Het Prinseneiland leverde goede suiker, tabak en gember op.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

(1). Zie ook Blok a. w. dl. III, bladz. 457.

(2). Volgens Swalue a. w. bladz. 249.

(3). In zijnen brief aan den koning van Frankrijk dd. 23 Februari 1599, waarin hij kennis geeft van de vermeestering van het Prinseneiland, zegt de Buzanval o. m., dat zij geschiedde „aux dépens d'un marchand d' Anvers, rétiré il y a longtemps en Zélande, qui hazarda avec sa compagnie cinquante ou soixante mil écus pour s'en rendre maitre."

(4).

„De Moor is allernaast aan strand;
En aan zijn boord, in jonge jaren,
Leert Matelief naar 't Oost te varen,
En Spilberg, hoe men Payta brandt."
O. Z. van Haren, de Geuzen, Negentiende Zang.

(5). De regeering van Middelburg schreef den 26^{en} Maart 1598 aan de gedeputeerden ter generaliteit eenen brief van aanbeveling

ten gunste van „Joris Spilbergh, voor eenigen tijd gefailleerd", zich daarbij beroepende op diens kwaliteit van oud-adelborst van het garnizoen van Zeeburg. Spoedig kwam hij er bovenop en betrok met zijne familie het heerenhuis in de Latijnsche schoolstraat, het Gulden Vlies geheeten, later door de van de Perre's tot museum ingericht en als zoodanig gebruikt door het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen tot dit onlangs werd overgebracht naar het tegenwoordig gebouw aan den hoek van het Hofplein.

(6). In een meer vertrouwelijken brief aan den minister Duplessis-Mornay schreef de Buzanval het volgende: „Le sieur Moucheron, marchand, demeurant en Zélande, a exécuté le 30 d' Aoûst l' entreprise, qu'il avoit sur l' Isle del Principe, qui est près celle de Sainct Thomas, à cinquante lieues de la coste de Guinée. Elle estoit tenue par les Portugais, qui y ont été defaicts, en voulant faire resistance à la descente des gens de guerre, qu'y avoit envoyé ledict Moucheron; de sorte que de marchand le voilà Prince, toutefois relevant de M. le Prince Maurice, soubs l' aveu duquel il a mené cette entreprise, il y a plus de deux ans ayant trafiqué audict lieu, bien faict recognoistre les advantages et commodités d' iceluy. Nous en verrons la suite."

(7). Romeyn de Hooghe, Spiegel van staet, dl. II, bladz. 5 en van Reyd, Nederlandsche historiën, bladz. 520. Zijne tijdgenooten van Meteren en le Petit, die het even goed konden weten, namen er geen notitie van.

(8). Zijn voornemen om in de tropische gewesten te gaan wonen schijnt ook aan bovengenoemde schrijvers onbekend tezijn geweest. De Bry spreekt daarover op die wijze in zijn Indiae Orientalis pars VI, continens veram historiam et descriptionem auriferi regni Guineae, ad Africam pertinentis, quod alias littus de Mina vocant etc." folio 123.

(9). De Buzanval hangt in een schrijven aan de Villeroy dd. 7 April 1599 daarvan een treurig tafereel op. „Une telle mortalité," zegt hij o. a., „s'est mise entre eux, qu'en deux jours la moityé d' iceulx sont morts," en verder „de quatre ou cinq cens qu' ils étoient partis, ils ne sont pas retourné cent. On croit que les

sauvages avoient empoisonné les eaux; les autres attribuent cela à la malignité de l' air etc."

(10). Ook Cleerhagen deelde het lot van Corneliszen; het ging hem zelfs niet veel beter dan Frederik de Houtman Evenals deze werd hij van giftmengerij beschuldigd en verdacht gehouden van de hand te hebben gehad in den moord van Le Fort. „Voyant sa malice descouverte", schrijft le Petit, „il devint malade d' ennuy et de fâcherie, dont il mourut au bout de quinze jours." Hij verwijt hem bovendien „qu' il se porta en toutes ses actions comme un homme débauché, visant plus à son particulier qu' à son devoir."

(11). Melchior Proost, de schipper van de Moor, moest volgens zijne hieronder aangehaalde instructie bij zijne komst op de reede van del Principe „'t groen vendel boven op de groote mast wtsteecken ende doen met de bercque vernemen, hoe het op het eylandt gestelt is. Ghij sult", heet het verder, „eenige van onse schepen vinden op de reede, die oock stracx een groen vendel wtwysen sullen met een wit Bourgoensch cruys; van denselven sult connen verstaen van alle de ghelegentheyt".

(12). Behalve de handelsartikelen en snuisterijen, die bestemd waren om te worden ingeruild met de producten van het land, werden nog ingeladen 30 tonnetjes buskruit, duizend pond lonten, scherp groot en klein, spietsen, hellebaarden, lansen, morions, harnassen en rondassen, alsmede hoefijzers voor de paarden. Het aantal soldaten wordt niet opgegeven. Maar „opdat ghy u schip mocht bevryden van de soldaten ende swarten, sult deselve oock alle wech senden, houdende alleenlyck in u schip 25 ofte 26 mannen".

(13). „Memorie ende instructie voor Willem Lodewycx, waernaer hy hem sal hebben te reguleeren in dese aenstaende reyse naer Cabo Verde, Coste de la Maniguette, Coste de la Mina ende 't eylandt Principe, met het schip genaempt de Moor, daer cappiteyn op is Melchior Proost. Canfer, den 19 September 1598. (get.) Balr de Moucheron. Pierre le Moyne". Dit stuk is voorhanden in de archieven van Veere en in zijn geheel medegedeeld door de Jonge a. w. dl. I. bladz. 235—238.

(14). „Wat die swarten sullen costen, sult oock by Beaulien of Lodewycx doen betalen". Zie verder Hoofdstuk XVII, bladz. 134.

(15). De suikermolens liet men staan. Dit geeft aan van Reyd a. w. bladz. 558 aanleiding tot de opmerking, dat de Moucheron „een grooter hert" toonde dan de hertog van Cumberland, die in denzelfden zomer Portorico overviel en het weder verliet, na eerst alles te hebben geplunderd en verwoest.

(16). Olivier van Noort was in Juli 1598 uitgezeild als bevelhebber der vloot, toegerust door de Vereenigde Rotterdamsche compagniën, met het voornemen om eene reis te doen door het „Estrecho van Magelhaen" en te bezoeken het koninkrijk van Chili „mette verdere Westcusten van America ende voorts, ist noot, oock d'eylanden van de Moluccen ende andere landen daeromtrent gelegen."

(17). De Moucheron, tot op het laatste oogenblik onwetend van hetgeen er voorgevallen was en in het volle vertrouwen dat het Prinseneiland voor goed in bezit genomen was, schijnt nog immer derwaarts versterking te hebben gezonden. Althans in Februari 1599 ontmoetten Heemskerk en Bicker, met de Gouden en Zilveren wereld op hun terugreis van Rio de la Plata, op de hoogte van Kaap Lopez een schip van Terveere, dat soldaten bracht naar del Principe, maar op het vernemen der Jobstijding van koers veranderde en met hen den steven richtte naar genoemde kaap.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

(1). Zie over den vrede van Vervins, den 2^{en} Mei 1598 door Hendrik IV met Spanje gesloten, en over het verdrag van 6 Mei 1598, waarbij Philips III afstand deed van de Nederlanden aan

den aartshertog Albertus en de infante Isabella, behalve de daaraan door Fruin a. w. gewijde hoofdstukken XIX en XX, Blok a. w. dl. III bladz. 442—450. Vergelijk ook hiervoren Hoofdstuk VIII, aanteekening (9).

(2). „Het was een drukkende last," zegt Fruin a. w. bladz. 366, „dien Nederland op zich nam. Maar door het nieuwe verbond stelde men het volk gerust; door de wijziging van het verdrag had men zeker veel verloren, doch zich tevens losgemaakt uit de knellende banden, waarin Engeland ons gehouden had." Verder Blok l.l.

(3). Artikel 8 hield o. a. in dat „indien eenighe van de voorsz. Nederlantsche ondersaeten haer begaven naer de voorsz. Indiën teghen het voorschreven verbodt, de Heeren der voorschreven landen se alsdan sullen hebben te kastyden met penen, confiscatiën der goederen ende met andere noch swaerdere straffen, ja selve metter doodt."

(4). „De vaart op Spanje en Portugal," zegt Blok a. w. dl. III, bladz. 458, „had intusschen geheel opgehouden, toen koning Philips III de tijdelijke maatregelen zijns vaders tot eene vaste politiek verheffend bij decreet van het najaar 1598 kortaf allen handel met de Nederlanden verbood, hunne in de havens aanwezige schepen verbeurd verklaarde en de bemanning gevangen zette."

(5) Alleen de korenschepen werden vrijgelaten. Onder het voorwendsel dat zij Oosterlingen waren kwamen ook vele Hollandsche zeelieden spoedig los, zoodat van de aanvankelijk aangehouden 500 schepen omstreeks de helft weder terugkeerde. Echter werden de meeste kooplieden en factoors eerst weder in vrijheid gesteld in het jaar 1602, toen zij begrepen werden in de uitwisseling met de in den slag bij Nieuwpoort met den amirant van Castilië krijgsgevangen officieren. Onder de Spanjaarden, die toen werden uitgewisseld, bevond zich ook Antonio de Meneses, de gouverneur van San Thomé.

(6). Richardot pochtte er op „qu' en deux ans les Espagnols

viendront à bout de ces provinces en les attaquant vivement par terre et leur retranchant par mer le trafic d'Espagne".

(7). Zie hiervoren Hoofdstuk X. bladz. 82.

(8). In Februari 1599 was te Brussel het plakkaat uitgevaardigd, waarbij ook in de landen der Aartshertogen alle handel met de Staatsche Nederlanden werd verboden. Dit werkte nadeelig op het handelsverkeer van Zeeland met de Zuidelijke provinciën, hetwelk door den vrede van Vervins al dadelijk sterk achteruit was gegaan. In zijne „Bedenckinghen over den Staet van de Vereenichde Nederlanden nopends de zeevaert, coophandel ende de gemeyne neering enz." zegt Usselincx dienaangaande, „soo haest als de vrede gesloten was ende dat de verheerde landen wat openinghe hadden om over Vranckryck, hoewel met groote oncosten, te handelen, soo is de neeringhe seer vervallen ende vergaen in dese landen, voornamelyck tot Middelburgh, synde Amsterdam, om den oosterschen handel, tselve soo nyet ghewaer geworden". In de groote koopstad aan het IJ, Antwerpens opvolgster, had de vaart op de Oostzee zich zóó sterk uitgebreid, dat in de maand April in eens 640 groote schepen aankwamen, meest geladen met koren, maar ook met hout, pik, teer, olie, vlas enz., tezamen inhoudende 150.000 last en waarmede aan vracht alleen 600.000 gulden werd verdiend. Volgens de Kronyk van Velius voeren er, omstreeks het jaar 1600, binnen weinige dagen acht à negenhonderd koopvaarders van daar naar het Oostland uit.

(9). Zie de schoone beschrijving van den oud-Nederlandschen handel bij de Groot in zijne Histor. lib. IV (Amsterdam 1657) foliis 213—238, onder het opschrift: „Navigationum, quibus foederatorum res maxima incrementa sumsere, narratio".

(10). Bij de Engelsche vloot hadden zich ook Nederlandsche oorlog- en koopvaardijschepen gevoegd. Toen de Spaansche galjoenen verstrooid of op het strand gejaagd en verbrand waren, drong Lodewijk Gunther van Nassau, broeder van den stadhouder van Friesland, aan het hoofd van vierhonderd vrijwilligers het

eerst de stad binnen. Cadix werd geplunderd, maar aan de inwoners het leven gespaard tegen een rantsoen van 120.000 dukaten.

(11). Op de hiervoren, aanteekening (6), aangehaalde woorden uit zijnen brief aan den minister de Villeroy van 14 April 1599, laat de Buzanval onmiddellijk volgen: „en six semaines ces gens ont dressé une armée navale de soixante dix vaisseaux et dix ou douze, qui se séparent de cette flotte pour trafiquer et faire guerre à leurs aventures particulières aux Indes." Het eerste zag op de vloot onder den admiraal van der Does, welken hij noemt „homme de valeur et reconnu tel, au reste adoré de cette race de matelots comme un sainct." Het laatste doelde zeker op de tien schepen, die voor rekening van de Moucheron cum sociis den tocht zouden medemaken.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

---

(1). Busken Huet a. w. dl. II. 1e stuk bladz. 188, die er echter bijvoegt „over het onchristelijke dezer gevoelens spreken wij niet. Wij leerden het Calvinisme kennen als een oud-, meer dan als een nieuw-testamentisch geloof, en het bevreemdt ons niet dat een Calvinistisch volk, gelijk het Nederlandsche der 17de eeuw, het rooven en wraakoefenen, onafhankelijk van het oorlogsrecht, als eene natuurlijke, geoorloofde en plichtmatige zaak beschouwde."

(2). Van Meteren a. w. boek XXI, folio 423, vso.

(3). Bij resolutie van 13 Augustus 1597 werd door de Staten-Generaal de kaapvaart wettelijk geregeld. Er werd een prijshof opgericht, gevormd door de admiraliteitscollegiën, aan hetwelk de bevoegdheid werd toegekend om alle daaruit ontstane geschillen

te onderzoeken en te beslechten. Tegen willekeur en overschrijding van macht, alsmede tegen tekortdoening van de gerechtigden, was dus zooveel mogelijk gewaakt.

(4). Men vergete niet dat het te kaap of op buitvaren van ouds eene geliefkoosde bezigheid was van Hollanders, Friezen en Zeeuwen. Nog altijd wemelde het op zee van Engelsche en Duinkerker kapers. Geen wonder dus dat ook toen bij den landzaat de smaak herleefde voor dit, ofschoon gevaarlijk, toch zeer voordeelig handwerk.

(5). De Leeuw en Leeuwin waren den 6^{en} Maart 1598 uitgezeild en kwamen eerst den 29^{en} Juli 1600 te Veere binnen.

(6). De in het origineel contract aangebrachte veranderingen en bijvoegingen zijn van de hand van Oldenbarnevelt, door wien het dus, vóór het in werking trad, nog eens nauwkeurig werd nagezien. Het wordt bewaard op het rijksarchief en is blijkbaar afkomstig uit de zoogenaamde loketkas der Staten van Holland. De Jonge a. w. dl. I, bladz. 51, in de noot, teekent aan, dat van de overeenkomst in de notulen der Staten-Generaal niets bepaalds vermeld gevonden wordt; dat alleen in de resolutiën van 25 Maart sprake is van zeker exploit, voorgenomen met kennis van de generaliteit. In de notulen der Staten van Zeeland wordt er in het geheel geen gewag van gemaakt. Het was een onderonsje, dat, evenals vroeger de toeleg op het Prinseneiland, in den Haag bedisseld en afgedaan schijnt te zijn.

(7). Zie over van den Kerckhove de Jonge a. w. dl. I, bladz. 122. Opgevoed in de overleveringen van het boekaniersbedrijf gedroeg hij zich later als een zeeschuimer en bracht door zijne strooptochten ons land in moeilijkheden met de republiek van Venetië, waarover de Jonge senior, Nederland en Venetie, bladz. 403.

(8). De instructie van Pieter van der Does is opgenomen door Van Deventer a. w., dl. II. bladz. 274 volgg.

(9). Daaromtrent komt in het contract het volgende voor:

„ende alsoo van der Hagen in Canariën heeft vuytstaende omtrent achtduysent ponden Vlaems onder Jan de Cabrajos, soo sal Melchior van den Kerckhoven geoorloofd syn, en passant en sonder verlet van de reyse, syn devoir te doen om deselve by rançoenement te recouvreren tot particuliere profyte van de voorsz. van der Hagen ende syne compagnie." Verder werd verstaan „dat van de prynsen, die opte commissie ofte bestellinge van de heeren staten ofte synder excellentie gedaen sullen worden, geëximeert sullen wesen de goederen, die de voorsz. van der Hagen ende syne compagnie hebben in St. Thomas, ende Tielman Tielmansz van Echt in Spiritu Sancto onder Mathys Claesz ende Willem Verhagen, ende in Rio de Genere onder Adriaen Boisot, ofte by haerl. respectyve overlyden ofte vertreck onder haere gesubstitueerden, ofte die deselve commysen ende gesubstitueerden voor tarrivement van de vloote aldaer ten behoeve van de voorsz. coopluyden gescheept souden mogen hebben." Opmerking verdient ook het volgende: „wel verstaende, dat van deselve prynsen oock gevriet sal worden het schip genaempt de drie Coeningen mette goederen daerinne gelaedet, twelck Pieter van der Hagen ende syne compagnie onder 't beleyt van Laurens André ende Willem Palmar, portugesen, van hier op Lisbonne ende van Lisbonne met Portugiese bootsgesellen nae Congo gesonden heeft, omme van daer te gaen nae West-Indiën ende weder te keeren op Lisbonne ofte dese landen, mitsgaeders oock 't schip genaemt Sint Jan, waerop schipper is Spaensche Willem, by de voorsz. van der Hagen gesonden na St. Tomas, sulcx dat alle deselve in eygendom sullen blyven aen den voorsz. van der Hagen ende syne compagnie. Ende ingevalle de voorsz. goederen ende schepen ofte eenige derselve by de Spaengnaerts ofte Portugiesen aengeslagen waren, dat denselven van der Hagen, verovert synde, deselve sullen worden gerestitueert, ofte de weerde van dien." De laatste vijf woorden zijn door Oldenbarnevelt doorgehaald. Uit een en ander blijkt dat bij deze expeditie voor het goed recht van de Nederlanders wel iets te zeggen valt; zij waren de benadeelden, het was hun om wedervergelding te doen en zij maakten het niet veel bonter dan de Spanjaard of Portugees.

(10). Buzanval aan de Villeroy 10 September 1599: „ils ont

pris et saccagé la Grande Canarie, ville et chateau, non sans perte d'hommes et de temps, duquel se sont servis les habitane d'icelle pour retirer la pluspart des biens aux montagnes. Desorte qu'il y a eu plus de coups à gagner que de profit à faire."

(11). Buzanval l.l.: „avec le reste de ladite flotte, composée de cinquante voiles, le général dicelle a cinglé vers les Indes d'occident, soit pour y rencontrer la flotte, qui en doit rapporter les trésors en Espagne, soit pour donner au Brésil et y prendre quelque pied, comme il avoit été projecté dès le commencement."

(12). De Jonge a. w. dl. I. bladz. 53. Door die krijgstoerustingen vervielen de admiraliteiten in een schuld van drie miljoen gulden. „Zij verachterden alle dagen meer, omdat het incomen heurer middelen seer was ghekrenckt mits het verbodt der licenten." De oorlog te land had in 1599 ook twaalf ton meer gekost dan alle contributiën tezamen beliepen.

(13). De expeditie, door van der Hagen in vereeniging met den schatrijken bankier Hans van der Veken, uit vijf schepen bestaande, onder Mahu, de Cordes en de Weert in 1597 door de straat van Magellaan naar de Westkust van Amerika en Oost-Indië gezonden, had aan die compagnie vijfmaalhonderd duizend gulden gekost. Van der Veken kon er beter tegen dan van der Hagen, hoewel deze later wederom deelnam aan de compagnie van de Moucheron met Parduyn, Le Moyne, Pieter van Hecke, Johan Rademacher de jonge en François Sonnemans, welke in 1601 hare drie schepen onder Joris van Spilbergen naar Oost-Indië zond. Zie over eerstbedoelden tocht de Jonge a. w. dl. I. bladz. 124 en de bijlage X. bladz. 241, waar men leest, „dat Pieter van der Haeghen, auteur van deselve, mits 't verlies derselver schepen geheelick is verarmt."

(14). Van beide wapenfeiten komen afbeeldingen voor in de, ten jare 1601 door de gebroeders de Bry uitgegeven, Indiae orientalis pars septima, continens navigationes duas, primam trium annorum a Georgio Spilbergio, trium navium praefecto, anno 1601 ex Selandia in Indiam orientalen susceptam etc.", alsmede in het

ten jare 1619 te Amsterdam door Michiel Colyn afzonderlijk uitgegeven, Historiael journael van 't ghene ghepasseert is van weghen drie schepen, ghenaemt de Ram, Schaep ende het Lam, ghevaren uyt Zeelandt van der stadt Camp Vere naer d'Oost Indiën, onder 't beleyt van Joris van Spilberghe, generael, anno 1601," en in het eerste deel van „Begin ende voortganck der Vereenigde Nederl. geoct. O. I. Comp." In de drie genoemde werken vindt men ook de afbeelding van het eiland Annabon, met het wapen van Balthasar de Moucheron, waarover hiervoren hoofdstuk III. bladz. 18 aanteek. (3). Op de plaat, voorstellende het gevecht bij Refrisco, wordt dezelfde eer bewezen aan Parduyn, wiens wapen, met zijne aldaar zeker niet misplaatste spreuk: „plaisir aillieurs", in den rechterhoek tezien is.

(15). In boven vermeld Historiael journael van Spilbergen's reis leest men, dat de baai, liggende op 34 gr. 4 minuten, omtrent 15 mylen by noorden de Kaap, door den generaal werd genaamd de Tafelbaai „by comparatie van eenen hooghen bergh, boven plat ende viercant ghelyck een tafel, hem op 9 of 10 mylen in de zee vertoonende, waerby men de voorsz. baye is bekennende."

(16). Daags tevoren voer Spilbergen bij de andere schepen aan boord en, luidt het journaal, „alsoo onse reyse lanck tegenspoedich was, soo dede onse generael dit naervolgende veersken stellen:

„Nu 't soo is En wesen moet, Waerom ghequelt?
„'t Is ghewis Den Heere goet, Die 't al bestelt."

(17). Medegedeeld door Anthonie Duyck in zijn meermalen aangehaald journaal deel III. boek 7. a°. 1602.

(18). „Wanneer de Nederlandsche schepelingen in handen vielen der Portugezen of der onder hen staande negers, dan werden zij wreedaardig onthoofd of op de galeijen in de ketting geklonken. Zelfs de dooden en reeds begraven Hollandsche matrozen bleven het voorwerp van wraakoefening; zij werden op last der Portugezen opgegraven en aan galgen opgeknoopt of gespijkerd." De Jonge. De oorsprong van Nederlands bezittingen op de kust van Guinea enz. bladz. 13, 15 en 16.

(19). Hier zij nog herinnerd dat na de verovering van St.-George del Mina in 1637 ook eindelijk in 1641 Sint Thomas werd bemachtigd door graaf Johan Maurits van Nassau, hetgeen, zegt prof. Blok a. w. dl. IV. bladz. 349, in verband stond met zijne grootsche plannen voor het Braziliaansche rijk, aangezien Afrika de negers moest opleveren voor de bewerking der Braziliaansche plantages.

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

(1). Zie hiervoren Hoofdstuk X. blz. 78 en bladz. 80.

(2). Het gebeurde meermalen dat uit Amerika de huiden in bedorven toestand en van Guinea slecht geconditioneerd aankwamen. Van de admiraliteit werd in dat geval moderatie van de inkomende rechten gevraagd en in den regel verkregen. Eens werd na onderzoek van eene voor de Moucheron van Cabo Verde gekomen partij huiden door de gecommitteerden ad hoc gerapporteerd „dat de drye ghemeenen van dese huydekens niet beter, jae niet soo goet sijn als eene ghemeene Indische huyt". Resolutiën admiraliteit, 21 Juli 1598 en 28 Juli 1599.

(3). Op den principalen eisch van de Moucheron werd door schipper Christiaansz geantwoord met eenen eisch in reconventie; hij beweerde van zijn patroon nog de tweede en derde paai van de reis naar del Principe te goed te hebben. Het op Hispaniola voorgevallene leert men kennen uit de getuigenverhooren. Door allerlei interlocutoire vonnissen bleef de zaak „in state", zonder dat ergens blijkt van eene definitieve sententie.

(4). Ook daaruit ontstond een proces, dat lang slepende bleef en door de Moucheron werd gewonnen, zonder dat hij zijn geld terugkreeg. Emanuel Parele, de oneerlijke koopman, bleek insolvent te zijn en werd door de heeren van den gerechte met „letteren

van cessie miserable" van verdere rechtsvervolging ontslagen. Justitieboeken van Veere.

(5). Volgens Blaeu. Nieuwe wereld, folio 17, hadden die van Vlissingen aldaar reeds tusschen 1598 en 1599 eene volkplanting gevestigd en twee forten opgeworpen, het eene Nassau, het andere Fort d'Orange genoemd. In 1601 was er reeds spraak van de oprichting eener West-Indische Compagnie, welke, gedurende het twaalfjarig bestand op aanhouden van Oldenbarnevelt achterwege gebleven, eerst in 1621 tot stand kwam. De West-Indische kamer in Zeeland behield alleen de volkplantingen aan de Rio Essequebo en andere rivieren; die van Suriname werden den 26^{en} Mei 1683 gedeeltelijk afgestaan aan de stad Amsterdam en den heer van Sommelsdijk, die der Berbice aan eene Amsterdamsche societeit en die aan de Cayenne, bij contract van de West-Indische compagnie, ten jare 1658 overgedragen aan den ridder Balthasar de Gerbier, het petekind van Balthasar de Moucheron.

(6). In zeker betoog, omstreeks den tijd der oprichting van de West-Indische compagnie door de regeering van Middelburg gewijd aan de toen hangende kwestie, of de zoutvaart al dan niet zoude worden opgenomen in het te verleenen octrooi, wordt door haar beweerd „dat die van Zeelandt, die d'eerste zijn geweest die de West-Indyen hebben beseylt, oock aldaer de zoutplaetsen hebben ontdeckt ende die van Hollandt den wech daertoe gewesen." Daarom drong zij er op aan dat aan Hoorn, Enkhuizen en Medemblik in geen geval meer dan een achtste part zoude worden toegekend.

(7). In Zeeland had men het, vooral op Schouwen, in de kunst van het zieden van wit zout zóóver gebracht, dat de hertog van Toskane in 1604 met groote kosten eenige pannelieden overhaalde om hunne industrie aan zijne onderdanen te komen leeren. Boxhorn. a. w. dl. I. bladz. 333.

(8). Kort daarop ging ook de zoutvaart op West-Indië zoo goed als teniet. Wederom wordt dit door de Middelburgsche

vroedschap geweten aan het opheffen van de licenten. In boven gemeld betoog heet het, „die van Zeelandt souden ook alsnoch menichte genouch van schepen hebben gehadt om 't zout te gaan halen, indyen de Staten hadden willen prefereeren de particuliere welvaart voor 't gemeene beste (als nyet en behoort) ende sulex accordeeren den uytvoer van 't grove zout op licenten naer vianden landen." Bij uitzondering werd dit, als de aanvoer te groot was, wel eens toegestaan, doch alleen naar onzijdige landen, bij voorbeeld den 21^{en} Augustus 1602, toen door de Staten vergunning werd verleend tot den uitvoer van drie duizend vaten Indiaansch zout naar de Palts „ten regarde van de groote quantiteyt zouts alhier ingekomen."

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

---

(1). De capitulaties werden bij latere verdragen telkens hernieuwd en aangevuld. Thans gelden nog die van het jaar 1740. Vele der daarin vervatte bepalingen worden tegenwoordig terecht als verouderd beschouwd; toch kunnen zij moeilijk worden gemist in de landen van den Islam, vooral in die gedeelten van het Mohamedaansche Oosten, alwaar bij het volk het fanatisme nog immer voortwoekert en bij de hoogere klasse, vol trots en eigenwaan, van eene oprechte toenadering tot den Westerling nooit sprake kan zijn.

(2). In 1579 wisten de Engelschen zich los te maken van de ondergeschiktheid aan de Fransche consuls, in 1581 eveneens de Venetianen. Beide natiën hadden voortaan hare eigene consuls en handelden onder de vlag van het land.

(3). Resolutiën admiraliteit van 28 Augustus 1597. Zie hiervoren Hoofdstuk X. bladz. 76.

(4). Van Meteren a. w. boek XIX. bladz. 169.

(5). Eerst in 1616 kreeg Cornelis Haga het gedaan dat de vertegenwoordigers der Republiek met hetzelfde ceremoniëel ten hove ontvangen en op gelijken voet behandeld werden als de ambassadeurs der koningen van Frankrijk en Engeland. Ook wist Haga te bewerken dat wij voortaan onder eigen vlag de Turksche havens bezoeken en in de voornaamste koopsteden eigen consuls aanstellen mochten. Zie Blok a. w. dl. IV. bladz. 70.

(6). De Moucheron stond aan het hoofd der vennootschap en hield daarvan de boeken, welke voor zijne medegeassocieerden het eerste jaar een batig saldo aanwezen van £ 1134 : 4 : 6 gr. Vls. en het tweede jaar slechts dat van £ 569 : 17 : 13 gr. Vls., waarover een proces ontstond, dat bij zijn vertrek uit Veere nog niet uitgewezen was. Verdere bijzonderheden over dien handel komen voor in de Prothocollen P en G van de vierschare der stede van der Veere. Daaruit blijkt dat door de Moor ook eenige reizen zijn gedaan naar Tripoli in Syrië, van waar katoen werd gehaald.

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

(1). Het contract, door de Moucheron met de stad Veere gemaakt en waarin ook Prins Maurits, als haar markies, moest worden gekend, is noch in originali, noch in copie in de deerlijk geplunderde archieven dier gemeente te vinden. Wederom moet de leemte worden aangevuld door de beter bewaard gebleven gerechtelijke akten, thans in het provinciaal archief van Zeeland berustende. Naar luid eener sententie, den 6^{en} April 1607 door het Hof van Holland gewezen in het door de stad en den Prins gevoerde proces, waarbij door partij de resiliatie van het contract werd gevorderd wegens het niet nakomen van de voornaamste der daarin vervatte bepalingen, zoude dit contract den 28^{en} Mei 1598 zijn gesloten. Tevens werd aan de Moucheron

tegen een jaarlijksche huur van veertig pond Vlaamsch, ingaande den 15^{en} Juni, ten gebruike afgestaan het koor van de kerk, alsmede de zolder van de balans tegen eene vergoeding van vier pond 's jaars. Ook werd ten zijnen behoeve door de regeering aangekocht het heerenhuis in de Wijngaardstraat, aankomende den rentmeester Walrave van den Braamsloot, bij afzonderlijke overeenkomst, den 13^{en} December 1599 goedgekeurd door den markies, die de helft van de koopsom voor zijne rekening nam. Wij zeiden hiervoren, bladz. 90, dat aan Balthasars jonge vrouw te Veere verdriet noch vernedering werden bespaard; dit moest zij onder andere ondervinden den 12^{en} Januari 1604, toen haar de huur van dat huis bij deurwaarders exploit werd opgezegd, en den 19^{en} Juli van het volgende jaar, toen haar gelast werd die woning vóór Bamisse te ontruimen. Er viel niet veel meer te verhuizen; reeds den 24^{en} Maart te voren had zij aan den stadsbode verklaard „dat sy egeene vrye goederen en hadde, maer dat deselve alle waren gesaysieert by een deurwaerder des hofs." En of dit nog niet genoeg ware, ook was in October de behandeling van een geding tegen haren man, van wien zij procuratie had, moeten worden uitgesteld „ten respecte dat des gedaechdes huysvrouw bevangen is metter peste".

(2). De Leeuw en de Leeuwin, die weldra te Veere zouden binnenvallen, waren uitgezeild met eene bemanning van 223 koppen. De equipage van de Ram, het Schaap en het Lam, met wier uitrusting hij zich kort daarna begon bezig te houden, was veel sterker. Van de overige vijftien schepen, die hij in de vaart had, kon zij door elkander op minstens vijftig man per bodem worden berekend.

(3). De rondgaande missive van de Staten-Generaal aan de verschillende compagniën, in het archief van Veere voorhanden, als bijlage door de Jonge meegedeeld dl. I, bladz. 245, heeft tot opschrift: „Erentfeste onze lieve besundere Adriaen Henricus ten Haeff, Balthazar de Moucheron ende andere van de compagniën naer Oost-Indiën tot Middelburgh".

(4). De Jonge a. w. dl. I, bladz. 136.

(5). Zie hiervoren Hoofdstuk XIV. bladz. 117.

(6). Den hoofdinhoud van beide stukken deelden wij mede in Hoofdstuk XVII. bladz. 134 en Hoofdstuk XVIII. bladz. 147, aanteekeningen (11)—(14).

(7). „Toen het bij de uitkomst eene hersenschim bleek het Oosten op dié wijs te willen bereiken, dat is bij Noorden om", zegt Huet a. w. dl. II. 2. bladz. 281, „toen was weder Moucheron de man die aanried den weg om de Zuid te beproeven; en niet aanried alleen, maar kapitalen bijeen en schepen in de vaart bracht. Er waren geen termen, vond hij, dit over te laten enkel aan Amsterdam of Rotterdam. Zeeland moest mededoen. Veere zou het voorbeeld geven."

(8). De artikelbrief is in originali voorhanden op het gemeente archief van Veere. Hij heeft geen datum, maar op den rug de door de Moucheron eigenhandig geschreven aanteekening: „artikelbrief voor Capiteyn Melchior Prost 1600."

(9). Dit zegel met het daarin afgedrukte geslachtswapen zijn hiervoren Hoofdstuk III, bladz. 18 en aanteekening (3) breedvoerig besproken. Van een en ander, alsmede van de Moucheron's schrift en handteekening, voegen wij het fac-simile hierachter.

(10). In den artikelbrief, die den 16^{en} Januari 1595 aan Cornelis en Frederik de Houtman, ten verzoeke van de Amsterdamsche compagnie van Verre werd gegeven, zijn de artikelen geordonneerd door graaf Maurits van Nassau, stadhouder van Holland en Zeeland en admiraal van de zee. Zie de Jonge a. w. dl. I. bladz. 204—212. In dien, welken de Moucheron in Maart 1598 gekregen had voor den tweeden onder diezelfde vlootvoogden alstoen naar Oost-Indië ondernomen tocht, heeten te zijn „geordonneert ende gestatueert by synne Exc. grave Mauritius de Nassau de articulen, dewelcke hy begeert dat onverbreeckelyck op de schepen, genaemt den Leew ende Leeuwinne, gaende by Oosten de Cabo de Bona Esperance, onderhouden ende naegecommen sullen worden." Deze brief, groot 32 artikelen, annex

een ander, ook op dien tocht betrekking hebbend door de Moucheron eigenhandig geschreven stuk, is nog niet uitgegeven en wordt bewaard in de archieven van Veere.

(11). De formulieren van den eed volgen aan het slot van den brief en zijn medegedeeld door de Jonge a. w. dl. I. bladz. 232 en 23. Hij ontleent ze echter niet aan den origineelen artikelbrief, waarvan hij ook geen gewag maakt, maar aan het notarieele afschrift van de meermalen vermelde, niet aan haar adres gekomen missive van de Moucheron uit Veere dd. 3 Mei 1600.

De voorschriften, die verschillen of niet voorkomen in andere artikelbrieven, zijn deze:

Art. V. Een yder officiant, van den generael oft overicheyt tot administratie van justitie versocht synde, sal gehouden syn sonder weygeringe hem daertoe te laten vinden ende helpen de justitie administreren op pene van gestraft te worden als rebelle naer gelegentheyt der saecke.

Art. XIII. Ende oft geviele om beter te commen totte traffique ende handelinge dattet noodich waere eenige landen, rivieren ofte reeden aentedoen, soo sal een yder gehouden syn sonder difficulteyt te vallen in allesulcke barcken als hem by hunne overicheyt ende cappiteyn bevolen sal werden, het sy by dag ofte by nachte Ende soo dinwoonders des lants, steden ofte rivieren alsulcke aandoeninge wouden beletten ofte verhinderen, soo sal hem een yder ten dienste vand. overicheyt ende cappiteyn cloeck ende mannelyck houden, op pene van gestraft te worden naer gelegentheyt der saecke.

Art. XXII. Ende oft soo gebeurde dat, int wtvaren oft incommen van dese reyse, dit voorsz. schip tsy in Vranckryck, Engelant oft oock elders quame gearresteert te worden, soo wordt verstaen dat de maentgelden vand. cap. en bootsgesellen sullen cesseren ende ophouden totter tyt en wyle datter voorsz. schip syn reyse vrylyck ende onbehindert sal volbrengen ende wie oock voorsz. schip verlaet ter cause voornoemt sonder consent vand. cappiteyn sal syn geheele gagie verliesen.

Art. XXIII. Desgelycken wie dese reyse natuerlyck sieck ofte cranck wordt en oversulcx met scheepscost niet tevreden en is,

sal hem moeten behelpen ende doen cureren op syn eygen cost ende borse.

Art. XXIV. Ende alsoo in vremde landen geen middel en is dat men door vremde ende ander arbeyders de goederen ende coopmanschappen, binnen den lande vallende oft wesende, aen boort van de chaloupe, schuyte oft barcq kan doen gebrengen, soo sullen de bootsgesellen gehouden syn, deselve goederen ende waeren te haelen ende aen boort van de schuyte ende anders brengen ende van daer voorts in die schuyte aent boord van voorn. schepe.

Art. XXVII. Oft het gebeurde dat tot diffentie vant schip ende innegeladen goederen men genootsaeckt waere tegen vrinden oft vyant slaechs te commen, soo sal hem een yder cloeck, mannelyck ende wel gemoet houden. Want soo dierhalve ymant vand. bootsgesellen quam verminckt te worden, soo belooft den voorsyden heere de Moucheron alle gequetste te doen cureren ende contenteren na de usantie van de seevaert.

Art. XXX. Ende oft geviel dat by den generael ende overicheyt goet gevonden wirdt tot welvaert ende ruste van dese reyse noch eenige andere artikelen te stipuleren, soo sullen de voorsz. capp^{en} ende bootsgesellen deselve haer goetwillichlyck onderwerpen ende die gehouden syn naer te comen gelyck oft dieselve in dese artikelbrieff gespecificeert stonden."

(12). Bij het afzenden van den brief uit Veere met nadere instructies, betrekking hebbende op de expeditie onder van Spilbergen, die toen reeds op weg was, gedagteekend 3 Mei 1600, schijnt de Moucheron het nog niet te hebben geweten. De wijze, waarop daarin over het door Cornelis Houtman met den koning van Atchin gemaakte contract gesproken wordt, doet dit vermoeden. Zie de Jonge a. w. dl. I. bladz. 231.

(13). Den 6^{en} Februari 1600 stond Joris van Spilbergen te Middelburg in de Fransche kerk met Balthasar de Moucheron als getuige bij den doop van het kind van Abraham van Rouchuysen en Isabella de la Dale, van hetwelk onze Balthasar wederom de peter was.

(14). In de eerste dagen van Mei was, volgens den even aan-

gehaalden brief, Melchior Proost nog aan de kust van Guinea en moest hij zich toen gereed maken „om oock herwaerts te comen."

(15). Zie hiervoren Hoofdstuk XX. bladz. 160 en aanteekening (11).

(16). Het schip Onze Vrouwe van Rosario was aldus genaamd naar de plaats van herkomst. In Zuid-Amerika zijn meerdere plaatsen van dien naam, in Mexico, Argentinië enz. Het hier bedoelde Rosario is een eiland in de zee der Antillen, niet ver van de kust van Columbia.

(17). Behalve voorwerpen van geringe waarde, die ten bate der bootsgezellen voor den mast mochten worden verkocht, was het niet geoorloofd iets van op den vijand buit gemaakte goederen van boord te nemen of te vervreemden; eerst moest alles door beëedigde taxateurs worden gepriseerd, daarna werd het bij inschrijving of in het openbaar verkocht en kreeg bij de rangregeling ieder zijn rechtmatig deel. De Staat was preferent.

(18). Door de Jonge a. w. dl. I. bladz. 116 is het eerst de aandacht gevestigd op het voorgevallene met de Rosario en de daaruit gevolgde procedure tegen de Moucheron. „Hetgeen de geschiedenis der expeditie, die daartoe aanleiding gaf, eenigzins geestig maakt," zegt hij te dier plaatse, „en de onvolledigheid der berichten daaromtrent dubbel doet betreuren, is de omstandigheid dat Moucheron in twist geraakte met de admiraliteit over de buitgelden en toen hij het niet meer houden kon brieven en eene commissie van Maurits vertoonde." Wij hebben daarom gemeend bij een en ander wat langer te moeten stilstaan, met vermelding van de voornaamste incidenten, zooals die zijn te boek gesteld in de secrete notulen der admiraliteit van Zeeland, van 1, 9, 19, 23, 26 en 30 Augustus, 25 September, 7, 14 en 21 October, 9 November en 6 December 1600; 22 Januari, 3 Februari, 12 en 31 Maart 1601.

(19). De wijze, waarop de buitgelden werden verdeeld, ontleenen wij aan de Jonge l.l. In de resolutiën der admiraliteit wordt daarvan geen gewag gemaakt, wél dat de Moucheron nog

betere voorwaarden trachtte te bedingen, maar dat daarin niet werd getreden. Den 31en Maart werd geresolveerd „ghesien 't biljet van Balthasar de Moucheron, ten rade ingesonden, om d'acte, rakende d'uytsprake ende adveu van het accord met hem ghemaect, daerna verandert te worden, d'acte te laten blyven ghelyck die is ghestelt ende vuytghegeven, om sekere redenen den Rade daertoe beweghende." Hiermede was de zaak voor goed uit de wereld.

(20). Resolutiën der Staten van Holland van 15 tot 22 Mei 1601. Rijksarchief. Zie Arend a. w. dl. III. 2 bladz. 165. Blok a. w. dl. III. bladz. 487 en de Jonge a. w. dl. I. bladz. 140, noot 2. De laatstgenoemde schrijver vraagt zich daarbij af, of dit verzoek van den Prins, waarbij ook wellicht veroveringen in Indië worden bedoeld, ook kan hebben bijgedragen om de vestiging der algemeene Oost-Indische compagnie, met monopolie, te bespoedigen.

(21). Volgens Arend l.l. was dit wederom hier het geval. Maurits toch verzocht te gelijker tijd aan de Staten verlof om op eigen hand en eigen kosten veroveringen in de Zuidelijke Nederlanden te mogen maken; de door hem verlangde alleenhandel op de kust van Guinea in peper en gember moest dienen om de daarvoor noodige gelden bijeen te brengen.

(22). Huet a. w. dl. II. 2e stuk. bladz. 282, den oorsprong nagaande van 's prinsen aanzienlijk vermogen, meent dat hij daarvan reeds in 1600 den grond heeft gelegd door zijnen hiervoren beschreven handel met de Moucheron en over het algemeen door zijn aandeel in de buitgelden. Het pleit, zegt hij, voor de Moucheron's aanzien en voor de goede gedachte, welke men van hem koesterde, dat Maurits hem in het geheim ondersteunde en wederkeerig voordeel van hem trok.

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

(1). In dien tusschentijd werd door Spanjaard en Portugees niet zonder leedvermaak gadegeslagen het hiervoren bladz. 179 beschreven schouwspel, waarvan de Indische archipel maar al te dikwijls het tooneel was, als bij de aankomst van nieuwe vloten, die elkander snel opvolgden, elke vlootvoogd uit louter winstbejag, alleen bedacht op het voordeel van de compagnie, waarvoor hij voer, door allerlei praktijken, zelfs door roof, in den kortst mogelijken tijd en voor het minste geld een lading peper of nagelen trachtte machtig te worden. Buiten 's lands was men algemeen van oordeel dat door die niets ontziende en door niets in toom gehouden concurrentie de compagniën elkander noodwendig den voet zouden lichten en de navigatie dien ten gevolge vroeger of later van zelf zou vergaan.

(2). Van de twee-en-twintig schepen, die in 1598 uitzeilden, zegt van der Chijs a. w. bladz. 79, kwamen slechts twaalf of dertien behouden terug, en daaronder nog twee of drie, welke meer verlies dan winst opgeleverd hebben. Er moet in die eerste dagen met den nieuwen handel ontzaglijk veel verloren zijn en men kan gerust aannemen dat de oude Amsterdamsche compagnie eigenlijk alleen goede zaken deed. De overige voeren alle hoogst ongelukkig. Door de Leeuw en Leeuwin van de Moucheron's reederij werden ter nauwernood de kosten goed gemaakt.

(3). In Zeeland, alwaar omstreeks dezen tijd kustvaart en visscherij veel te lijden hadden van Spinola's galeien, was men zeer ontstemd over de wijze, waarop de koopvaarders door 's lands oorlogschepen werden geconvooieerd. In de Statenvergadering van den 19en Juni 1599 deden de gedeputeerden van Middelburg daarover hun beklag en beweerden zij dat, vermits men in Holland immer, maar in Zeeland niet altijd zeker was van convooi, de handel verliep en het zelfs te vreezen was dat de Engelsche natie, uit gebrek aan retour, de stad zou verlaten. In 1600 kwamen zij daarop terug en verklaarden,

in de vergadering van 28 April, dat zij geen ander middel zagen om de stad buiten geheele ruïne en bederf te houden dan het uitrusten van twee particuliere oorlogschepen, hetgeen den Eersten edele de opmerking deed maken dat hunne redeneering smaakte naar „een maniere van feyten, die hy niet en konde approbeeren en waarvan niets dan scheuringe, confusie ende inconveniënten te verwaghten waren." Van Reyd in zijne Nederlandsche historiën, bladz. 600, vermeldende dat men in Zeeland ten jare 1600 ellendiglijk klaagde en kermde over de slappe neering, voegt daarbij het zeker niet losse gerucht dat men uit dien hoofde in die provincie niet ongenegen was naar de vredesvoorstellen van den aartshertog te hooren.

(4). Deze verklaring kan als een geloofsbelijdenis van de Moucheron op dit punt worden aangemerkt. De zinsnede komt voor in zijnen, naar alle waarschijnlijkheid aan de zich toen in den Haag bevindende bewindhebbers der Vereenigde Middelburgsche Compagnie, met den titel van: „Eersame, voorsichtige, seer discrete Heeren", gerichten brief, medegedeeld door de Jonge a. w. dl. I. bladz. 282.

(5). Zie Hoofdstuk X. bladz. 76 en aanteekening (3).

(6). „De O. I. Compagnie," zegt Bakhuizen van den Brink in zijne studie over Isaäc le Maire, met wien in Nederland de koloniale oppositie is begonnen, „had eer zij haar monopolie gevestigd kon achten, met machtige vijanden te kampen gehad. Van Balthasar de Moucheron mag wel die hardnekkige tegenstand zijn oorsprong hebben gehad, welke de Zeeuwsche maatschappijen, inzonderheid Veere, aan de vereeniging boden."

(7). Zie het slot der door Oldenbarnevelt gemaakte kantteekeningen op de „Articulen, die by de respectieve compagniën van Oost-Indiën by provisie geraemt syn in de maent December 1601." Deze kantteekeningen, die moesten dienen als leiddraad bij de beraadslagingen van het comité, dat toen weder bijeenkwam, alsmede de andere daarop volgende, welke meer betrekking hebben op het aan de O. I. compagnie te verleenen octrooi,

zijn medegedeeld door van Deventer a. w. dl. 2, bijlagen CXLIII en CXLIV. In de bij provisie beraamde artikelen is op bladz. 301, vijfde regel, vierde alinea, een druk- of schrijffout ingeslopen; volgens het daarvan, zonder de kantteekeningen, in de archieven van Veere berustend afschrift, moet in plaats van: „met eenige andere committeren, die elders hare woninge hebben," gelezen worden „niet eenige andere committeren enz.," hetgeen daaraan eene gansch andere beteekenis geeft.

(8). De Jonge a. w. dl. I, bijlage XVIII, bladz. 257—261.

(9). Hiermede worden bedoeld de veertien schepen, die toen zeilklaar lagen, namelijk zes van Amsterdam, drie van Middelburg, twee van Rotterdam, een van Delft, twee van Enkhuizen, onder het opperbevel van Wybrand van Warwyck, alle destijds nog varende voor rekening van de bijzondere maatschappijen. Zie van Meteren a. w. boek XXIV, bladz. 452.

(10). Ook Oldenbarnevelt meende dat de compagnie zich niet tot het drijven van handel moest bepalen. Volgens zijne kantteekeningen achtte hij het noodzakelijk, „2 of 3 stercke plaetsen te maeken in de Oost-Indiën en besetten met volck van dese landen, geschut en ammunitie; deselve alle 2 jaren ververschen en eenige schepen of jachten daer te houden." Toen was hij dus reeds een voorstander van eene koloniale marine.

(11). Bij voorbeeld: „alsoo het wel saude mogen gevallen, dat eenege van dese provincien hen hasten saude te vertrecken om dierste in Indie te wesen, soo saude de comp. van Middelb. versoecken, dat de comp. van Amstelredam geliefde heur schepen so vort te seynden naer Walkeren om aldaar toegemaeckt te worden en alsoo jegens Januario gereedt wesende met deerste gelegenheyt des winds heure reyse tsaemen te voorderen."

(12). De Jonge a. w. dl. I, bladz. 257, noot (1), teekent daarbij aan „het blijkt nergens, door welke personen deze belangrijke memorie is ingediend. Het gebruik van de a u voor de o u doet vermoeden dat het uit Zeeland of van een Brabander

afkomstig is." In het door ons aan de Moucheron toegeschreven opstel komt diezelfde spelling voor. Ook in dit stuk wordt aangedrongen op het aanleggen van forten en het vestigen van volkplantingen in Indië, eene gewichtige kwestie, die bij de einddebatten over het octrooi ter sprake kwam. Toen is als beginsel aangenomen dat men zich in Indië zou vestigen en aldaar sterkten aanleggen. En, vervolgt de Jonge l.l. „het is niet onwaarschijnlijk dat die memorie tot het aannemen van dat beginsel en dien ten gevolge tot de stichting van het Nederlandsch gezag in Indië heeft bijgedragen."

(13). In de eerste bijeenkomsten van December 1601, die vruchteloos afliepen, had men na vele lange en diverse discoursen besloten, dat een ieder in geschrifte zou vervatten de middelen, waarmede naar zijne meening de gewenschte vereeniging het best tot stand zou kunnen worden gebracht, opdat volgens die geschriften in de vergadering der Staten-Generaal over de vereeniging mocht worden gebesogneerd. Van alle deze geschriften is er slechts één bekend, namelijk „de middelen geraempt by den Bewinthebberen van Oost-Indische Comp. tot Delft, tot vereeninghe van alle Oost-Indische comp.," hetwelk in de notulen dier kamer op het Indisch archief wordt bewaard en door van der Chijs a. w., bladz. 98—99, in zijn geheel is medegedeeld.

(14). Volgens het verbaal van het verhandelde in die bijeenkomsten werden zij ook bijgewoond door de Moucheron. Den 24en Januari 1602 werd het onderteekend door de gedeputeerden van de respectieve kamers. Van wege Zeeland waren toen tegenwoordig „Adriaen ten Haeff, Cornelis Meunicx, Laurens Baex, Balthr. de Moucheron, Jacob de Weerdt, Adriaen Bommenee." Wij raadpleegden het afschrift van het relaas, berustende in de archieven van Veere, waarop in dorso „rakende de negotianten op Oost-Indiën 1602," en naar welk stuk telkens verwezen wordt in de resolutiën der Staten van Zeeland, van 14 Februari tot 5 Maart, als naar de „artikulen van de Societeyt ofte Vereeninge van de negotianten op Oost-Indiën." In diezelfde archieven wordt bewaard het opstel, dat van der Chijs niet heeft kunnen ontdekken, maar welks inhoud hij opgemaakt heeft uit de resolutiën van Zeeland, waarin het wordt ge-

noemd: „Beworp van de articulen van den octroy versoght by de negotianten op Oost-Indiën." Beide stukken zijn uitgegeven door de Jonge a. w. bijlagen XIX en XX, bladz. 262—278.

(15). Het debat duurde van 14 Februari tot 11 Maart en is beschreven in de gedrukte notulen van Zeeland op de datums van 14, 15 en 18 Februari, 5, 6, 9, 10 en 11 Maart 1602.

(16). Dat de Moucheron er toen reeds over dacht om zich in het land zijner voorvaderen te gaan vestigen, blijkt uit de resolutie der Staten-Generaal van 3 Juni 1602, te vinden bij Dodt van Flensburg, a. w. dl IV, bladz. 105, alwaar wij lezen: „is geordonneert te schrijven aen de bewinthebbers der Oost-Indische compagnie in Zeelant, alsoe de heren Staten gebleken is by brieven van den coninck van Vranckryck, ged. van den 10en Meerte, dat Syne Majt den persoon van Balthasar Moucheron in Vranckryck ontbiet om met hem op eenige particuliere saken, Syne Majesteyts dienst ten hoochsten importerende, te communiceren ende den voorsc. Moucheron daerinne te gebruycken, daertoe dat oock den heere van Buzanval van wege Syne Majt zeer groote instantie is doende, ende dat deselve Moucheron hem daertoe genoeg gewillich aenbiedt, by so verre dat Lieven de Moelenaer in syne plaetse in de Compagnie van de bewinthebberen van de Oost-Ind. handelinge aengenomen soude mogen worden, gelyck dat oock de voorsz. heere van Buzanval ernstelyk versoeckt, daerinne dat de heeren Staten daerom versoeken ende begeren dat die voorsz. bewindhebberen hem daarmede willen conformeren ende oversulcx den voorsz. Moelenaer in plaetse vd. voorsz. Moucheron als bewinthebber te accepteren." De bewindhebbers vonden echter evenmin als de Staten van Zeeland termen om aan die begeerte van Hun Hoog Mogenden te voldoen, ofschoon dezen den 5en Juli „op 't ernstich aenhouden van den heer van Buzanval ende oock op het schryven van Syne Majt en de recommandatie van den heere van Villeroy" daarop andermaal aandrongen. In laatst bedoelde resolutie worden de bewindhebbers aangemaand „te postponeren alle particuliere passien ende misleydinge van eenige" en heet het dat de koning van Frankrijk de Moucheron „tot synen

dienst ende voorderinge van de gemeene sake begeert te gebruycken."

(17). Een niet minder groot struikelblok was de repartitie in de equipage, waarin Vlissingen van het 1/4, dat aan de kamer van Zeeland was toegestaan, de helft en Veere eveneens 1/4 eischte, terwijl beide verklaarden „dat sy anders niet en verstaen te accorderen." Van de tweede bewindhebbersplaats werd door geen van beiden afstand gedaan; maar Veere liet „omme de saecke te accomoderen" haar sustenu nopens de equipage varen, hoewel verklarende dat zij door de vereeniging der compagnie het allermeest bezwaard zoude zijn. Daarentegen begeerden toen weder Zierikzee en Goes dat „zooverre iemant eenigh voordeel bespreeckt," zij gelijk voordeel zouden genieten.

(18). Bakhuizen van den Brink l.l. alles resumeerende wat te dier zake in Zeeland verhandeld en voorgevallen is, zegt „twee der door de Zeeuwsche maatschappijen en door Veere gestelde eischen waren inzonderheid berekend om de aanmatigingen van Holland en Amsterdam in het hart te treffen: de eene, dat in de vergadering der bewindhebbers elke der toen ontworpen vier kamers (Delft en Rotterdam even als Hoorn en Enkhuizen werden slechts voor ééne gerekend) slechts ééne stem zouden uitbrengen; de andere, dat niemand bewindhebber zou zijn dan die eene aanzienlijke som in de kas der maatschappij zou hebben gestort. Op het laatste punt, hetwelk der Hollandsche regering, ware hare meening gevolgd, de magt zou gegeven hebben de kamers met hare zoogenaamde Creaturen te vullen, zegevierden de Zeeuwen. Op het eerste werden zij geslagen, en Veere, dat aan het hoofd van den tegenstand stond, bekwam niet eens het regt op een bewindhebber."

(19). De duur van het octrooi werd op veel verminderd; Veere had geopineerd voor vijftien jaren; de Staten van Zeeland waren voor tien jaren; de Staten-Generaal gunden aan de Vereenigde Compagnie het dubbel.

(20). Vergelijk de Jonge dl. I, bladz. 148 en van Deventer dl. II,

bladz. LXXXII. Bij het octrooi werd als beginsel aangenomen dat men door volkplantingen en het aanleggen van sterkten zich in Indië zou vestigen, hetgeen den weg baande tot Nederlands grootheid als koloniale mogendheid en waarvoor altijd was geijverd door de Moucheron, die het zoo mogelijk overal in praktijk bracht. Zie hiervoren Hoofdstuk XIII, bladz. 108—110, aanteekeningen 10, 11, 15 en 16. Hoofdstuk XIV, bladz. 116, aanteekening 7. Hoofdstuk XVII, bladz. 136, 138, 139. Hoofdstuk XVIII, bladz. 142, 145, aanteekening 8. Hoofdstuk XX, bladz. 162—164 en '65.

VIJF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

(1). In dien brief, zonder datum, van welken wij hiervoren Hoofdstuk XXIV, bladz. 193 en aanteekening (5) reeds gewaagden en die door de Jonge a. w. dl. I als bijlage XXI medegedeeld is, schrijft de Moucheron o. a. „ick hebbe nyet willen naerlaeten U.E. myne resolutie dienaengaende met den brenger deses, myn swaeger den auditeur Cromslyt, te verwittigen, opdat UE. daerop mogen resolveren naer hunne welbehaegen ende die den voornoemden auditeur schriftelycken overleeveren, om my dat over te senden ende daernaer mach reguleeren". Zie over Bernard van Cromvliet, die meestal Cromslyt wordt genoemd, hiervoren Hoofdstuk XI, bladz. 91 en aanteekening (12).

(2). Namelijk het Prothocol van de Vierschare O. April 1598—Juny 1600; id. P. Juny 1600—Juny 1603; id. 9 Juny 1603—September 1607; Register van de eigendommen, arresten ende judicieele versoecken met de lettre B, beginnende 's Vrydaechs den XII^{en} January 1596; Depositieboek van 's heeren saecken; Register van vuytlantsche vierscharen ende onvertoghen rechten mitsgaders van geëxtendeerde sententiën der stede van der Vere B. November 1592—Maart 1602; id. C. Maert 1602—January

1610 en Certificatieboek B 1571—1614, alle welke registers zijn overgebracht en bewaard worden op het provinciaal archief van Zeeland.

(3). Hoofdstuk XVII, bladz. 134 en Hoofdstuk XVIII, bladz. 147, aanteekening (11—13).

(4). De toen nog jeugdige Cosmo de Moucheron (zie hiervoren Hoofdstuk IX, bladz. 69) volgde later het voorbeeld van zijnen vader, den oud-consul te Londen, en verzocht den 6^{en} Februari 1624 aan de Staten-Generaal, „gefavoriseert te werden met het consulaetschap van Algiers ofte Thunis, daertoe hem verscheydene coopluyden tot Amsterdam by haere geannexeerde ende geteyckende requesten recommanderen". Toen de beschikking daarop werd aangehouden „tot dat geordonneert sal syn, waeruyt de costen vàn 't consulaetschap te vervullen", gaf hij de voorkeur aan de plaatsing in Rusland, en werd door Hun Groot Mogenden, den 14en Mei van datzelfde jaar, „het versochte voorschriven voor Cosmo de Moucheron geaccordeert aen den grootvorst van Muscoviën, ten eynde hy by den selven in de dienst moge werden genomen als ingenieur". Volgens de Resolutiën der Staten-Generaal op het Rijksarchief kwam in hunne vergaderingen van Maart en Juli 1621 herhaaldelijk ter tafel zeker verzoekschrift van „heere Olivier Cromwel, ridder, impetrant in cas van revisie, als getrouwt hebbende vrouwe Anna Hooftman (eerder weduwe van heer Horatio Palavicino, in syn leven mede Ridder) tegen Johanna de Grave, weduwe van wylen Pieter de Moucheron, versouckende adjuncten totten Rade van Brabant om het proces van partyen te vuiederen." Door de weduwe en erfgenamen van Pieter de Moucheron, die dus omstreeks 1621 is overleden, werd ook eene memorie overgegeven, waaruit blijkt dat Cosmo de erfenis van zijnen vader onder beneficie van inventaris had aanvaard.

(5). Wat onder die andere oorden moet worden verstaan is niet met juistheid te bepalen; maar al dien tijd zal de Moor zich wel niet aan deze zijde van de Kaap hebben opgehouden. Met den aanslag op de baai van Saldanha stond waarschijnlijk

in verband de schier te gelijkertijd plaats gehad hebbende inbezitneming der eilanden Elisabeth en Cornélie, niet ver van die baai gelegen, en hingen daarmede ook samen de plannen, vermoedelijk tot het vestigen van eene volkplanting aan de Kaap de Goede Hoop, waaromtrent François van Aerssens, onze gezant bij het Fransche Hof, aan wien opgedragen was „het dessein van le Maire en zijn geassociëerden te beletten," den 25en December 1609 uit Parijs aan de Staten schreef, „Moucheron is oock met hem divers gevallen, vreesende dat den voorsz. le Maire zyn entreprise op de Caep de Bonne Esperance wil contramineeren." Rijksarchief.

(6). „Coste van Brasy" beteekent zeker de kust van Brazilië en „coninckryck van Monomotaxa" het rijk van Monomotapa, terwijl „ende elders" betrekking heeft op den verder met de Moor ondernomen tocht. Op de Veere was tegen een salaris van drie pond per maand kommies of schrijver Dierik van den Aertbrugge, die aangewezen was om te Bantam te gaan wonen.

(7). Zie hiervoren Hoofdstuk XXI, bladz. 169 en aanteekening (4).

(8). Nog werd den 20en April 1601 door burgemeesters en schepenen van Veere „opt schryven van Zyn Excellie dato 3 dezer in 't faveur van Pieter van der Hagen en Balthazar de Moucheron, ten eynde deselve uyt het magazyn alhier soude geaccomodeert worden van twee metale stukken geschut tot voorderinge van heurlieder aanstaende reyse, uyt dese lande te loopen over de Caep de Bona Esperance naer Oost-Indië," goedgevonden aan hen af te staan twee gotelingen van het geschut, aankomende het land van Zeeland „mits dat sy Van der Hagen en Moucheron hun obligeren voor de restitutie van de weerde derselve gootelingen." Volgens „het merkwaerdigste uyt de notulen van politie oft anders van burgemeesters en schepenen", ad annum 1601.

(9). Jan Huigen van Linschoten had daarhenen reeds den weg gewezen in zijn ten jare 1596 door Cornelis Claesz. te

Amsterdam uitgegeven „Beschryvinge van de gansche custe van Guinea, Manicongo, Angola, Monomotapa ende tegenover de Cabo de S. Augustyn in Brasiliën etc. alsoock de gelegentheyt van 't vaste landt vande Cabo de bona Esperança, langhs Monomotapa, Zefala, tot Mossambique toe, ende soo voorby Quioloa, Gorga, Melinde etc. tot de Roode Zee toe." Zie P. A. Tiele a. w. bladz. 86.

(10). In den meermalen aangehaalden brief uit Veere van 3 Mei 1600 schreef de Moucheron: „want met dese tydinge soo syn wy alsoo veel als geresolveert binnen een maent ofte ses weken twe schepen af te seynden om het voornoemde contract te onderhouden, dewelcke schepen wy tot Soffala, ick zegge tot het eiland Vaccas, sullen doen aanloopen om u aldaer te vinden ende informatie te nemen van tgene daer passeert, doch sult ter cause van dese resolutie geenen tyt verliezen, maer u reyse ende negocie in alles voorderen, want wy sullen op deselvige yemanden setten, die de negocie sullen waernemen."

(11). Hoofdstuk XX, bladz. 162—164.

(12). Een en ander is ontleend aan het hiervoren in Hoofdstuk XX, aanteekening (14), aangehaalde „Historiael journael van 't ghene ghepasseert is van weghen drie schepen, ghenaemt de Ram, Schaep ende het Lam etc.," van welke reisbeschrijving nog andere uitgaven bestaan, vermeld door Tiele a. w. bladz. 154—161. Floris Balthasar, de drukker en graveur te Delft, had in zijn boek ook de plaats aangewezen, waar „men sal stellen de plaet van Saffala," maar zegt Tiele „cette planche ne se trouve cependant ni dans les exemplaires que nous avons vus de cette édition (a° 1605), ni dans l'édition suivante (a° 1617)."

(13). De opgave van den inhoud der doozen met edelgesteenten is ruim zes bladzijden in folio groot. Zij volgt op de akte, aan wier hoofd geschreven staat: „Facture van de gesteenten, gecomen uut Oost-Indiën, onder het beleyt van den Generael Joris Spilberch, met de schepen 't Schaep ende 't Lam; ende naerdat deselve andermael zyn oversien ende gesorteert in presentie van

juffrouwe Elisabeth van Crompvliet, als procuratie hebbende van haren man Sr. Balthasar de Moucheron, in date den 15^{en} December 1605, geassisteert met Sr. Pierre Lemoyne ende haeren substituyt, mr. Jan Sneewater, juwelier, die by de voorn. de Moucheron tot d'voorsz. sorteringe is affgesonden, alsoock ter presentie van Symon Perduyn, voor hem selven ende soe hy procedeert, Pieter van Hecke, Johan Rademaecher de jonge, Franchois Sonnemans en Gerard de Bruyn, nomine Pr. van der Hage, als medereeders, alles geleyt in een groote ysere kiste met drye slooten, daervan den principalen slotel wert bewaert by den voorn. Perduyn, den tweeden by Pr. van Hecke, ende den 3^{en} by den voorn. Spilberch, by acte van de heeren Magistraten van Middelborch van date den 24^{en} Juny 1605.

(14). Juffrouw de Moucheron, zich dien dag op weg begevende naar Delft, verzocht de redenen te mogen weten waarom procureur Blanckaert en Jan Cornelis Compasmaker uit het schip van Delft bij den officier hadden doen halen haren zak, waarin haar bagage was. Wél werden toen door burgemeesters en schepenen uit het arrest ontslagen de goederen, dienende ten lijve van de requerante, maar het bewuste koffertje werd vooreerst gehouden. Vglijk Hoofdstuk XXIII, aanteekening (1).

(15). De hiervoren medegedeelde bijzonderheden omtrent de juweelen van juffrouw de Moucheron zijn getrokken uit de Bodtboecken van Brielle en uit een Register van allerlei zaken uit de jaren 1605—1608, volgens de opgave daarvan voorkomende in het Algemeen Nederl. familieblad IXe jaargang 1892, bewerkt door dr. H. de Jager. Aan het hoofd der akte staat: „Taxatie van goederen ende gesteenten hyernaer volgende, gedaen by my ondergeschreven Johan Sneewater, goudsmidt ende juweelier, woonende te 's Gravenhaege, op huyden den 4^{en} April 1606 in den Brielle, ter requesitie vau Balthasar de Moucheron."

(16). Vglijk P. A. Tiele a. w. bladz. 155.

(17). Zie hiervoren Hoofdstuk XXIV, bladz. 198 en dit Hoofdstuk bladz. 202.

(18). In strijd met hetgeen wij daaromtrent vermeldden in Hoofdstuk XXIII, aanteekening (1) schijnt het contract met Veere reeds in 1597 en wel op den 29^{en} November te zijn gesloten. Dit volgt o. a. uit de stadsrekening van 1599, waarin folio 114 deze post voorkomt: „dhr. Balthazar de Moucheron betaelt de somme van hondert zessentzestich ponden derthien schell. vier gron. Vlms., ende dat over een jaer rente, die dese stadt hem schuldich was wt cracht van zeecker accoort metten zelve gemaeckt den 29 November 1597 en is die rente verschenen ẽn vervallen den 1 Januari 1599, dus hier volgende zynne quittantie 166 £, 13 sch., 4 gr., vls."

(19). Luidens de propositie, die namens de Moucheron door Pieter Reigersberg in de vergadering van burgemeesters en schepenen ter tafel werd gebracht den 15 November 1597. In de sententie van het Hof van Holland dd. 6 April 1607, waarin de voornaamste bepalingen van het contract zijn opgenomen, komt de naam van Kalikoet niet voor.

(20). De Jonge a. w. deel III, bladz. 26—46.

(21). Zie hiervoren Hoofdstuk XXIV, bladz. 190.

(22). Volgens de stadsrekening van 1604 werd in dat jaar ontvangen £ 1413, 15, 9, gr. Vls. over den verkoop en levering aan de bewindhebbers der Oost-Indische compagnie van vier halve metalen canons of cartouwen, geteekend met de wapens van den burgemeester Adriaan Hendrikszen ten Haeff, wegende 5398 ℔, van den burgemeester Jacob Boreel, wegende 4975 ℔, van wijlen den burgemeester Jan van der Hooge, wegende 4980 ℔ en van wijlen den burgemeester Jan Floriszen van Serooskerke, wegende 4344 ℔.

(23). Vorenstaande bijzonderheden zijn ons indertijd medegedeeld door den kolonel J. Kuypers, den toenmaligen kommandant der artillerie in de 2^{e} militaire afdeeling op Java, die bij gelegenheid eener dienstreis in het jaar 1854 deze oude vuurmonden van Europeeschen oorsprong nauwkeurig onderzocht en daaraan in de Militaire Spectator van 1856 een artikel heeft gewijd.

(24). De Ram, het Schaap en het Lam, onder bevel van Joris van Spilbergen en Guyon le Fort, staken van Veere in zee den 5en Mei 1601. Te dier gelegenheid zegt de Jonge a. w. dl. II, bladz. 272. „Balthasar de Moucheron, de rustelooze ondernemer, die onder de eersten was geweest dergenen, die naar West en Oost hunne schepen uitzonden, behoorde nu ook weder tot de laatsten, die als bijzonder persoon de expeditiën naar Oost-Indië volhield." De uit de samensmelting der Middelburgsche compagniën voortgekomen vereenigde compagnie, waarin zich een groot gedeelte der vennooten van de Moucheron had gevoegd, met den burgemeester ten Haeff aan het hoofd, had reeds den 28en Januari van datzelfde jaar haar vloot in zee gezonden, welke bestond uit de Zeelandia, Middelburg, de Langebercque en de Zon.

(25). De Jonge a. w. dl. II, bladz. 256 met de Bijlagen XVI en XVII, bladz. 483—497 en dl. III, bladz. 32.

EPILOOG.

---

(1). Blok a. w. dl. III. bladz. 451.

(2). Grotius in zijn Parallelon rerumpublicarum etc. cap. IX, folio 10, sprekende over den toestand van land en volk in die dagen en over de weldaden, door handel en scheepvaart allerwege verspreid, laat zich daarover volgender wijze uit: „circa negotiationem omnis generis et distractionem mercium versantur populi studia. Plenae civitates magistris, excercitoribus, propolis, institoribus, proxenetis, mercatoribus; oppida foris, tabernis, officinis." Zie verder Fruin a. a. bladz. 231 en het prachtwerk Onze eeuw, de republiek der Vereenigde Nederlanden in haar bloeitijd geschetst door dr. P. L. Muller, geïllustreerd onder toezicht van J. H W. Unger, Hoofdstuk V, VII en VIII.

(3). Over de door Martialis in een zijner epigrammen gebruikte uitdrukking „Bataafsche ooren," als een kort begrip van alle wanbeschaving en onbevattelijkheid, op onze voorouders van toepassing, en de wederlegging er van door Erasmus in zijn aan Nederland gewijd artikel in de Adagia, leze men Huet a. d. dl. I, bladz. 13 en 14. Van onze „botticheyt" zegt de Jonge a. w. dl. I, bladz. 56, „voor dien tijd deed men in Holland en Zeeland nog niet veel meer dan haring kaken en wollen weven en scheen de bevolking, hoe nuttig hare werkzaamheid ook was, nog te bot om edeler bezigheid te begeeren."

(4). Huet a. w. dl. II, 1e helft, bladz. 42 en 200.

(5). In 1596 gaf Lucas Jansz. Waghenaer, „den ervaren piloot ende stuerman, residerende in de vermaerde coop- ende zeestadt van Enckhuysen" zijn kaartboek uit, het eerste dat in Noord-Nederland verscheen. Afzonderlijke kaarten, met name die van Mercator, „nova et aucta orbis terrae descriptio ad usum navigantium accomodata" en andere van Ortelius hadden reeds vroeger het licht gezien. Zie verder de Jonge's hoofdstuk over de beoefening der wetenschappen, welke met de zeevaart in verband staan, tijdens het onstaan van de groote vaart, dl. I, bladz. 71 en volgg. Mr. J. E. Heeres in Elsevier's geïllustreerd maandschrift van October 1900 de indrukken teruggevende, welke het bezichtigen der geschiedkundige tentoonstelling van het Nederlandsche zeewezen, in die maand te 's Gravenhage gehouden, op hem heeft gemaakt, zegt o. a.: „de beroemde atlassen van Lucas Janszoon Waghenaer uit de laatste jaren der zestiende eeuw zijn zóó beroemd, dat in Engeland nog altijd kustbeschrijvingen Waghenar of Wagoner genoemd worden. Die van Cornelis Claeszoon uit denzelfden tijd, van de Blaeu's, van Johannes Janssonius, van Pieter Gors, van J. Colom, van Hendrick Doncker enz. uit de zeventiende en zoovele anderen, aangeduid met de namen van „Spieghels, Thresoren, Lichten der Zeevaerdt, Zeespieghels, Brandende Veenen, Groote lichtende ofte vyerighe Colommen, Waeter-weerelden, Zeetaefels enz., doen duidelijk zien dat op het gebied der cartographie ons land in de eerste rij stond."

(6). Reynier, de neef van den rector, die bij zijn oom te Middelburg logeerde, vond dit zóó opmerkelijk, dat hij bij brief van den 18en Juni 1593 aan diens broeder Petrus Gruterus te Amsterdam er volgender wijze over schreef: „Jacobus feliciter docet Historica, quem audivi secundo etiam in coenobio Middelburgensi, auditoribus doctis multis, tum studiosis tum aliis, tum novitatis studiosis mercatoribus," Zie dr. J. G. Voegler. Geschiedenis van het Middelburgsche gymnasium, in Archief van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen, deel VII, stuk IV, bladz. 360.

(7). Bij den dood van Cools werd het contract vernieuwd met zijne dochter Petronella tegen denzelfden prijs van vier pond per jaar, eveneens met de verplichting harer zijds „van 't toesenden van de couranten, gezeyt nouvelle" en zulks tot ultimo December 1611, toen zij door de stad werd afgedankt. Vglijk Blok a. w. dl. IV, bladz. 40, welke aldaar handelende over de oudste wekelijksche couranten te Amsterdam mededeelt dat eerst omstreeks 1609 Broer Jansz. „oud-courantier in het legher van Zijn Prinselycke Excellentie" te dier stede geregeld zijne Vrijdagsche courant uitgaf.

(8). De reeks van deze publicaties werd geopend door Barend Langenes, die kort na den terugkeer der Houtmans van hunnen eersten tocht naar den Maleischen archipel in Augustus 1597 de beschrijving er van uitgaf onder den titel van „Verhael van de reyse by de Hollandsche schepen gedaen naer Oost-Indiën, haer avontuur ende succes, met de beschryvinghe der landen, daer zij gheweest zijn, der steden ende inwoonderen, met caerten ende figueren verlicht, zeer ghenoechlyck om (te) lesen." Het zoude ons niet bevreemden dat Balthasar de Moucheron, in wiens dienst de Houtmans toen waren overgegaan, daarin de hand heeft gehad.

Het boek van Langenes werd zóó gretig gelezen, dat het, binnen enkele maanden uitverkocht, reeds het volgende jaar moest worden herdrukt, nu niet meer onder den titel van Verhaal, maar van Journaal, met een appendix en een vocabulaar der principaalste Javaansche woorden, alles, gelijk op het titelblad staat vermeld „door begeerte van zekere coopluyden gedruckt."

Tiele a. w. bladz. 121 zegt hieromtrent: „le Verhael et le Journael, publiés chez Langenes, sont au fond le même ouvrage, à savoir un Journal, tenu à bord du vaisseau Hollandia. Seulement le journal a été considérablement augmenté et a subi en quelques endroits des modifications." Bij Cornelis Claesz. verscheen de reis van de Houtmans eerst in 1598; zij was opgesteld door G. M. A. W. L., onder welke letters moet worden verstaan de ons van vroeger bekende Willem Lodewijcx, die, toen ook in dienst van de Moucheron, dien tocht als kommies op de Mauritius had medegemaakt, en, zegt Tiele l.l., „le journal tenu à bord du vaisseau Mauritius diffère absolument du journal publié chez Langenes."

(9). Zie Huet a. w. dl. II, 1e stuk, bladz. 196—204, alwaar wij lezen o. m.: „het gaan mededoen der Hollanders aan de groote vaart is niet alleen eene dagteekening geweest in de jaarboeken van hun handel, hun scheepsbouw, hunne zeemanschap, maar ook in de lotgevallen hunner letteren en hunner taal."

(10). Adriaan Valerius was vermoedelijk te Middelburg geboren, maar meest te Veere woonachtig. Te dier stede werd hij notaris en was er ook schepen, raad en licentmeester. Zijn vader, die François Valéry heette, werd tijdens de belegering van Middelburg den 19en Juni 1572 door den kolonel de Beauvoir gecommitteerd om den binnen de stad gebrachten buit in ontvangst te nemen, te verdeelen en te gelde te maken. Toen het volgende jaar de Westmonsterkerk voor afbraak werd verkocht, kocht hij voor 24 £ het kleine orgel uit die kerk. Op dit instrument klonken voortaan gansch andere, maar ook aan eene heilige zaak gewijde melodiën en vormde zich de jonge Valerius tot den vermaarden musicus, wiens compositiën als proeve van Oud-Nederlandsche toonzetkunst ook nu nog zeer gewaardeerd zijn.

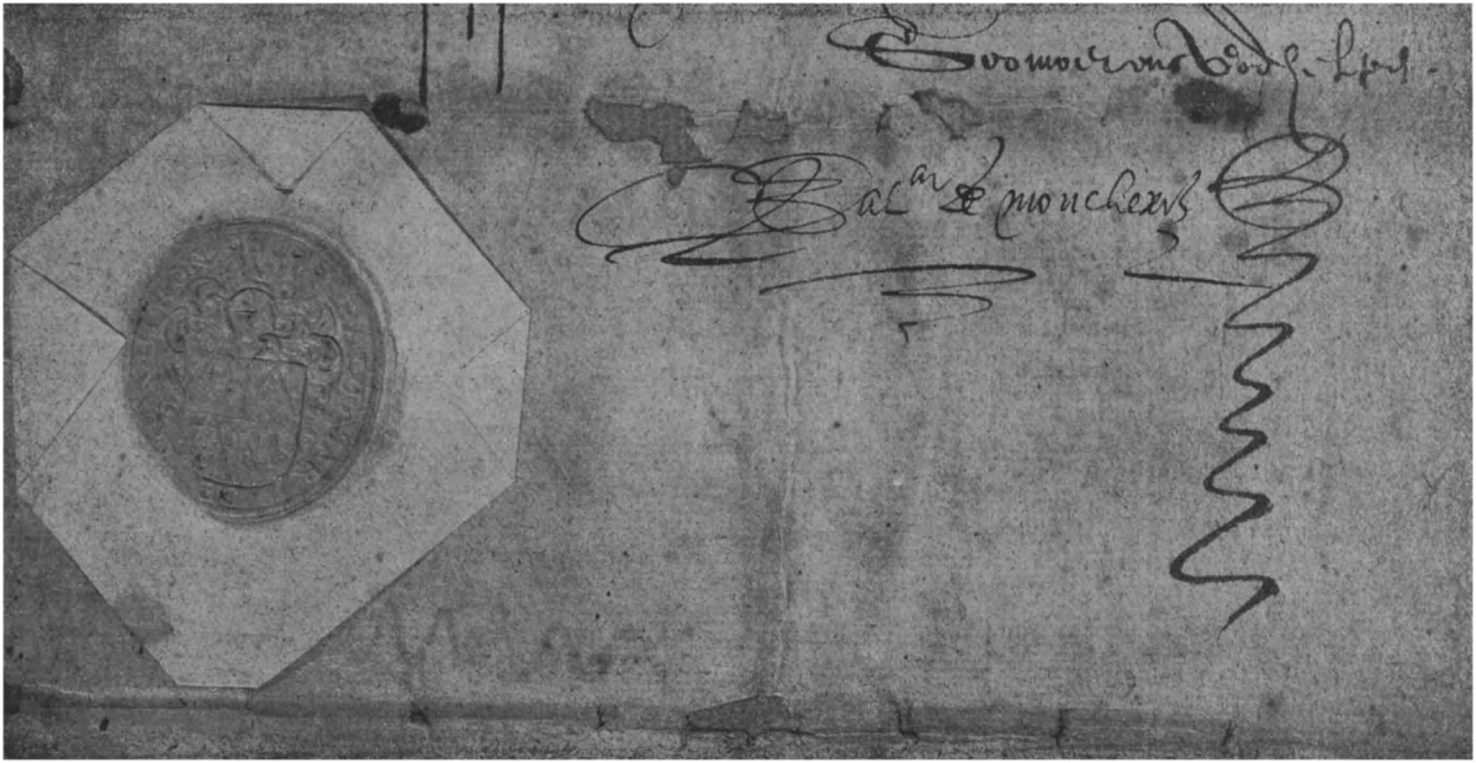
(11). Het door ons aangehaalde volkslied is door dr. A. D. Loman met piano-begeleiding medegedeeld en nader beschreven in den tweeden bundel der door de maatschappij tot bevordering der toonkunst uitgegeven Oud-Nederlandsche liederen uit den „Nederlantschen Gedenck-Clanck enz.", van Valerius. Volgens

de origineele uitgaaf moest het worden gezongen op de stem: „Pots hondert duysent slapperment," een vois, die bijzonder geliefd schijnt te zijn geweest. „Echt forsch en kloek," zegt dr. Loman, „is dan ook die aanhef, zooals het in een volksdeun past."

(12). Een staaltje daarvan levert de volgende tirade uit een brief van den bekenden professor Dominicus Baudius te Leiden aan Hugo de Groot te 's Gravenhage, van 7 October 1607, waarin hij, zinspelende op allerlei schandalen in families uit de koopmanswereld, ook Balthasar de Moucheron niet spaart. Zooals destijds bij wufte geleerden in hunne alledaagsche correspondentie met goede vrienden gebruikelijk was, bediende hij zich bij voorkeur van uitdrukkingen, ontleend aan de blijspelen van Plautus en Terentius, wat den zin soms onduidelijk maakt; ook hier is dit het geval.

„Secundus ille, qui mihi cognatus est" — schrijft de professor, die zelf diep in de schulden stak, — „aere dives olim nec fide fuit minore; non apostolicam fidem loquor, sed illam quam Crachaspages colunt, qui non adorant nec putant quenquam Deum praeter Monetae numen et Plutum patrem, est redactus pene nunc ad incitas. Nam filius, quem sapere credebat pater plus quam Thaletem praedicant Milesium, bono Chremeti jecit ingentem bolum, non alea, non Venere, non luxu gulæ, sed credula spe captus indignis modis ab inclyto nepote Vanderhagio, quo nemo tempestate nostra doctius corvos hiantes ludit et ductat dolis, ni Moucheronem forte compares planum isti tribuno vapulari."

Van der Hagen wordt afgeschilderd als een fameus mauvais sujet (inclytus nepos), die niet veel beter was dan een Romeinsche slavenbeul (tribunus vapularis). De Moucheron wordt uitgemaakt voor een zwerver of vagebond (planus), die eerst recht goed de kunst verstond van gapende kraaien den mond te stoppen en in zijn strikken te vangen. Zie Dominici Baudii Epistolae. Amstel. typis Ludovici Elsevirii 1654. duod°. Epistola LXVII, pag. 242.

Handteekening en zegel van BALTH. DE MOUCHERON.